

ॐ अर्द्ध नमः ।

श्री जैन ग्रन्थ प्रकाशक सभा—ग्रन्थांक-६७

चन्द्रकुलाम्बरनिशाकरश्रीशालिसूरिसंकलित संबोधज्ञाप्तिसमेत

धर्मरत्नप्रकरणम् ।

शासनसम्राट् पूज्य आचार्य महाराज श्रीविजयनेमिसूरीश्वरपट्टालंकार शास्त्रविशारद् पूज्य आचार्य श्रीविजयभमृतसूरीश्वर
शिष्य पुनि श्री परमप्रभविजयजी महाराजना सदुपदेशथी चाणस्मा श्री जैन संघ ब्राह्मणाता तरफथी तथा
चाणस्मा निवासी शा. प्रेमचंदभाई जीवराजभाई तरफथी भेट

प्रकाशक

श्री जैन ग्रन्थ प्रकाशक सभा

कार्यवाहक शोठ ईश्वरदास मूलचंद, टोः कीकाबट्टी पोळ, अमदाबाद

सिस्ताब्द-१९५३]

वीरलिङ्गाणि-२४८०

[विक्रम संवत्-२०१०

नि वे द न

विक्रमनी बारमी सदीमां थई गयेला, परमपूज्यपाद आचार्यवर्य श्री शान्तिसूरीश्वरजी महाराजे रखेल आ 'धर्मरत्नप्रकरण' ग्रंथ, एना नाम प्रमाणे धर्मसूषी रत्ननी प्राप्ति काढेली भूमिकालुं शिखाव दरे छे, यां त्रय विभागामां अनुक्रमे सर्व धर्मस्थानोनी सामान्य भूमिका रूप एकवीश्व गुणोनुं वर्णन, भावश्रावकना लक्षणलुं वर्णन अने भावसाधुना लक्षणलुं वर्णन आवे छे, मूळ ग्रंथ प्राकृत भाषामां छंदोबद्ध होवाथी, ग्रंथ सुगम चने ए हेतुथी, ग्रंथकारे पोतै ज एना उपर संस्कृतमां टीका बनावी छे, अने टीका संस्कृतमां रचवा छतां एमां ठेर ठेर जे अनेक दृष्टान्तो आपवामां आव्यां छे ते पालां प्राकृत भाषामां आपवामां आव्यां छे, ए आ ग्रंथनी ध्यान खेचे एवी विशेषता छे.

स्व० पूज्य मुनिमहाराज श्री चतुरविजयजी महाराजे संपादित करेल आ ग्रंथ ४० वर्ष पहेलां भावनगरनी श्री आत्मानंद सभाए प्रगट कर्यो हुतो, पण अत्यारे आ ग्रंथ बजारमां मठी शक्तो नहीं होवाथी, अने एनी उपयोगिताने कारणे एनी इमेशां मारणी थती होवाथी, आ ग्रंथलुं अमे पुनर्सूदण कर्यु छे, आमां दृष्टिदोष के बीजे कारणे कई भूल-चूक रही जवा पामी होय तो तेनी अमे क्षमा मागीए छीए. ग्रंथमां प्रारंभमां शुद्धिपत्रक आपवामो आव्युं छे ते मुजब ग्रंथ पहेलेथी सुधारी लड्ने पछी एनुं पठन-पाठन करवा विनंती छे.

—प्रकाशक

॥ धर्मरत्नप्रकाशण—विषयानुक्रमः ॥

गाथा	विषयः	पत्राङ्कः	गाथा	विषयः	पत्राङ्कः
	दीकाकारमङ्गलाचरणादि	...	१	तदुपरि अङ्गपिण्डातम्	७
१	नमस्कारप्रयोजनादि	...	११	लोकप्रिय इति चतुर्थगुणस्वरूपम्	८
२	मनुजत्वसद्बर्मयोदुर्लभत्वम्	...	१२	तदुपरि सुजातसंविधानकम्	८
३	धर्मरत्नदुर्लभत्वे दृष्टान्तप्रयोजना	...	१३	अकूर इति पञ्चमगुणस्वरूपम्	१०
४	एकविशतिगुणयुक्तस्तत्वास्मियोग्यः	...	१४	भीरुरिति पाष्ठगुणस्वरूपम्	१०
	॥ प्रथमवाच्यप्रस्थ विषयोपक्रमः ॥		१५	तदुपरि सुलसदृष्टान्तम्	१०
५-७	एकविशतिगुणानां नामानि	...	१६	अशठ इति सप्तमगुणस्वरूपम्	११
८	असुद्र इति प्रथमगुणस्वरूपम्	...	१७	सुदाधिष्ठित्य हत्यष्टमगुणस्वरूपम्	११
	तदुपरि नारदपर्वतप्रोद्दाहरणम्	...	१८	तदुपरि भुखुक्कुमाराख्यानम्	११
९	रूपविदिति द्वितीयगुणस्वरूपम्	...	१९	लज्जालुरिति नवमगुणस्वरूपम्	१२
१०	प्रकृतिसौम्य इति तृतीयगुणस्वरूपम्	...	२०	तदुपरि चण्डस्त्रशिष्योदाहरणम्	१३

गाथा	विषयः	पत्राङ्कः	गाथा	विषयः	पत्राङ्कः
१७	दयालुरिति दशमगुणस्वरूपम्	१४	२५ विनय इत्यष्टादशगुणस्वरूपम्
	तदुपरि धर्मरुचिशान्तम्		तदुपरि फलसालाख्यानम्
१८	मन्त्रस्थासौम्यदृष्टिरित्येकादशगुणस्वरूपम्	२६	कृतज्ञ इत्येकोनशिक्षागुणस्वरूपम्
	तदुपरि सोमषसुचरितम्		तदुपरि भीमोदाहरणम्
१९	गुणराग इति द्वादशगुणस्वरूपम्	२७	परहितार्थकारीति विश्वितिरगुणस्वरूपम्
२०	सत्कथ इति त्रयोदशगुणस्वरूपम्		तदुपरि विजयश्चेष्टिशान्तम्
२१	सुपक्ष इति चतुर्दशगुणस्वरूपम्	२८	लब्धलक्ष्य इत्येकविश्वगुणस्वरूपम्
	तदुपरि प्रभाकरशृतम्		तदुपरि आर्यरक्षितशान्तम्
२२	सुदीर्घदशीति पञ्चदशगुणस्वरूपम्	२९	प्रसुतोषसंहारेण प्रकरणार्थनिगमनम्
	तदुपरि घनश्चेष्टिशान्तम्		३० चिधा धर्माधिकारिणः चिन्तनम्
२३	विशेषज्ञ इति षोडशगुणस्वरूपम्	३१	धर्मार्थिना गुणार्जनादि
२४	बृद्धानुग इति सप्तदशगुणस्वरूपम्		तदुपरि प्रभासाख्यानम्
	तदुपरि मन्त्रशृतान्तम्	३२	एतद्वृणोद्ये सति भावश्रावकत्वादि
	 २०		 २६

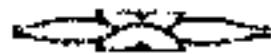
गाथा	विषयः	पत्राङ्कः	गाथा	विषयः	पत्राङ्कः
॥ द्वितीयवाच्यस्य विषयोपक्रमः ॥					
३३	भावभावकस्य पदलिङ्गनामानि २७	४४-४६	स्वाध्याय १ करण २ विनय ३ अनभिनिवेश	
३४	तेष्वादौ चतुर्धा कुत्रितकर्मोपदर्शनम् २७	४	४ रुचि ५ स्पग्नुणपञ्चकस्य भावार्थकथनम्	३४
३५	आसर्वेन १ इत्यानामध्य २ आश्रितेऽपदर्शनम् २७		हचिविषये यशोऽभिधेयस्य निर्दर्शनम्	३५
३६	प्रहण ३ प्रतिसेवना ४ रूपतुर्तीवचतुर्थभेदस्वरूपम्	२८	४७	तुर्ये चतुर्धा क्रजुष्यहारस्वरूपम्	३६
	आत्मसंगे आरोम्यद्विजक्षात्म २९	४८	एतर्यत्वं विषयेऽपदर्शनादि	३६
३७-३८	द्वितीये पश्चविधशीलवत्त्वस्वरूपम् ३०		क्रजुष्यवहारे धर्मनन्दनोदयहरणम्	३७
३९-४१	अनायतन १ परगृहप्रवेश २ उद्घटवेष ३ सविकारव्यचल ४ भालक्रीडा ५ पश्यवचनवर्जन		४९	पञ्चमे चतुर्धा गुरुशुद्धीोपदर्शनम्	३७
	६ स्पष्टविधशीलस्य स्वरूपरिभावना ३१	५०	संवा १ कारण २ स्पादभेदङ्गस्वरूपम्	३८
	पश्यभावयो भावाशतकसंविधानकम् ३२	५१	औषधादिसंपादन ३ भावा ४ ख्यतीयचतुर्थ- भेदस्वरूपम्	३८
४२	तृतीयलक्षणसंबन्धोपदर्शनम् ३३		तदुपरि संप्रतिमहाराजनिर्दर्शनम्	३९
४३	तस्यैव लक्षणस्य एशभेदोपदर्शनम् ३३	५२	पश्टे पश्चविधपश्यवचनकुशलोपदर्शनम्	४०
			५३-५४	मूल १ अथ २ उत्सर्ग ३ अपवाद ४ भाव-	

गाथा	विषयः	पत्राङ्कः	गाथा	विषयः	पत्राङ्कः
५	व्यवहार द रूपविधकुशलस्य स्वरूप- निरूपणम् ४०-४१	६७	दर्शनमित्यष्टमभेदस्वरूपम् ४६
८	तदुपरि पश्चोत्तरभूमीदाहणम् ४१	६८	गड्डिकापवाह इति नवमभेदस्वरूपम् ४६
५८	प्रस्तुतार्थोपसंहारः ४२	६९	तदुपरि विश्रोदाहणम् ४६
५९	अन्येषां भावश्चावकलक्षणानां सूचनम् ४३	७०	आगमपुरस्तरं प्रवृत्तिरिति दशमभेदस्वरूपम्	४६
५७-५९	एतेषां सप्तदशनामानि ४३	७१	४८ विधाशक्ति दानादिप्रधर्मनमित्येकादशभेद- स्वरूपम् ४८
६०	स्त्रीति प्रथमभेदस्वरूपम् ४३	७२	विहीक इति ढादशभेदस्वरूपम् ४८
६१	इन्द्रिय इति द्वितीयभेदस्वरूपम् ४४	७३	चितामणिमिय क्रियादुर्लभत्वे अयदेवस्य क्रियाकरणविहीकत्वे दत्तनैगमस्य चोदा- हणम् ४८
६२	अर्थ इति तृतीयभेदस्वरूपम् ४४	७४	अरक्षद्विष्ट इति प्रयोदशभेदस्वरूपम् ५१
६३	संसार इति तुर्यभेदस्वरूपम् ४४	७५	मध्यस्य इति चतुर्दशभेदस्वरूपम् ५१
६४	विषय इति पञ्चमभेदस्वरूपम् ४५	७६	अनन्यद्व इति पञ्चदशभेदस्वरूपम् ५२
६५	आरम्भ इति पठभेदस्वरूपम् ४५			
६६	गैह इति सप्तमभेदस्वरूपम् ४५			

गाथा	विषयः	पत्राङ्कः	गाथा	विषयः	पत्राङ्कः
७५	परार्थकामोपभोगीति षोडशभेदस्वरूपम्	५३	९०	श्रद्धा प्रवरा धर्म इति सभेद्द्वितीयलिङ्गो-	५८
७६	वेश्येवेत्यादि सप्तदशभेदस्वरूपम्	५२	पदर्शनम्	५८
	तदुपरि वसुष्ठेष्ठिसुतसिद्धोदाहरणम्	५२	९१	विधिसेवेति प्रथमभेदस्वरूपम्	५८
७७	भावश्रावकलक्षणोपसंहारेण भावसाधुसंबन्धो-	५३	९२-९३	तदुपरि इष्टान्तदर्षान्तिक्योजना	५८
	पदर्शनम्	५३	९४	अतृसिरिति द्वितीयभेदस्वरूपम्	५९
	॥ तृतीयवाच्यस्य विषयोपकामः ॥	९५-१०३	शुद्धदेशनेति तृतीयमेदस्वरूपादि	५९
७८-७९	सप्तथा भावसाधुलिङ्गनामानि	५३	१०४	स्वलिपतस्त्रिद्विरिति चतुर्थभेदस्वरूपम्	६३
८०	सकलमार्गानुसारिणी क्रियेति प्रथमलिङ्ग-	५४	१०५	द्वितीयलिङ्गोपसंहारेण प्रज्ञापनीयमिति	६३
	स्वरूपम्		तृतीयलिङ्गसंबन्धनम्
८१-८५	संविग्रहीतार्थाचरितोपदर्शनादि	५४	१०६-१०९	प्रज्ञापनीयत्वमिति तृतीयलिङ्गस्वरूपम्	६३
८६-८८	सुखदीरुशठाचीर्णस्याप्रमाणत्वम्	५५	११०-११४	क्रियास्वप्रमाद इति:चतुर्थलिङ्गस्वरूपम्	६४
८९	द्विविधमार्गमनुसरतो भावयतिलं प्रथमलिङ्ग-	५६	११५-११७	शक्यानुस्थानारम्भ इति पञ्चमलिङ्गस्वरूपम्	६७
	निगमनं च		तदुपरि आर्यमहागिरिष्टान्तम्	६८

गाथा	विषयः	पत्राङ्कः	गाथा	विषयः	पत्राङ्कः		
११८	विशेषतः शब्दानुस्थानपरिभाषना	६८	१३१-१३२	सम्प्रभादिमूलगुणशुल्कशुर्वत्याज्यादि तदुपरि शैलकराजर्थिकथानकस्	७५
११९	अक्षरशब्दारम्भादि	६९	१३३	गुरुव्यहुमानेन गुणोपदर्शनम्	७५
	तदुपरि शिवभूतिचरितम्	६९	१३४	एतद्विपर्यये दोषोद्धावनम्	७६
१२०	गुणानुराग इति पञ्चलिङ्गस्वरूपम्	७१	१३५	प्रकारित्याविवरणाते वक्तुशक्तिशलादि-	७९
१२१-१२२	गुणानुरागस्य लिङ्गादि	७१		स्वरूपम्	७९
१२३-१२४	प्रकारान्तरेण गुणानुरागस्य लक्षणादि	७१	१३६	एतदुपदेशफलम्	७९
१२५	गुणानुरागस्य फलोपदर्शनम्	७२	१३७	गुर्वव्याकारिणोऽनर्थदर्शनम्	८०
१२६	गुर्वव्याकारधनमिति सप्तमलिङ्गस्वरूपम्	७२	१३८	गुणाधिकशिष्येण गुर्वव्यावर्जनम्	८०
१२७	गुरुकुलवासादि	७३	१३९	भावसाधुलिङ्गोपसंहारेण तत्फलोपदर्शनम्	८०
१२८	गुरुकुलवासस्थागिनो दोषः	७३	१४०	एकविशतिगुणसमेतः आद्वः माधुर्घमग्रहण-	८१
	तदुपरि शपरसेविधानकम्	७३		योज्यः	८१
१२९	गुर्वव्याकारिणः प्रशंसा	७४	१४१	पूर्वचार्यप्रशंसा	८१
१३०	गुणवान् गुरुः सेवनीय इत्यादि	७४			

गाथा	विषयः	पत्राङ्कः	गाथा	विषयः	पत्राङ्कः
१४२-१४३ प्रकृतधकरस्यार्थाद्विवेकमयोजनोप- संहारादि	१४५	एतस्यैव परंपरफलमदर्शनम्
१४४ शास्त्रार्थपरिज्ञानस्यानन्तरफलोपदर्शनम्	८२	ग्रन्थसमाप्तिः	८२

शुद्धिपत्र

पुस्तकीय संख्या	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
३अ ११	पतितव्य	यहितव्य	१९ब	५	हियहच्छिय	हियहच्छिय
५ब ५	पारद्विलपडोत्ति	पारद्विलंपडोत्ति	२०अ	४	सुहृयहुया सणे	सुहृयहुयासणे
६ब ११	आर्णधम्मो	जिणधम्मो	२१अ	११	सुप्रसन्नाहरोः	सुप्रसन्नाहरोः
७ब २-३	निर्देश	निर्देश	२१ब	३	पहाण ने	पहाण जे
८ब ६	थ्रष्टी	थ्रष्टी	२३अ	९	झरिङ्ग	झरिङ्ग
१०अ २	अकरो	अकूरो	२४अ	१	यज्जन ये	यज्जनन्ये
१०अ ५	सङ्क्षिलिष्टस्त	न सङ्क्षिलिष्टस्त	२४ब	११	नैतावृव	नैतापृव
१०अ १२	विभेति	विभेति	२६ब	६	आर्यससमाणे	आर्यसमाणे
१२ब ६	सव्योह	सव्वेहिं	२६ब	१०	मंदावरो	मंदायरो

पृष्ठ	पंक्ति	अनुवाद	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति	अनुवाद	शुद्ध
२६८	११	अयणात्	सयणात्	४७८	१८	असिष्टो	असिष्टो
२८८	६	उवउचा	उवउचो	४७९	९	दिङ्गदिङ्ग	दिङ्गदिङ्ग
२९५	१०	तक	कि	४९९	९	। ससुखुङ्गं ।	। तुदं ससुखुङ्गं ।
३१५	२	सरागेणा चेतसापि	सरागेणापि चेतसा	५०८	६	पहाणरयणाणि	पहाणरयणाणि
३२५	१३	श्रोतुकामने	श्रोतुकामने	५१८	३	अक्षमगवई	अक्षमगवई
३३५	१	विसयलाला	विसयलोला	५२५	३	पडिवंधसंवंध	पडिवंधसंवंध
३५८	१	सरीरा	सरीरो	५२९	४	प्रवत्तते	प्रवर्तते
४०५	९	भणिमं	भणियं	५३८	२	द्रश्य	द्रश्य
४२५	१	दिङ्गतिजुत्तीहि	दिङ्गतजुत्तीहि	५४५	१०	संवेगायागात्	संवेगायोगात्
४४८	३	सास्पद	सास्पदं	५४९	२	भयवंतवयवण्मि	भयवंतवयण्मि
"	५	अतिरुणावान्	अतिरुणावान्	"	९	वपहारे	ववहारे
"	६	कुर्यात् पाद	कुर्यात् पादं	५७५	२	गिष्ठे	गिष्ठे
४५५	१२	जियाघ	जियाण	५७९	६	हाइ	होइ

पुस्तक	पंक्ति	अनुवाद	पुस्तक	पंक्ति	अनुवाद	पुस्तक	पंक्ति	अनुवाद	पुस्तक	पंक्ति	अनुवाद
५८६	२	संभवत्ये लैत्	संभवत्येवैतत्	७०३	५	द्विसङ्ग			विमलय		
६०३	१०	साधुसवदृष्ट्यम्	साधुसवदृष्ट्यम्	७५६	१२	परिणाविजी			परिणाविजो		
६१६	६	पूर्वस्त्रयः	पूर्वस्त्रयः	७७३	६	तस्सीओ			तस्सीसो		
६२४	१-२	घृतादिभिजिन	घृतादिभिर्जिन	७८३	६	पथगं			पथगं		
६५६	६	होइ तो	होइ जो	,,	१३	एवमार्हया			एवमार्हया		
६६६	११	भणिअ	भणिओ	८०३	१४	जीगआ			जीगओ		

॥ आर्हम् ॥

॥ शासनसप्रादृशीभवद्विजयनेमिष्टरीश्वरयादपेभ्यो नमः ॥

विपुलचन्द्रकुलाम्बरनिशाकरश्रीशान्तिसूरिसङ्कलितं स्वोपशब्दस्तिसहितं

धर्मरत्नप्रकरणम् ।

सिद्धं सर्वज्ञमानम्य वक्ष्ये सक्षेपतः स्फुटाम् । विष्णुन्नि धर्मव्रस्य मन्दषु द्विप्रसुद्धये ॥ १ ॥

इह हि हेयोपादेयादिपदार्थपरिक्षानशालिना विज्ञातासारसंसारापारपारावारपतितजन्तुसन्तानानवरतदुःखसन्तायेन जन्मजाराम-
रथरोगज्ञोकादिदुःखदौर्गत्यातिपीडितेन भव्यजन्तुना स्वगरीषवर्गादिसुखश्रीसंपादनावन्ध्यनिवन्धनं जिनधर्ममहारब्लृपादातुमुचितम् ।
तदुपादानोपायश्च गुरुपदेशमन्तरेण नावचुद्धयते । न चातुर्पायप्रवृत्तानामभीष्टसिद्धिः । इत्यतः कारुण्यपुण्यचतस्तया धर्मार्थिनां
धर्मोपादानपालनोपदेशं दातुकामः प्रकरणकारः शिष्टमार्गानुगामितया पूर्वं तावदिष्टदेवतानमस्कारादिप्रतिपादनाय गाथामाह—
नमित्तण सप्तलगुणरथणकुलहर्र विमलकेवलं वीरं । धर्मरथणतिथआणं ज्ञाणाणं वियरेमि उवषेसं ॥१॥

इह पूर्वदिवेष्टदेवतानमस्कारदारेण विभविनायकोपशान्तये मञ्जलमुक्तमुत्तरादेन चामिषेयमिति । संबन्धप्रयोजने च साम-
र्थ्यगम्ये । तथा हि—संबन्धस्तावदुपायेयेयलक्षणः, साध्यसाधनलक्षणो वा । तत्र प्रकर्त्त्वमुपायः साधनं वा । साध्यमुपेयं वा,

प्रकरणार्थपरिज्ञानमिति । यगोऽन्ते पुनः दिविधर्मः, कर्त्तुः श्रोतुः । पनमन्तरपरम्परभेदादेकैकं द्विधा । तत्रानन्तरं कर्तुः सन्धानु-
ग्रहः, श्रोतुः प्रकरणार्थपरिज्ञानम् । परम्परमुभयोरप्यपवर्गप्राप्तिरिति । सांप्रतं व्याख्या विधीयते । तत्र चायं विधिः—“संहिता
च पदं चैव पदार्थं पदविग्रहः । चालना प्रत्यवस्थानं व्याख्या तत्रस्य पड़विधा ॥१॥” तत्रास्त्वलितादिगुणीपैतस्त्रोज्ञारणं संहिता,
सा च व्यक्तैव । पदानि संस्कृतभाष्या । नत्वा सकलगुणरब्धकुलगृहं विमलकेवलं वीरं धर्मरक्षार्थिनां जनानां वितरामि उपदेश-
मिति । पदार्थस्तु ‘नत्वा’ प्रणम्य सकलानि समस्तानि यानि रत्नानि तेषां कुलगृहमुत्तिस्थानम् । यो भगवान् वीरस्तम् ।
इह यद्यपि गुणा वस्तुधर्माः शुभाशुभस्वरूपा अप्यभिधीयन्ते; तथापि शुभा एव प्रत्येतत्याः; हतरेषां रबत्वानुपत्तेः । तथा हि—
“जातौ जातौ यदुत्कृष्टं रबं निगद्यते हि तत् । इत्येवं सुषियः प्राहुर्निर्विसंवादमुत्तमाः ॥२॥” विमलं ज्ञानावारककर्मणिसंपर्क-
विकलम्, केवलं केवलज्ञानं यस्य तम् । कर्मविदारणात्पसा विराजनाद्वयवीर्ययुक्तत्वात् जगति यो वीर इति ख्यातस्तम् ।
यतोऽवाचि—“विदारयति यत्कर्म तपसा च विशजते । तपोवीर्येण युक्तश्च तस्प्राद्वीर इति स्मृतः ॥३॥” तथा दुर्गतौ पतलः
प्राणिनो धारयतीति धर्मः । उक्तं च—“पतलो दुर्गतौ यस्मात्सम्यगाचरितो भवात् । प्राणिनो धारयत्येष तस्माद्भूमि इति
स्मृतः ॥४॥” स एवाशेषानर्थविधातहेतुत्वात् कल्याणकलापकरणत्वात् रबम्, तदर्थयन्ति मृगयन्ते ये ते धर्मरक्षार्थिनस्तेभ्यः
‘जनेभ्यः’ लोकेभ्यो ‘वितरामि’ प्रयच्छामि । उपदित्यत इत्युपदेशो हितप्रवृत्तिहेतुवचनप्रपञ्चस्तमिति । वीरं वर्तमानतीर्थाविनार्थं
नत्वा धर्मार्थिजनेभ्य उपदेशं वितरामीति ‘पदवदन्ता’ । भावार्थः पुनरस्यम्—नत्वेति पूर्वकालाभिधायिनाऽऽशिष्योत्तरकालक्रियेण
स्याद्वादशादूलनादसंवादिना पदेनैकान्तनित्यक्षणिकवस्तुवादिमृगयोर्मुखबन्धो व्यधायि । तस्माच्चैकान्तनित्यः धर्मिको वा कर्त्ता

क्रियाद्वयं कर्तुमीशो भवति, क्रियामेदे कर्तुभेदात् । ततो द्वितीयक्रियाक्षणे कर्तुरनित्यत्वाभावप्रसङ्गाभ्यां द्वयोरत्ययाकृतिरिति । तथा सकलगुणरब्बकुलगृहमित्यनेन भगवतः समत्सुरासुरभनुजनायकेषु प्राधान्यमभ्यधायि । तेषां कस्यापि केनापि गुणेन विकलतया सकलशब्दप्रवृत्तेयोगात् । तथा दिवलकेवलनित्यज्ञेन भगवतो इत्तदिशाहत्तदत्या तथ्यार्थवादित्यमुक्तम् । तदन्तरेण सूक्ष्मवादरमूर्त्तिमूर्त्तिदिभावानां याथातश्येन वक्तुमशक्यत्वात् । तथा धर्मरक्षार्थिभ्य इत्यनेन श्रवणाधिकारिणामर्थित्वमेव मुख्यं लिङ्गमित्यवाचि । तथा चाहुर्वृद्धाः—“तथहिगारी अत्थी समत्थओ जो न गुलपडिकुडो । अत्थी तु जो विणीओ समुवद्दिओ पुच्छमाणो य ॥१॥” जननामित्यनेन बहुवचनान्तेनैतदुदितम् । नैकमेवेश्वरादिकमाश्रित्योपदेशदाने प्रवर्त्तितव्यमपि तु सामान्येन सर्वसाधारणतया जिनागमानुसारेण । स चायम्—“जहा पुनरस कत्थई तहा तुच्छरस कत्थई । जहा तुच्छरस कत्थई तहा पुनरस कत्थई ॥२॥” दितराम्पुषदेशमितीहैतदरकृतम्—न प्रज्ञागर्वेण, न पराभिभवेच्छया, नापि कस्यचिदुपार्जनाय प्रवर्तते । किं तर्हि? कथं तु नामाभी प्राणिनः सद्वर्मार्गमासाद्य साद्यर्पयत्वसितं शिवशर्माऽवाप्स्यतीत्यनुग्रहबुद्धया परेषामात्मनश्च । यतोऽभाणि पूर्वचार्यैः—“शुद्धमार्गोपदेशेन यः सन्ध्यानामनुग्रहम् । करोति नितरां तेन कृतः स्वस्याप्यक्षी महान् ॥३॥” किं च—“न भवति धर्मः श्रोतुः सर्वस्यैकान्ततो हितश्रवणात् । त्रुवतोऽनुग्रहबुद्धया वक्तुस्त्वेकान्ततो भवति ॥४॥” इत्युक्तः सभावार्थः पदार्थः । पदविग्रहस्तु समासादिकपदेषु प्रदर्शित एवेति न पृथगुच्छते । अथ चालना—ननु सकलगुणरब्बकुलगृहमित्युक्ते विमलकेवलमित्यपार्थकम्, केवलज्ञानस्यापि गुणत्वात्; सकलशब्दस्य च सर्वसङ्ग्रहार्थत्वादित्यश्रोद्धयते—सर्वगुणेषु प्राधान्योपदर्शनार्थमस्य पृथगुच्छन्यासः सत्यस्मिन्नवश्यं परमपदप्राप्तेऽप्यते चायं न्यायो लोकेऽपि यथा—‘ब्राह्मणा आयताः च शिष्टोऽप्यायातः’ इत्यादौ ।

इति गाथार्थः ॥ १ ॥

अथ यशापत्रिकांते शिभगिषुः वहांस्तोलम्—

भवजलहिमिम् अपारे दुलहं मणुयत्तणं पि जंतूण । तस्थवि अणरथहरणं दुलहं सद्गमवरयणं ॥ २ ॥

भवन्त्यस्मिन्नारकतिर्थङ्करामरस्येण प्राणिन इति भवः संसारः, स एव जन्मजगमसणजलधारणाजलधिः, तस्मिन्नादिनिधनतया “अपारे” पर्यन्तविकले बन्ध्रम्यमाणानामिति शेषः । ‘दुर्लभं’ दुरापि ‘मनुजत्वमपि’ मनुष्यभायोऽपि द्वे तावदेशकुलारोग्यादिसामग्रीत्यपेरथः । यतोऽवाचि भगवता श्रीबर्द्धमानस्वामिनाऽष्टापदादागतं गौतममहामुनि प्रति—“दुष्टहे खलु माणुसे भवे चिरकालेण वि सच्चपाणिण । गाढा य द्विवागक्षम्युणो समयं गोयम् ! मा पमायए ॥” ‘जन्तुनां’ प्राणिनां ‘तरिमन्’ मनुजत्वे सत्यपि ‘अनर्थहरणम्’ इति नार्थ्यन्ते न काम्यन्ते ये दानिदिव्यक्षुद्रोपद्रवादयोऽप्यायारते हियन्ते येन तदनर्थहरणम् । ‘दुर्लभं’ दुराप वर्तते कि तत् ? इत्याह—संश्वासी घर्मश्च सद्गमः सम्यग्दर्शनादिरूपः । स एव वरं प्रधानं रक्षमिवाशेषापायनाशित्वात्तदिति । उक्तं च—“मानुष्यकर्मभूम्यार्यदेशकुलकल्पतायुरुपलब्धौ । श्रद्धा कथकश्वर्णेषु सन्त्वपि सुदुर्लभा चोधिः १ ।” इति गाथार्थः ॥ २ ॥

अमुमेवार्थं दृष्टान्तविशिष्टं स्पष्टतरमाह—

जह चितामणिरथणं सुलहं न हु होइ तुच्छविहवाणं । शुणविभववज्जियाणं जियाणं तह धर्मरथणं पि ॥ ३ ॥

१ ‘सुदुर्लभो’ इत्यपि ।

‘थथा’ इति दृष्टन्तोपन्यासार्थः । येन पकारेण ‘चिन्तामणिरत्रं’ प्रतीतं ‘सुलभं’ सुप्राप्य ‘न हु’ नैव ‘भवति’ स्यात् ‘तुच्छविभवानां’ अल्पवक्तानां, तन्मूल्योचितविभवाभावादिति भावः । गुणा वक्ष्यमाणस्वरूपाः, तेषां विशेषेण भवनं सत्ता गुणविभवः । अथवा गुणा एव विभवो भूतिर्गुणविभवः, तेन वर्जितानां रहितानां ‘जियाणं’ इति प्राकृतशैल्या ह्रस्वं, तत्कारलोपी (?) । ‘जीवाना’ ‘पञ्चेन्द्रियशाणिनाम् । उक्तं च—“प्राणाः द्वित्रिचतुः प्रोक्ता भूतानि तत्वः समृद्धाः । जीवाः पञ्चेन्द्रियाः प्रोक्ताः शेषाः सत्ता इतीरिताः ॥ १ ॥” अपिशब्दस्य वक्ष्यमाणस्येह संबन्धादेवं भावना कार्या—विकलेन्द्रियाणां तत्वद्वयासिनस्त्येव पञ्चेन्द्रियाणामपि योग्यताहेतुगुणसामग्रीचिकलानाम् । ‘तथा’ तेन पकारेण ‘धर्मरक्तम्’ सुलभं न भवतीति इकृतेन संबन्धः । इति गाथार्थः ॥ ३ ॥

कतिगुणसंपदः पुनस्तत्यासियोग्यः ? इति प्रश्नमाशङ्कयाह—

इगवीसगुणसमेतो जीगो एयरस जिणमय भणिअो । तदुवज्जणंमि पढमं ता जड्यव्वं जओ भणियं ॥४॥

एकविश्वतिभिर्गुणैर्वक्ष्यमाणैः समेतो युक्तः, वाचनान्तरेण समुद्धः संपूर्णः समिद्धो वा दीप्यमानो ‘योग्यः’ उचितः । ‘एतस्य’ प्रस्तुतधर्मरक्तस्य ‘जिनमते’ अहेच्छासने ‘भणितः’ शलिपादितरतदभिज्ञैरिति गम्यते । ततः किम् ? इत्याह—‘तदुवज्जणंमि’ हति तेषां गुणानामुपार्जने चिक्षणे ‘पथम्’ आदौ ‘तस्मात्’ ततो हेतोः ‘यतितद्य’ उद्यन्तव्यमिदमिहावृतम्—यथा प्रासादार्थिनः शल्योद्धारपीठवन्धादावाद्रियन्ते तदविनाभावित्वाद्विशिष्टप्राप्तादस्य । तथा धर्मार्थिभिरेते गुणाः सम्यगुपार्जनीयाः, तदधीनत्वाद्विशिष्टपर्मसिद्धिः)रिति । ‘यतो’ यस्मात् ‘भणिते’ असिहितं पूर्वान्तर्यामित्याहारः ॥ इति गाथार्थः ॥ ४ ॥

१ ‘यद्येन्द्रियशाणां प्राणिनाम्’ इत्यसमस्ते कलित । २ ‘जीगो’ इत्यपि ॥

भणितमेवाह—

धर्मरणयस्तं जोगो अङ्गखुदो रूब्रवं पैयइतोमा । लोर्गदिरओ अङ्गरो भीरुं असदो सुदकिखन्ना ॥५॥
लज्जालुओ देयालू मैज्जत्थोसोमदिद्वि गुणेरागी । संक्रह सुरभन्नुतो सुंदोहदरिसी विसेसंब्रू ॥६॥
बुद्धेणुगो ४ चिणिओ कैयस्त्रुओ पैरहियत्थकारी य । तह चेव लेज्जलक्खो इगवीसयुणेहिं संपन्नो ॥७॥

अस्य गाथात्रितयस्य पूर्वस्त्रिमणीतस्यार्थः—वर्णाणां मध्ये यो स्त्रमिव वर्तते स धर्मरन्वं जितपणीतो देशविरतिसर्वविरतिरूपः समाचारः, तस्य 'योग्यः' उचितो भवतीत्यध्याहारः । 'एकविश्वतिभिर्गुणैः संपन्नः' इति, इत्युत्तरेण योगः । तानेव गुणान् गुणगुणितो कथञ्चिदभेद इति दर्शनाय गुणितिपादन्वद्वारेणाह—'अभुद्रो' भणिष्यभाणस्थव्यपः ॥ १ ॥ तथा 'रूपवान्' प्रशस्तरूपोयेतः । वतोः 'पश्चात्सावाचित्वात् । रूपमात्राभिधाने इश्वेव दृश्यते । यथा 'रूपिणः पुद्रलः प्रोक्ताः' इति ॥ २ ॥ तथा प्रकृत्या स्वभावेन सौम्यः सुन्दरस्वभावः, प्रशान्तचित्तत्वात् ॥ ३ ॥ 'लोकप्रियः' सदाचारचारित्वात् ॥ ४ ॥ 'अङ्गरः' परदोषेक्षणादिकूरत्वाभावात् ॥ ५ ॥ 'भीरुः' एहिकपारत्रिकापायेभ्यः, त्रसनशीलत्वात् ॥ ६ ॥ 'अशठः' सद्वावसारानुग्रानत्वात् ॥ ७ ॥ 'सुदाक्षिण्यः' अभ्यर्थनासारत्वात् ॥ ८ ॥ 'लज्जालुः' पापहृती शक्तित्वात् ॥ ९ ॥ 'देयालुः' कारुणिक्तचित्तत्वात् ॥ १० ॥ 'मैज्जत्थोसोमदिद्वि' इति एकमेवेदं पदं, प्राकृतत्वाद्विभक्तेऽनुहृ । ततश्च मध्यस्था रागदेषविकला सौम्या वाऽङ्गरा दृष्टिर्दर्शनं यस्य स 'मध्यस्थसौम्यदृष्टिः'
४ 'जोगो' 'शुग्नो' इत्यपि । “ १ “प्रशस्तवाचित्तत्वात्” इत्यपि ॥

यथावस्थितश्चत्तुत्तदर्थित्वात् ॥ ११ ॥ 'गुणरागी' गुणेषु बहुमानवान्, 'लघुकर्मत्वात् ॥ १२ ॥ 'सत्कथः' न द्रुशारिच्यर्क्षिणनक-
 थनरुचिः, सदाचारत्वारित्वात् ॥ १३ ॥ सुपक्षः शोभनपरिजनः तेन युक्तोऽन्वितो 'धर्माविरोधिवन्धुपस्थितः, इति भावः ॥ १४ ॥
 'सुदीर्घदक्षी' सुपयलीचितपरिणामसुन्दरकार्यकारी, बुद्धिसंपन्नत्वात् ॥ १५ ॥ 'विशेषज्ञः' सारेतरादिवस्तुवेदी न रागद्वेषमूढत्वपूर्व-
 व्युद्ग्राहितत्ववशात् प्रतिपन्नकुग्राहैकतानमानस इति ॥ १६ ॥ 'बृद्धालुगः' परिणतमतिपुरुषच्छन्दोऽनुवर्ती ॥ १७ ॥ 'विनीतः'
 गुरुजने गौरवकृत् ॥ १८ ॥ 'ऋतज्ञः' स्तोकमप्युपकारमैहिकं पारत्रिकं वा न विस्मरति ॥ १९ ॥ तथा परेषामन्येषां हितानन्थनि
 प्रयोजनानि कर्तुं शीलं यस्य स 'परहितार्थकारी' प्रत्युपकारानपेक्षा इति भावः । सुदाधिष्ठादत्य को विशेषः ? इति चेदुच्यते,
 सुदाधिष्ठोऽभ्यर्थित एव परोपकारं करोति, अर्थं पुनः स्वत एव परहितरतिरिति ॥ २० ॥ 'तह चेव' इति तथाशब्दः प्रकारार्थः ।
 चः समुच्चये । एवोऽवधारणे । ततश्च यथैव विशतिस्तथैव तेनैव प्रकारेण लब्धलक्ष्यश्च धर्माधिकारीति पदयोगः । पदार्थस्तु लब्ध
 इव प्राप्त इव लक्ष्यो लक्षणीयो धर्मानुष्टुपव्यवहारो येन स 'लब्धलक्ष्यः' सुशिखणीपत्वात् ॥ २१ ॥ एभिरेकविशतिर्मिर्णैः संपन्नो
 धर्मस्त्रयोग्य इति योजितसेव । इति द्वास्याथात्रित्याक्षरार्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

भावार्थं पुनः प्रकारणकारः स्वप्नमेवाह—

खुद्दोत्ति अगंभीरो उत्ताणमई न साहए धम्मं । सपरोवयारसत्तो अक्खुद्दो तेण इह जोगो ॥ ८ ॥

इह यद्यपि क्षुद्रशब्दोऽनेकार्थः । तथा—“क्षुद्रस्तुच्छः, क्षुद्रः क्षुद्रः, क्षुद्रो द्रविदः, क्षुद्रो लघुः” इत्यादि । तथाऽपीह क्षुद्र

१ “न कुकर्मत्वात्” इत्यपि । २ “धर्माधिवन्धक—” इत्यपि ॥

इत्यगंभीर उच्चते तुच्छ इति कृत्वा । स पुनः ‘उत्तानमसिः’ अनिपुणबुद्धिरिति हेतोः ‘न साधयति’ नाराधयति ‘धर्मं’ प्रतीतं, तस्य सहस्रमतिसाध्यत्वात् । उक्तं च—“सूक्ष्मयुद्धया सदा ब्रेयो धर्मो धर्मार्थिभिर्नैः । अन्यथा धर्मबुद्ध्यैष तद्विषयातः प्रसज्यते ॥ १ ॥ गृहित्वा ग्लानमैषज्यप्रदानाभिश्चहं यथा । तदमासी तदन्तेऽस्य शोकं समुपगच्छतः ॥ २ ॥ गृहीतोऽभिश्चहः श्रेष्ठो ग्लानो जातो न च क्वचित् । अहो ! मेऽधन्यता कष्टं न सिद्धमभिवाडिछतप् ॥ ३ ॥ एवमेतत् समादानं ग्लानभावाभिसन्धिमत् । साधूनां तत्त्वातो यत्तदुदृशं द्वेयं महात्मभिः ॥ ४ ॥” तद्विपरीतः पुनः स्वपरयोरुपकारकरणे शक्तः समर्थो भवतीति शेषः । ‘अक्षुद्रः’ सूक्ष्मदर्शीं सुपर्यालौचितकारीं ‘तेन’ ‘प्रकारेण ‘इह’ धर्मग्रहणे ‘योग्यः’ अधिकारी स्यात् । इति गार्थार्थः ॥ ८ ॥ एत्य उदाहरणम्—

येइविसयालंकारभूयाए सोच्चिमद्दुरुरीए पर्मद्देव पावर्भीरु सरलसच्छहियओ “वेयवेउत्तत्त्वाकुसलो खीरकयंचो नाम माहणो होत्था । तस्य य समीवे पञ्चयओ नाम पुत्तो, नारयनामो द्वाणंतरागओ, धर्मपुत्तो गयसुयओ य वस्तु नाम, एए तिच्छि महामहणो अर्थंचि तहाविहाणेण भडुच्छुद्वाइणो पदंति । कयाइ तस्य गैहे गोयरमडंतो साहुसंघाडगो पविहुँो । ते तिच्छिचि च्छुते पेच्छिझणमेनेण साइसएण वीयसाहुरस सिङ्हुं । एएसि निधं दारयाणं दो अहोगामिणो एगो उद्वदगामी भविस्सइ । सुयमेयं कडंतरिएण खीरकयं-वेण चितियं च—एए महाभागा वीयरागमगाणुगामिणो नक्षहा जंपंति । संभवइ य रायपुसखाहोगामित्तं । इयरेसि पुण कोह-म्मकम्भकारी संभावियइ ता परिच्छामि ताव दोवि एए । तओ तहचुन्मणुचिद्विसं । पञ्चते च समृतिषु—“भर्तुर्भार्याकृतं पापं शिष्यपापं गुरोर्भवेत् । राज्ञि राज्ञकृतं पापं शज्जपापं पुरोहिते ॥ १ ॥” एवं चितिइण क्वसिणचउद्दिनिसाए किञ्चिमच्छुगल्लये १ “प्रकारेण” इत्यपि । २ “वेयवेयम्—” इत्यपि । ३ “राज्ञः पापं” इत्यपि ।

लक्ष्यारसादिक्षापो लक्ष्यमित्रो न्यायारस। भगविंशती—एडु १३८ मंलेहि मृच्छेयणो विहिओ तदाचि बत्थ न कोइ पासह तथ्य गंतूण
 एयं द्युग्राहिति । न य अक्षस्स मृच्छिकर्त्ता जब्बो एता एस कप्रमोहि । नामओनि अलंघारीयवयाणे एवजि भगविंशती प्रत्यो पर्यं दुष्टाङ्गः ।
 किंस्त्वा कोइ येच्छदत्ति निउण निरुचियतेष दिहुषुकर्ति तसासंडलं, अहे ! दीपामि एत्यस्मि संभरो प्रविष्टो जब्बुर्मद्विते । एत्यवि-
 जव्बो पासहनि गव्बो सुन्नयेहं । तत्यवि पंच लेगवाला दिव्यवनाणिणो, न निवालिति । नवि एए कलाह न येच्छंति । ता नृण न
 हंतव्यो एसोचि गुरुआएसो कवरणिओ य गुरु न एरिसं करेहत्ति निच्छिकर्त्ता पहुषुप्रसंकओ गव्बो शुक्षमीयं । निवेदयं चियत्वस्यि ।
 तओ उवज्ञाएण चित्तियं । एस ताव सुहुमसुद्धी न दोग्यां १५३प्रह । ता किं मम पुक्के खुरां गप्रिस्सइ ? अहवा तंपि परिच्छा-
 मिलि निच्छिकर्त्ता तेषेव विहिणा पंसिओ पञ्चयओ । गव्बो सुन्नरच्छाए । एत्य न कोइ प्रासहचि तं तात्राद्युण समायओ गिर्हे ।
 जप्तमि हत्यायसोयं मग्गइ । उवज्ञाएण तुन्ह किं रे । एर्यति ? । तेष पदिवुत्तं पठ्यो से सद्विसंचाओ आसि तेष मे अंगं
 विलिन्तंति । उवज्ञाएण भगियं कहिं तुम्ह वावाइओ ? कहे वा न केण य विहुपेषि ? । तेण भगियं सुन्नरच्छाए अंधमानहुलयाप
 निरस्त्रंतराओ लोगस्स न केण य दिद्वोम्हि । उवज्ञप्रएण तुन्ह कहे न दिद्वोम्हि उवारि नखत्तेहि, पंचहि लोगमालेहि, दिव्यवाणीहि,
 अप्पणो य पंचहि ईदिएहि ? । तेण भगियं न अस्हे पर्याय बुज्जासमो, तो खादं कीसं पैसिओम्हि ? । तओ उवज्ञाओ अहो !
 निरणकंपो एस न पावकमे पवच्चमाणो संकह, ता नृण नरग्रामी भविस्तह । अह कहे पुण्ड्रहमेयाओ पावोबलेवाओ मुष्ठिसंस्ति
 चितावरो कह कह किंच्छेषवि गपित्तुण एत्यणि प्रहायसम्ह ते चेव मुष्ठिणो गवेसंतो पत्तो उझाणं । तत्य गुणिणो दद्वूण वंटित्तुण

१ “पालगेहो” इत्यहि । २ “तुन्हो” इत्यहि । ३ “बहुज्ञाम्” इत्यहि ॥ ४ “अम्बाह” इत्यहि ।

पुच्छिउं पवसो । भयवं । गिहकुड्डेवे जह किंपि माणुसं दुष्टए पवत्तइ, ता घरसामी बज्जह वा न वा ? । साहृहि भबै जह कोइ तगड़ुल
 जलणपलितं करेण धरेह ता किं डज्जह वा न वा ? । विष्णेण भणियं डज्जह । एवं गिहनाहोवि बज्जहइति । ^१ एवं मुणिश्यणमायभिऊण बुत्तं
 विष्णेण भयवं । कहं पूण सो मुच्चह ? । साहुणा भणियं डज्जमाणपूलगपरिच्छाई पुरिसा जहा न डज्जइ, एवं पावगारिणं ^२ मणुसं
 मुधंतो गिहनाहोवि मुच्चह । ^३ एवमायभिऊण संवेगमाविओ तेसिमेव मुणीग समीवे पव्वहओ स्त्रीकथंतो सुगइसाहगो य संतुता । तओ
 भगगा लेहसाला । गओ सद्गाणं नारओ । गहियमुवज्जायपयं पव्वएग । पत्तो रायपयं वस् । पाविओ पसिद्धि । नवरं पारद्धिलरडोति
 दिणे दिणे पारद्धि करेइ । तेण कयाह वण्ठतरे सुविसत्त्वं मयजूहमवलोहउण एगागिगा निहुयपयसंचारं मुक्को तं एह सिग्रीपुद्गो । सोवि
 कहंवि पञ्चाफिडिऊण गओ खंडाखंडि । तओ सुविम्हिण पलोयंतेग करकासेण लविवशा नहुयलनिविसेपश्चाता फलिहसिला ।
 तओ रयणीए पञ्चुभमाणिऊण डुविया अत्थाणमंडवे । निवेसियं तदुवरि सिहासणं । जाओ जगप्पवाओ राइणो मच्चाइत्तंग सिंहास-
 णमागासे चिह्नहितं विश्वायवुत्तंतो कोउगेण समागओ नारओ । बहुमन्निओ पव्वएग जणणीए राइगा य । नेहवसेग तत्थेव सुहमच्छिउं
 पवत्तो । अन्यदा पर्वतकेन छात्रेभ्यः “अजैर्यष्टव्यम्” इति वेदवाक्यं व्याच्चक्षे । तद्यथा—अजैर्लगलकैर्यष्टव्यं यागक्रिया विधात-
 व्येति । ततो नारदेनोचे—‘भ्रातः ! नैवं व्याख्यायते, यतो धर्माय यागक्रिया विधीयमाना न लगलकैर्विधातुमुचिता’ इति । इतर
 उवाच—‘कथय तहि कथं व्याख्यायते ? ।’ नारदोऽत्रोचत्—‘उपाध्यायेनाजाः सप्तवार्षिका श्रीहयोऽल्यवीजत्वादत्र व्याख्यातास्तदु-
 क्तमेवास्माकं ग्रमाणम्’ इति । तओ पव्वओ उत्ताणपद्धतेण तमसंभरंतो छत्ताण मज्जे लहुगो भविस्सामित्ति महाभिमाणओ भणिउमाहत्तो ।

१ “पवं” कविश्वास्ति । २ ‘माणुसं’ इत्यपि । ३ ‘पय’—इत्यपि ॥

अरे ! ममाओवि तुमं पंडिओसि ? । उवज्ञाएण तुह तत्त्वाइनिवयं ? । किंच जो एत्य अलियवाइ तस्स जीहान्छेओ दंडो । एत्य सच्चवाइ राया पमाणं । नारएण भणियमेवं होउ । विभायवुत्तंताए भणिओ जणणीए पञ्चओ य । पुत्त ! नेहवसेण नारओ तुह सभीवमागओ ता तेण समं न कलहिजाइ । सोऽभणइ अंब ! न कलहेमि किं तु छत्तमंडलीए^१ मज्जे एसो मम वक्तव्याणं दुसेह । केरिसिंति साहिओ संवन्धो । जणणीए भणियं वज्ज ! मम समक्तं चेव तुह जणएणावि एवं वक्तव्यायं ता को दोसो नारयस्स ? । ह्यरो आइ अंब ! जह एवं ता गथा मे जीहा, जओ रायाऽपि सच्चवाइत्ति एवं चेव भणिही । तओ सा पुत्तनेहमोहिया पुच्चपडिवन्नवरं पत्थिउं पत्ता रायसमीवं । तेणावि अब्भुद्विउण पणामपुच्चं पुच्छियमागमणपओयणं । तीएवि बुत्तमेगंते । पुत्त ! जइ सगसि पुच्चपडिवन्न वरं जाएमि । तओ सुहु सरामि अंब ! करेहि मे रिणमोक्तरं, वरेहि जं भे रोयइत्ति निवेण बुत्ते साहिउण वहयरं जंपियमिमीए । ‘सच्चहा रक्खेहि भाउणो जीहंति । तओ एवंति पतुते राङणा गथा एसा सद्वाणं । धीरविओ पञ्चयओ । दुद्यदिणे सहरिसा चाउवन्न-पहाणपरिडुडा पत्ता रायसहं । कहिउण वहयरं भणिओ राया पहाणलोगेण । देव ! तुमं छहो लोगपालो सच्चवाइत्तगुणेण भयणंगणगओ चिह्नसि । गुरुभाषा दोष्टंपि एएसि ता जमलजलणओ व्व तुष्टुचितो ता जहडियमेथं यथं पञ्चवेहि । किंच—“ अग्रिस्तम्भं विघ्ने तुलयति हि चटे शुद्धिमेत्यम्बुपाने रक्षःसिहाहिभूतप्रबलरिपुकुतं साक्षसं संस्थाद्वि । मान्यः स्यात् सर्वलोके भवति सुशतिभाक् ग्रेत्य सौभाग्ययुक्तः कल्पाणं सत्यवादी किमिति न लभते ? तद्विभो ! त्रूहि सत्यम् ॥१३॥” एवं भणिएवि राङणा भवियच्चयावसेण भणियं । जमेस ओज्ञायपुत्तो कहेह तं चेय सच्चंति भणियाणंतरमेव कुवियाए भवणदेवयाए ओमंथिउण ससिलासीहासणोच्छदो धरणीए वक्त्

१ “छत्तमंडलीमज्जे” इत्यपि ॥ २ “सच्चाहारक्खेहि”, “सच्चाहार रक्खेहि” इत्यपि ॥

यतो य नद्युपादिष्ठा। अहोऽनु कृष्णसेवयोग्य काला व्यक्तिसेवा एव राजेन्द्रेण निराकरिको नथीओ। सर्ववाहि पूयजो
नारओ व पलो नियमुत्तमं। कहापरामेसं गांधराको लेयं। एवं नास्तम् रुद्रमहादिष्ठा, उपरामेत् तदिचोनि इवत्तम् रुद्रमहादिष्ठा, तदिचो।
अजो वेव नामो तपरोन्यारी संचुतो। इको पूण् अमराणत्वादिष्ठा उपरामो॥।

अथ स्मवन्तं रवस्तु। कल्तव्य निरुपयाह—

संपूर्णशोवंगो पंचिदिष्यसुंदरो सुसंघयणो। हेऽपभावणहेऽखमो य तद् रूपवत् धम्मे॥१९॥

संपूर्णविद्यन्युनान्यङ्गानि शिरप्रभृतीन्युपाङ्गानि चाङ्गुलमादीनि यस्य स 'संपूर्णज्ञेयाङ्गः।' उत्तमं च—'सीलमुपेमभिद्वी दो शाह
उलगाय अर्दुना। अंगुलिमाल्लक्ष्या। अंगोवंगाभि सेत्याशि॥१॥' स पुनरस्य वित्तम् इति इत्यस्म। तथा 'पञ्चिदिष्यसुंदरो'
ग्रांत्यत्वादिष्ठो यस्य परनिपातः। कामकेकल्पविद्युक्त्वादिक्षिल इत्यर्थः। 'सुंदराशो' इष्टि शोभनं संहनं ग्रामीरसामयं प्रसाद।
न पुनरावसेवा संहनलाभरेऽपि धर्मप्राप्तु। "सब्देसुवि संवागेनु लहू एवेव सक्तसंवयणो" इति भवमात्। स 'सुंदरामलाभः संहनला-
ष्टानसामयोपित् इति भवतः। एवंविद्यस्य धर्मप्रसिफलौ परमाम—'भवति' संवागे 'प्रसादनादेतुः' तद्विकलिकाम, वैप्रसादमितुः।
तथा इ—"रूपाङ्गस्यसुंदरो लहूरित्वा जल्य अत्य-संचरत्। पापह लहूरित्वा चित्र मित्रामो लहूरित्वाम्॥२॥' जन्मान्तरालाभुम्भा
गमेण। मुण्डिति चहस्तमिति न परम्। यिवद्युक्त्वा करणं द्वारं दुहस्तमाम्बन्ता॥३॥' अस्मेवसुत्तम—'भवतेरप्य तद्विकलिति
रूपालितेवि खह धम्मं। ग्रामीरसो य सुम्भुतो वर्णितो तेष लवंति॥४॥' नहु नविदेवहितिवाङ्गादीनां लहूप्रपात्ती भर्मिति॥५॥
भूलके अत्याकाशं स्वप्ननेत् धर्मेविकियते॥ इष्टि सम्यम्, लहूकिम स्वं सङ्कर्यं धर्मिति वैत्। रूपालिति रूपार्थिति तथा—

न्दीषेणार्दीनामासीदेवेति न विरोधः । प्रायिकं चैतल्लेगुणसञ्चारे कुरुपत्वस्य गुणान्तराभावस्य चादुष्टत्वादत एव वक्षति—“ जापद्धु-
गुणविहीणा एसि मज्जिमा वरा नेया ” इत्यादि । अतिशयायि रूपं पुनर्यदपि तीर्थकुरार्दीनामेव संभवति, तथाऽपि येन प्राणी क्वचिदेशे
काले वयसि का वर्तमानो रूपवानयमिति प्रत्ययं जनानां जनयति तदेवेहाधिकृतं मन्त्रव्याप् । तदन्वितो हि धार्मिकः सदाचारपृथ्व्या
भव्यजन्तुनां धर्मे गौरवगुल्मादयन् प्रभावयति धर्ममिति कुत्वा भवति प्रभावनाहेतुस्त्रियुक्तम् । तथा ‘ क्षमः ’ समर्थः, चकारो भवति
किञ्चन्दुकर्पणार्थः । तद्यात्मदः तस्मात्प्रये । न केवलास्यावनाहेतुः, क्षमश्च भवति रूपवान् ‘ धर्मे ’ धर्मविषये । सुखंहननल्बफलमिदम् ।
इति गायार्थः ॥ ९ ॥ अत्रोदाहरणम्—

विम्हावियसन्वज्ञा रूपाङ्गुणेहि चंदणा अज्ञा । भेत्तूण कर्मगंडि वीरस्स पत्रस्तिणी जाया ॥ १ ॥

सुप्रतीतं चैतदिति न लिख्यते ॥ अथ तृतीयं गुणमधिकृत्याह—

पर्यद्द्वामसहावो न पावकम्मे पवत्तद्द्वापार्य । हवद्व सुखसेवणिजो पत्तमनिमित्तं परेतिंषि ॥ १० ॥

‘प्रकृत्या’ अकृत्रिमभावेन, ‘सौम्यस्वभावः’ अभीषणाकृतिविश्वसनीयरूप इत्यर्थः । ‘न’ नैव, पापे कर्मणाक्रोशवधादौ हिसाचौयदौ
वा ‘प्रवर्तते’ व्याप्रियते ‘प्रायः’ वाहुल्येनानिविहादिकारणमृते । अत एव भवति ‘सुखसेवनीयः’ अक्लेशाराघ्यः, ‘प्रशमनिमित्तम्’ उप-
शमकारणं च । अपिशब्दस्य समुख्यार्थस्येह योगात् ‘परेषापृ’ अन्येषामनीदशानामङ्गर्षिवदिति ॥ श्रूयते चागमे—

किल चत्यार्था पुरि कौशिकार्यनाम्न उपाध्यायस्पाङ्गर्षिलक्षणिभिवानौ छात्रावभूताम् । तयोराघ्यः सौम्यसूतिः, ग्रियंवदः, सन्ध्या-
यचारी, विनीतविनयो न कस्यापि वक्तको विशेषत उपाध्यायस्य । द्वितीयः पुनः विषरीतशीलस्तमुपाध्यायेन शास्त्रयमानमसहमानो

मनसाप्यमापश्चत्तिछ्रालोकनव्याकुलमनास्तर्थौ । तावन्यदोषाध्यायेन प्रातरेवेन्धनानयनाय नियुक्तौ । ततोऽज्ञपिस्थाध्यायाङ्गां सच-
 हुमानमादायारण्यमभ्यगात् । इतस्तु दीर्घद्वितीया शूतदेवकुलिकोत्त्रेष्ठणेष्ठणिकमना मध्यंदिनं यावत् स्थित्वा स्मृताध्यायकनिदे-
 शथलितोऽत्त्वीं प्रति । ददर्श च गृहीतोरुदारुभारमायान्त्रमङ्गर्षिष्म् । ततो भीतभीतस्त्वरितं यत्त्वंनेकत्र विजने नववत्तारे पन्थकाभिधा-
 नपुत्राय भक्तं दत्त्वा निवृत्तां बृहत्काष्ठमारावनप्रविश्वां ज्ञोतिर्यशोऽभिधानां वृद्धोपितमालोक्य त्रिस्मृतधर्मसंज्ञस्तां निहत्य गृहीतत-
 काष्ठमारः प्रतिनिष्ठृत्य द्रुततरगत्या मार्गान्तरेषोपाध्यायमुपसृत्योक्तवान्—उपाध्यायोपाध्याय ! शृणु बलुभतरच्छान्त्रस्य वेष्टितम् । स
 हि त्वशङ्गां तु ग्रायाण्यमन्यमानः क्वचित् क्रीडाध्याकुलः स्थित्वा चिराहं^१ यावत् संप्रत्येवाटवीमटिटीयुरन्तरा वरकीं पन्थकवल्सपाल-
 मातरं दारुभाराक्षान्तामालोक्य कुकाटिकामोठनेन मारयित्वा च गृहीतत्काष्ठमार एष आगच्छनि । प्राप्तश्चात्रान्तरेऽज्ञपिः । ततोऽति-
 कुपितेनोपाध्यायेन रे पाप । तत्र गन्तव्यं यत्र मम द्वेषेगोचर इत्यादिकठोस्ववनमुच्चास्यता निर्दिष्टितः स्वमन्दिरात् । स च प्रकृति-
 सौम्यत्वाऽध्यापकं प्रत्यमत्सरी निर्गत्य नगरान्नातिदृश्वक्षच्छायोपविष्टश्चिन्तयामास । अहो ! मृगाङ्कमण्डलादक्षारवर्णणमिवासंभावनिय-
 मेतदजनि । यदयमुपाध्यायः प्रियंवदचूडामणिर्मा प्रत्येवं उवलज्ज्वलनज्ञालायमाना वाचोऽमुचत् । ततो नूनं भवितव्यमत्र महता
 ममापराधेन, इत्यात्मानमालोचयति । न च किञ्चिदात्मदुष्कृतमुपलेभे, तथाऽप्यहो ! धिग् मां गुरुजनोद्देवगकारिणमधन्यम् । धन्यास्ते
 ये सर्वतत्त्वानां प्रीतिसुत्वादयन्तीत्यादिविशुद्धविशुद्धतराध्यवसायहेतत् परिभावयन् समुत्तमज्ञातिष्मणः पूर्वमवाभ्यस्तमावनाभावनतः
 केवलज्ञानश्रियमाससाद् सोऽज्ञपिर्महात्मेति । ततस्तन्माहात्म्यरञ्जतैः सभिहितामर्तविंहितोऽस्य महामहिमा, महता शब्देन चोदध्युपै

१ 'पराङ्म' इत्यपि ॥

नगरे—भो भो लोकाः । महापातकिना रुद्रकेणात्मना वत्सपालजननीं निषात्याङ्गिर्महर्षेभ्याख्यानमदायि, ततो नासौ द्रष्टुमालापयितुं वा योग्यः । इत्यादि श्रुत्वा पश्चात्तापानलद्विषमान उपाध्यायो नागरकलोकेन सहागत्य महर्षि भर्णयाच्चकार, श्रुत्वा च धर्मं प्रतिबुद्धश्च । रुद्रकोऽपि लोकेन निन्द्यमानोऽवासतीत्रानुतापः परं संवेगमागत्य केवलथियमवापेति ॥

तदेवं प्रकृतिसौम्यः प्राणी प्रायेणात्मपरस्योरुकाराय संपद्यते, अतोऽङ्गश्चिद्दूर्मार्थिकारी स्यादिति ॥ १० ॥

अय चतुर्थं गुणमधिकृत्याह—

इहपरलोयविरुद्धं न सेवए दाणविणयसीलद्वौ । लोअप्यओ जणाणं जणोऽ धर्ममिमि वहुमाणं ॥ ११ ॥

इहलोकविरुद्धं परलोकविरुद्धं च न सेवते लोकप्रिय इति योगः । तत्रैहलोकविरुद्धं परनिन्दादि । यतोऽवाचि—“सञ्चस्स चेव निदा विसेसओ तह य गुणसमिद्वाणं । उजुधर्मकरणहसणं रीढा ज्ञापूर्यणिजाणं ॥ १ ॥ वहुजणविरुद्धसंगो देसादायारलंघणं तह य । उच्चारमोगो य तहा दाणाइविप्यडमन्ने उ ॥ २ ॥ साहृदयसंगमि तोसो सवसामत्थंमि अपदियारो य । एमाइयाणि एत्यं लोकविरुद्धाणि नेयाणि ॥ ३ ॥” परलोकविरुद्धं खरकमार्दि । तद्यथा—“खरकमित्वं राज्यं सीरपतित्वं च शुल्कपालत्वम् । विरति विनाऽपि सुकृती करोति नैवंप्रकारमयम् ॥ १ ॥” उभयलोकविरुद्धं घृतादि । तथा हि—“शूतं च मांसं च सुरा च वेश्या पापद्विचौयं परदारसेवा । एतानि सप्त व्यसनानि लोके पापाधिके पुंसि सदा भवन्ति ॥ २ ॥ इहेव निन्द्यते शिष्टव्यसनासक्तमानसः । मृतस्तु दुर्जति याति गतव्राणो नराधमः ॥ २ ॥” अयमभिप्रायः—एतानि कर्माणि लोकवैमुख्यकारणानि परिहरन्नेव शिष्टजनप्रियो भवति । धर्मस्यापि स एवाधिकारीति । तथा दानं त्यागो यिन्य उचितप्रतिपक्षिः, शीलं सदाचारपरता, एभिराद्यः परिशूर्णो यः स लोकप्रियो भवति ।

उक्तं च—दानेन सत्त्वानि ॑वशीभवन्ति दानेन वैराण्यपि यान्ति नाशम् । परेऽपि बन्धुत्वमुपैति दानासमाद्वि दानं सततं प्रदेयम् ॥ १ ॥ जेण न किञ्चिवि कञ्जं तप्तस्थि घरमागयस्य जे सुवणा । नूर्ण पहड्डवथणा नियसीसं आसर्ण दिति ॥ २ ॥ परिसुद्दसमायारो पावह किञ्चि जसं च इह लोए । सञ्जजणवस्तुहोवि य सुहगड्भागी य परलोए ॥ ३ ॥” एतस्य धर्मप्रतिष्ठां फलमाह—एवंविधो लोकत्रियो ‘जनानाम्’ असम्यग्दशामपि ‘जनयति’ उत्पादयति ‘धर्मे’ यथावस्थितमुक्तिमार्गे ‘बहुमानम्’ आन्तरग्रीति धर्मप्रतिष्ठितेतुं वोधिवीजभूतं त्रा । सुजातवत् । कोऽयं सुजातः ? इति वेदुच्यते—

चम्पायां पुरि मिश्रप्रभे राजनि राज्यमनुपालयति सकलथेष्टिशेषो धनमित्रनामा श्रष्टी बभूत । भार्या चास्य समानरूपगुणा धनश्रीः । तयोर्थं जिनधर्मराधनसारं त्रिवर्गसाधनसुखमनुभवतोर्वहोः कालात् जन्मान्तरोपार्जितमुकुतसञ्चयः पुत्रः समुदपादि । तस्य च वर्द्धन-केऽनेकनामरकनायेः शिरस्यक्षतनिष्ठेषु कुवौणाः पुत्रक ! सुजातो भूया हत्याशिष्यं प्रददुः । ततः पित्रा ‘सुजातः’ इत्यभिधानमदायि । अथासौ सितपद्मे शशाङ्क इव कुतसकलकलासंग्रहो यौवनश्रियाऽध्यासितः, समानवयोभिरनेकैनगरककुमारकैः परिषेष्टितो यथ-भिमतं विजहार । कदाचिद्दीतरागमन्दिरेषु विचित्रखात्रसप्यविर्यवादित्रमीतनृत्यादिविरोदमचीकरत् । कदाचिदाचार्यादिसन्धिधी शुद्धतस्वावशेषकारिणीं धर्मकथामाकर्णयत् । कदाचिद्देतप्यत्तिसारं सारधमाचारे विचारमाचरत् । कदाचिन्मनोस्थातीतदानानन्दितेन दीनानाथकदम्बकेन क्रियमाणं जिनशासनवर्णवादमश्रृणोत् । ततश्च तेनवैकुर्वता भूरिभव्यलोको जिनमुनिशुश्रूपायरो व्यधीयत । अन्यदा धर्मधोषमन्त्रिभार्यायाः ग्रियहृगूतामिकायाश्वेष्टयस्तं मित्रमण्डलेन सह विलसन्तमालोकयन्त्यो हतहृदयाश्विरं स्थित्वा गृह-
१ “धर्मे भवन्ति” इत्यपि ॥

मागताः । तां वाद्माकोशन्तीमेवमूचुः—स्वाभिनि ! इष्टमधास्माभिरपूर्वं किञ्चिदाश्रये, तेन व्यापोहिताभिर्विस्मृतपयोजनाभिन्
लक्षितो वेलातिकमः, अतः क्षमस्यैकमपराधमिति । ततश्च सविशेषं पृच्छन्त्यास्तस्यास्ताभिः कथितम्—अस्तीह धनमित्रशेषिसुतः
सुजातः । तस्य ललितानि वचनानामगोचराणि विलोकितान्येवं सुखमुत्पादेयन्ति । किं वा जीवितेन, यदि तस्य स्मितसुन्दरं
वदनारविन्दं न विलोक्यते । ततः सा प्रियहृगूस्तदर्शनकुतूहलिनी स ममाभ्यर्णमार्गे गच्छन् दर्शनीय इति ताः किंकरीरादिदेश । दृष्टा
चान्यदा-ते वाद्मावजितहृदया शेषान्तःपुरिकाणां पुरतः कृतसुजातनेपथ्या निश्चकृतकरञ्जणादिक्रियामनुकर्तुमारव्या । दृष्टा च
‘शनैरगतेन कटकब्यवहितेन मन्त्रिणा सुजात सुजातेत्यालापश्चरणाच्च विचिन्तितमनेन—अहो ! विनष्टमन्तःपुरस् । महाधृतशायं
सुजातो गृहभागतोऽवाप्यते । न चापास्य दण्डो विधीयमानः परिणती सुखयति, राजादिजनवल्लभत्वादस्य । इत्यादि पर्यालोच्य
कूटलेखं लिलेख । तद्वाहकं चाज्ञातपुरुषं शिखवित्वा राजान्तिकं निनाय, राजश्च लेखं दर्शयाचकार । तत्र च किल लिखितमिदम्—
‘भोः सुजात ! त्वयोक्तं दशरात्रमध्ये मित्रमभै बद्ध्वा तवार्पयिष्यमामि तत्किमद्यापि प्रमाद्यसि ? किलानिवारितपचारो भवान् राज-
मन्दिरे ।’ इत्यादि लेखार्थमवधार्य राजा कुपितोऽपि न सुजाते संभवतीदमित्यभिधाय मन्त्रिणं विसर्ज चिन्तितवांश । यद्यप्य-
यमेवं विवस्तथाऽपि न प्रकटं दण्डयते । यतो न कोऽप्यस्यापराधं श्रद्धुरे । विरज्यते च लोको मयीत्युपायान्तरमवधार्य राज्यकार्य-
चिन्तनव्याजेन देशपर्यन्तवर्त्तिनीमरक्षुरीं नगरीं सुजातं प्रेषयामास । तत्रायकस्य चन्द्रध्वजसामन्तस्य लेखं च ददौ । ‘किलायं
वणिकं प्रच्छन्नं व्यापादनीयः’ इति । चन्द्रध्वजोऽपि सुजातरूपमालोक्य चिन्तितवान्—नैवं विधमूर्त्तिनानेन विरुद्धमासेव्यते । तत्कि-
रे ‘सा तेन शृदागतेन’ इत्यपि ॥

मिदं राजाऽऽदृष्टमिति । भवतु वा किञ्चिन्नाहमेनं द्रुहामीत्येकान्ते गत्वा सुजातस्य लेखं दर्शयति स्य, अवादीच—यद्यप्येष राजा-
देशस्तथाऽपि नाहमेवं करोमि, किं हु त्वया मदनुकम्पया प्रच्छमागितव्यमित्यमिधायि । परिणायितथन्द्रयशोभिधानां किञ्चि-
त्तदोषरोगभाजं निजमग्निम् । सोऽपि संसारासास्तां भावर्यस्तथैव तस्थौ । साऽपि राजुष्ट्री तत्समीपतिष्ठश्चावक्रमर्मा तेनैव
रोगेणाभिभूता समाधिना विमुक्तकम्पया सुखलोकं जगाम । ततः सुजातं परमोपकारिणं प्रणिपत्यैवमवादीत—बद स्वामिन् ! किमि-
दानीं भवतः संपादयामि ? सुजातः प्राह—यद्यपेतकलङ्कः पितरौ पश्यामि ततः प्रद्वजामीति मे मनोरथस्त्वमापूर्येति । ततो देवश-
म्पाया उपरि महतीं शिलामाधाय नभसि स्थितो राजानमुवाच—यद्वता कुमन्त्रिलिखितकूटलेखविग्रलब्धेनाकृतापराधो धर्मपुरुष-
शिरोमणिः सुजातो विनाशितस्तस्य दुर्नियस्य फलमिदानीमनुभूयताम् । एष नयाम्ब्यष्ट भवन्तं सपुत्रकलन्ननगरनागरकं यमभन्दिरमिति ।
ततो राजा पश्चात्पानलदसमानमानसः स्वामिन् ! मा गैवमकारुणिको भूः, समादिश कालोचितमित्यमिधाय प्रणतिपूर्वं देवं
प्रसादितवान् । सोऽवोचत्—इदानीमपि तं गुरुगौरवपूर्वकं यदि चम्पायां प्रवेशयसि ततोऽस्ति भवतां मोधो नान्यथेति । राजा
प्रत्याह—महाप्रसादो महाप्रसादः, क पुनरिदानीं स प्राप्यते ? देवेनोक्तम्—इहैवोद्याने प्रया नीतस्तिष्ठति । ततः प्रमोदभरनिर्भरेण
राजा महाविभूत्या प्रवेशितः । प्रमोदितौ पितरौ । जातो जनानां महानन्दः । प्रभावितो जिनधर्मः । सुजातोऽपि जातवैराग्यप्रकर्षो
राजानमनुज्ञात्य सह पितृभ्यामन्यैश्च मविकलोकैः प्रवर्जितः । सुगतिं स प्राप्तवान् ॥

एवं लोकप्रियो जनानां धर्मवहुमानं जनयति । अन्यैरप्युक्तम्—

“युक्तं जनप्रियत्वं शुद्धं तद्वर्मसिद्धिकलदमलम् । धर्मप्रशंसनादेवीजाधानादिभावेन ॥ १ ॥” इति गाथार्थः ॥ ११ ॥

अथ पञ्चमो गुणोऽकूरस्तं कूरस्वरूपत्रिपादनद्वारेणाह—

कूरो किलिङ्गभावो सम्मं धम्मं न साहितं तरह । इय सो न एत्थ जोगो जोगो पुण होइ अक्करो ॥१३॥

‘कूरः किंष्टभावः’ कोवा दिव्यित्तास्तिषासः ‘साधयत्’ अकलङ्क धर्मे ‘न’ नैव ‘साधयितुं’ आराधयितुं ‘तरह’ इति शब्दोति । स हि परच्छिद्रावलोकनलम्पटः कलुषमनाः स्वानुष्टानं कुर्वीत्यपि न कलभाग् भवतीति । उक्तं च—“पत्तं पि धम्मरयणं कूरो हारेइ कोहमोहंधो । जह कलवालनामो समणाभासो गुरुपओसी ॥ १ ॥” तवसुत्तविणयपूया न सक्षिलिङ्गस्स हुंति ताणंति । स्वमगागमि विणयरया कुंतलदेवी उदाहरणा ॥ २ ॥” “इति” अस्मादेतोरसौ नैवात्र शुद्धधर्मयोग्य उचितः । पष्टीसम्म्योर्थं प्रत्यभेदादस्येति इत्यम् । योगः ‘पुनः’ एवकारार्थः । ततो योग्योऽकूर एवेति योगः । यतः—“नो परलोगो न जिणा न ‘धम्ममो गंडपीलसीलं तु । ‘नत्थद्विमियावि तहा एमाह न मर्है एसो ॥ १ ॥” लघुकर्मत्वात् । इति गाथार्थः ॥ १२ ॥

अथ षष्ठ्यगुणस्वरूपमाह—

इहपरलोगादाए संभावेतो न बहुद्दे पावे । बीहह अयसकलंका तो खलु धम्मारिहो भीरु ॥ १३ ॥

‘इलोकापायान्’ राजनिप्रहादीन्, ‘परलोकापायान्’ नरकगतिगमनादीन्, ‘संभावयन्’ मनसा सहृदयन्, ‘न वर्तते’ न प्रवर्तते ‘पापे’ हिसाङ्गृतादौ । तथा ‘वभेति’ उत्तराति ‘अयशःकलङ्कात्’ कुलमालिन्यहेतोः, अतोऽपि कारणात् पापे न
१ ‘धम्मो नो’ इत्यपि । २ ‘तत्थद्वि—’ इत्यपि ॥

प्रवर्त्तत इति योगः । ततः “खलुः” अवश्वारणं धर्मर्हः एव “पापभीरुभवतीति । अयमिह भावार्थः—यः पापकर्मचिकीषीभावे युक्तायुक्तमालोचयति, स धर्मोचित इति । उक्तं च—“अणुरायरहस्यपरिपिण्डियं मि चलियं मि ईदियगमामे । ते धना जाणमई जुला-
जुलं वियारेह ॥ १ ॥” च इ किं—“अहस्यायलस्याद्याहरत्यन्विलोयणाईण । सव्वजहन्नो उदाहो दसगुणिओ एकसिक-
याण ॥ १ ॥” इत्यादिपापफलानि शुल्वा सुतरा दुर्गतिहेतु विवित्यजति सुलसवत् ॥ १३ ॥

तथा हि तत्त्वरितमिदम्—

रायगिहे नगरे कालहयरिओ नाम छुणाजीवी अहेयि । सो य किर अभव्यो दिष्णे दिष्णे पंच पंच महिससए ‘बाबाह्यवं । तओ सत्तमपुढवीओवि अब्महियं पावमजियंसि । गहिओ चरमकाले महारीशायंकेण । धाउविवज्ञाया पंचयि ईंदियत्थे विवरीए वेएह । सुरहिसिसिरं विलेयणमसुइउसिणं कदमंति मन्नइ । एवं भोयणपाणतूलिमोइसु विभासा । तस्स सुलसो पुत्तो सञ्चायरेण पडियारं
करावेह । जाहे सो गुं न लहइ, ताहे सुलसो अभशकुमारं मित्तं पुच्छइ । सो भणइ—भद ! जीवधायाओ इमेण घोरं पावकम्भम्भुवजियं,
तमिह लोए चेवोइन्नं । तो ठवेहि एयं कंटकसेज्जाए । विलिपेहि असुहाणा । पेझहि खारतोरविगंधिनीराहं, जेण रहं पाउणत्ति । सुल-
सेणावि तहाकएण पत्तपरिओसो कंचि कालं जीविउण कालगओ गओ सत्तमपुढविं सोयरिओ । ठविओ सयणेहि सुलसो तस्स परं
भगियो य कुणसु जणयवक्षसायं । सोवि जणयाणुभूयं संभरमाणो न तरामि पावफलाणि सोहुं ति जंपतो नेच्छइ । इयरे भणंति—पावं
विभागे काऊण गिहिस्सामो । तओ तेसि बोहणत्थं सुलसेण ताडिओ तिष्ठकुहडेण निहर्यं नियपाओ । आरसंतेण य भणिया धंधवाः,
१ ‘पाप’ इति न कवित् । २ व्यापादितवान् ॥

मो भो विभायह दुर्बलं, गिर्हह थोवं थोवं, वेल ले सुहं अज्जः । तेहि गदिरं...कर्तुः । हुडु गिर्हामो जह अम्हासु संकमह, किं तु नस्थि उथाओ जेणचसंतियं दुर्फलमन्नभिम संकमह । तो कि भणह तुह पावं विभइस्तामोचि तेण बुत्ता लडनिच्छिया द्विया तुष्टिका सयणा । इयरोचि अभयकुमारेण भगवाओ समीवे सावगधम्यं शाहिओ । पालिअथ य तं विहिणा पाविओ देवलोगंति ॥ १३ ॥

अथ सप्तमगुणं स्वरूपतः फलतथाह—

असढो परं न चंचइ बीससणिजो पसंसणिजो य । उज्जमइ भावसारं उचिओ धर्मस्स तेणोसो ॥ १४ ॥

शठो मायावी, तद्विपरीतः 'अशठः' 'परं' अन्यं 'न वश्वति' नाभिसम्भवते । अत एव 'विश्वसनीयः' प्रत्यवस्थानं भवति । इतरः पुनर्स्वच्छन्नपि न विश्वासकारणम् । यदुक्तम्—“मायाशीलः पुरुषो यद्यपि न करोति किञ्चिदपराधम् । सर्पे इवाविश्वास्यो भवति तथा खात्मदोषदृतः ॥ १ ॥” तथा 'प्रश्नसनीयः' 'लाघनीयश्च स्यादशठः, इति प्रक्रमः । यतोऽवाचि—“पथा चित्तं तथा वाचो यथा धाचस्तथा क्रिया । धन्यास्ते त्रितये येषां विसंवादो न श्रियते ॥ २ ॥” तथा 'उद्बन्धति' प्रयतते धर्मानुष्ठान इति गम्यते । 'भावसारं' सञ्चावसुन्दरं, न पुनः पररञ्जनाय कूटशपकवत् । उक्तं च—“जोविय पाडेऊणं मायामोरोहि खाइमुद्दजणं । निगाममञ्जवासी सो सोयह कवडखमउच्च ॥ ३ ॥” 'उचितः' पात्रं 'धर्मस्य' उक्तान्वर्थस्य 'तेन' हेतुना 'एषः' अशठः । स्वार्थप्रवृत्तिवाचक्याविभातिदुर्लभः' यतोऽवाचि—“भूयांसो भूरिलोकस्य चमत्कारकरा नराः । रञ्जयन्ति स्वचित्तं ये भूतले ते तु पञ्चाः ॥ ४ ॥” इति गाथार्थः ॥ १४ ॥

अथाष्टमगुणगणान् व्यावर्णयन्नाह—

उव्यरह सुदविखन्नो परेसिमुदिक्षय सकावावारो । क्तो होइ गब्भवक्रोणुवत्तणीओ य सव्वस्स ॥१५॥

‘उपकरोति’ उपकाराय प्रवर्तते, अभ्यर्थितसारतया । ‘सुदाक्षिण्यः’ शोभनदाक्षिण्यवान् । कोर्थः? यदिहपरलोकोषकाग्नियो-
जनं तस्मिन्ब्रव दाक्षिण्यवान्, न पुनः पापहेताविति । सुशब्देन दाक्षिण्यं विशेषितम् । ‘परेपां’ अन्येषाम् । कथम्? इत्याह—
‘उजिज्ञतम्बवकार्यव्यापारः’ परित्यक्तात्मप्रयोजनप्रवृत्तिः, ‘ततः’ कारणात् भवति ‘ग्रावृष्टवावयः’ अलुलुङ्घनीयादेशः । तथा ‘अनुवर्त-
नीयश्च’ अभीष्टचेष्टितश्च ‘सर्वस्य’ धर्मिकलोकस्थेति हृदयम् । स हि दाक्षिण्यगुणेनाकामोऽपि धर्ममासेवते । क्षुल्लककुमारवत्—

किर सागेए नयरे गुण्डरीओ नाम राया । कंडरीओ से भाया जुवराया य । तस्स य रुबोहामिव सुरंगणा जसभदा भायिया ।
सा कयाइ कयसिंगारा निज्जाइया नरनाहेण । कुसुमतररवेयणाविदुरियहियएण पत्थिया य दो तिक्ति वाराओ नेच्छह भण्डय । कहं
माउणोवि न लज्जायि ? तओ न एर्यंभि जीवते एसा ममं इच्छहति छिँडुं लहिउण घाड्ओणेण कंडरीओ । तओ विज्ञायपरमत्था
नत्यि एयस्स अकरणिङ्गंति सीलभंगभीया पलाणा जसभदा । कहाणयविसेसेण यत्ता सावत्थि । दद्वृण वियारभूमिनियंताओ साहु-
णीओ लग्या पिठुओ पत्ता तदुवस्सयं । पडिया पाएसु किचिमद्यहरियाए । धम्मलाभपुञ्चमासासासिया तीए । एँईवि रुयंतीए
नियवुसंतं निवेइउण मणिगया पञ्चज्ञा । उचियत्ति पञ्चाविया विहिणा । पावालिया पञ्चज्ञा । नवरं पञ्चश्चो शब्दो मं न पञ्चावे-
हिति मयहरियाए पुञ्चि न सिद्धो सो पइदिणं पवइहिओ । पुञ्चियाए य साहियो सब्भावो । मयहरियाएवि सिद्धुं सेजायरीए ।
तीएवि माइपिभूयाए पञ्चश्चं पडिजागरियाए जाओ से दारओ सलवत्वणोत्ति परिवालिओ अहुचासो । तओ पञ्चाविओ अजिय-
सेणपूरिणा । कर्य से नामं खुहगकुमारोत्ति । परिवालियदुवालसवाससामन्नपरियाओ कयाह चसंतसमए दद्वृण तरुणकगं विविहकी-

लाहि कीलंतं पदिभग्नो संजमाओ। तओ अदृशसद्वेष साहिजो सञ्चावो संघाडङ्गुस्स। तेणावि अणुसासिओ जाहे न बुज्झाइ, ताहे निवेश्यं जणणीए। तीएवि वहुविहमणुसासिऊण जाहे न बुज्झाइ, तओ बुतो—पुत ! दुवालसवासाणि सइच्छाए तए सामन्नमणुचिन्मियाणि मङ्गवर्णयेय तचियं पालेणु ! तओ हहितवासारसाए ठिओ तचियं काळं। तर्थंते पुच्छिया जणणी भणइ—मम जणणिभूय पवत्तिणि पुच्छाहि। पुच्छियाए तीएवि अगुहस्स कालहरणंति काऊण पडिच्छाविओ दुवालसवासाणि। एवं आयरिण उबज्ञाए-पावि धारिओवि जाहे न चिद्गुह ताहे अहो ! दारुणो कम्पपस्त्रिमोसि भवयंतेहि तेहि सब्बेहि उब्बेहिओ। नवरं पुत्तसिणेहमोहियाए जणणीए चिरकिखयं मुद्दारयणं कंबलरयणं च समपिऊण^१ भणिओ—सागेण तुह चुल्पिया पुंडरीओ राया, तस्म एयाहं दंसेजासि जेण परिभायमुद्दारयणो तुह रजभायं देइचि पडिवजिऊण गदियवेसो खेव पत्तो सागेयं। आवासिओ रायभवयेयदंसे। तकालं च रायभवयंगणे पवत्तं महापेच्छण्यं। मिलिओ पहाणलोगो। अहंपि चिरकालाओ अजज पेच्छण्यदंसणमुहमणुहवामिचि काउं पत्तो खुड्गाकुमारोवि। जायमारुदर्गभरं महापेच्छण्यं जाव य किंचि सावसेसा जामिणी न य पारिओसियं पडिचि आलस्सेण निद्वाइया नद्विया। तओ मा रंगभंगो होउचि तीए योहणत्यमुग्गीयं मयहसिग्गाए—“सुदु गाइअं सुदु वाइअं सुदु नचियं सामसु-दरि !। अणुपालियदीहराइयाओ सुमिणते मा यमायए”। तं च सोऊण पडिबुद्देष पवित्रतं कंबलरयणं चेल्लेण, जुवराएण जसभ-देण कुंडलं, सिरिकंताए सत्थवाहीए हारो, जयसंधिमंतिणा कंकणं, कञ्जपालमहामिटेण रयणंकुसो। पंचवि एथाणि लक्खमोळाणि निवडिएतु रायाइपसाएसु जाओ नद्वियाए महालाभो। पभाए पुढो रवा चेल्लगो कीस तुमं तुडोसि। तेणावि साहिओ स बुत्तंतो

१ ‘भणियं’ इत्यपि।

१५

जाव रज्जत्थी समागओमि । दंसियं मुदारयण । रजा भणिये ता गिष्ठाहि हियइच्छियं मंडलं । चेल्लएण भणियं—अलं रज्जेण,
सुविणयमेन्मि जीवियम्मि संजममेवाणुपालिसामिति । जमभद्रेण मिंहु अहंपि, बुड्ढो साया ता रज्जं गिष्ठामिति चिंततो एयाए
विकोहिओम्हि । मिरिकंमाप वृत्तं अहं चित्पवसियस्त सत्यवायस्त ता पुरिसंसरमभिसमिति वियष्टंतीएयाए विकोहियम्हि । मंति-
णवि निवेद्यमहमन्नेण रावणा पल्लेमिओ कि नियसामियं वाणमि न वत्ति ? चिताउलो एयाए संबोहिओम्हि । कल्पपालेणवि
कहियं—अहममुगे ग वेरिनरिदेण वहुदव्वं दाउण पद्धुहत्पि मग्गिओ माराविओ वा किकायच्चमूढो एयाए वेयाविओम्हिति ।
तयो रावणा अच्छलं तुम्हाणं सब्बेसि करेह हियइच्छियाईति वृत्तेहि सुदेसणायत्रणपदिवुद्धेहि यहिया सब्बोह मुहुगकुमारसभीवे
पञ्चआ । तेहि सहिओ समागओ गुरुसभीवं मुहुगकुमारो । कुलाणुरुवमेयंति पसंसिओ गुरुहि । जाओ सकलसाहगोत्ति । एवमेण
संज्ञमो दक्षिखश्चगुणेण चिरमणुपालिओ परिणाममुहावहो य संवृत्तोत्ति ॥ १५ ॥

अथ नवर्मं गुणमाधित्याह—

लज्जाल्लुओ अकजं वज्जइ दूरेण जेण तणुयंपि । आयरइ सयावारं न मुयइ अंगीकयं कहति ॥१६॥

‘लज्जाल्लुओ’ इति प्राकृतशैल्या लज्जावान् ‘अकार्यं’ कुत्सितकृत्यं, नजः कुत्सार्थत्वात् ‘बर्जयति’ परिहरति ‘दूरेण’ विश्वकर्णेण
‘येन’ हेतुना तेन धर्माधिकारीति प्रकृतेन योगः । ‘तनुकमपि’ स्तोकमपि । उक्तं च—“अवि गिरिवरगरुद्यदुरंतदक्षभारेण जंति
पंचतं । न उपो कुण्ठति कम्बं सपुरिसा जं न कायच्चं ॥ १ ॥” ‘आचरति’ अनुतिष्ठुति ‘सदाचारं’ शोभनव्यवहारं, तस्यालज्जाहे
तुत्वात् । तथा ‘न’ नैव ‘मुञ्चति, उज्ज्वावि ‘अङ्गीकृतं’ आसच्च-धर्ममिति गम्यते । ‘कथमपि’ स्नेहबलाभियोगादिनापि फकारेण्टि

लजाहेतुत्वादारव्यपरित्यागस्त् । तथा चाह—“ हे ता अबजणी अंगे चिय जाइं पंचभूयाइं । तेसि चिय लजिजह पारदुं परिह-
रंतेहि ॥ १ ॥ ” श्रावः सुकुलोत्पन्न एवंविधो भवति । इति गाथार्थः ॥ १६ ॥

द्वोदाहरणम्—

एषामि नयरे चंडरुदो नामायरिओ चिह्नह । सो य किर संजलणसीलो पाए पए साहुण रुमाइचि कोहोदयभीरु मिनोवस्तए
ज्ञाणकीदुखगओ चिडुह । अशया एगो सेंडिपुलो नवपरिणीयनेवच्छो केलिकिलवयंसपरिगओ तमुजाणमागओ । तओ परिहास-
वंदणेण वंदिजण साहुणो चुत्ता तंमिच्चहिं—भयवं ! एस अम्ह वयंसो कुरुवकवयालाभाओ वेरगिगओ तुम्ह समीवे पञ्चउमागओ ।
तओ केलिकिला एण्चि न दिति साहुणो तेसिमुत्तर । जाहे दोचंपि तचंपि कोलाहलेन सज्ञायविघ्यं करिति ताहे साहुहि भणिया
—जह एवं गच्छह इह नाइदूरे अम्ह गुरु पञ्चावेही । गंतूण गुरुमर्मीवे तहेव भणिउमारढा । तओ ज्ञाणवाघायकुविएण भणियं
सुरिणा जह सच्चमेयं ता सिघ्यमागच्छ । इसंतो लमागओ दारओ । खेलमछुयभूईए लुंचिउं पवत्ता सुरिणो । ताहे ते वयंसा समज्ञासा
—मा मा भयवं ! एवं करेहि, परिहासो एस अम्हेहिं कओच्चि जाव जंपति ताव लहुहत्ययाए दरलुंचिओ एस चितिउं पवत्तो । लजिज
इदाणि ‘दरदीचिखएहिं परिभमंतेहिं ता संपयं पारदुनिव्वाहणमेव सेयं । जओ—“ अलसायंतेणवि सज्जणेण जे अक्षवरा समुद्भ-
विया । ते पत्थस्टंकुकीरिय व्व न हु अभहा होति ॥ २ ॥ ” एवं भाविजण भणियं—भयवं ! मा एसिं सुणेहि । अहं तुमं च
एत्य पमाणंति । परियाणियपरिणमेन पञ्चाविओ गुरुणा । उवालंभमीया पलाणा इपरे । चेल्लओवि पद्मपुहपंकओ वंदिजण गुरुं
१ “ चिर-” इत्यति ॥

भणित्वारद्धो । दमगभावं मीयाविभ्यु द्वाविओहं भदंतेहि चकवद्विपए । किं तु पभाए पभृपसयणा मं इओ वाविस्मंति, ता करेह पसायं रथणीए देसंतरगमणेण । आयरिष्टहि भणियं—अहं रत्तीए न पेच्छामि ता पेहेहि मग्गं जेण सुहेण घचामो । आगओ सोहित्तण खुडुगो । पत्थिया दोवि । अज्ञायनिसाचरो गुरु पए पए पक्कलंतौ, एसिंहो मग्गो लेहिओनि भणंतो सीसं सीसे दंडेण ताडेह । तेणावि एस महण्या मए संतावे पाडिओन्ति संचिग्गेणारोविओ यिहीए । तहावि अंध्यारदोसेण परिवर्वलंतं तमायरिया पुणो पुणो ताडेति भणंति य—अरे दुडुरेह ! एरिसो मग्गो विसोहिओ । सोवि अहो ! मे अद्भया जमेस महण्या एरिसवसणमुवणीओ । पभाए विसामणाह्या तहाजडसं, जहा मंतावविरहिओ गुहभावणं भविस्सद्विभावितो सुज्ञाणं पाविडणापुच्छकरणव्यवगसेद्विकमेण केवली संवुच्छो । सुहं सुहेण य गंतुं पवत्तो । ताहे आयरिया विम्हिया उवसंतकोवा य पुच्छंति—अओ ! कीस संपर्यं न खलसि ? तेण भमड—जेण सुदु पेच्छामि वत्तिणी । सुरीहिं भणियं—चकखुणा भाणेण वा ? सो बेह नाणेण । केरिसेण छाउ-भस्तियेण केवलिएण वा ? भयवं ! केवलिएणंति । तव्यपणमायन्निउणाउहा सुरिणो केवली आसाइओन्ति अप्पाणं निदिउं पवत्ता । एत्थंतरे पहाथा रथणी, दिहा य केसुलुंचणेण कोमले तस्स मत्थए रुहिराह्या दंडवहारवणा । आयरिष्टहि विचित्रियं च—घिरत्यु मे पंडिश्वस्स, घिरत्यु मे चयपरिणामस्य, घिरत्यु मे दीहरयमणभावस्स, जेण मए एस कोहपिसाओ न चर्सीकओ । पेच्छ एणाज्ज-दिणदिक्किवरणावि विद्वपस्मोवसमेण सकञ्जमाराहियंति । एवं महावेरगमगलग्गा सुरिणोवि केवलमुपाडित्तण कमेण पाविया नेव्वुहुपुरंति । एवं लजालुणा चंडलहसुरिसीसेण सामजमामाइयमाराहियं चेति !!

अथ दशमं द्यालुलगुणमाह—

मूलं धर्मस दया तयणुगयं सर्वमेवणुद्गाणं । सिद्धं जिर्णिदसमए मणिज्ञह तेगिह दयालु ॥ १७ ॥

‘मूल’ आदकारणं ‘धर्मस्य’ उक्तनिरुक्तस्य ‘दया’ प्राणिरक्षा । यतोऽस्या एव स्वार्थं शेषव्रतानि । तथा चाऽवाचि—“अहिं-
सेपा भता मुख्या स्वर्गमोक्षप्रसाधिनी । अस्याः संरक्षणार्थं च न्याश्च सत्यादिपालनम् ॥ १ ॥” तथा—“नर्ते मृदं यथा कुम्भो
नर्ते बीजं यथाङ्कुरः । निर्मालिन्यस्तथा धर्मो नर्ते स्याजीवरक्षणम् ॥ २ ॥” ‘तदनुगते’ तत्सद्गमाचि ‘सर्वमेव’ विहाराहारतपौरवैया-
द्वृत्यादिसदनुषानं ‘सिद्धं’ प्रतीतं ‘जिनेन्द्रसमये’ पारगतागमे । उक्तं च—“न सा दीक्षा न सा भिक्षा न तज्ज्वानं न तत्पः । न
तदानं न तदुभावं इया यत्र च किलते ॥ ३ ॥” ‘सुखने’ अन्विष्टते ‘तेन’ कारणेन ‘इह’ धर्माधिकाग्रस्तावे ‘दयालुः’
दयाशीलः । इदमत्र तात्पर्यम्—यः स्वत एव दयालुः स सुखेनेयसिमितिप्रत्युपेक्षणादौ प्रवक्षते, अतो धर्मयोग्यो भवति धर्मरुचिवत् ।
श्रूयते चागमे—

कथित् कुलपुत्रकः परलोकमीरुर्गृहवासमारम्भहुलमवधार्थं तापसानां मध्ये प्रवरजितः । तानापि कन्दमूलोत्पाटनाद्यारम्भप्रवृत्तान-
वलोक्य सविषादो जहे । यतस्तेऽपि किल चतुर्दश्यादिसिथिष्ठनाङ्कुडिमाघोषयन्ति स्वकीयाश्रमे । ततो न कोऽपि तस्मिन् दिने
पुष्टफलकलदानयनाय चनं प्रति गच्छति । सोऽपि धर्मरुचिस्तदेकं दिने वहुमन्यमानोऽहो ! सुन्दरं भवति, यदि सर्वदेयमनाङ्कुडिस्त-
घुष्यतेति चिन्तयन्नासाक्षके । कदाचिदासमामें साधृ ग्रजन्तावालोक्य भद्रकतया तावपृच्छत्—मो तपोधनौ ! किमरण्यं प्रति ग्रन्थितौ
सुवासः ? कि भवतां धर्मेऽद्यानाङ्कुडिने विधीयते ? तमृजुशीलमालोक्य साधृ प्रत्यूचतुः—तापसकुमार ! अस्माकं धर्मे सर्वदाज्ञाङ्कुडि-
१ “कुट्ट्य” इत्यपि ॥

रेव । यतो वयं न कदाचनापि सचेतनां पृथ्वीमूपसर्दयामः । न सचेतनं वारि व्यापास्यामः । नाप्यनेकसच्चव्याप्तिहेतुवैशानरमुदी-
प्यामः । न चापि तृणलताप्रवालपृष्ठफलकन्दादिवनस्पतीन् संघटयामः, उत्पाटयामो, शुग्महे चा । अतोऽस्माकं धर्मे सर्वदाऽनाकुद्धिरे-
वेति । श्रुत्वेदं दयाशीलतया ताम्यामेव सह गत्वा गुरुरात्मानं निवेद्य प्रब्रजितः सुप्रब्रजितश्च वभूव धर्मरुचिरिति ॥ १७ ॥

ह्यानीमेकादशं शुणमाह—

मजस्तथसोमदिद्वौ धर्मविचारं जहाद्वियं सुणाइ । कुणाइ शुणसंप्रदोगं दोसे दूरं परिष्यइ ॥ १८ ॥

मध्यस्था कन्चिद्दर्शने एकपातविकला सौम्या च प्रदेशाभावाद्दृष्टिर्दर्शनं यस्य स 'मध्यस्थसोम्यदृष्टिः' सर्वत्रारकुद्धिए इत्यर्थः ।
'धर्मविचारं' नानापादण्डमण्डलीमण्डपोपनिहितधर्मेवायस्त्वरूपं 'यथावस्थितं' समुण्निर्गुणात्मवद्गुणतया व्यवस्थितं कलकपरीक्षानि-
पुणविशिष्टकनकार्थिपुरुषवत् 'गुणति' वुद्धते, अत एव 'करोति' विदधाति 'शुणसंप्रदोगं' गुणैः ज्ञानादिभिः सह संबन्धं 'दोषान्'
शुणप्रतिपक्षभूतान् 'दूरं' इति दूरेण 'परित्यजति' परिहरति सोमवसुक्षमाक्षणवत्—

तेण किर दुष्मिक्ये कुहुंयं निव्याहिउं सुदृशरिग्हो गहिओ । न य तं जीवियंति वेखगगओ सुद्धिनिमित्त प्रत्यिओ पाडलिपुत्रं ।
अंतरा य बंभग्नसुन्दरमप्यं तत्पाहये बंभणनिवारियग्निगदाह दद्वृण मरणंपि अविहिणा न सुंदरंति भावेतो पत्तो एगं सञ्चिवेसं । पविद्वो
एगस्स अन्वत्तलिगिणो मडियाए । सोविच चरियाकालो वड्डइ । अतिही य तुमंति चिङ्ग महीयाए वोसूण पविद्वो गामं । रुणंतरे
विडलगहियभत्तो पत्तो य । शुर्तं पञ्चां दुवेहिपि । षत्थावे पुच्छिओ सोमवसुणा केरिसो तुम्ह धम्मो ? कि चा एत्थ तसंति ?
तेण भणियं—भद्रं एगस्स गुरुणो अहे दो सीमा आसि । अचिरादिविवयाजमम्हण परोक्षीभूओ गुरु । उवड्डुं च तेण अम्हाणं

—‘सुहं सोयव्यं, मिहुं खेयव्यं, लोयप्पिओ अथा कायइबो’। न य एयस्म अन्यो कहिओ। तओ अहं सबुद्धीए इह गमे चिह्नामि। मंतोसहाइहि लोगसहुवगारं करेमि। अओ वेब लोयप्पिओ भोयर्ण च मिहुं पावेमि। एसा य मज्जा सेजा तओहं सुहं सुवामि। एलियं तचै मए नायं। परमत्यं पुण गुरुणो जाणाति। तओ चितिर्यं सोमवसुणा—सोहणो गुरुव्यएसो, न पुण एस करमत्थो। भणियं च कहि पुण ते गुरुभाया। सिहुमियरेण अमुगत्थगामे चिह्नति। दुह्यदिवसे तत्थेब गओ सोमवसु, मिलिओ तस्म। तेषावि क्य-
शुचियं भणियं च भोयणावसरे—एहि मए सद्गि। चलिया द्रोवि। पविसंतो गमे भणिओ एगेण अव्यतालियीषहि मम गेहे पालि
खेड्हु। तेण भणिअं एस पाहुगणो। एही तओ एसोवि, तुषंपि एहति भणितेण तेण नीया दोवि गिहं। क्यं चलणसोयाह्यं।
शुक्ला द्रोवि सञ्चकामगुणियमाहारं। गया सद्गुणं। पुच्छिओ वंभणेण सो समायारं। तेषावि कहियपुञ्चवुत्तं। तेण भणियं महमेग-
तरियं शुजामि तओ मिहुं होइ। ज्ञाणज्ञायणपरिसंतो जत्थ व तत्थ व सुहं सुवामि। नीरीदचिसोसि पिओ सञ्चलोयस्म। एवं
गुरुव्यणमाराहेमि। तओ सोमवसु, सोहणतसो एस, कि तु गंभीरो गुरुव्यएसो न नज्ज़ सब्मावोसि भावेतो पक्षो पाहलिपुत्तं। तत्थ
किर पसिद्धो तिलोयणनामो पंडिओसि गओ तस्म गेहं। पविसंतो अणवसरोसि पडिच्छाविओ द्रोवारिण। ताव य गंदियक्षुम-
द्देत्वणो समागओ पुणवहुगो। सो पुण भगियञ्जतोवि दंतव्यणमदाउण पविहु अव्यभंतरं। खणितरे निगंतूण सञ्चस्म दाउमारहो।
किमेस पुच्छिमदितो? किमियामि देहसि “पुच्छिए सोमवसुणा सिहुं दोवारिण”। पदमं वहुगो दिने गोरवं हो॥ इपरहा अवश्या।
तदुञ्चरियं सेसाणं सेसा वेब मझह। एत्थंतरे तदासमगिहे दो पुरिसा आयमणं मगाति। दिभमेगस्म एमाए तरुणीए तं “चलुगाण,

१ “पुच्छिए” इत्यपि। २ “तदासमगि” इत्यपि। ३ “बालुगाण” इत्यपि।

शीयस्स दीहदंडण उत्तरकण । सत्यवि पुष्टेण कारणं सिद्धं दोषारिण । पढमो एयाए भूता, बीओ परपुरिषो, अओ एयस्स एवं चेव
 दाउमुचियंति । अहो ! नीइमत्तो परिवारोयि पंडियस्सनि १ चित्तिरस्स भड्डस्स समागया गहिरत्तरता, पूरियदियंतरा, पठ्ठतभूरिमड्ड-
 चहा, सिवियाखडा, दुवारासबमेगा तरुणी । पुच्छियर्थ सोमवसुणा—क्वा एसा ? किमेषमागल्लडिचि । तेण भणिय—एसा पंडियधृया,
 राउले पायपूरणेण पत्तसंमाणा सगिहमागच्छ । कहंति सुण राइणा पाओलंबिओ—‘तेन शुद्धेन शुद्धयति’ । तओ इमीए पूरिओ
 ‘अ—“यत्सर्वव्यापकं चित्तं मलिनं दोपरेषुभिः । सद्विवेकाम्बुजं पक्कात्तेन शुद्धेन शुद्धयति ॥ १ ॥” ताव य पविढा गिहमेशा ।
 समाइच्छिया जणण, परियणेण य । अहो ! परिवर्णात्ति इमस्स पंडिओऽसि विभिजो लद्धावसरो गओ सभागयस्स पंडियस्स पास ।
 क्याभिवायणो पत्तसंमाणो निविढो उचियासणे । एत्यन्तरे गुरुज्ञाया मए सुविणे भुता ता करेहि मे विसोहिति विअतो केण य
 चहुणं तिलोवणो । तस्त्वलोहनारिअवरुडणाओ ते सुद्धिचि बुत्तं अद्भुतग्रं वहुगेण । क्या अग्निवना लोहनारी । तस्मालिखतो सो
 गहिओ पुञ्चनिउत्तपुरिसेहिं । सुद्धो सुद्धोसि पंडिया ताला । ताव सोमवसुणायि सद्गुरुसंतनिवेशणपुञ्चमग्नियं पच्छित्तं । परिभावितण
 गहियणेण दो मद्वियागोलगा उझो सुको य । पवित्रता कुडे उझो बिलगो सत्य न इयरो । तओ भणिओ सोमवस्त्र, भड्ड ! सुक-
 गोलगसमो तुममओ सुद्धो चेव । पुणो भणियं सोमवसुणा पथगहणं काउमिष्ठामि, केरिसस्स गुरुणो समीवे करेमि ? भणियं पंडि-
 ण—जो ‘सुहं सोयच्च, मिदुं भूजियच्च, लोयपिओ अथा कायच्चो’ चि प्राप्ति तिझे पथाणमत्यं बुज्जाइ, पालेइ य, निष्पिहो य
 सच्चहा, तस्स समीवे पञ्चयादि । सोमवसुणा भणियं, को पुण प्राप्ति पथाणमत्यो ? पंडिण भणिय—जो रागदोसविरहिओ परि-

१ “चित्तिरस्स” इत्यगि । २ कवित् “अ” नास्ति ॥

चत्तारंभपरिग्रहो सुहज्ञाणोवगओ सुयइ सो सुहं सुवह् । जो महुयरवितीए अक्यमकारियं मुहालदं सब्बपाणिपीडापरिहारेणारत्त-
 दुहो खुजइ सो परिणामसुंदरंति मिठुं खुजइ । जो मंतमूलोसहाइयउवयारमकरितो परलोयाणुद्वाणसारयाए सब्बलोयाण 'चल्हो होइ सो
 लोयणिओति बुझइ । निरीहो जो भत्ताणुरत्तलोयाओ न धणधष्टहिरन्मसुवज्ञाइ समीहहति । एवमवहारियभावत्थो चलिओ गुरुमन्त्रि-
 सिउं साहणो । मिलिओ एगत्थ उआणे सुधोसगुरुण । बंदित्तण पुच्छिओ पुच्चमणियपयाणमन्थ । साहिओ जहुतो गुरुहिं ।
 निरीहत्तजाणणत्थं चिट्ठिओ तत्थेव रत्ति । दिट्ठुमावरसयाइकिर्णं साहुण । जाव सज्जायं काऊण पसुता साहुणो । आयरिया य
 वेसमणोववायमज्ञायणं परियद्विउं पवत्ता । तप्पभाषेण य समाभओ वेसमणहुतो । द्वियो निर्मितो । एवित्ततं तंमि अहो ! सुस-
 ज्ञाइयं सुसज्जाइयं भाणंतो पडिओ गुरुवलणेसु । विअविउं पवत्तो—भयवं ! तुट्ठोहं तुद्वाणं, वरेह वरं, हिरन्मं वा, सुवर्णं वा, दुष्यं वा,
 चउप्यं वा जै भे रोयइ तं सब्बे संपाणमि । आयरिहिं भणियं—धम्मलाभो ते भवउ न केणावि किंचणे पत्रोयणंति । ताहे अहो !
 भे सुलद्वं जम्म जीवियन्ति जंपंतो उओड्यदिसामंडलो बंदित्तण गुरुं गओ सद्वाणं सुखरो । सोमवस्थि अहो ! निरीहत्तंति परितुड-
 मणो साहियसब्बभावो फल्वाविओ गुरुहिं । जाओ संजमारहणो । एयारिसो मज्जत्थो धम्मारिहोति ॥ १८ ॥

अथ द्वादशै गुणरागिणं स्वरूपफलोपदर्शनद्वारेणाह—

गुणरागी गुणवंते बहु मत्त्वङ निर्गुणे उवेहेइ । गुणसंगहे पवत्तइ संपत्तगुणं न मयलेइ ॥ १९ ॥

गुणपु धार्मिकलोकभाविपु रज्यत्येवंशीलो 'गुणरागी' । 'गुणवन्तः' गुरुगुणमाजो यतिश्रावकादीन 'बहु मन्यते' मनः प्रीतिभा-
 जनं करोति । अहो ! धन्था एते, सुलव्यमेतेषां नरज्ञन्मेत्यादि । तर्हि निर्गुणाभिन्दतीत्यापभम् । यथा देवदत्तो दक्षिणेन चक्षुपा-

पश्यतीत्युक्तं वामेन न पश्यतीत्यवसीयते । तथा चाहुरेके—“श्रीरपि गुणा ब्राह्मा दोषा बाह्या गुरोरपि” इति चेत्तदेवं धार्मिको-चित्तभित्याह—‘निर्गुणानुपेक्षते’ असंक्षिप्तचित्ततया तेषामपि निष्ठा न करोति । यतः स एवमलोचयति—“सन्तोऽप्यसन्तोऽपि पश्य दोषा नोक्ताः श्रुता वा गुणमावहन्ति । वैराणी वसुः पश्यद्यन्ति श्रोतुष्ट तन्यन्ति परां लघुसिद् ॥ १ ॥” तथा—“कालंमि अगार्हेण अलाभद्रेष्टोहि तास्मिन् जीवे । ज्ञे पापिवृ गुणोवि हु तं प्रक्रेह महात्तरिये ॥ २ ॥” खूरिगुणा ‘विरलं चित्य एकगुणो वहु-जणो न सब्बत्य । निदोसाणवि भई परंसिमो थेवदोसेवि ॥ ३ ॥’ इत्यादि संसारखल्यमालोचयत्यसौ निर्गुणानपि न निन्दति, किं-तूपेक्षते मध्यस्थभावेनास्ति इत्यर्थः । तथा गुणाना’ संग्रहे समुपादाने ‘प्रवर्तते’ यतते । संभासमझीकृतं गुणं सब्बगद्दर्शनचित्त्यादिकं ‘न मलिनयति’ न सातिचारं करोति । गुणरागित्यस्य कलमेतत् । अन्यथा गुणरागित्यमेव न स्यात् । इति गाथार्थः ॥ १९ ॥

उदाहरणे चात्र धनसार्थवाहवद्वच्छृङ् । तथा हि—

बासातवसुसिद्धेण सज्जायज्ञाणवापडे मुणिणो । दहु गुणागुराया आड्हो सत्यवाहो सो ॥ १ ॥

गुरुभित्तिनिव्वरमणो दाणे दाउण परामर्जनो । जाओ कमेण धसो कल्पाणपरंपराभागी ॥ २ ॥

तहा—

जाओ गुणागुराओ पुण्यमसंतोवि धंकचूलस्स । पेढ्ठेत्यस्म अण्यरयमेव मुणिको गुणाउसे ॥ १ ॥

तसो बहुमाणाओ नियमनगहणं च पालणं थिरया । पड्डिवच्चगुणा न हि तेण खंडिया पाणचाएवि ॥ २ ॥

१ “विरला चित्य” इत्यपि ॥

उदाहरणद्वयमपि ग्रतीतमिति न लिख्यते ।

अथ त्रयोदशधर्माधिकारिगुणस्थावसरः, स च मत्कथं इति विवर्येद् । पदर्शनमात्रारेत्रं तमाह—

नासद्व विवेगरथणं असुहकहासंगकलुसियमणस्स । धर्मो विवेगसारोत्ति सद्भव्वहो होज धर्मतथी ॥ २० ॥

‘नव्यति’ अपेति ‘विवेकरथं’ विवेकः सदसद्वस्तुपरिज्ञानं, स एव रक्षमज्ञानघान्तान्तकारित्वात् । अशुभकथाः कृषादिकथाः सप्त । तथा चागमः—“सत्त विगहाओ पञ्चाओ तंजहा—इत्थिकहा, भक्षकहा, देसकहा, रायकहा, मिउकालुणिया, दंसणभेयणी, चरिणभेयणी” । तत्राद्याधतसः प्रसिद्धा एव, तथाऽपि किञ्चिद्दुदिव्यते । तत्र स्त्रीकथा—“ला तन्वी सुमगा मनोहररुचिः कान्ते-क्षणा भोगिनी, तस्या हारिनितम्बविम्बमथवा विप्रेक्षितं सुभ्रुवः । घिरु तामुष्टूगति मलीमसतनुं काकस्वरां दुर्भगामित्यं स्त्रीजनव-र्णनिन्दनकथा द्रोऽस्तु धर्माधिनाम् ॥ १ ॥” भक्तकथा—“अहो ! क्षीरस्याक्षं मधुरमधुगवाज्यखण्डान्विते चेद्रसः श्रेष्ठो दम्भो मुख-सुखंकरं व्यज्जनेभ्यः किमन्यत् । न पक्वाचादन्यद्रमयति मनः स्वादुतांबुलभेकं परित्याज्या प्राङ्गेष्वनविपद्या सर्वदेवेति वार्ता ॥ २ ॥” देशकथा—“रम्यो मालवकः सुधान्यकनकः कोच्यास्तु किं वर्ण्यतः, दुर्गा गूर्जसभूमिरुद्धटभटा लायाः किराटोपमा । कश्चीरे वरमुष्यतां सुखनिधीं स्वर्गोपिमाः कुन्तलाः, वज्या दुर्जनसङ्क्लच्छुभधिया देशी कथैर्विधा ॥ ३ ॥” राजकथा—“राजाय रिपुवारदारणसहः क्षेमकरश्चौरहा, युद्धं भीममभूतयोः प्रतिकृतं साध्वस्य तेनाधुना । दुष्टोऽयं प्रियंता करोतु सुचिरं राज्यं ममाप्य-युषा, प्रूयो वन्धनिषम्बन्धने चुधजनै राजा कथा हीयताप्ते ॥ ४ ॥” तथा ‘मिउकालुणिया’ इति श्रोतुहृदयमार्दवजननान्मृद्गी, सा चासौ कालुणिकी च कालुण्यवती सृदुकालुणिकी । पुत्रादिवियोगदुर्खदुर्लितमात्रादिकृतकालुण्यरसमर्भा प्रलापप्रधानेत्यर्थः । तथा

—“हा पुरुष ! हा पुरुष ! हा वच्छ ! हा वच्छ ! मुकामि कहमणाहार्ह । एवं कल्यणपलावा जलंतजलणेऽ सा पदिया” ॥ ‘दर्शन-भेदिनी’ शानाध्यतिशयतः कुतीर्थिकप्रशंसादिरूपा । तथथा—“सूक्ष्मयुक्तिशतोपेतं, सूक्ष्मवुद्दिकरं परम् । सूक्ष्मार्थदर्शिभिर्दृष्टं, श्रोतव्यं वीडशासनम् ॥ १ ॥” इत्यादि । एवं हि थोतूणां लदनुरागात् सम्यग्दर्शनभेदः स्वादिति । ‘चारित्रभेदिनी’ न संभवन्तीदारीं महाव्रतानि, पमादबहुलत्वादतिचारपञ्चरत्नामृतिनारशोधकार्यतत्त्वासक्तापुराधीनित्यतत्त्वात् । शानदर्शनाभ्यां तीर्थं प्रवर्तते इति शानदर्शनकृत्येष्वेवादरो विशेष इति । भणिते च—“सोही न अस्थि नवि दिनकरिता नवि य केऽदीर्घति । तित्थं च नाणदंसण-निजवग्ना वेब वोच्छिन्ना ॥ ११ ॥” इत्यादि । अनया हि प्रतिपत्तचारित्रस्यापि लद्विमुख्यमुपजायते, कि पुनस्लदभिमुखस्येति चारित्रभेदिनी । इत्येतासु सङ्गोऽत्यासक्तिः, तेन कलुपितं मनोऽन्तःकरणं यस्य स तथा सत्येतीदमप्त्र तात्पर्यम्—विकथाप्रवृत्तो हि प्राणीं प्रायो रागद्वेषवान् भवति, लद्वशाश्व न युक्तायुक्तं विशेषयति स्थार्थहानिगणि न लक्षयतीति । ‘धर्मः’ पुनः ‘विषेदसारः’ एव हिताद्वितव्योधप्रधान एव भवति, साववाख्यत्वाद्वाक्यस्येति । धार्मिको विवेषालीचयति—“यावत्यगुणदोषपगिक्तीर्त्तेने व्याकृतं मनो भवति । तावद्वरं विशुद्धे ध्याने व्यग्रं मनः कर्तुम् ॥ १ ॥” ‘इति’ अस्माद्वृत्तौः सत्यशोभनास्तीर्थकरगणधरमहर्षिवरितगोचराः कथा वचनव्यापाग यस्य स ‘सत्कथो’ ‘भूयात्’ भवेत् ‘धर्मार्थी’ धर्मचरणभिलासुको येन धर्मरत्नार्हः स्यात् । इति शाधार्थः ॥ २० ॥

अथ सुपक्षयुक्तश्चतुर्दशगुणवानुच्यते—

अणुकूल धमसीलो सुसमायारो य परियणो जस्स । एस सुपक्षो धमं निरंतरायं तरङ्ग काउ ॥ २१ ॥
इ पक्षः परिग्रहः परिकर इत्यनर्थान्तरम् । ‘पक्षः परिग्रहृप्युक्तः’ इति वचनात् । शोभनः पक्षो यस्य स मुपक्षः । तमेव विशे-

पेणाह—‘अनुकूलः’ धर्मविज्ञकारी ‘धर्मशीलः’ धार्मिकः ‘सुसमाचारः’ सदाचारचारी ‘परिजनः’ प्रतीतो वस्य एष सुपक्षोऽभिधीयते, स च धर्मे ‘निस्तरायं’ निष्पत्यहूँ ‘तरह’ इति शक्तोति ‘कर्तुं अनुष्टुपुभिति । इह भावार्थः—अनुकूलो धर्मप्रयोजनानि कुर्वतः प्रोत्साहकः साहाय्यकर्ता च स्यात् । धर्मशीलो धर्मप्रयोजनं अभ्यावृतो नाभ्रेयोगं मन्यते, अपि त्वनुग्रहमिति । सुसमाचारः राजविस्त्रादिकृत्यपरिहारी धर्मलाघवहेतुर्न भवेत् । अत एवंत्रिधः सुपक्षो धर्माधिकारी स्यादिति ॥

इहाणणुकूलपरियोगे उदाहरण—

पुंडवद्वणे नयरे दिवायरो इव्मो अहेसि । तस्य य जोइमईकुच्छिरंभवो पमाकरो पुत्रो । बुद्धमत्ताणि सब्बाणि । अन्या वाणि-जकञ्जण मओ पमाकरो हत्यिणपुरं । तत्य य जिणदासो सेह्वी । तस्य भारिया पउमसिरि धूया य ओरालसरीरा जिणमई नाम । सुसावगाणि सब्बाणि । तेसि भंडसालाए भंडे निकिखत्तं पमाकरेण । जिणमईरुवे बाटमझोघवब्बेण जाइओ जिणदासो । सो मणिसावगस्स दाहामि, न तुम्हारिसमिच्छादिद्विस्स । नल्हि उवायंतरंति सो कवडेण सावगत्तं सिक्खेइ । धम्मं सुणेइ । चेइए वंदइ । साहुणो घयगुलवत्थाइएहि पडिलाभेइ । सुणमाणस्स उ भावओ परिणओ धम्मो । भंदरागो य जाओ, दारिगाए उवरि । साहूण सब्बावं कहिऊण गहियाणुब्बओ सावओ जाओ । विनायपरमत्थेण दिन्ना से जिणदासेण जिणमई । तं गहाय मओ पुंडवद्वणमेसो । तओ जिणमई साक्षनर्दाओ भण्ठति । बुद्धस्स पाण्णु पडाहि, मिवसू वंदाहि । सा नेच्छइ । तओ ताहि खिसिआहि । ताहे पमागरो शुयगमेहे डाइ । हच्छाए साहूणगं पडिलाभेइ । अश्वा मायापिईहि भणिओ—पुत्र ! मिक्कुणो निर्मतेहि । सो नेच्छइ । तहा विगहं काऊण पहुधिओ । गयस्स मिळ्युणहि विजाहि मंतिऊण फलं हत्थे दिसं । ताहे वाणमंतरीए अहिद्विओ धरं गओ भारियं भणह—

भिन्नूण भत्तं देमो । सा नेच्छद् । तो सयमेव काउमारद्धे । साश्रिगा गतूण सरीणं कहेह । तेहि जोमपडिभेओ दिजो । तेण पीय-
मेत्तेण । वाणूर्मतरी नद्वा । साभाविओ जाओ किमेस आरमोसि पुच्छद् । तीष्ठ भणियं—तुमए षेव भिन्नूणं भक्षमारद्धं । सो भणह—
—साहू मोतूणाखस्स न देमि । कहमभापिअहै भणा न वैचिओमि । तओ तै फालुयमत्तं साहूण दिर्जति ॥

एवमणणुकूले परियो अंतरायं संभवइ । तेण भजइ—अणुकूलधमसीलाद्विसिद्धुपरियो घम्मारिहोति ॥ २१ ॥

इदानीं पञ्चदशं दीर्घदर्शि(त्व)मुणमाह—

आढवडै दीहदंसो सयलं परिणामसुन्दरं कजं । बहुलाभमप्यकेसं सलग्गहणिजं बहुजणाणं ॥ २२ ॥

‘आरभते’ प्रतिजानीते दीर्घपरिणामसुन्दरं, कार्यमिति गम्यते, क्रियाविशेषणं वा । द्रष्टुमवलोकयितुं शीलमस्येति ‘दीर्घदर्शी’
‘सकलं’ समस्तं ‘परिणामसुन्दरं’ आयतिसुखापह ‘कार्य’ कृत्यम् । तथा ‘बहुलाभं’ प्रयुराभीष्टसिद्धिर्क ‘अल्पलेशं’ स्तोकायासं ‘आप-
नीय’ प्रशंसनीयं ‘बहुजनाना’ स्वजनपरिजनामां, शिष्टानामिति भावः । स किल पारिणामिक्या षुदृष्टा सुन्दरपरिणाममैहिकमपि
कार्यं करोति । धनश्रेष्ठिवसतो धर्मस्यापि ल एवाधिकारीति । यत उक्तम्—“बुद्धिजुओ आसोचइ धर्मद्वाणं उत्राहि परिशुद्धं ।
जोगचमप्यणो चिय अणुदीर्घं षेव जत्तेण ॥ १ ॥” को पुणो धणसेद्विच्छि—

रायगिहे नयरे महाधणो धणो सेही होत्था । तस्य य पयइभद्वाए सुभद्वाए मेहण्ठाए चउरो पुणा । धणपालो, धणदेवो, धणगोवी,
धणरक्षितओ य । सर्वेवि ते सुंदरमंदिरं कलाकुसला सोजनपुणा य । धरिणीओ तेसि पहाणकुछुभवाओ कमेण सिरी, लच्छी, धणा,

१ “आरभद” इत्यपि

धक्का य । ते जणायपसारण निचं सुहिया विद्वरति । अमया सेहुी परिणयवओ परलोगहियं काउकामो चित्तेइ—एष पुत्रा मण् पत्तियं कालं सुहिणो कया, संपर्यं पुण जड सुन्हा काइ गिहकजाई चित्तेइ, तो मह पञ्चहणवि सुन्धिया हृष्टति । का पुण एथासिं गिहचिताए उचियत्ति हुं नायं, जा पुज्ञाहिया । सा कहं नायव्वा ? बुद्धीए । जओ लोयत्राओ—‘बुद्धी कम्माणुसारिणी हौंइ’ । एमाइ चितिऊण सेहुिणा पारद्वा तेसि बुद्धोए परिच्छा । पवत्तिओ गिहे उसव्वो । निमंत्तिओ तासिमप्पणो सयणकम्मो, भोयाविओ सगोर्वं । भुत्तरे य सुहनिविड्हो चित्तसालिगाए । संमाणिओ कुमुमचिलेच्छातंबोलाइणा । तस्समकर्वं च धणेणाहया सुण्हाओ, पंच पंच सालिकणे दाउण भणियाओ य । एष सम्मं पालेयव्वा । जया य मग्नामि तया मम समप्पियव्वत्ति । तओ विसज्जिओ सयणवम्मो । किमेत्थं तचंति ? सवियको गओ सद्गाणं । तत्थं जेद्गुण्हाए एते पंचवि उज्जिया, जया जाइस्सइ तया जओ तओ अप्पिसामिचि कहु । वीयाए एयं चेव चितियं । नवरं छोलिऊण सुहे पक्षिवत्ता । तह्याए सुद्गवत्त्वेवंधिऊणाभरणकरंडिगाए ठविया, तिसंज्ञं पडियारिया य । चउत्त्वीए पुण, समप्पिया कुलहरे, पसे पाउसे वविया, उख्खयाय, पडिउक्खया य कया । तेसि पद्मवरिसे जाओ कुलओ । वीए वरसे आहगं । तह्यवरिसे खारी । चउत्त्वे कुंभा । पंचमए कुंभसहस्राणि । पुणोवि सयणसमवायपुञ्चं भग्यया जेद्गुण्हा । तीएवि किळ्लेण सरिऊण समप्पिआ कुओवि पंच कणा । सवहसाविषाए अबे एण्चि साहिओ सब्मावो । वीयाएवि एवं चेव । नवरं ते मण् छोलिऊण शुत्तत्ति । तह्याए गंठिवद्वा चेव समप्पिया, किर मण् एवं चेव रक्षिवयत्ति । चउत्त्वीए कुंचियाओ समप्पिऊण भणियं, मम जणयगिहेसु चिर्दूति, समडाइपेसणेण आणवेउ ताओत्ति । सेहुिणा भणियं, पुत्रि ! कीस तए एवं कयं ? । तीए भणियं—ताएण समाईं पालेयव्वा एष, ते एवं चेव सम्मं पालिया भवति । तओ सेहुिणा नियाहिप्पायं साहिउण

भणिया तब्बंधुणो, किमेत्थ उच्चियति ? । तेहि भणियं तु अभे येव बुद्धिनिउणा यमाणं । सेद्विणा पुर्वं जेहा उज्ज्ञाणसीला, ता जं
किंचि भज्ञागिहे छारछाणकयवराइ उज्ज्ञायवं तत्थ एयाए अहिमारो । जं किंचि रंधणकंडणसोहणाइ, तंमि वीयाए निओगो ।
तह्या भंडागारसामिणी । चउत्थी सन्धाहिमारिणी । एयाए आएसेण सेताहिं हिडियन्वं । एवं येव एयाओ सुहभाष्णीओ भविस्त-
तिति जायमणुमयमेयं सञ्चेसि । तप्पमिइ तासि नामपसिद्धी जाया; उज्ज्ञाया, भोगर्वै, रविवया, रोहिणीति । जायं च सेद्विष्ठं
सुव्यं । तजो सलाहिओ सेहुी लोणा । तेणावि कर्यं हियडच्छिय परलोगहियंति । एसिमो दीहदंसी धम्माहितोन्ति ॥ २२ ॥

इदानीं विशेषज्ञमभिधातुमाह—

वत्थुणं गुणदोसे लक्खवेइ अपक्षत्रायभावेण । पाएण विसेसक्षू उत्तमधम्मारिहो तेण ॥ २३ ॥

‘वस्तुनां’ द्रव्याणां संचेतनाप्तेनाभानां धर्माधर्महेतुनां वा गुणान् दोषाश्च ‘लक्ष्यति’ जाताति ‘अपक्षपातभावेन’ माध्यस्थ्य-
सुख्यतेतस्या पक्षपातयुक्तो हि दोषानपि गुणान्, गुणानपि दोषान् लक्ष्यति समर्थयति येति । उक्तं च—“अग्रही चत निरीपति
युक्तिं तत्र यत्र मतिरस्य निषिद्धा । पक्षपातरहितस्य तु युक्तिर्थं तत्र मतिरेति निषेषम् ॥१॥” अतः ‘प्रावेण’ चाहुल्येन ‘विशेषज्ञः’
सारेतरवेदी ‘उत्तमधम्महीः’ प्रवानधम्मेन्ति भवतीति शेषः । ‘तेन’ कारणेन सुन्दरीनन्दवत् । उक्तं च—“एवाउ हर्भं लद्य इमाओ
एवंति जो विसेसक्षू । सो पावह सामक्षं सुन्दरिनेदेण एत्थुवमा ॥ २ ॥” इति गाथार्थः ॥ २३ ॥

साप्रतं समदशगुणमाह—

बुद्धो परिणयबुद्धी पावायारे पवत्तर्ह नेय । बुद्धाणुगोवि एवं संसम्बिकया गुणा जेण ॥ २४ ॥

'शुद्धः' प्रवया: 'धरिणतवृद्धिः' परिपक्वमतिः परिणामसुन्दरमतिरित्यर्थः । 'पापाचारे' अशुभकर्मणि प्रवर्तने नैव, स हि किंल
 यग्नावस्थितं वस्तुतर्कमवनुध्यते । अत्रोदाहरणम्—प्राप्त रक्षो द्विहा मंत्रिणो तस्या, बुड्डा य । तस्या भर्त्यति—एए बुड्डा महेश्वराः
 न सम्मं मंत्रिति । ता अलमेएहि अम्हे चेव पहाणा । अब्या तेसि परिळ्ळानिमित्तं राया अण्ड—भो सचिवा ! जो भम सीसे पहिपहारं
 दलयद्, तस्य को दंडो कीरह ? । तरणेहि भणियं—किमेत्य जाणियव्वं । तस्य सरीरं लिलं लिलं कणिजद्, सुदुयहुया मणे वा छुम्भइ ।
 तओ रक्षा बुड्डा पुच्छिणा । तेहि एगंते गंतूण भंतिर्य 'आसंघयप्यहाणा (अंतेऽप्यहाणा) महादेवी चेव एवं करेह, ता तीए पूजा
 चेव कीरह । एयमेयत्थं वत्तन्वंति निळिङ्गण भणियं—जं भाणुमग्नेरिसं प्रहासाहस्रमायद्, तस्य सरीरं ससीसवायं कंचणरथणालंका-
 रेहि अलंकिजद् । तुडेण भणियं रक्षा—माहु विभायंति, सच्चदंसिणोच्चि रक्षा ते चेव पमाणे क्यच्चि ॥ यतो शुद्धा नाहितेतुषु प्रवर्त-
 न्ते । ततो शुद्धाननुगच्छति यस्तन्मतानुवृत्तिपत्तया स 'शुद्धानुगः' सोऽप्येवमेव पापे न प्रवर्तत इति भावः । केन हेतुना ? इत्याद—
 'संसर्गकृताः' साक्षत्यजनिता गुणाः 'येन' कारणेन प्राणिना स्युः । अत एवोक्तप्—“ उत्तमज्ञानसंसम्मी मीलदरिहेणि कुण्ड मीलहूँ ।
 जह मेरुगिरिविलग्नं तणंपि कण्यत्तणमुवेद् ॥ १ ॥ ” इति गाथार्थः ॥ २४ ॥

अथादशं विनयगुणमधिकृत्याह—

विणओ सद्वगुणाणं मूलं सज्जाणदंसणाईर्णं । मोक्षवस्तु य ते मूलं लेण विणीओ इह पसत्थो ॥२५॥
 विनीयते अपनीयते विलियते वाष्पकारं कर्म येन, स 'विनयः' इति सामयिकी निरूपिः । उकं च—“ जग्हा विणयद्

१ “असंघयप्यहाणा” इत्यपि ॥

कर्म अहविहं चाउरतमोक्षवाण् । तस्मा उवर्णति विक्ष विणओचि विलीणसंतारा ॥१॥” स विनयः सर्वगुणानां मूलं वर्तते । यतः सत्रम्—“ विणओ सासणे मूलं विणीओ संजओ भवे । विणयाओ विष्णुकस्त कओ धम्मो कओ तषो ॥२॥” कतमानाम् ? इत्याह— सज्जानदर्शनादीनाम् । उक्तं च—“ विणया नार्ण नाणा उ दंसण दंसणाहि चरणं तु । चरणाहितो मोक्षो मोक्षे सोक्षं अभावाहं ॥ ३ ॥ ” ततः किञ्चि इत्याह—‘ एकारस्य’ पुण्यसुखार्थस्त्वैव धेतः । ‘ते’ पुनर्गुणा मोक्षस्य भूलं ‘ सम्यग्दर्शनहानचारित्राणि मोक्षमार्गः’ (त० १ । १ ।) इति वशनात् । ‘तेन’ हेतुना विनीतः ‘इ’ धर्माधिकारे ‘पशस्तः’ शाखितः । किल यः प्रकृत्यैव विनीतः स तद्गुणादेव धर्ममत्त्वामोत्याराधयति च । पुण्यसालगुतफलसालवत् । इति गाथार्थः ॥ २५ ॥

तथाहि—

मगहमेडलमेडणभूओ धणधज्जसमिद्दो सालिग्गामो नाम यामो । तत्थ पुण्यसालगाहावहस्य फलसालो नाम पुस्तो अहेसि । पणझद्दो पयडविणीओ परलोगभीरु य । तेण धम्मसत्यवाहयाओ सुयं—जो उत्तमेसु विणयं पउंडड सो जम्भंतरे उत्तमुच्चमो होइ । तओ सो यमेस जणओ उत्तमोचि सव्यायरेण तस्स विणए पवत्तो । अन्यथा दिद्दो जणओ गामसामिस्स विणयं पउंजंतो । तओ एक्तोवि इसो उत्तमोचि जणयमापुच्छिझण पवत्तो गामसामिमोलगिउं । कथाइ तेण सद्दि गओ रायगिहं । तत्थ गामाद्विव महंतयस्स पणामाइकुणमाणमालो-इझण इमाओवि एस पहाणोचि पओलगिगओ महंतयं । तैषि सेणियस्स विणयपरायणमवलोइझण सेणियमोलगिउमारद्दो । अन्यथा तत्थ भगवं “वद्माणसामी समोसदो । सेणिओ सवलंवाहणो वंदिउ निगाओ । तओ फलसालो भगवंते समोसरणलल्छीए समाइच्छियं

१ “घडमाण” इत्यापि ॥

नियन्त्रंतो पविमिहओ । नृणमेस मधुत्तमो जो एवं भर्दिविदाणविदेहि वंदिइ ता अलभेहिं । एयस्य चेत् विषयं करेमि । तओ अवसरं पाविउण खग्गखेडगकरो चलणेसु निविडिश्च विकविडं पवत्तो—भयवं ! अणुजाणह, अहं मे ओलगगामि । भगवया मणियं—भद्र ! नाहं खग्गकलग्गइत्थेहि ओलग्गिआमि, कि तु रओहरणमुहपोचियापाणीहि, जहा एए अंशं ओलग्गाति । तेण मणियं—जहा तुव्वे आणवेह तहेवोलगगामि । तओ जोगोत्ति भगवया पञ्चाविओ, सुगाहं च पविओत्ति । एवं चिणीओ धम्मारिहो होद्वत्ति ॥

अथेकोनविशस्य कृतज्ञतागुणस्याबसरस्तत्र परेण कृतमुपकारमविस्मृत्या जानातीति कृतज्ञः प्रतोत एव । अतसं फलडारेणाह—
वहु मन्त्रह धम्मगुरुं परमुवयारित्ति तत्त्वबुद्धिए । तत्तो गुणाण तुहु गुणारिहो लेणिह कथन्न ॥ २६ ॥

‘वहु मन्यते’ सगौरवं पश्यति ‘धर्मगुरुं’ धर्मदातारमाचार्यादिकम्, ‘परमोपकारी’ ममायम्, उद्गुतोऽहमनेनाकारणवत्सलेन भगवताऽतिथोरसंसारकुहरे नियतन्, ‘इति’ एवंप्रकारतया ‘तत्त्वबुद्धिया’ परमार्थसारमत्या स हि भावयत्वेवमागमवाच्यम्—“तिष्ठं दुष्पदियारं समाणाउसो । तं जहा—अम्माप्णिअणं भद्रिस्स धम्मारियस्स ।” इत्यादि । ‘ततः’ तस्मात् कृतज्ञतामावजनित-गुरुवहुमानाद् ‘गुणानां’ ज्ञान्त्यादीनां ज्ञानादीनां वा ‘धृद्धिः’ भवतीति गम्यते । तथा हि—स गुरोरुपकारितां परिमावयणिर्भृत्सितो न कुप्यति, नापि मानमालम्बते, नापि विनयहानि विधत्ते, नापि वशनापरिणाममास्कन्दति । अत एव सुप्रसाहस्रोः सकाशात् ज्ञानादिगुणानाप्रोति । कमेण गुरुषद्मयि लभते । ‘गुणाहः’ धर्मपतिपत्तियोग्यः । ‘तेन’ हेतुना ‘इह’ धर्मविकारिविचारे ‘कृतज्ञः’ उत्तस्वरूप इत्यत्र भीसो दृष्टान्तः ॥

स चायम्—

तगराए नयरीए इसारो राया समणोवासओ । तस्स य पुत्रो भीमो नामा । सो संगहियकलाकलावो नाणाक्षीलाहि कीलनो
भणिओ रआ—पुन ! कहमद्वसिक्रियओवि रमिउमिच्छासि ? । तेण भणियं—ताय ! कहमद्वसिक्रियओम्हि । ताहे पढ़ियं रआ—
यावत्तरीकलापंडियावि पुरिसा अपंडिया चेव; सब्बकलाण पहार्ण ने धम्मकलं न यार्णति । भीमेण चितियं—ताओ सच्चमुलवृद्ध,
जमद्वसिक्रियओहि । जओ नामंपि न मे सुअपुष्ट्यं धम्मकलाए ता तायं देव पुच्छामि । तओ पुच्छिओ—ताय ! कहि सा लध्मह ?
रआ भणियं—ताहां लमीके । तो खाई नेहि मं तथ्यति युरो नीओ सो राङ्गा साहुसमीचे । तेहि धम्मो कहिओ । अभिरुद्धो
कुमारस्स । तप्पमिहं च सिक्रियओ चिह्नंदणाहि । गहियाहं अणुव्ययाहं । जाओ परमसावओ । चक्रवट्टिरञ्जलाभाओवि अवभहियं
परितुद्वो जिणधम्मसंपत्तीए । चितिउं पवत्तो—अहो ! पुत्रबच्छलया तायस्स । समुद्वरिओहं जेण रुद्धओ भवसमुद्धाओ । पडियोहिओम्हि
पलित्तगिहपसुत्तो । सब्बहा परमोघवारिणी इमस्स न विप्पियलेसीवि मए कायच्चो । झड्यवं च पियं संपाद्यति गहियामिभगहो
सावगधम्मणुपालिउं पवत्तो । अश्या रआ रायवाहियं बच्चतेण दिडा पासाओधरि कीलभाणी एगा सेट्टिकच्चया । रुद्धाइसयरंजिण
मग्गाचिया । न थ दिभा सेट्टिणा भणियं च—जह इमीए सुओ होही, न सो रञ्जं पाविही । जओ अत्थि रबो भीमकुमारो रजा-
रिहोचि । तओ तमलभमाणो राया बाहमरइमणुपयिहो । सुथमिणं भीमेण । तओ मए धरमाणे तायस्स इच्छाभंगोति गरसंभगेण
गंतणं भणिओ सेट्टी—देहि धूयं देवस्त । नियमो मे रजकरणे । सेट्टिणा भणियं—तुह पुरा होहिति, ने भम नतुयं परिभविसंति ।
जह एवं न परिणिस्सामि चेवाहं । शुणसु विस्त्यो रायसासणंति कुमारेण चुते तुहेण दिभा सेट्टिणा दारिणा । परिणाविओ राया ।
जाया सा चेव महादेवी । कमेण पश्या सब्बलक्षणमीववेयं दास्य । सोवि परिवट्टिओ कालेण । राया जाओ । भीमोवि वंभये-

धारी सम्मं परमणोवासगधममणुपालेइ । कयाइ ददृव्वओसि पसंसिओ सकेण । तयणु अमदहंतो एगो देवो गणियास्वं काउण
तज्जणणीरुवेण य गंतूण भणिओ—भो कुभार ! उनमकुलसंभूओसि, धभिओमि, दयालुओसि, अभस्त्रियसारोसि, तं एसा चराई भम
धूया तुह रुवालोयणसमुच्छलियमयणानलआलालिपलित्तगत्ता कालवम्यमुवगच्छद । जीवइ य तुह मसिषेहदिद्विदापेण । ता करेहि
तीए जीवावपेण महंतं पुन्नसंचयंति । कुभारेण बुत्तं—भदे ! न कयाइ चिसं भुत्तं जीवावेइ । न सन्निवायस्त दुङ्कं पञ्चं । ता तीए
धम्मोसहं देहि । नाहं वयभंगमंगीकरेमि । एयं चेव कालण्यं जं परो पावे न पवत्तिखाइ । एमाइकोमलालावेहिं पटिमिदा कुडूणी ।
ताहे निष्पकंपोत्ति पसंसिओ भीमो देवेण । कमेण जाओ परलोगाराहगोत्ति । एसिं कयन्नू सुत्तभणियगुणभायणं भवइत्ति ॥ २६ ॥

अथ विशतितमगुणी परहितार्थकारी, तत्स्वर्वं नामत एव सुगमम् । अतस्तस्व धर्मशास्त्री फलमाह—

परहियनिरओ धन्नो सम्मं चिन्नायधमसवभावो । अस्त्रेवि ठवइ मरगे निरीहचित्तो महासत्तो ॥ २७ ॥

यो हि प्रकृत्यैव परेषां हितकरणे निरन्तरं स्तो भवति स ‘धन्यो’ धर्मधनार्हत्वात् ‘मम्यग्यविज्ञातधर्मसज्जावः’ यथावद्युद्धधर्म-
तत्त्वो गीतार्थीभूत इति यावत् । अनेनागीतार्थस्य परहितमपि चिकीर्षितस्तदसंभवमाह । तथा चागमः—“कि एतो कद्युपरं जं
सम्ममनायसमयसवभावो । अस्तं कुदेसणाऽकद्युतरागम्यि पाडेइ ॥१॥” ‘अन्यानपि’ मन्दमतीन् ‘स्थापयति’ स्थिरीकरोति ‘मार्गं’
शुद्धधर्मे किविशिष्टः सन् ? इत्याह—‘निरीहचित्तो’ निःसृहमनाः सर्वहः शुद्धमार्गोपदेष्टापि न प्रशस्यः । उक्तं च—“एं लोका-
धिकं धाम तपः श्रुतमिति द्वयम् । तदेवार्थित्वनिर्दुष्प्रसारं तृणलघायते ॥ २ ॥” किमित्येवंविधः ? इत्याह—‘महासत्त्वः’ इति कुत्त्वा,
यतः सत्त्ववतामेवामी गुणः संभवन्ति—“ परेषकरिकरितिरिहता विनीतता सत्यमतुच्छचित्तता । विद्याविनोदोऽनुदित्तं न दीनता

गुणा इमे सख्चवतां भवन्ति । १ । " इति गार्थार्थ ॥ २७ ॥

इहोद्दाहणम्—

विजयबद्धणे नयरे विसालसिद्धिपुत्रो विजओ नाम होत्या । तेण उवज्ञायसमीक्षे निसुर्य—पुस्तिष्ठ खमापहाणेण परहियशएण य होयन्वं । जमेत्तो इहलोन्यपरलोएसु कल्पाणमासाहजाए । अहियं तेण तस्मुद्दीय । अन्या नवपरिणीयभजाणयणकञ्जण गओ मसुरकुलं । आगच्छंतस्य य भजाए चितियं हद्दी—निग्विणाह ता जणगित्प्पण मोन्मुण एग्मिहं श्वेतामि । को पुण उवाओ ? जेण एत्तोवि छुहेज्जामि । तओ अंतरालपत्ताए नाइद्दो ऊभकुवं दहूण भणिओ भसा—ददं तन्हा इयण्हि मरामि, जह मे उदमं न देसि । तओ विजओ एहि इओ कूवाओ जलं पापमिति अण्टो चैलिबो कूवामियुहं । गया पिदुओ इयरीवि । विसर्थ कूवालोपणपरं पेण्डिउण तै ज्ञाति पलाणा गया गामे । सउणकारणात न तेण नीयम्भिहसि साहियं जणयाण । इयरोवि पडंतो अन्ति विलग्नो कूवतदुभवतरुखेथे । तथाधारेण य ओइन्तो कूवाओ । कीस तीए वराईय पेण्डिओम्भिहसि चिसतेण नायं नियगिहे दु(उ)र्कठियाए । भणियं च उवज्ञाएण खमापहाणेण होयन्वं, ता अलं ते पह कोवेणति अण्पाणं संठाविडण गओ गेहं । पुच्छिओ जणणीए—किन्नागया रुण्हा ? तेण भणियं—आगच्छंती अवसउणकारणाओ मण मुका । तर्पमिदं च पेण्डिङ्टोवि सो तत्थ न वशह चितइय—किं तीए वराईय दुक्कुप्यायणेण । अन्नया मिलेहि बाढ़मुवहसिओ गओ तत्थ । सगोरवं च केह दिये अच्छिक्षण गहिउहाय तं समागओ गेहं । कालेण य जाओ परोपरं सिणेहो । उवरणसु ज्ञाणमुताणि चेव घस्सामित्तं पक्षाणि । अन्नया चितियं चित्ताण—अहो ! अवितहमुवज्ञाएण मुवड्कु । दिहो खमागुणो । इयाणि परहियस्थो भवामि । तओ दीणाईज दाणे पवतो । दहूण य केह चिवयमाणे

पियवयपोहि उवसामेह भणह य—सवणस्स मंतियं विष्णियं दिङ्गुपि हियए धारियच्च । जओ 'जंपियाओ अजंपियं वरं । परस्ववि
 पुच्छियाओ अपुच्छियं वरं, सुयाओ असुयं वरं' । एवं सवणभावो सुहाचहा होह । अच्या जिङ्गुपुचेण पुच्छियं-ताय ! किमेवं
 सब्बलोयस्स उवइसिज्ज ? । विजाणु भणियं-बच्छ ! अणुहवसिङ्गं ममेयं, तेण सब्बलोयस्स उवाएं देपि । पुणो पुञ्जण पुहुं-कहं
 भवओ अणुहवसिद्धमेयंति कहेहि, कोउगं मे बहूह । विजाणु वुत्तं-सिङ्गुमेव प्रए । 'पुच्छियाओ अपुच्छियं वरं, सुयाओ असुयं वरं'
 तो अलं निवंधेण । तओ पुत्तो दद्वरवाङ्गुयकोउहलो पुणो पुणो झिखह । 'अहणिच्छणु भणियं पिउणा-किलाहं तुह जणणीए पुरा
 जुआगडे खित्तो, न य मए तस्सावि तं सिङ्गं, तं च परिणामसुंदरं जायं । तएवि न एयमश्वस साहियवंति । अच्या सुण
 हसिउण पुच्छिया जणणी-अम्मो ! कि सब्बमेयं ? तुमए ताओ जुब्बहवे पेल्लिओ । पुत्त ! कहं जाणासित्ति भायाए वुत्तं तेण
 भणियं-मम ताणु चेव सिङ्गं । तओ नायं भनुणा मह्यं पेल्लिंति लजिया धससि हिययफुड्डुणेण गया पंचत्तमेसा । सोउण
 हाहारवं समागओ सेहुी । विश्वायवुत्तंतो विसन्नो बाहं । ममेम दोमोत्ति श्वरिज्जन सुइरं सुद्धिमिच्छंतेण दिङ्गा कहिवि साहुणो,
 मभिया सुद्धि । तेहि भणिओ-पब्बयाहि । सो भणह-कहं निङ्गेहि परहियभायरिज्ज ? कहं वा परहियविहाणाओ अचं कल्लाण-
 कारणं ? । सहृहि भणियं-भद ! धम्मोवएसाओ अमयद्वाणाओ वा अचं परहियमेव नस्ति । यत् उक्त—“नोपकारो जगत्यत्र
 तादृशः कोऽपि विद्यते । यादृशी दुःखविरुद्धेदादेहिना थमदेवना ॥ १ ॥” तथा—“जीवितार्थं नरेन्द्रोऽपि पूर्णं यच्छति
 मेदिनीय् । ‘पाणिरक्षासमं दानमतो लोके न विद्यते ॥ २ ॥’ “जो सहस्सं सहरसार्थं मासे मासे गवं दण । तओवि संजमो

१ “अहणिच्छणु” इत्यपि । २ “प्रस्ता” इत्यपि वा

सेऽमि अदितस्यवि किञ्चणे ॥ १ ॥ ” एवं सोऽग्न पडियुद्दो पञ्चद्वयो विजयो । जाओ मपरोवयारसाहगोति । एवं परहिय-
त्यकारी धम्मारिहोत्ति ॥

इदानीभेकविशतितमो लवधलक्ष्यगुणः कलतोऽभिधीयते—

लक्ष्येऽलक्ष्येऽख्यो सुहेण सयलंयि धम्मकरणिङ्गं । दक्षो सुशासनिजो तुरियं च सुसिकिखओ होऽ ॥२८॥

‘लक्ष्यति’ जानाति प्रतिशानावरणत्याल्लभमिव लक्ष्यं शिक्षणीयानुष्ठानं येन स ‘लवधलक्ष्यः’ ‘सुखेन’ अल्लशेनात्मनः
शिक्षणिनुश्च निर्वेदस्तुलादयज्ञित्यर्थः । ‘लक्ष्ये’ तमस्तमपि ‘धर्मकरणीय’ बन्दनप्रत्युपेक्षणादिकम् । अयमभिग्रायः—पूर्वभवाभ्य-
स्तमिव सकले शटित्येवाऽधिगच्छति । तथा चाह—“प्रतिजन्म यदभ्यसते जीवैः कर्म शुभाशुभम् । तेनैवाभ्यामयोगेन तदेवाभ्यस्यते
सुखम् ॥ २ ॥ ” अत एव ‘दक्षो’ द्राकारी ‘सुशासनीयः’ सुखशिक्षणीयः ‘त्वरितं’ स्तीककालेन चकारस्योपरियोगात् ‘सुशिक्षितः’
शिक्षापासगामी च (‘भवति’) स्पात् । आर्यरक्षितवत्—

स हि दशपुरुणगरे सोमदेवद्विजन्मनो छृसोमायाथ पुशः । कुतोऽपि पाटलिष्प्रादेष्वतुर्दशविद्यास्थानपारगो भूत्या स्वं पुरमाजगाम ।
कृताभिगमो राजा नागरकैथ स्वगृहं चाविशत् । स्थितो वहि: शालायाम् सर्वस्वजनैरभिनन्दितो, न तु मात्रा । ततश्चोत्कण्ठितो
मातुरभिवन्दनाय युहान्तरविशत् । कृतयान् मातुः पादवन्दनम् । कथाऽपि दत्ताशिषा मंभापितौ मध्यस्थवृश्या नात्युत्कटप्रमोदया ।
ततोऽसौ विजाततदाकृतस्तां प्रचल—मातः ! मदागमनेन जनः परजनोऽपि परं प्रमोदमासमाद, न पुनर्भवती, किमव काणम् ? ।
साऽन्वेचत्, पुत्र ! कथमिव मम प्रमोदो भवति ? दुर्गतिगमननिवन्धनानि कुशास्त्राणि पठित्वाऽऽगते । यदि परं दृष्टिवादमधीत्य भा-

प्रमोदयसि । ततः किमन्यजनेनानन्दितेन, यज्ञन् यै रोचते तदेवाध्येतुमुचितमित्यवधार्य मातरमपूर्वज्, क पुनरंम ! हृषिवादः संपथते ? । तथोचे, पुत्र ! तविवेषुयन्वागारे तोशलिपुत्राचायणां पाश्वे लभ्यते । यद्यवं तुष्यतुतरामम्बा, मातरेव पूरयामि भनोरथान्, इत्यभिधाय हृषिवादपदस्यार्थमनुस्मरत्विकान्तप्रायायां रजन्यां जननीमापूर्वक्य प्रस्थितोऽसौ स्त्रीन् प्रति । प्रणतशान्तरा पूर्वदिव-साप्रासेनेष्वयस्तिकलापसमर्पणपूर्वकस्वमित्रेण । प्रधानशकुनोऽयमित्यानन्दितेन गणिता द्विष्टयैः । नवयरिष्णुर्दशम्याधार्द्वभालोक्य चिन्तितमनेन—तत्र हृषिवादे कियन्तोऽप्यविकारा न ज्ञायते, मया नव पूर्णा अध्येतव्याः, दशमशार्द्वमिति चंचिन्त्य मातुर्भृति-संपादनाय भणितो वयस्यः—एता गम यातुः समर्पणीया वक्तव्यं च यत्र प्रयोजने तत्र पुत्रः प्रसिद्धतस्तत्राहमेव प्रथममिमुखोऽभवमिति । गत्वा च कथिते तेन भावाऽपि तदेव फलमबोधि । रक्षितोऽपि प्राप्तः सापृपाश्रयसमीपमज्ञाततद्वन्दनादिव्यवहारो ग्राम्य इव कथं प्रविशामि ? इत्यालोचयन् आवक्षेपं प्रविशन्ते ददर्श, प्रविएश तदलुमार्गेण । नैषिधिकीर्यमितिक्षमणवनदनपत्याख्यानमाधुकदनादि सर्वमक्षुण्णं तेन सह चिधायोपविष्टो गुरुमिरमिनवश्रावकोऽयमितिपृष्ठश्च—देवानुग्रहिय । कृतस्ते धर्मप्राप्तिरभृत् ? । रक्षितः प्राह—इतो वृद्धश्रावकात् । कदा ? संप्रत्येव । अत्रान्तरे साधुमिलचे—भगवन् ! शश्यातरीसुतोऽयं रक्षित-कुमारः, यस्यातीतवासरे राजा प्रवेशोत्सवो व्यर्धायत । ततोऽहो ! लब्धलक्षितास्येति विस्मितैः लिघ्मधुरया दृशा विलोक्य भणितोऽसौ स्त्रिभिः—सौम्य ! सर्वजनवल्लभस्य भवतः किमस्माभिरातिथ्यं विर्धायताम् ? । ततः पाञ्चलिष्टः पत्याह यदुः—भगवन् ! हृषिवादप्रदानेन प्रसादः क्रियताम् । स्त्रिराह—साधु साधु श्रीभनो गनोरथो भवतो योग्यश्चासि शब्दं हृषिवादस्य । किं तु नामौ गृहस्थेभ्यो वितीयते । यतयोऽप्यपीतद्यैकादशाङ्गातत्पाठाधिकारिणो भवन्ति । स ग्राह—यथा चारु भवति तथैव पदामि, पदीयतां

दीक्षाऽपि । गुरुराह—यदेषमापृच्छेतां राजस्वजनवग्मैः । तेनोषे—न मम राजादिभिः कार्यम्, मातृमनोरथर्संपादनमैव चिकीषामीति
निवेदितज्ञननीजल्पोऽनल्पमतिविभवः संग्रहीतुमुच्चितोऽयमिति परिभाष्य प्रक्राजितोऽसौ लुरिणा । स्वज्ञनादिभयाच विहृताः सर्वेऽप्य-
न्यत्र । कथानकशेषमावश्यकादवगच्छेत् ॥

इह पुनर्दृष्टमात्रानुप्राप्तान्नग्राही लक्ष्यलक्ष्यो रक्षितवद्वर्माधिकारी स्यादिरयावेदितम् । इति गाथार्थः ॥ २८ ॥

अथ ग्रस्तुतोपसंहारद्वारेण प्रकरणार्थनिगमनायाह—

एष इगवीसगुणा सुव्याणुसारेण किञ्चित् बक्खाया । अरिह्वसे धम्मरथणं घेतुं एषहि संपद्मा ॥ २९ ॥

‘एते’ पूर्वोक्तस्वरूपाः, एकविश्वितिसंख्यागुणाः ‘श्रुतानुसारेण’ प्रकरणान्तरोपलभ्वद्वारेण ‘किञ्चित्’ असामस्त्येन, तेषां प्रकरणा-
न्तरेण विचित्रव्याख्याश्रवणात्सामस्त्येन कथयितुमध्यक्षपत्वात् ‘ब्याख्याताः’ स्वरूपतः फलतव्य प्रस्तृपिताः । किमर्यम् ? इत्याह—
यतः ‘अर्हन्ति’ योग्यतासारं धर्मरक्षं प्रहीतुं न पुनर्वसन्तवृपद्वाजलीलामिति भावः । कः ? इत्याह—‘एभिः’ अनन्तरोक्तैर्गुणैः ‘संपद्माः’
संगताः संपूर्णा वा । इति गाथार्थः ॥ २९ ॥

आह किमेकान्तेनैतादूषगुणसंपद्मा एव धर्माधिकारिणः, उतापदादोऽप्यमिति ? इत्युच्यते—

पायच्छगुणविहीणा एषसि मञ्ज्ञमा वरा नेवा । एतो परेण होणा दरिदपाया मुण्डेयव्वा ॥ ३० ॥

इहाधिकारिणस्थिधा विचित्र्या उज्जमसध्यमजघन्यभाषेन । तत्रोक्तमाः संपूर्णगुणा एव । पादश्रुतुर्थीयोऽद्वै प्रतीतमेव । गुणशब्दस्य

प्रत्येकमभिसंबन्धात् । पादप्रस्माणैरद्वयमाणैश्च गुणैर्ये हीनाः, 'एतेषाम्' उक्तगुणानां मध्याते यथाद्वयं मध्यमा वरा ज्ञेयाः । चतुर्थाश्च-
हीना मध्यमाः, अद्वैत हीना जघन्या इनि भावः । तेभ्योऽपि हीनतरेषु का वाची? इत्याह—'एतो परेण' इति एभ्योऽपि परेणा-
द्वयिष्यधिकैः 'हीनाः' रहिताः 'दरिद्रप्रायाः' अकिञ्चनजनकल्पाः 'मुणितव्याः' वेदितव्याः । यथा हि दरिद्रा उदरभृणचिन्ताव्या-
कुलतया न स्वक्रयमनोरथमपि कुर्वन्ति, तथेतेऽपि न धर्माभिलापमपि विदधति । इति गाथार्थः ॥ ३० ॥

एवं च स्थिते यद्विषेधं तदाह—

धर्मरयणत्थिणा तो पदम् पर्यज्जणांसि जड्यद्वं । जं सुद्धभूमिगाए रेहइ चित्तं पवित्तंपि ॥ ३१ ॥

धर्मरक्तमुक्तस्वरूपं, तदथिना तद्विष्युना, 'ततः' तस्मात्कारणात् 'प्रथमं' आदौ एषां गुणानां अर्जने विद्वप्ने 'यतितव्यं' तदुपा-
र्जनं प्रति यत्रो विधेयः, तदविनाभावित्वाद्वर्मपासेः । अत्रैव हेतुमाइ—'यस्मात्' कारणात् 'शुद्धभूमिकाया' अकलङ्काधारे 'रेहइ' इति
शोभते 'चित्रं' चित्रकर्म 'पवित्रमपि' प्रशस्तमपि लिखितं सत् । इति गाथार्थः ॥ ३१ ॥

इदाप्यदुधजनविषेधनायागमप्रसिद्धमुदाहरणं वर्णयन्त्यात्रायाः—

सागेयपुरे महाबलो नाम राया दृष्टमापुच्छइ—कि मम रायंतरभावि रायलीलोचियं वत्थु नत्थि? दृष्टं भणियं—सन्नमत्य
देवस्स एगं चित्तसहं मोत्तुं । तीष्वि किर नयणमणोद्वारिविचित्तचित्तावलोयणेण रायाणो चंकमणलीलमायरंति । एवमायनित्यम
रसा संजायकोउगेण समाझ्हो मंती । तेण य कारिया तुरिपमेव दीहरविसाला महासहा । समाहया नयरपहणा विमलपदायनामाणो
दुवे य चित्तयरा । समपिण्या नेसिमद्वद्भाषण अंतरा चिलिमिलं दातुण भणिया य—न तु भेद्विं अचोलं कम्मं अवलोयणीयं,

नियनियबुद्धौए चिन्तिष्वर्वं, न य बेठी मैनियच्चा, जहाविन्नार्णं भे प्रसाओ 'कजिहिति (१) । तओ ते अहमहभिगाए कर्मं पक्या
 जाव वडकंता छमासा ताव य ऊसुगेण पुच्छियं रन्ना । विमलेण भणियं—निम्माओ मर्दीयभागो । विरुविओ रन्ना अहसयसुंदरोत्ति
 कओ से महापसाओ । तओ पुच्छिओ पभासो । सो भण्ड—नाहमजवि चित्तारंभं करेमि, जओ भूमिगाकर्ममेव शम निम्मायंति ।
 केरिसं पुण तं भूमिकर्मंति विभिषण राइणावणीया परियच्छी, जाव दिङुं तत्थ विसेसरम्यं चित्तकर्म्य । तओ सकोवमिव भणिओ
 पभासो—भो ! किमम्हेवि विष्यारेसि ? नेण भणियं—न सामी विष्यारीयइ, पडिविवसंकमो एसोत्ति भणंतेण दृवियर उव-
 णिगा । विभिषण भणियं रन्ना—किमेरिसी भूमी कीइ ? पभासेण बुलं—देव ! इमीए चित्तं थिरयर भवह, वरयाण कंती विउण
 वित्थइ, रुवयाणं च भावुद्धासो होइ । तओ तुद्देण राइणा कओ से विउणो पसाओ, भणियं च—एयमेवं चेव चिट्ठुउ । संचारिमचि-
 चाचिन्नसहन्ति अउव्वा मे पसिद्धी होउत्ति । एस एथ उवणओ—जहा चित्तं काउण कमेण नेण भूमि सुदु परिकम्मिया, एवं
 धम्मचित्तत्त्विणावि एषहि गुणेहि आया परिकम्मियच्छोत्ति ॥

आह धर्मो द्विधा, आवकधर्मो यतिधर्मश्च । आवकोऽप्यविरतो विरतश्च । तश्रावस्यान्यत्र—“तत्थहिगारी अत्थी समथओ जो
 न सुत्तपडिकुडो । अत्थी उ जो विणीओ समुवठिओ पुच्छमाणो य ॥ १ ॥” इत्यादिनाधिकारी निरूपितः । ‘द्वितीयस्यापि—
 “संपच्चदंसणाई पद्धियहं जडजणा सुणेइत्ति । सामायारि परमं जो खलु नं सावयं बिति ॥ २ ॥” तथा—“परलोगहियं सम्मं जो
 जिणवयणं सुणेइ उवउनो । अहतिल्वकर्मविगया सुकोसो सावगो एथ ॥ ३ ॥” इत्यादिभिरसाधारणैः श्रावकशब्दप्रवृत्तिहेतुभिः

१ “कजिओहिति” ‘कजिम्हिति’ इत्थपि पाठो दृश्यते । २ विरतश्रावकस्य तु ॥

सुन्नैरर्थत एवंविधाः श्रावकधर्माधिकारिण उक्ताः । तथा यतिधर्माधिकारिणोऽप्यन्यत्रान्यथैवोक्ताः । तथा—“पञ्चजाए अरिहा
 आरियदेसंसि जे समुपन्ना । जाइकुले हि विसिंहा तहु खीणपायकम्ममला ॥ १ ॥ तत्तो य विमलबुद्धी दुलहं मणुयत्तणं भवसपुदं ।
 जम्मो मरणनिमित्तं चबलाओ संषयाओ अ ॥ २ ॥ विसया य दुक्खहेऊं संजोगे नियमओ विओगोत्ति । पह्समयमेव मरणं ‘एत्य
 विवागो य अइरोहो ॥ ३ ॥ एवं पर्यह्येऽच्चिय अवगयसंसारनिगुणमहावा । तत्तो य तव्विरक्ता पर्यणुकसायऽप्यहासा य ॥ ४ ॥
 सुक्षयमुया विणीया रायाईणमविरुद्धकारी य । कल्लार्णगा भद्रा धिरा तहा समुवसंपन्ना ॥ ५ ॥” तदेभिरेकविश्वतिभिर्गुणैः कतमस्य
 धर्मस्याधिकारित्वमुक्तम् ? इत्यत्रोच्यने—एतानि सर्वाध्यपि शास्त्रान्तरीयाणि लक्षणानि प्रायेण तत्तद्गुणस्थानकरयाङ्गभूतानि वर्त्तन्ते,
 चित्रस्य वर्णकशुद्धिविचित्रवर्णतारेवाशुद्धिनानाभावप्रतीतवत् । प्रकृतगुणाः पुनः ‘सर्वधर्मस्थानानां साधारणभूमिकेव चित्रप्रकाराणा-
 मिति सूखमबुद्धशा परिभावनीयम् । वक्ष्यति च—“दुविहंपि धर्मस्यां तद्द नरो वेत्तुमविगलं सो उ । जस्तेगवीसगुणस्थणमेष्या
 मुत्थिया अत्थि ॥ ६ ॥” अत एवाह—

सइ एयंमि गुणोहे संजायहु भावसावयत्तंपि । तस्स पुण लक्षणादं एवादं भण्णति सुहगुरुणो ॥ ३२ ॥

‘सति’ विद्यमाने ‘एतस्मिन्’ अन्तरोक्तं ‘गुणोहे’ जघन्यमध्यमोक्तुष्टुपे ‘संजायते’ संभवति ‘भावश्रावकत्वमपि’ द्वे ता-
 च्छावयतित्वमित्यपेरर्थः । आह—किमन्यदपि श्रावकत्वमस्ति ? येनैवमुच्यने भावश्रावकत्वमिति । मत्थम्, इह जिनागमे सर्वेऽपि
 भावाश्रुत्विधा एव, ‘नामस्थापनाद्व्यभावतस्तन्यासः’ (त० १ । ५ ।) इति वचनात् । तथा हि—नामथ्रावकः मचेतनाचेतनस्य

१ ‘अहविदागो इव रुदो इत्यपि । २ “सर्वधर्माणाम्” इत्यपि ॥

पदार्थस्य यच्छ्रावक इति नाम क्रियते । स्थापनाश्रावकश्चित्रपुस्तकमर्दिगतः । द्रव्यश्रावको इशरीरमव्यशसीरव्यतिरिक्तो देवगुरुत्वादिश्रद्धानधिकलः, तथा विषजीविकाहेतोः श्रावकाकारधारकः । भावश्रावकस्तु—“भद्रालुतां आति शृणोति शासनं दानं वपेदाशु वृणोति दर्शनम् । कृत्स्यपुष्यानि करोति संयमं तं श्रावकं माहूरभी विचक्षणाः ॥ १ ॥” इत्यादिश्रावकशब्दार्थशारी यथाविषयश्रावकोचिसव्यापाग्यरायणो वक्ष्यमाणः, त ऐहाधिकृतः । शेषश्वस्य यथाकर्थचिदेव भावादिति । नन्दागमेऽन्यथा श्रावकभेदाः अन्यते । यदाह स्थानाङ्गम्—“चउच्चिहा “सावगा पञ्चता । तं जहा—अम्मा पिहसमाणे १, भाइसमाणे २, मिससमाणे ३, मयन्त्रिसमाणे ४ । अहका चउच्चिहा सावगा पञ्चता । तं जहा—आर्यससमाणे १, पडागमसमाणे २, खाणुसमाणे ३, स्वरंटसमाणे ४ । एते च साधुताश्रित्य द्रष्टव्याः । ते चामीषां चतुर्णां मध्ये कस्मिन्द्वयतरन्ति ? इति उच्यते,—व्यवहारन्यमतेन भावश्रावका पैते, तथाव्यवहित्यमाणत्वात् । निश्चयतस्तु व्यरण्टसपल्लीसगानी मिथ्यादृष्टिप्रायौ द्रव्यश्रावकौ । शेषास्तु भावश्रावकाः । तथा हि तेषां स्वरूपमेवमागमे व्याख्यायते—“चित्तं जडकजाई न दिद्वृष्टिलिओचि होइ निर्बेहो । एर्गतकच्छलो जडजणसस जणणीसप्रोसइओ ॥ २ ॥ हियए ससिणेहो चिय मृणीण मंदावरो विणवकम्मे । भाइसमो साहृणं पराभवे होइ सुसद्हाओ ॥ ३ ॥ मिससमाणो माणा ईसि रसइ अपुच्छिओ कज्जे । मन्त्रेतो अप्पाणं मृणीण अयणाउ अवभिये ॥ ४ ॥ यद्दो छिद्पेहो पमायखलियाणि निष्पुच्छाइ । सूर्णी सबचिकरणो साहृजणं तणसमं गणइ ॥ ५ ॥” तथा द्वितीयचतुर्थे—“गुरुभणिओ सुसत्थो चिषिजजह अविरहो मणे जस्स । सो आर्यससमाणो सुसावओ वचिओ समण ॥ ६ ॥ परपाणं पडागा छ भामिजजह जो जणेण मृदेण । अविगिञ्चित्यगुरुवयणो सो

१ अन्यत्र “धनम्” इति । २ ‘समणोवासना’ इत्यपि ॥

होइ पडाइयात्को ॥ २ ॥ प्रदिवनमसग्नाहं न मुवह गीयत्थसमणुसिद्धोवि । थाणुसमाणो एसो अपओसी मुणिजणे ज्वरं ॥ ३ ॥
उम्मग्नदेसओ निन्हवोसि भूढोसि मंदधम्मोसि । इय संमेषि कहंते खरटए सो खरटसमो ॥ ४ ॥ जह सिद्धिलमसुडदब्बं छुप्पन्ते पिह
नरं खरटेइ । पश्चमणुसामग्नं पिहु दूसितो गारह लरंटो ॥ ५ ॥ चिल्डयज्ञी पिल्डसी भरेत्तुक्षो सवत्तितुक्षोऽवि । ववहारओ उ सडाढा
जयंति जं जिणगिहाईसु ॥ ६ ॥” इत्यलमनिप्रसङ्गेन । ‘तस्य’ पुनर्मविश्रावकस्य ‘लक्षणानि’ चिह्नानि ‘एतानि’ बह्यमाणानि
‘भग्नति’ अभिदधति ‘शुभगुरुवः’ संविग्रहयः । हति गाथार्थः ॥ ३२ ॥

तान्येव लिङ्गान्व्याह—

कंयवयकस्मो तह सीलैवं च गुणैवं च उज्जुवर्वहारी । गुरुसुस्सूसो पवयणकुलेलो खलु सावगो भावे ॥ ३३ ॥

कृतमनुष्ठितं ब्रतविषयं कर्म कृत्यं भणिष्यमाणं येन स ‘कृतव्रतकर्मा’ १ । ‘तथा शीलवान्’ आपि व्याख्यास्यमानस्वरूपः २ ।
‘गुणवान्’ विवक्षितगुणोपेतः ३ । चकारः समुच्चये भिष्मकमश्च । ततः ‘श्रजुव्यवहारी च’ भरलमनाश्च ४ । ‘गुरुशुश्रूषः’ गुरुसेवा-
कारी ५ । ‘प्रवचनकुशलः’ जिनमततच्चवित् ६ । ‘खलुः’ अवधारणे । एवंविध एव श्रावको भवति । ‘भावे’ भावविषये भावश्रावकः ।
इति गाथार्थार्थः ॥ ३३ ॥

भावार्थ स्वत एव विभणिषुः ‘यथोदैशं निर्देशः’ इति न्यायात् कृतव्रतकर्मणमादावाह—

तत्थायन्नणेजाणणेगिपहणैपडिसेवणेसुं उज्जुतो । कयवयकस्मो चउहा भावस्थो तस्सिमो होइ ॥ ३४ ॥

‘तत्र’ तेषु पटसु लिङ्गेषु मध्ये कृतव्रतकर्मा चतुर्धा भवतीति संबन्धः । आकर्णनं श्रवणं १, ज्ञानमवचोषो २, ग्रहणं प्रतिपत्तिः ३,

प्रतिसेवनं सम्यक्पालनम् ४। सर्वेषामपि हृष्टः, तेषु ब्रह्मनामिति प्रक्रमात् गम्यते । 'उम्हुकः' उद्घमवान् 'भावार्थः' एतंपर्यन्तस्य
चतुर्विधस्याप्ययमासश्चभणिष्यमाणो 'भवति' इति व्यक्तम् । इति गाथार्थः ॥ ३४ ॥

भावार्थमेवाह—

विनयबहुमाणसारं गीयत्थाओ करेद्द वैयसवणं । भंगयैभेयद्यारे वद्याण सम्म वियाणाऽ ॥ ३५ ॥

विनयोऽभ्युत्थानादिः । उक्तं च—“अब्भुद्गाणजलीकरणं तहेवासणदायणं । गुरुभत्तिभावसुस्तुता विणओ सो वियाहिओ
॥ १ ॥” बहुमाणो मानसः श्रीतिविशेषः । तदुक्तम्—“भावेण अणुदिते चिय एस गुरु पैंडिओ महप्ता य । इय माणसपरि-
णामो बहुमाणो माणणिजेसु ॥ २ ॥ ताभ्यां सारं प्रश्नस्ते यथा भवत्येवं व्रतश्रवणं करोमीति योगः । इह चत्वारो भङ्गाः—कश्चि-
क्षृत्यो विनयसारं वन्दनादिदानतः श्रृणोति परिज्ञानार्थी, न पुनव्याख्यातरि बहुभानवान् भवति, कर्मगुरुत्वात् १ । अन्यस्तु बहु-
मानवान् भवति न चिनयं प्रयुक्तते, शक्तिविकल्पवात्, स च ग्लानादिः २ । अन्यस्तु ग्रस्यासश्चकल्याणो द्वाभ्यां समेतः श्रृणोति ३ ।
कश्चिद्गुरुतरकर्मा द्वितयमपि परिहरति श्रृणोति च, न च तस्मै गुरोरप्यागमानुसारिप्रवृत्तेः कथयितुं युक्तम् ४ । यत एवमागमः—
“वत्तारि अवायणिज्ञा पथता । तंजहा—अविणीप १, विग्रहपैंडिबहु २, अविषोमियणाहुडे ३, पश्चलकोषमार्ह ४ ।” तहा—
“ओहेणवि उवण्सो आपसेण विभागमो देओ । नाणाइबुद्धिजणओ महुरगिराए विणीयस्स ॥ ५ ॥” जओ—“अविणीयमाणवेनो
किलिस्सई भासई सुसं तह य । घंटालोहं नाउं को कडकरणे खचेजा ॥६॥” अतो विनयबहुमानसारं व्रतश्रवणं करोतीति प्रकल्पम् ।
६ अन्यथ 'मालवेतो' इत्यस्ति ॥

कुतः सकाशात् ? इत्याह—पीतार्थात् । तत्र—“मीर्यं भज्ञै सुन्त अत्थो तस्येव होइ वक्ष्वाणं । गीण्यं य अत्थेण य संजुनो होइ गीयत्थो ॥ १ ॥” तस्मादन्यस्यान्यथाऽपि प्रह्लणासंभवेन विपरीतबोधहेतुत्वादिकं ब्रतकर्म । भद्रकभेदातिचारान् ‘ब्रतानाम्’ अनुवतादीनां सम्यग् विजानाति । तत्र भद्रकाः—“दुविहं तिविहेण पदमो दुविहं दुविहेण शीयओ होइ । दुविहं एगविहेण एगविहं चेव तिविहेण ॥ २ ॥” एगविहं दुविहेण एकंकविहेण छहुओ होइ । उत्तरगुणसत्तमओ अविरओ चेव अहुमओ ॥२॥” एते प्रत्येकं पट पद भवन्ति । द्विकसंयोगादिप्रकारेण चानेकधा । यत आह—“पंचष्ठणुञ्चयाणं एकगदुगतिगच्छउक्षणएहि । पंचग दस दस पण एकगो य संज्ञोगनाथवा ॥ १ ॥” तत्थेकगसंज्ञोगे पंचष्ठवयाण तीसहं भंगा । दुगसंज्ञोगाण दसष्ठ तिजि सद्वा सया होंति ॥ २ ॥ तिगज्ञोगाण दसष्ठं भंगसया एगवीसहं सद्वा । पणचउसंज्ञोगाणं चडमद्विसयाणि असिङ्गाणि ॥ ३ ॥ सत्तत्तरीसयाहं छसत्तराहं च पंचसंज्ञोगे । उत्तरगुण-अविरयमेलियाण जाणाहि सव्यग्म ॥ ४ ॥ सोलस चेव सहस्रा अहुसया चेव होंति अहुहिया । एसो उ सावगाणं वथगहणविही समासेण ॥ ५ ॥” एवमेकैकब्रतस्य नवभद्रककल्पनया तथैकविश्वतिकल्पमयैकोनपञ्चाशत्कल्पनया च विचार्यमाणा अनेकधा श्रावकब्रत-भद्रका भवन्ति । ते चावहितैरक्षादिसंचारण्याऽवगन्तव्याः । तन्मात्रिका चेयम्—“तिन्नि तिथा तिन्नि दुया तिन्नेकेका य हुति जोगेसु । तिदुष्टं तिदुष्टं तिदुष्टं चेव कणाहं ॥ ६ ॥” स्थापनाङ्ककाः—[३।३।२।२।३।१।९।३] एते तावश्व भद्राः । उक्तं च—“न कुणह न कारवेहं कर्तमर्जपि नाणुजाणाह । मणवडका [३।२।१।३।२।१।३।२।१] एणेको एवं सेसेवि जाणेजा ॥ ७ ॥” एते एवानुमतिपत्त्याख्यानवदादिग्रिकविकलाः पूर्वोक्ताः पद भवन्ति । एतेषामेवानुभतिपरिहारेणैकविश्वतिः—“तथ पट-मणए एको भंगो, वीए तिजि, लड्हण तिश्रि, चार्त्ये दो, पंचमछद्रेसु छ छ भंगा लव्यमंति सञ्चेवि एकविसा ।” तथैकोनपञ्चाशदेव

मवन्नि—“पदमेगो तिभि तिया दो नवगा तिभि तह य दो नवगा । अउणापर्खं भंगा सब्बे ते हुति नायच्चा ॥ १ ॥” एवमने-
कधा व्रतमङ्गान् जानाति । तथा भेदान् सूक्ष्मवादरसेकल्पज्ञारम्भजसापराधादिश्वाम् जानाति । तथाऽतिवारान् वधवन्धु-
विच्छेदार्दान् जानाति । अतानामनुव्रतादीनां सम्बन्धं सुविचारितान् किंश्चेण जानातीति द्वितीयग्रतकर्म २ ॥ ३५ ॥

अथ तृतीयमह—

गिपहइ गुरुण मूले इत्तरमियरं व कालमह तैँ । आसेवह थिरभावो आयंकुवस्तमगसंगोषि ॥ ३६ ॥

‘गृह्णाति’ प्रतिपद्यते ‘गुरुण’ आचार्यादीनां ‘मूले’ समीपे । यतोऽभाषि—“उवउत्ता गुरुमूले संकिग्गो इच्चरं व इयं क्षे ।” अणुदिहयमणुसरंतो पालेइ विसुद्धपरिणामो ॥ १ ॥” आह स श्रावकी देशविरतिपरिणामे सति व्रतानि प्रतिपद्यतेऽसति वा ? कि-
चातो यद्याद्यः पक्षः कि गुरुसमीपगमनेन ? साध्यस्य सिद्धत्वात् प्रतिपद्यापि व्रतानि देशविरतिपरिणाम एव साध्यः, स चास्य स्वत
एव सिद्ध इति गुरोरप्येवं परिश्रमयोगान्तरायदोषपरिहारादिति । द्वितीयश्वेत, तर्हि द्वयोरपि मृशावादप्रसङ्गात् परिणामाभावे पालन-
स्याप्यसंभवात् । तदेतत्सकलं परोपन्यस्तमचारु, उभयथाऽपि गुणोपलब्धेः । तथा हि—सत्यपि देशविरतिपरिणामे गुरुसमीपप्रतिपत्ती
तन्माहात्म्यान्मया सद्गुणस्य गुरोराज्ञाऽर्थानीयेति प्रतिज्ञानिश्चयाद् व्रतेषु दृढता जापते, जिनाज्ञा चाराधिता भवतीति । उक्तं च—
“गुरुसविक्षओ हु धम्मो संपुष्टविहीक्या इय विसेसो । तित्थयराणं आणा साहूसमीवंमि वोसिरओ ॥ १ ॥” गुरुदेशनाथवणोद्भूतकु-
शलतराध्यवसायान्कर्मणामधिकतरः शयोपशमः स्यात् । तस्माच्चाल्पं व्रतं प्रतिपत्तिसोरपि वहुतमव्रतप्रतिपत्तिरूपजापते । इत्याद्योऽनेके
गुणं गुरोरन्तिके व्रतानि ग्रहतः संभवन्ति । तथाऽसन्नपि विरतिभावो गुरुपदेशप्रतिपत्तिश्चयात्मातो वाऽवश्यमावी मरलहदय-

स्वेति द्वयोरपि गुरुशिष्यसंपादादाभाव एव गुणलाभात् । शटाय पुनर्न देयान्वेव गुरुणा ब्रतानि । उत्तरस्थितया पुनरलक्षितसाध्यस्य
 शठस्यापि दाने गुरोः शुद्धपरिणामत्वाददोष एव । न चैतत् स्वपर्नीपिक्योच्यते । यत आह—“संतमिमवि परिणामे गुरुमूलपूर्वाङ्ग-
 मिं एस गुणो । ददया आणकरणं कस्मक्वाओवसमवृद्धी अ ॥ १ ॥” इय अहिए फलभावे न होइ उभयषलिमंथदोसोवि । तयभा-
 वमिमवि दोषहवि न सुमावाओवि गुणभावा ॥ २ ॥ तमगृहणओ शिय तओ जायड कालेण असहभावस्स । इयरस्स न देयं चिय
 सुदो छलिओवि जड असदो ॥ ३ ॥” कृतं विस्तरेण । अत्र पुनरपि कश्चिदाह—विस्तरभीरुमधि भद्रन्तं किञ्चित् प्रस्तावादायातं पृ-
 च्छामि । संश्रति दुष्प्रमादोपाद्वृणवन्तो गुरुवो नोपलभ्यन्ते, ततः स्थापनाचार्यसमीपे आवको व्रतं प्रतिपद्यन्तां वा मा वा ? गुरुराह—
 सौम्य ! कथं नाम गुरुवो नोपलभ्यन्ते ? दूरदेशवर्तित्वादत्यन्तासंभवाद्वा ? यदि दूरदेशवर्तित्वात्तदा तदर्थिनस्तत्रैव गन्तुमुचितं धर्म-
 धित्वस्यान्यथानुपपत्तेः । अथात्यन्तासंभवोऽनुपलभ्यन्ते । सोऽतिरामनुचितो वक्तुं सञ्चिरोधात् । उक्तं च—“न विणा तित्वं
 निष्ठेहि नातित्वा य नियंठ्या । छकायसंज्ञो” जाय ताव “अणुसज्जणं दोषं ॥ १ ॥” द्वयोः सामायिकच्छेदोपस्थापनीययोर्ब-
 गुणकुशीलयोर्वा । अथागमविरोधभयान्नो अत्यन्ताभावमभ्युषगच्छन्ति भवन्तः । तक तु सन्तोऽपि कापि वयं नोपलभामह
 इति भवतां मतमित्यपि महावृष्टाविष्टोऽपरम् (?) यतः शतशः पञ्चमहाव्रतधारिणः, पञ्चसमितिश्वानाः, त्रिगुप्तिपालनपराः,
 कालोचितयतनावन्तः, सततं सिद्धान्तासृतपानलालसाः, कुप्राहाग्रहविनिर्मुक्तमानसाः समुपलभ्यन्त एव महासुनयः । तत्कथं
 नोपलभ्यन्ते मध्यस्थधार्मिकैः ? इति सतोऽप्यनुपलभ्यमो महत् दृष्टेष्टुषणम् । सति च “तस्मिन् कि व्रतग्रहणेन ? इति । तथा

१ ‘संज्ञो इत्यपि । २ ‘अणुसज्जणा’ इत्यपि । ३ दप्तिरूपणे ॥

गुरुमूले प्रतिप्रभूलगुणस्य साधोरिव आवकस्यापि तद्विरहे स्थापनागुरुरूपदिष्टः । तथा चाह—“गुरुविरहम्मि य ठबणा भणिया समर्थमि पुञ्चश्चरीहिं । आउडिदप्पविरओ अपमाओ चेव कपमिम ॥ १ ॥” न चैकान्तेनासंयुक्तस्यासतो वा विरहसंभव हति, तस्माद् व्यवहारनयमाश्रित्योच्यते—कालोचितक्रियाधतो गीतार्थस्य निःस्पृहमते: सर्वसच्चवत्सलस्य गुरोरन्तिके गृही महाव्रतानामिचाणुव्रतानां ग्रहणं करेति न स्थापनागुरोरिति स्थितम् । तत्युनः ‘इत्वर’ चातुर्मासादित्रमिति ‘इतर’ वास्तविकं वा ज्ञातं यावत् ‘अथ’ परिज्ञानादनन्तरं ‘तानि’ इति प्रस्तुतव्रतानि, इति तृतीय ब्रतकर्म ३ । ‘आसेवते’ सम्यक् पस्तिलयति ‘स्थिरभावः’ निष्पक्ष्यमनाः । आतङ्गो रोगः, उपरागो द्रिव्याद्युपद्रवः, तयोः सङ्केतपि संपर्केतपि सति । तत्रातङ्गसङ्गे आरोग्यद्विजवत्, उपरागसङ्गे कामदेवश्रावकवत् । इति गाथार्थः ॥ ३६ ॥

आरोग्यद्विजचरितमिदम्—

उज्जेणीए नयरीए देवगुत्तस्स माहणस्स नंदाए भारिथाए पुत्तो अहेसि । सो पुण रुओवि पुञ्चदुक्ख्याओ रोगेहि न मुञ्चहनि अक्षयनामो रोगो चेव जणे पसिद्धो । अन्या ईसरनामोऽणगारो भिक्खवंतो तेसि गिहमणुपत्तो । तओ माहणेण दार्थं पाण्सु पाडिउण विचत्तो—भयवं ! तुव्वे सब्बं जाणह ता कारुष्मवलंविय कहेहि एयरस रोगोवसमोवायं । साहुणा भणियं—न ‘समुयाणंतेहि कहा कीरद । तओ तेहिं भज्ञाहसमए उजाणं गंतूण यंदिओ पुन्हिओ य । साहुणा भण्णइ—“पावाउ होइ दुक्खं तं पुण धम्मेण नासई नियमा । जलणपलिचं गेहं विज्ञाइ जओ जलोहेण ॥ १ ॥ धम्मेण सुचिन्नणं सिग्धं नासंलि सथलदुव्वाइ । एयारिसाइ नियमा

न य हुंति पुणो परभवेवि ॥ २ ॥” एवं वर्णधदेसणाए पडिबुद्धा दोवि सपणोवासणा जाया । विसेसओ बद्धगो ददधम्मयाए भाव-
णासारे रोगमहियासेइ, सावज्ञं तिगिल्लंपि न कारवेइ । अब्रया ददधम्मोत्ति पसंसिओ देविंदेष । तमसदहंता वेजस्वेण समागया
हुवे देवा भणिउं पवक्ता—अम्हे एयं बहुर्यं पवक्तेमो, जड़ अम्हेहिं भणियं किरियं करेइ । सयणेहिं भणियं—फेरिसो सा किरिया ?
पुव्याहे भहुअवलेहो, पच्छिमाहे जुन्नासवपाणं, भोयणं निमाए, समवखणं कूरं, जलयराहतिविहमंसमोसहेहि सङ्कि भोन्नवंति ।
पडिभणियं बहुण्ण—एण्णसेमण्णपि न करोमि, वयमंगवयाओ । विजेहिं भणियं—‘सरीरं धम्मसाहणं’ जेण वा तेण वा पओगेण तं
पउणिज्जइ, वयमंगोवि पच्छिमाणुचरणेण सुज्जाइ चेव, इच्चाइविवित्तजुत्तीहि भणिओ सयणेहि रक्षावि । जाहे न पडिवज्जइ ताहे
तुष्टेहिं पयटीहोजण पसंसिओ देवेहिं, नीरोगसरीरो कओ । आणंदिओ सयणवग्गो, सेसलोगो य । अहो ! धम्ममाहपंति पडिबुद्धा-
णेगे पाणिणो । तप्पमिहं च आरोगदिओ से नासं जायं । संखेवओ भणियमारोगदियचरियं । विशेषतः पृथ्वीचन्द्रचरितादवसेयम् ॥

एवमातङ्कसङ्गेऽपि स्थिरचिनः श्रावकः स्यादिति ४ । तथा कामदेवचरितं प्रसिद्धमेवेति न भण्णते ॥

उक्तः कृतवतफर्मी ? । अथ शीलवन्तमभिवित्तुराह—

आयथणं खु निसेवह वज्जइ परगेहपविसेणमकज्जे । निच्चमण्णैभमडवेसो न भणइ सवियार्ववयणाइ ॥३७॥
परिहरइ बालेंकीलं साहइ कज्जाइ महुरनीईए । इय छविहसीलज्जुओ विन्नेओ सीलवंतोत्थ ॥ ३८ ॥

‘आयतनं’ धार्मिकजनमीलनस्थानम् । उक्ते च—“जत्थ साहम्मिया बहवे सीलवंता बहुसुया । चरित्तायासंपत्ता आयथणं
तं वियागाहि ॥ १ ॥” ‘खुः’ अवधारण, प्रतियक्षप्रतिषेधार्थः । तत्थायतनमेव निषेवते भावश्रावको, नानायतनमिति योगः ।

“न भिलुपलीषु न चौरसंश्रये न पार्वतीयेषु जनेषु संवसेत् । न हिंसदुष्टाशयलोकसभिधौ कुसङ्गतिः साधुजनस्य निन्दिता ॥१॥”
तथा—“दंसणनिष्ठमेयथिया चरित्तनिष्ठमेयणी य अणवरयं । जत्थ पयद्वृह विगदा तमणाययणं महापावं ॥२॥” प्रथमशीलम् १ ।
तथा वर्जयति ‘परगुहप्रवेशनं’ अन्येषां मन्दिरेषु गमनं ‘अकार्ये’ कार्याभावे सति, नष्टविनष्टादावाशङ्कासंभवात् । एत्थ सामायारी—
“सावगो जद्विचियभेत्तुरपरधरपवेसो वन्निजाइ तहावितेण एगागिणा पुरिसरहिए परगिहे न पविसियब्बं । कञ्जवि पसियब्बओ
सहाओ घेतब्बो” इति द्वितीयं शीलम् २ । तथा ‘नित्यं’ सदा ‘अनुज्ञटवेषः’ अनुल्बणनेष्यो भवति भावश्चावको न षिङ्गमप्रायनेष्यः ।
तथा हि—“लंखस्त व परिहाणं गमद व अंगं तहंगिया गाढा । सिरवेदी द्वरणेण वेसो एसो सिङ्गंगाणं ॥३॥ सिहिणाणं मग्गदेसो
उघाडो नाहिमंडलं तह य । पासा य अद्विहिया कंचुयओ एस घेसाणं ॥४॥” इहैवं तदाकृतम्—पुरुषाणां स्त्रीणां च नानादेशेषु
नानारूपाणि नेष्यानि भवन्ति, ततो यद्वानिनितं शिष्टभीष्टं च, तच्छ्रावकश्राविकाभिनेष्यं विवेयमिति । अस्मि भण्ति—
“कुलदेसाण विरुद्धो वेसो रसोवि कुण्ड नो सोई । वणियाण विसेसेण विसेसओ ताण इत्यीणं ॥५॥ संतलयं परिहाणं श्वलं व
चोलाइयं च मज्जिमयं । सुसिलिहुमुत्तरीयं धम्मं लच्छिं जसं कुण्ड ॥६॥ परिहाणमणुष्मदचलणकोडिमआयगणुसर्तं तु परि-
हाणमकमंतो कंचुयओ होइ सुसिलिहु ॥७॥” इत्याधेतदपि मङ्गलमेव, कि तु क्वचिदेव देशो कुले वा घटते । श्रावकास्तु नानादेशेषु
कुलेषु च संमवन्ति, तस्मादेशकुलाविरुद्धो वेषोऽनुज्ञट इनि व्याख्यानं ज्यापकमिह सङ्गतम् । इति तृतीयं शीलम् ३ । तथा ‘न
भण्ति’ न ब्रते सविकाराणि रागदंष्विकारोत्पत्तिहेतुभृतानि वचनानि, वाचस्तत्त्वरीहास्यादिभिः प्ररिवादशीलतया, मुखरतया वा ।
तत्र रागोत्पादकानि शुङ्गारसाराणि । वथा—“राज्ये सारं वसुधा वसुधायाणं पुरं पुरे सौधं । सौधे तत्ये वराङ्गनेतीह सर्वस्वम् ॥८॥

दधिशीताम्बुताम्बुलपुष्पपूर्णाङ्गनाजनैः । असारोऽप्येष संमारः सारवानिव लक्ष्यते ॥ २ ॥” तथा—“प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्श-
नान्तरैः । ग्राघ्यते यत्र निवाणं सरगेणा चेतसायि ॥ १ ॥” द्विषोदयकारणानि—“रे दासीसुय ! माईय माया ते छिर्ह जणपसिद्धा ।
खरफुलसबयणतविओ मरेज मारेज वा कोइ ॥ २ ॥” एसो चोरो जारो निही य लद्दो इमेण निव्यंतो । एसो रायविरोही मंसवर्खाई
इमो अहवा ॥ २ ॥ पाकिहा रायणो दसवेससमन्ति जं सुई भणियं । रायगुरु सुरपाई दासीए पई गुरु कहणु ॥ ३ ॥ एमाईवयणाई
फरसाई परस्स अण्णो चेव । उवधायकुलवखयकारणाई विगियाई सच्चाई ॥ ४ ॥” तथा धर्मविरुद्धान्यषि न बूते भावथावकः ।
तद्यथा—“हत्यागया इमे कामा कालिया जे अणागया । को जाणह परे लोए अन्धि वा नत्थि वा पुणो ॥ ५ ॥” इति चतुर्थ शीलम् ४
॥ ३७ ॥ तथा ‘पहिहरति’ नासेवते ‘बालझीडा’ वालिशजनविनोदव्यापाराम् । उक्तं च—“चउरंगसारिषद्वियवद्वाई लावयाइगुदाई ।
पम्होत्तरज्ञमशाई पहेलियाईहि नो रमड ॥ ६ ॥” इति पञ्चमशीलम् ५ । तथा ‘साधयति’ निष्पादयति ‘कार्याग्नि’ पर्योजनानि
‘मधुरनीत्या’ सामपूर्वकम् ॥ सीम्य ! मुन्दर ! एवं कुह, एवं क्रियते, इत्यं कुतं सुकृतं स्यात्, इति शिक्षादानेन परिजने कर्मकर्गदि-
लोकं मधुरगिरा प्रवर्तयति । यतः—“प्रियवाक्यपदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः । तस्माच्चंद्रव वक्तव्यं किं वचनेऽपि दरिद्रता ॥१॥
अशिक्षितात्मवर्गेण म्लानि थाति यतः प्रभुः । अतः शिक्षा: प्रदातव्या प्रत्यहं मृदुभाष्या ॥ २ ॥” तथा—“स्वाधीनं माधुर्यं मधुर-
क्षरसंभवेषु वाक्येषु । किं नाम सच्चवन्तः पुरुषाः परमाणि भाषन्ते ॥ ३ ॥” अन्येरप्युक्तम्—“धर्मी यत्कुरुते कार्यं न तत्कोपवशंगतः ।
कार्यस्य साधिनीं प्रज्ञा सा च ग्रुदस्य नव्यति ॥ ४ ॥” इति मतान्तरे दृशराध्यतामिधानमेतत् पञ्च शीलम् ६ । भावथावकर्त्य शीलान्तर-
च्युदसेन शीलवन्तमुपसंदरन्ति । इत्युपदर्थितपदविधशीलयुक्तो विज्ञेयः शीलवान्, ‘अत्र’ श्रावकविचारे । इति गाथाद्यार्थः ॥३८॥

एतदेव शीलं गुणदोषोपदर्शनदारेण भाष्यमाह—

आययणसेवणाओ दोसा ज्ञितजंति वद्गुड गुणोहो । परगृहगमणंपि कलंकपंकमूलं सुसीलाणं ॥ ३९ ॥
सहइ पसंतो धम्मी उब्बडवेसो न सुंदरो तस्म । सवियारजंपियादु नूणमुईरंति रागम्गि ॥ ४० ॥
धालिसजणकोलावि हु लिंगं मोहस्सणतथदंडाओ । फरुसवयणाभिओगो न संगओ सुढ़धम्माणं ॥ ४१ ॥

आयतनमुक्तस्वरूपं, तस्य सेवनादुपासनात् ‘दोषाः’ मिथ्यात्वादयो ‘हीयन्ते’ हानिमुपयान्ति । ‘वर्धते’ वृद्धिमुपैति ‘गुणौषः’ ज्ञानादिगुणकलापः । तथा हि—“‘सन्तस्तथसि संखितस्य पयसो नामायि नो दश्यते मुक्ताकारतया तदेव नलिमीपत्रश्चितं व्यज्यते । स्वातीं सागरशुक्तिमध्यपतितं तज्जायते भीक्षिकं प्रायेणाधममध्यभोसमगुणः संवासतो जायते ॥ १ ॥’ ‘परगृहगमनं’ पूर्वोत्तं, अपि शब्द उपरि योक्ष्यते । ‘कलङ्कपङ्कमूलं’ अभ्याख्यानप्रसिद्धेतुः ‘सुशीलानामपि’ साधनामपीति भावः । तथा खागमे भिक्षार्थेभपि गतस्य साधोरुपवेशनं निषिद्धम् । यतोऽवाचि—“भीयरगपत्रिदुर्स निस्मेज्जा जस्त कप्पड । इमेरिसमणायारं आवजजह् अबोहियं ॥ २ ॥ अगुल्ली अभ्येरस्स इत्यओ वाचि संकणा । कुसीलवहडणं द्वाणं दूरओ परिवज्जाए ॥ ३ ॥ आवकस्तु सुतरां शङ्काश्वानं स्यात् । अवश्येन्द्रियत्वाद् व्रतहानि चाप्नुयात् । उक्तं च—“सन्मार्गे तावदासे प्रभवति पुरुषस्त्वावदेवेन्द्रियाणां तावश्चज्जां विधत्ते विनयमपि समालम्बने तावदेव । अचापाकृष्टमुक्तः

२ ‘सन्तस्तायसि’ इत्यपि ॥

अवगतपथयुवो नीलपक्षमाण एते यावद्गुणितरीतिं च हृदि पृथिमौ उष्टिवाणः प्रसादित ॥ १ ॥” तथा ‘सहृद’ इति शोभते ‘प्रशान्तः’ प्रशान्तवेषो ‘धर्मी’ इति धर्मजान् धार्मिकः श्रावको यत्तिर्वा, अतः कारणात् ‘उद्भटवेषः’ रागान्धजघन्यजननेयथ्यो ‘न सुन्दरो’ नैव शोभाकारी ‘तस्य’ धार्मिकस्य स हि नेन सुतरासुपहासस्थानं स्यात् । ‘नाकामी मण्डनप्रियः’ इति लोकोक्तविशेषतो योषिद्विधवा च । भणितं च केनापि—“लन्होच्छी सदालं जुतं मायावित्तहं करह न बुत्तउ । एसरह जाइवियालह आबह एह नारि महु मणह न भावइ ॥ २ ॥” तथा ‘मविकारजलिपतानि’ सञ्चुज्ज्ञारभणितानि ‘नून्’ निश्चितं ‘उदीरयन्ति’ उदीपयन्ति रामाप्रिय । अत एतोक्तम्—“ज सुणमाणस्स कहं सुद्धयरं जलह भाणसे भयणो । समणेण साकण्णवि न सा कहा होह कायच्चा ॥ ३ ॥” उपलक्षणं चैतत्—द्विषानल-मण्डीरयन्ति कानिचित् । यदाह—“मम्मं कम्मं जम्मं निश्चित्रि एथाई मा हु पयहेजजा । मा मम्मकम्मविद्वो मरेजज मारेजज वा कोइ ॥ ४ ॥” तथा ‘बालिशजनकीडाऽपि’ वर्णितस्वरूपा ‘हुः’ अलङ्घारे । ‘लिङ्गं’ चिह्नं ‘गोहस्य’ अज्ञानस्य ‘अनर्थदण्डत्वात्’ निष्कलपापासम्प्रवृत्तेः । तथा फलवचनेन रे दख्दि ! दासीपृथ्र ! इत्यादिनाऽभियोग आज्ञानानं ‘न सङ्गलो’ नोचितः ‘शुद्धधर्माणां’ ग्रतिपत्रजिनपतिमतानां धर्मद्वानिः, धर्मलाघवहेतुत्वात् । नत्र धर्मद्वानिः—“फलसवयणेण दिणतवं अहिविखवंतोवि हणह गामतवं । वसिमतवं सवमाणो हणह हणंतोवि सामनं ॥ ५ ॥” इत्याद्यासवचनात् । धर्मलाघवं पुनरहो । महाधार्मिकाः, परपीडापग्निहारिणः, मविवेकाश श्रावका यदेवं उवलङ्घ्नयोक्तराकारगिरो निगिरन्तीत्यादिलोकोपहासात् । तथा—“अग्रियमुक्ताः पुरुषाः ग्रवदन्ते दिगु-णप्रियं यस्मान् । तस्मान्न वान्यमप्रियमप्रियं वा श्रोतुकामने ॥ ६ ॥” तथा—“विरज्यते परीशारो नित्यं कर्कशभापिणः । परिष्ठे-विरक्तं च प्रसुत्वं हीयते नृणाम् ॥ ७ ॥” इत्याद्येहिकानथश्च परुषमापिणां संसवन्ति । सर्वथा न शोभते जैनानां कर्षायानलांडी-

फनष् । उक्तं च—“जह जलह जलउ लोए कुसल्थपवणाहओ कसायग्नी । तै चोज्जै जै जिणवयणसलिलसिलोवि पञ्जलह ॥१॥”
अत एव भगवता महावीरेण महाशतकमहाआवकः सत्येऽपि परवे जलिते प्रायश्चित्तं ग्राहितः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

तत्संविधानकं चेदम्—

रायगिहे नयरे महासयगो गाहार्वद्द होत्या । तस्स अहु द्विरक्षकोडीओ निहीपउत्ताओ, अहु बुद्धिपउत्ताओ, अहु वित्तरपउत्ताओ, अहु वया दसगोसाहस्रिया । रेवष्टपुहाओ तेस्स भज्जाओ । रेवर्हपु कोलघरियाओ अहु द्विरक्षकोडीओ निहाणपउत्ताओ, अहु बुद्धिपउत्ताओ, वित्तरपउत्ताओ विह अहु, दस दस गोसाहस्रिया अहु वया । सेसियाणं तिसुवि द्वाणेसु एगोगा द्विरक्षकोडी, एगोगो वओ दसगोसाहस्रियो । एवं से अहूङ् दित्तं अपरिभूतं वहृणं सेद्विसत्त्ववाहपशुहृणं सयणपश्यणम् मेद्विभूतं विहरह । अन्नया भवत्वं महावीरे गामाणुगामं विहरमाणं तत्य समणुपसे गुणसिलण उआणे समोसटे रुद्यं देवेहिं समोसरणं । निरग्नो वेदणवद्वियाण् सेणिओ राया नागरजणो महासयगो य । वंदित्तुणोव विद्वाण् सञ्चेसिं पारद्वा भगवथा थम्मकहा । तंजहा—असारो संसागे जम्मजरामरणसोगमो-गाहमहासत्त्वमंतावपउरो । दुख्खो जाइकुल्लवारोग्गमंगओ भणुयभावो । अणिच्चं जीवियं पहवह । अविक्षायागमणो मचुमहारकवमो । सप्तवहा समत्थाणस्त्थवारणनिवारणमहामहंदे धम्मे चेव ओउजमो काउमुचिओ सयश्चिक्षाणाणन्ति । एवमाइअमयनिसंदसुदरं जिणिददेसणं सोउण पडिबुद्धा वहवे पाणिणो, गहिओच्चिओच्चियधम्मा य गथा नियनियद्वाणेसु । महासयगोवि सम्भत्पत्रित्तचित्तो पैचाणुष्वयमूलं सत्त्वसिक्खवावयसोहियं सावयधम्ममुत्तरसंपज्जित्तण महानिहाणलाभाओवि अन्महिषपरिओसो पणमित्तण परमेसरं पत्तो नियमंदिर । पडिणवइदमाणपरिणामो पालिउं पवत्तो सावगधम्मं । इओ य सा रेवहृ गुरुकम्मयाए तस्यसमग्रीए न नाम पडिबुद्धा ।

अनि य अहियवरं विसयलाला मज्जमैसरसगिद्वा य जाया । तओ अब्या उष्णोमिं^१ अमाघाए तीए मंसमलभमाणीए भणियाऽभि-
 ओगपुसिसा—मम गोउलाओ दवे कल्होडगे वहिउण मंसमाणोह । तेहिवि तहेव कए पडिणे दो दो कल्होडगे विणामाविउमारदा ।
 अब्या विसयभिदिविदिओ ताओ दृशालसवि सवत्तिओ विसप्पओगेण सत्यफओगेण य केणावि अविआया विणिवाण्ड । तासि
 संतियं हिरण्यासुवन्नाइ पडिगाहिता तुदुचिता विहरइ । सेवि महासयगो चोहसङ्के वासाणं पञ्जते जेदुसुयं कुदुवे दुविता पोसहसा-
 लभण्युपविसद्, उवासगपडिमाओ पडिवज्जइ । तमब्या सा रेवइ मज्जमैसरसमता उवसगिउं पवता भणइ—पाणवल्लह ! किमेहणा
 कठाणुद्वाणेण, एयं तुह मरीं सोमालं सुहलालियं च, ता भुंजादि ताव पुवजिजयधमकलं । सा अवहीरेहि भावाणुरत्नं किकरी-
 भावपसं ममं वराइणिति । तहवि अहियासिया तेण निच्छलचित्तेण उवसग्गा । फासियाओ एगारसवि उवासगपडिमाओ । पन्थावं
 जाणिउण पडिवभाभणमणं । तओ मुहभावणाभावणपरस्स कम्मखओवसमेण समुपण्णमोहिनाणं महासयगग्य । तेण य सो पुन्याओ
 लवणसमुदे जोयणसहस्रं जाणइ पासइ । एवं दाहिणेण पञ्चिमेग य । उत्तरेण चुल्हिमवंतं वासहरपव्ययं । अहे रयणपहाए लोलुयं
 नरयं जाणइ पासइ । अन्नया सा मज्जणुपाणमता पावा रेवइवि पुणो उवसगिउं पवता । तओ किमेसा एरिमिति सवियकेण
 पउसो महासयगेण ओही । नायं च तीए निसेसं चरियं । लक्षित्यं च नरयगङ्गामिति । तओ भणिया रेवइ—पाषे ! केत्तियमज्जवि
 पावसुवजेसि । गच्छसि तुमं सत्तरसंते अलसयथाहिपीडिया परिज्ञ लोलुयनस्यमिति । ते च सोउणावगयमया मरणभयामिभूया
 कुदिओ बाढमज्ज महासयगोन्ति अदुवसद्वा गया एसा सर्वदिरं । तंमि दिणे भगवं महावीरो तत्येव विहरह । तओ गोयमसामि

१ “अमारीष” इत्यपि । २ “विणिवाण्ड” इत्यपि ॥

समावृत्त—गच्छ गोयमा ! महासयं सावर्ण भणाहि—न खलु कप्पह समणोवासगार्णं सञ्चंपि परपीडाकरं भासं भासित्तथ, विसेसओ
ते उत्तमगुणद्वाणद्वियस्त कयभरपब्बकरवाणस्स । ता तुमं तस्स दुष्मासियस्स पायच्छित्तं पडिवज्जाहिति । तहत्ति पडिवज्जित्तण गोय-
मसामिणा भणिओ भगवंताएसं महासयगो । सोविं संवेगभरनिबभरमणो भगवंतं धंदित्तण सम्ममालोणह निदह गरहइ, भगवओ
गोयप्रस्स समीवे पायच्छित्तं पडिवज्जित्तण कयसरीरपरिच्छाओ सोहम्मे कप्पे अरुणाभे विमाणे चउपलिओवभद्विईओ देवो समुप्पओ ।
संखेवओ भणियं महासयगचरियं । विसेसओ उवासगदसंगाओ नायच्छेति ॥

उक्तं द्वितीयं भावश्रावकलक्षणम् २ । अधुना तृतीयमभिधेत्सुः संबन्धगाथाभाव—

जइवि गुणा बहुरूपा तहवि हु पंचहि गुणेहि गुणवंतो । इह मुणिवरेहि भणिओ सरूपमेसि निसामेहि ॥

‘यदि’ इत्यभ्युपगमे । अभ्युपगते मयेदम् । गुणः ‘बहुरूपः’ बहुअकारा अक्षुद्रत्वादय औदार्यादयोऽयेऽपि ग्रियंवादितादयः ।
तथाऽपि पञ्चभिर्गुणैर्गुणवान् ‘इह’ आवकविचारे ‘मुनिवरैः’ गीतार्थगुरुभिः ‘भणितः’ उक्तः । ‘स्वरूपं’ स्वतन्त्रं ‘एष’ गुणानां ‘निशामय’
आकर्णय, इति शिष्यग्रोत्साहनाय कियापदम् । प्रमादी शिष्यः प्रेत्साह श्रावणीय इति ज्ञापनार्थम् । इति गाथार्थः ॥ ४२ ॥

स्वरूपमेवाह—

संज्ञाए करणंमि य विणेयम्मि य निज्जमेव उज्जुतो । सठवत्थर्णभिनिवेत्तो वहइ रुइं सुहु जिणेवयणे ॥४३॥

शोभनमध्ययनं स्वेनात्मना वाऽध्यायः स्वाध्यायो वा, तस्मिन्नित्यमुद्युक्त इति योगः ? । तथा ‘करणे’ अनुधृते २,
‘विनये’ गुर्वादिभ्युत्थानादिस्ते ‘नियं’ सदैव ‘उद्युक्तः’ श्यववान् भवतीति प्रत्येकमभिर्भवन्धात् । इति गुणव्रथम् ३ । तथा ‘भर्वन्’

सर्वप्रयोजनेष्विहिकागृह्यमिकेतु, न विद्यतेऽभिनिवेशः कदाग्रहो यस्य सः ‘अनभिनिवेशः’ प्रज्ञापनीयो भवतीति चतुर्थो गुणः ४ ।
तथा ‘बहति’ धारयति ‘हचि’ इच्छां श्रद्धान् वा ‘सुदृढु’ वादं ‘जिनक्वचने’ पारगतगदिते ५ । इति गाथार्थः ॥ ४३ ॥

इत्थं गणनयोपदर्थं गुणान् भावार्थकथनतः प्रदर्शयन्नाह—

पद्णार्द्दिसञ्ज्ञायं वेरग्ननिवंधणं कुणडु विहिणा । तवनियमवंदणार्द्दिकरणंमि य निच्यमुज्जमइ ॥ ४४ ॥
अब्दुष्टाणार्द्दियं विणयं नियमा पउंजइ गुणीयं । अणभिनिवेसो गोयत्थभासियं नज्जहा मुणइ ॥ ४५ ॥
सवणकरणेसु इच्छा होइ रुद्दं सदहाणसंजुत्ता । एर्द्देष विणा कत्तो सुद्धी सम्मतरयणस्स ॥ ४६ ॥

पठनमपूर्वश्रुतग्रहणम्, आदिशब्दात् प्रक्षनापरावर्तनाऽनुग्रेक्षाधर्मकथा गृह्णन्ते, पश्चप्रकारमपि स्वाध्यायं कराति । किविशिष्टम् ?
‘वैराग्यनिवन्धनं’ विरागताकारणम्, ‘विधिना’ विनयत्वहुमानप्रथानम् । तत्र पठनविनयः—“पर्यस्तिकामवष्टम्यं तथा पादप्रसारणम् ।
विकथां प्रवलं ह्वास्यं वर्जयेदगुरुसभिधौ ॥ १ ॥” पठनविधिभावः । पृच्छाविनयः—“आत्मगतो न पुच्छेज्ञा नेव सेआगओवि
य । आगम्मउक्तिओ संतोपुच्छेज्ञा पंजलिपुडो ॥ २ ॥” पग्नवर्त्तनविधिरयम्—“कासुयधंडिलङ्गिरियं पडिकंतो अहव गहियसामइओ ।
चेलंचलपिदियमुहो सप्तपृच्छेयं गुणहं सहदो ॥ ३ ॥ अनुग्रेक्षा भावना तदिधिः—“चारित्संपत्तो सुकृपमुयपरिग्रहो निराबाहं ।
भवविलयाय पमत्थं भावेज्ञा भावणाजालं ॥ ४ ॥” धर्मकथाविधिः—“सुदृढु धम्मुवप्सं गुरुप्तसाण्णं सम्ममवबुद्धं । सपरोवयास-
जणं जोगस्स कहेज्ञ धम्मत्थी ॥ ५ ॥” तपोनियमवन्दनादिसां करणे समाचरणे, चकारात्कारणानुभोदनयोश्च, ‘नित्यं’ प्रतिदिनं

‘उद्वच्छति’ प्रयत्ने । तत्र तपोनशनादि द्वादशधा । तदुत्कम्—“अनशनमूनौदरता वृत्तेः संक्षेपणं रसत्यागः । कायङ्केशः संलीनतेति वाहं तपः षोडा ॥ ? ॥ प्रायश्चित्तव्याने वैयाधुश्यविनयावथोत्सर्गः । स्वाध्याय इति तपः पट्प्रकारमाभ्यन्तरं भवति ॥ २ ॥” नियमा यतिविश्रामणोत्तरपारणक्रतलोचकाधुष्टदानादिविषयाः । उक्तं च—“पहसुतगिलाणसस य आगमगहणे य लोयकडसाह । उत्तरपारणगम्मि य दाणं ‘सुबहुफलं होइ ॥ ? ॥’ वन्दना चैत्यगुरुविषया, आदिशब्दात्पूजनादिपरिप्रहः, तेषां करणे नित्यमुद्यच्छति गुणद्वयस्य भावने । इत्याद्यगाथार्थः ॥ ४४ ॥ तथा अभिमुखमुल्यानभ्युत्थानं, तदादिर्यस्य सोऽभ्युत्थानादिः, आदिशब्दः स्वाभातानेकभेदसंप्रहार्थः । ते च विनयसमाध्यध्ययनादवगन्तव्याः । तमित्थेभूते विनयं ‘नियमान्’ निश्चयेन ‘प्रयुल्कं’ विदधानि ‘गुणिना’ आचार्यादीनां, विनयमूलत्वादुणपरंपरायाः । आह च—“विनयफलं शुश्रूषा युरुशूष्पाकलं श्रुतज्ञानम् । ज्ञानस्य फलं विरतिविरतिफलं चाश्रवनिरोधः ॥ ? ॥ संवरफलं तपोब्रलभय तपसो निर्जराफलं दृष्टम् । तस्मात्क्रियानिष्ठिः क्रियानिष्ठेस्योगित्वम् ॥ २ ॥ योगनिरोधाज्ञवसन्ततिश्चयः सन्तनिष्यान्मोक्षः । तस्मात्कल्याणानां सर्वेषां भाजनं विनयः ॥ ३ ॥” इति तृतीयगुणफलम् । ‘अनभिनिवेशः’ अभिनिवेशरहितो ‘गीतार्थभाषितं’ श्रुताधिकोपदिष्टं ‘नान्यथा’ असज्जावरूपतया ‘मुगति’ प्रतिपद्यते, मोहोद्रेकाभावेन कदाग्रहाभावात् । उक्तं च—“न ‘मोहोद्रेकताभावे स्वाग्रहो जायते क्षमित् । गुणवत्यारतन्त्रं हि तदनुत्कर्षसाधनम् ॥ १ ॥” इति चतुर्थगुणदर्पणम् । इति द्वितीयगाथार्थः ॥ ४५ ॥ तथा श्रवणभाकर्णनं, करणमनुष्ठानं, तयोः ‘इच्छा’ तीव्राभिलापो भवति रुचिः ‘शदानसंयुक्ता’ प्रतीतिसंगतेति पञ्चमो गुणः । अस्या एव श्राधान्यव्यापनायाह—‘अनया’ द्विस्वरूपया रुच्या ‘विना’ अभावेन १ ‘तु बहुफलं’ इत्यपि । २ “घमन्तव्याः” इत्यपि । ३ “मोहोद्रिकता” इत्यपि ।

‘कृतः शुद्धिः’ न कर्तोऽपीत्याकृतम् । ‘सम्यक्त्वरत्नस्य’ प्रतीतस्य शुश्रूषाधर्मरागस्पत्वात् । तयोर्थ सम्यक्त्वसहभाविलिङ्गतया प्रसिद्धत्वात् । उक्तं च—“सुसूरस धर्मराओ गुरुदेवाणं जहासमाहीए । वेयावचे नियमी सम्मदिद्विस्तु लिगाई ॥ ? ॥” इति पञ्चगुणभावना । अन्ये तु पञ्चगुणानित्यमभिदधति—“सुत्तरई अत्थरई करणरई चेवज्ञाभिनिवेसरई । गुणवंते पञ्चमिया अणिद्विओऽल्लाहया होइ ॥ ? ॥” अत्रापि सत्रसूचिः पठनादिस्वाध्यायप्रवृत्तिः । अर्थरूचिशाभ्युत्थानादिविनयं गुणिनां प्रयुक्तं । करणानभिनिवेशो तुल्यावेव । अनिष्टिनोत्साहता पुनरिच्छावृद्धिरवेति न विरोधः शङ्कनीय इति ॥ ४६ ॥

ननु किमिल्लाभाविणापि फलप्राप्तिरिष्यते सद्भावसारेणोप्यत एव ? इति श्रूमः । तथा हि—

एवंमि सन्निवेसे एगस्य कुलसुत्तम्य य दो पुत्रा, जसो सुजसो य । दोषि जोवणत्था कयाई ध्रम्यदेवसूरियमीवे धर्मं सोऽण पडिवुद्गा पञ्चइउमुवद्विया पियरो आपुञ्जंति । नेहमोहियाणि ताणि न य विसञ्जनि । वहुं च भज्ञमाणेहि तेहि भणियं एगो पञ्चयउ, एगो पुणम्हं बुड्डभावे परिवालगो भवतु । तओ जंडुण भणिओ कणिद्वो, तुमं चिठु, अहं पञ्चयामि । तओ सो भणइ, अहं चेव पञ्चयामि । तओ जसेण वरमेसोवि ताव नित्यरउ । अहं पुण दुष्पदियाराणि जणयाणि कहमवमण्येमिति चितिउण विसञ्जिओ मुजसो पञ्चहओ विहिणा । विसुद्धपरिणामो नाणचरिसाराहणसामो विहरह । इयरेवि जणएहि अणिल्लोवि कारिओ तदविदि कुलकम्याए पाणिग्यहणं । पवत्तो किसिकम्माइवसाए । गिहवावारपवतोवि वयगहणेकचित्तो कालं गमेह । उवरण्सुवि जणएमुदकिवभासारयाए पहिणि भज्ञमापुञ्जह । सर्वि दीणाणणा रुयह चेव न उण विसज्ज । तओ सो तीण पडिवोहणोवायमलहंतो दुक्खं

१ ‘दुखहवये’ हस्यपि । २ “तओ” इति कविशास्ति ।

चिह्न। इओ य सुजससाहू विक्रिहतवोकमतणुइयसरीरा ओहिणोवलद्वजेद्वभाषपडियोहावसरो समागओ तस्स शिं। एवंभिन्नाओ भाउज्जायाए, सबहुमाणं वेदिओ य। ठिओ तीए दंसिए उचिओवस्तय। कहि धरसामिओसि पुड्डाए सिंहं तीए, कम्मं काउ छेलं गओत्ति। भोयणावसरे पडिलामिओ तीए साहू उचिएण भत्तपाणेण। भुजो विहिणा। नामओ जसोत्ति भत्तं गहाय पत्थिया पडिनियत्ता य रुयंती। पुच्छिया एसा सुजसेण—किमद्विं करेसि ?। सा भणह—स ने भाया प्यगमत्तहि चिह्न, बुहिओ बहुह, अंतरा य अपारा गिरिनई बहुह, तेण भत्तं नेउ न तरामित्ति अद्विकारणं महत्तं मर्मति। साकुणा भणियं—पञ्च नई भणाहि; मम देवरस्स बारसवरिसाणि पव्यहयस्स जह तेण दिवसंपि न भुत्तं ता मे मग्गं देहि महानइचि बुत्ते सा नई ते मग्गं दाहित्ति। एवं बुज्जाए तीए चितियं मम पञ्चकर्त्तव्येव भुत्तं अणेण, कहं न भुत्तं नाम ?। अहवा न जुत्तं गुरुवयणविकोवण, जमेस भणह तं चेव करेमित्ति संपहारिऊण गया एसा। तहेव भणिए दिब्बो मग्गो नर्हए। कहमागयासि ? पुच्छिया भत्तुणा। तीएवि साहिओ सुजसागमणाहबुत्ततो। भुत्तुत्तरे विसज्जिया जसेण भणह कहं ववामि ? अजवि अपारा चेव नई। जसेण बुत्तं संपयमेवं भणिज्जासि ‘जह भत्तुणाहमेकसिपि न भुत्तम्हि ता महानइ ! मे मग्गं पयञ्चाहि’ सुहुयरं चिम्हया तहेव भणिए लद्वमग्गा सुहेण पत्ता सगिहं। वेदिऊण पुच्छिओ साहू—भयवं ! को एत्थ परमत्थोत्ति ! मुष्णी भणह—भहे ! जह रसगिहीए भुजजह तओ भुत्तं भवह। जं पुण संजमज्जाहेउ फासुयमेसणिज्जं तं भुत्तं न गणिज्जह। अओ चेवागमे भणियं—“अणवज्जाहाराणं साहूणं निष्ममेव उववासोसि।” एवं तुह पढ्गोवि वंभवेत्तमणोरहमहियस्स तुहाणुरोहेण क्यभोगस्स अभोगो चेव। एयमायन्निऊण संविन्याए, चितियं तीए—अहो ! एम जसओ महाणुभावदकिवन्नमहोयही संसारविरसमणोवि चिरं भए धम्मचरणाओ खालिओ। समजियं महत्तं धम्मतंत्राड्यं। ता

संपर्य जुनमेण चेव समं समणत्तमणुचरिते । एवं चेव नेहस कलंति भावितीए संपत्तो जसोवि, साहुं वंदिउण निसन्तो नाइदूरे । कथा साहुणा दील्हंपि सुदृढेषगत । बाटिउडागि पकाइतागि । कालेण पत्तागि मुरलोगंति । एवमेस जसो इच्छामेत्तणवि चरणविमणण पावारंभेण न लित्तोसि ॥

उक्तं त्रितीयं भावश्चावकलक्षणम् । अधुना चतुर्थमाह—

उजुबवहारो चउहा जहतथभण्ठां अवंचिगां किरिया । हुंतावायपगासैण मेत्तीभाँवो य सदभावा ॥४७॥

ऋगु प्रगुणं व्यवहरणं ‘ऋजुब्यवहारः’ भावश्चावकलगुणः ‘चतुर्थ’ चतुष्प्रकारो भवति । तद्यथा—‘यथार्थभ्यनं’ अविसंवादिवचनं धर्मब्यवहारे क्यविक्यव्यवहारे साक्षिब्यवहारे सञ्जव्यवहारादौ वा । अस्य भावार्थः—“परचित्तगुणवत्तीए धम्मसधम्मं अधम्ममवि धम्मं । न भण्ठति भावसद्दा भण्ठति सच्च च महुरं च ॥१॥” क्यविक्यव्यवहारादौ उणव्यहिये कहिति न हु अभ्यं । सविवत्तेवि निउत्ता न अबहा वाइणो हुंति ॥२॥ “रायसभावगयावि हु जाण न दूसंति अलियभणिएहि । धम्मोवहासज्जणं वयणं वज्जंति धम्मरया ॥३॥” तथा ‘अवश्चिका’ पराव्यसनहेतुः ‘क्रिया’ शरीरच्यापारो द्वितीयमृजुब्यवहारलक्षणम् । उक्तं च—“तप्पडिरूपगविहिणा तुलापलाईहि ऊगमहिये वा । दितो लित्तोवि परं न वंचए सुदृधमत्थी ॥४॥” तथा ‘हुंति’ इति प्राकृतश्चेत्या । भाविनो येऽप्यायास्तेषां प्रकाशनं ज्ञापनं करोति—भद्र । मा कुथाः पापानि चौयदीनि, इह परत्र चानर्थकारिणीत्याश्रितं शिश्यति । न पुनरन्यायप्रवृत्तमप्युपेक्षत इति भावः । अन्ये तु—‘हुंतोवायपगासैण’ इति पठन्ति । तत्र ‘हुंतो’ इति सद्भूत उपायो यो धर्मार्थविषये तस्य

१ अन्यज्ञ ‘रायसभावगयावि’ इत्यस्ति ॥

प्रकाशनं पृष्ठोऽपृष्ठो वा करोतीति तृतीयमृजुव्यवहारस्वरूपम् । तत्र धर्मेण्यायो दानशीलसपोभावनारूपः । अर्थेण्यायो नीतिचारितोद्भार-
काल्यवहस्तादिरूपः । कामोपायः पुनरनर्थफलत्वात् प्रकाशयत्येव । मोक्षस्तु फलभूत इत्येतदपि पाठान्तरं यागनुषातित्वात्सङ्कल्पमेवेति ।
तथा मित्रस्य भावः कर्म वा मैत्री, तस्या भावो भवने सत्ता सद्बावाज्ञिकपट्टस्या कुत्रिममैत्री न करोतीति भावः । कपटमैत्र्योः
आयातपयोरिति विरोधात् । उक्तं च—“शाठर्थन मित्रं कलुणेण धर्मं परीपतापेन समृद्धिभावम् । सुखेन विष्वां परुषेण नागि वाञ्छनि
ये व्यक्तप्रपणितास्ते ॥ १ ॥” इति चतुर्थमृजुव्यवहारस्वरूपम् ॥ ४७ ॥

अस्यैव क्रियेये दोषदर्शनपूर्वकं विधेयतामाह—

अन्नहभणणार्ईसुं अबोहिचीयं परस्स नियमेण । तत्तो भवपरिवुद्धी ता होजा उज्जुववहारी ॥ ४८ ॥

अन्यथाभणनमयद्यार्थवल्पनपू, आदिशब्दादश्वकक्रियादीर्थेषुक्षणामज्ञावमैत्रीपरिग्रहमेषु सत्पु श्रावकस्येति भावः । अबोधर्ष-
मप्रिमैत्रीजं मूलकारणं ‘परस्य’ मित्र्याद्दृष्टेः ‘नियमेन’ निश्चयेन भवतीति शेषः । तथा हि—श्रावकमेतेषु प्रवर्त्तमानमालोक्य वक्तारः
संभवन्ति—“धिगस्तु जैनं शासनं, यत्र श्रावकम्य शिष्टजननिन्दितेऽलीकभाषणादी कुर्कर्मणि निवृत्तिर्नोपिदित्यते” इति निन्दाकरण-
गादमी प्राणिनो जन्मशतेष्वपि बोधि न प्राप्नुवन्तीति ‘अबोधित्रीजं’ इदमुच्यते, ‘ततः’ चाबोधित्रीजाद् ‘भवपरिवृद्धिः’ भवति,
तत्रिन्दाकारिणं तत्रिमित्रभूतस्य श्रावकस्यापि । यतोऽवाचि—“यः शासनस्त्रोपधानेऽनाभोगेनापि वक्तने । म तनिष्ठ्यात्वहेतुन्वा-
दन्येषां प्राणिनाभिति ॥ १ ॥” वधनात्यपि तदेवालं परं संसारकारणम् । विषाकदारुणं धोरं सर्वानर्थविवर्द्धनम् ॥ २ ॥” ‘ततः’ तस्मा-
त्कारणाद् ‘भूयात्’ भवेत् ‘ऋजुव्यवहारी’ प्रगुणव्यवहारवान् प्रकृतो भावश्रावक इति ॥ ४८ ॥

दृष्टान्तस्थेह धर्मनन्दः । तत्रायं संप्रवायः—

जासिके नयरे नंदाभिहाणा दुषे यणिया परिवसिसु । तेसिमेगो सावगो सुद्धववहारी, तस्म लोगे धर्मनंदोन्नि नामं पसिद्धं । इयरो पुण लोभदोसेण कुडतुलाईहि ववहरइ, तेण लोभनंदोन्नि पसिद्धो । अणया तत्थ रायतलायं खण्ठोहि ओहुहि निहाणं पादियं । तत्थ य केवला सुवशकुसा चिहुंति । ते य मन्बओ कहमेण लिचन्ति, तेहि लोहकुसा चेव कण्पिया । नीया दो धर्मनंदहड्हे भणियं च—सेहि ! एयाणं लोहकुसाणं तेष्वाइयं देहि । अहमाराओ सुवशमेयंति विभायं सेहुणा । अहिगरणभयाओ न साहियं, तेसि भणियं च न मम एएहि पओयणंति । तओ ते गया लोभनंदावणे । तं चेव भणिडण समण्पिया कुसा लोहनंदस्स । तेणावि परिशाया चितियं च—सुद्रमेयं जं सुवशं लोहमोल्लेण लब्धइ, ता देमि एएहि दगुणं मोल्लं जेण अक्षेवि आणिति । तं चेव काऊण भणिया ते—मम लोहेण पओयणत्ति जह संति अक्षेवि एयमोल्लेण आनेयवा । तओ ते दिणे दिणे दो दो आणिति । ताव गहिया सेहुणाणेगे । नवरमहगुटचित्तयाए पुत्ताणंषे परमत्यं न साहेइ । तओ ते अहिए दिज्जमाणे ल्हत्योसित्ति खिसंति, तहावि सम्भावं नाहवखइ, हड्हं च खण्मवि न सुचइ । अभया पचासभगामे भिन्नेण विवाहे निमंतिओ अणिच्छेतोवि बला निमंतो पुर्णं भणइ—ते कुसे मा पडिसेहेजामि । न य सम्भवं बहेइ । गण तम्मि समागयाणमोहाण पुत्तो लोहमोल्लं देइ । तेवि सेहुभणियं देहिसि पुणो पुणो शिखंति । ताहे वघदारवावहयाए सक्कोवेण तेण पक्षिवत्ता ते तेसि संसुहं । पासाणपडिघाएण पणद्वौ तेसि मोन्वरो । पयदीभूयं सुवशं । दिहुं दैडवासिएहि । नीया ओड्हा रायसमीर्धि । पुच्छिष्ठहि कहिओ रक्षो मन्बावो । भणिया रक्षा—करस करस दिभन्ति । तेहि वुर्स—धर्मनंदस्स दरिसिया न तेण गहिया । अओ एयस्स चेव एक्षियमित्ता दिभन्ति । तओ महाचोरोन्नि कुविण्ण राहणा

समाणतेहि दंडवासिष्ठि गहियाणि सयलमाणुसाणि । उकड़ियं घरसारं । एत्यतरै पुतो कुसे न गिण्हिसहति अवसेरीए भित्तमपुच्छिष्य
तुरियमागओ लोहनंदो । दिङ्गिद्वयहयरो महापञ्चायाचानलसंततो लट्ठो नियपायाणं, किर एषहि अहं गामतरं पाविओति । तओ
कुहाडेण दोवि पाए ताडिउण पाविओ पंचत्तमेसो । धम्मनंदोवि पुच्छिथो पत्तिवेण—कीस तए कुसा न गहिया ? । सो भण्ह—
जओ गहियहि दोर्ख वयाणं भंगो भवइ, ओरिकविर्द्देण परिगद्वपरिमाणस्य । न य एपसि सब्भायो सिंहो अदिगणभयाओति ।
अहो ! सचं धम्मनंदोसिति भण्ठेण पूङ्डुण विसज्जिओ रक्षा । एरिसो उजुववहारि भावसाचओ इहपरलोए कलाणभायणं होइति ॥

उक्तं चतुर्थं भाषश्रावकलक्षणम् । अधुना पञ्चममाह—

सेवाय् कारणेण च संवैष्यगम्भाव्यओ शुरुज्ञस्स । सुस्सूसणं कुण्ठंतो शुरुसुरसूसो हवइ चउहा ॥४९॥

‘सेवया’ पर्युपासनेन १ ‘कारणेन’ अन्यजनप्रवर्त्तनेन २ ‘संपादनं’ गुरोरीषधादीना प्रदानं ३ ‘भावः’ चेतोबहुमानः ४ तामा-
थित्य संपादनभावतः ‘शुरुज्ञस्य’ आराध्यवर्गस्य । इह यद्यपि गुरयो मातापित्रादयोऽपि भवन्ति, तथाऽपि धर्मप्रस्तावादिहाचार्यदिय
एव प्रस्तुता इति तान्येत्रोदिश्य शुरुशुश्रूषो व्याख्येयः । शुरुलक्षणं चेदप—“धर्मज्ञो धर्मकर्ता च सदा धर्मप्रत्तेकः । सखेभ्यो
धर्मशास्त्राणां देशको शुरुलक्ष्यते ॥ १ ॥” तथा—“पदिस्वो तेयस्सी जुगप्पहाणामभो महुरवको । गंभीरो धीमंतो उवएसपरो य
आयरिओ ॥ २ ॥” अपरिसावी सोमो संगहसीलो अभिगद्वमईओ । ‘अविकर्त्तणो अचबलो पसमहियओ शुरु होइ ॥ ३ ॥”
तथा—“संविग्गो १ भज्जत्यो २ संतो ३ मउओ ४ रिझ ५ सुसंतुद्गो ६ गीयत्यो ७ कण्जोगी ८ भावम् ९ लद्धिसंपत्तो १०

१ ‘अविकर्त्तणो’ इत्यपि ॥

॥ १ ॥ देसणिओ ११ आदेओ १२ मइम १३ विआणिओ १४ निहय १५ वाई १६ । नेमिली १७ ओर्यसी १८ उवयारी १९ धारणाबलिओ २० ॥ २ ॥ बहुदिद्वो २१ नयनिजओ २२ पियंबओ २३ सुम्सरो २४ नवे निरओ २५ । सुसरीरो २६ सुप्पदभो २७ चाई २८ आणंदओ २९ चोवलो ३० ॥ ३ ॥ गंभीरो ३१ अणुयसी ३२ पडिवनयपालगो ३३ थिरो ३४ धीरो ३५ । उचियश्च ३६ छरीण छनीसगुणा 'सुयकखाया ॥ ४ ॥' इत्याद्यागमवर्णितगुणो गुरुजनग्रहणं बहुत्प्रतिपन्नर्थम् । ये केचिदेवं विधास्ते सर्वेऽपि गुरुजन इति भावः । तस्य 'शुश्रूपणं' पर्युपासनं कुवंत् गुरुशुश्रूपो भवति, स च 'चतुर्धा' चतुष्कारः । इति गाधाश्चरार्थः ॥ ४९ ॥

मावार्थं स्वत्रकार एवाह—

सेवति कालंमि गुरुं अकुण्ठतो ज्ञाणजोगवाधायं । सथ वस्त्रवायकरणा अङ्गेवि पवर्त्तई तरथ ॥ ५० ॥

'सेवते' पर्युपास्ते, 'काले' पतिकमश्रवणादिहेतो 'गुरुं' उक्तस्वरूपम् । कथम्? 'अकुण्ठत' ध्यानं धर्मच्यानादि, योगः प्रत्युपेक्षणाभोजनादयः, तेषां व्याधातमन्तरायम् । यतः साधूनामयमागमोपदेशः—“‘ओगे जोगे जिणसासणंमि दुक्खवस्त्रया पउञ्जते । अशोकमवाहाए असवत्तो होइ कायब्बो ॥ १ ॥’” इत्येषा शुश्रूपा १ । तथा 'सदा वर्णवादकरणात्' नित्यं सञ्चूतगुणोत्कीर्तनेन 'अन्यानपि' प्रमादवतः 'प्रवर्त्तयति' प्रेरयति 'तत्र' तस्यां सेवायाम् । तदथा—“‘माणुससमुत्तमो धर्मो गुरु नाणाईसंजुओ । सामग्नी दुल्लहा एसा जाणाहि हियमप्पमो ॥ २ ॥’ एयारिसो महापा धर्माणं दिद्विग्नोयरमुवेइ । एयस्स सयलसुहर्यं पियंति

१ 'समक्षलाया' इत्थयि । २ "सेवह" ॥

वयणामयं धरा ॥ २ ॥ एयस्य महासुणिणो उवएसरसाथर्ण अकाङ्क्षण । होही पञ्चायावौ चत्रे पते निहाये व्य ॥ ३ ॥”
इत्यादि । इति द्वितीयः शुश्रूषाविधिः २ ॥ ५० ॥

अथ तृतीयकल्पविधाह—

ओसहभेसज्जाई सओ यं परओ य संपणामेह । सह बहुमन्त्रेह गुरुं भावं अणुवत्तय तस्य ॥ ५१ ॥

औपथानि केवलद्रव्यरूपाणि वहित्ययोगीनि वा, भैषज्यानि संयोगिकान्यन्तमौग्यानि वा, आदिशब्दादन्यान्यपि संयमोपकारकाणि वस्तुनि ‘स्वतः’ स्वयंदानेन ‘परतः’ अन्यजनदापनेन च सम्यक् ‘प्रणामयति’ संपादयति गुरुभ्य इति ग्रन्थतत्वात् । उक्तं च—“अबं पानमथौषधं घटुविधं घर्मधजः कम्बलं वस्त्रं पात्रसुपाश्रयश्च विविधो दण्डादिधर्मोपिधिः । शस्ते पुस्तकपीठकादि घटते धर्माय यच्चापरं देयं दानविवक्षणैस्तदखिलं मोक्षार्थिने भिक्षवे ॥ १ ॥” तथा—“जो देह ओसहाइ सुर्णाण मणवयणकायगुलाणं । सो सुद्धभावविभवो भवे भवे होइ नीरोगो ॥ २ ॥” इति संपादने तृतीयः शुश्रूषाविधिः ३ । तथा सदा ‘बहु मन्यते’ मनःश्रीति-सारं श्लाषते ‘गुरुं’ उक्तस्वरूप, ‘भावं’ वेतोयृत्ति ‘चानुवर्त्तने’ तदनुकूलं व्यवहरति, ‘सत्यं’ गुरोः संवन्धिनम् । न तदसंभवतमाचर्तीति तत्त्वम् । उक्तं च—“सरुपि नसिस्तुतिवचनं तदभिमते प्रेम तवृद्धिपि द्वेषः । दानसुपकारकीर्त्तनममन्त्रमूलं वशीकरणम् ॥ ३ ॥” अन्यत्राप्युक्तम्—“मिण गोणमेगुलीहि गणेहि वा दंतचक्कलाहं से । इच्छति भाणित्वं कर्जं तु तमेव जाणति ॥ ४ ॥” इत्यभावं गुरोरुवर्त्तते । इति चतुर्थः शुश्रूषाविकल्पः ४ इति ॥ ५१ ॥

१ ‘अणुवत्तय’ इत्यापि ॥

अत्र निर्दर्शनम्—

कोसंबीए नयरीए सुहस्त्रियस्त्रियो क्याह विहारकप्येण विहरिषु । तत्त्व य तथा महाद्युविभक्तवं वद्धृह, अजो भिक्षयरा भिक्षं न लहंति । लहंति य पञ्चतं ईसरविद्वेषु साहुणो । अश्या यग्ने चक्रयरो ईसरगिहेषु सव्यायरेण पदिलामिज्जंते दद्धुण तेसि निय-
साप्तमम्बाओ गंतूण पायवडिओ पत्तिउं यवसो । महापुष्कवंता तुच्छे सव्यं सव्यत्वं लमह, ता देहि मे दीप्तस्म किञ्चिमेसं । साहहि
पडिकुलं—अम्ह दाउं न कप्पह, गुरुणो चेव आर्बंति । तजो लो तेहि चेव सद्गङ्गे भओ गुरुसमीवं तहेव मग्निया । इओ गुरुद्वि
भणिओ—भह ! जह पव्याहि ता जमिच्छमि तं देमो, गिहत्थामं न दिजाहति । पडियम नेण गुरुदंसणाओ पव्याविओ । मोयाविओ
निदमहृताहं जहिन्छु । परितुझो एसो । अहो ! सुंदरो धम्मो । उच्चप्रचरिया सञ्चसत्तवच्छुला कारुणिया महापुभावा य गुरुणो, जे
मग निष्प्रभासिरोमणिणोवि एवमुव्यरंति । एवं सुहपरिणामो अव्यवसामाइयमंजमो मज्जरसममए विद्वयादोसेण पाविओ पंचसं ।
तजो कत्थ उवक्षमोति । अत्थ पाडलिपुते चंदगुलपुलस्स विदुसारस्स पुनो असोगसिरिराया । तस्स पाणपिओ कुणालो नाम
नंदणो । नेहाइसण चालो चेव द्वाविओ षिलणा जुवरजे । दिना कुमारभुतीए उज्जेषी । पक्षदिणं च पिथा निउल्पुरिसेहि पठसि-
माणावेह, पसाए य षेसेह । अश्या कलागमहणस्स जोगोति लिहिओ रमा महंताम लेहो—‘अधीयता कुमारः’ । हत्यादि । न
उच्चाइति अकाइयं चेव तं मोतूण सरीरकज्जे उड्हिओ राया । एत्यंतरे कुमारमाइसन्नरीए किमेत्थ लिहियं(ति) कोउगेम वाहओ
लेहो । तजो मञ्चुरदोसेण नहमुतीए नयणकज्जलेणायारस्स उवरि चिंदु दाऊण श्वसि गया अजओ एसा । स्मावि अवाहओ चेव
काहओ लेहो षेसिओ कुमारस्स । तेणावि वाइक्षण भणिया महंतया—करेह सायाहर्सं, अंधीकरेह मं तुरियंति । तेहि भणियं—नेवं

देवाएसो संभवइ तो सुपुच्छियं करेमो । तओ कहमखंडियसासुणं मोरियवंसप्पश्चयस्स तायस्स पायडमेयमाणतियममहा करेमिचि
भर्णतेण कुणालेण बारिङ्गतेणावि तस्सलागाए अङ्गित्तण चिणासियाणि लोयणाणि । सुपम्मि य एषवृह्यरे मग्नेस दोसोत्ति गहिओ
महापच्छायावेण जणओ । कलेण रजाणुच्छिओत्ति कओ पिउणा गामसामी । सुहेण तत्त्वं चिह्नै । अहसओ एयस्स गीयकलाए तं
चेव अब्भसमाणो कालं गमेह । अस्या सो पुच्छेषणियदमगो तस्स भास्याए कुच्छियि उवओ । पसत्थसुमिणदंसणाओ कलिओ
कुणालेण पहाशपुत्तलाभो । चित्तियं च जह ताओ तूसह ता क्याह मम पुलो राया होआ । अओ तायाराह्ये पयत्ते करेमि (नि)
निच्छिऊण उवायं, जायासहिओ गओ पाडलिपुर्स । गंधव्यकलाए जणमावज्जित्त पवत्तो । तओ तेण निरवज्जिज्जावज्जेण गंधव्यि-
याण गंधपव्यए मुसुमूर्त्तो पत्तो परं परिद्धि । अओ सहो गंधव्यिओत्ति निसुयं रजा कोउगेण चाहराविओ अ । सिंहं च केणावि
—देव ! सच्चममयसुंदरं से गीयं, कि तु नयणरहिओ न देवस्स देसणोचिओत्ति । तहावि परियन्त्रियच्छाहओ गायउत्ति वेतेण गदा-
विओ रजा । आगओ य गाहुं पवत्तो । हयहिएण य भणिओ राझा—भो ! साहु गीयं, आएहि कंचि वरं । तप्तेलं च बद्वाविओ
किकरेण कुणालो—पश्या ते जाया देवकुमारामार्द दारमंति । एवंतरसे परियाणियावसरेण गीयं कुणालेण—“चंदगुच्छपुलो उ
विद्सारस्स नत्तुओ । असोगसिरिणो पृत्तो अंधो जययइ कागिणी ॥ १ ॥” अरे ! कुणालो एसोत्ति उक्तिण्ण ज्ञवणियमुग्नारित्तण
आलिंगिओ रजा । निवेसिओ उच्छृंगे । भणिओ य—वच्छ ! किमेयमद्दत्तुच्छ पत्थेसि ? नाहे मंतिणा मुत्ते—देव ! तुम्ह वंसे कागि-
णीसहेण रज्जं भज्ज, ता कहमेयं तुच्छं पत्थयेसि । रजा मुत्ते—पुत्त ! न तुमं रज्जोचिओयि । किमन्थि पुलो रज्जारहो ? जेणेवं
पत्थेसि । कुणालेण भथ्व—संपह जाओ अत्यित्ति । राझा भणियं—जह एवं दिश्मं मए तस्स रज्जं । तओ—वत्ते दसाहे मिपाइयमंपह-

नामधेयस्स तस्य कओ रायाहिसेओ रक्का । समप्पित्रण मंत्रिप्रद्वाण तं पारद्वमष्ट्या परलोगद्विर्यति । तओ पुच्छज्जयपुश्चभाहव्येण पवद्वमाणो सरीरसंपया ए रुद्धजसिरीए य पतो रूबलावेन्नमेपुन्ने तारुल्लन् । अम्भया तेण पामायगण दिद्वौ जिणरहेण समं घरंगणागओ रायमग्नगओ चउन्निहसमणसंधपडिगओ धंदो व्व भद्रगणसंगओ कमलायरमज्जगओ व्व हंसो विहारकमागओ भयवं अज्जसुहत्थी । कत्थ पुण ममेस सपुव्वोच्चि सवियक्कण समुप्यन्ने जाइसरणे पञ्चभिज्ञाओ य । तओ अप्पमाणप्रमोयपूरिज्जमणमाणसो सञ्चवसामग्नीए गओ गुरुसमीवं नरीसरो । पणओ पणयपहाणं पायपउमे । पुणो पुणो 'भालत्थलेण वाए फुसित्रण हरिसजलपञ्चयच्छो पुच्छिउं पवतो—भयवं ! सामाइयसंजमस्स किं फलं ? । गुरुहि भणियं अव्वत्तस्स नरिदाइरिदी वत्तस्स भोक्खो ममो वा । तओ संजायप-क्कण पणमित्रण पुणो भणियं पत्थिवेण—किं भगवंतो ममं पञ्चभिज्ञाण्ति न वा ? । उदओर्गं दाऊण भणियं गुरुणा—सुदु पञ्चभि-जाणामो । तुमं कोसंचीए दिवसमें भम सीसो आसि, संपह संपडराया बहुसि । अहो ! भगवओ नाणाहिसिओच्चि तुद्वेण कयकरंज-लिणा पुणो भणिम—तो खाई समाइसह, जमियाधि करेमि । गुरुहि भणियं—ममणथम्मं सावगधम्मं वा पडिवज्ज । परिभावित्रण पडिवन्नाणुञ्चयगुणव्वओ राया सावगो जाओ । लप्पभिई च बहुमाणसारं गुरुणो पञ्जुबासेह । तदुवएसेण कारावेह चेइयाई, निय-रुजे पञ्चसेह रहजत्ताओ, फडिबोहेह सामंते, पवसेह तेवि चेइयभक्षाइकारघणे, करेह साहृण दाणाइयच्छुल्लं, पावेह परमुन्नाई साह-म्मियलोयं । किं बहुणा अणारिपदेसेसुवि उच्चामिओ तेण लोगो, जहा तेसुवि साहृणं सुविहारो संयुक्तो । अम्भया अम्भपरिवद्वौले काले न मम पिंडो साहृणमुख्यरह, तहावि केणह उवायण उवंगरावेमित्ति चित्तिउण दीणाइदाणविमित्तं कारियाओ दाणसालाओ,
“भालत्थलेण” इत्यपि ॥

भणिया य ते निउत्तुरुसिसा—जगेत्य दिताणमुच्चरह तं मण् तुम्हाण चेव दिक्ष, कि तु तुम्है तं साहृण देज्जाहि, तसम् गोऽुमहै मे दाहामि । अन्नेवि मंजयलहुयप्ययगुलसत्याइविकथकारिणो तेवि एवं वेष भणिया । तजो सञ्चेवि ते दिति साहृण मणियमम-गिर्पं वा जहिच्छं । एकमुकजियपउपुभयभारो वैहरमंडियमहीमेष्ठलं काङ्ग कपसावसधमाराहणो समाहिणा कालं काङ्ग पत्तो सुरलोयं संपदमहाराजोति । एयारिसो गुलसुस्थसो भावसावगो होइति ॥

उक्तं पश्चमं भावभावकलक्षणम् । अधुना पष्टमात्—

सुन्त अत्थे य तहा उस्संगवंवायभाववहारे । जो कुशलत्वं पत्तो पवयणकुशलो तओ छद्वा ॥ ५२ ॥

इह प्रकृष्टं वचनं प्रवचनमागमः स च स्त्रादिभेदात् षोडा । अतस्तदुपाधिकं कौशलमपि षोडा, तत्सवन्धात्कुशलोऽपि षोडैत्याह—‘सूत्रे’ सूत्रविधये यः कुशलत्वं प्राप्तं इति प्रत्येकं योजनीयम् । तथा ‘अर्थे’ स्त्रामिधये । चः समुद्दये । ‘तथा’ तेनैव प्रकारेण उत्सर्गे सामान्योक्तो, अपवादे विशेषभणिते, भावे निश्चयनयाभिप्राये, व्यवहारे गीतार्थाचिरितहपे । समाहारस्यैकत्वेऽपि समन्याः पृथग्व्याख्यानं वालावदोपनार्थम् । एतेषु यः कुशलत्वं प्राप्तः सदूगुरुप्रसादेन प्रवचनकुशलोऽप्तो भवति ‘षोडा’ पूर्वप्रकारः । इति गाथाऽक्षरार्थः ॥ ५२ ॥

भावार्थं प्रकरणकार एवाह—

उचियमहिज्जइ सुन्त सुणह तयरथं तहा सुंतिरथमि । उस्संगववार्याणं विस्थविमार्गं वियाणाह ॥५३॥

वहैह सइ पक्षवायं विहिसारे सठवधमणुद्गाणे । देलद्वादणुरुद्वं जाणङ् गीयरथैववहारं ॥ ५४ ॥

‘उचिते’ योग्यं श्रावकभूमिकायाः, ‘अधीते’ पठति ‘सत्रं’ प्रवचनमात्रादिप्रदीजीवनिकान्तम् । उक्तं च—“पवयणमाई छञ्जीवणियंता उभयओचि इयरस्स ।” प्रहणशिक्षेति तत्र प्रकृतम् । उभयतः सत्रतोऽर्थतथ । हत्यरस्य श्रावकस्येदं विशिष्यत् । श्रावकमधिकृत्योच्यते—सामान्यश्रावकस्तु संग्रहणीकर्मग्रन्थोपदेशमालादिप्रकरणमन्दोहमाचार्यादिप्रसादीकृतमन्यदपि पठतीति सत्रं कौशलमाप्नोति । तथा शृणोति तस्य सत्रस्यार्थं ‘तथा’ तेनैव प्रकारेण स्वभूमिकोचित्यस्तेण ‘सुतीर्थं’ सुगुरुम् । यत आह—“तित्ये सुतत्याणं गहणं विहिणा उ पथं तित्यमिणं । उभयन्नू चेव गुरु विही उ विणयाइओचिसो ॥ ७ ॥” इत्यादि । अनेन यतेः श्रावकस्य च गुरुसमीप एव सत्रार्थग्रहणं युक्तमुक्तम् । यत आह—“गुरुविज्ञा यस्माच्छालारम्भा भवन्ति सर्वेऽपि । तस्माक् गुरुर्वाचयनपरं द्वितकाङ्क्षिणा भाव्यम् ॥ १ ॥” इति द्वितीय कौशलम् २ । तथा ‘उत्सर्गापवादयोः’ जिनमतप्रतीतयोः विषयविभागं विशेषेण ‘जानाति’ अवगच्छति । अथमत्र भावार्थः—नोत्सर्गसेव केवलमालम्बने, लाप्यपवादमेव प्रमाणीकरोति । कि तर्हि ? तयोरवसरं गुरुपदेशादवश्यते । उक्तं च—“उष्यमवेक्ष्य इपरस्स पसिद्धी उष्यस्स इयराओ । इय अशोभ्यसिद्धा उत्समववाय ‘दो तुला ॥१॥’ इत्यादेहि जुत्समुस्सम्भो तदुचियं अणुद्गाणं । रहियस्स तमववाओ उच्चिर्वियरस्स न उत्सस ॥२॥” ज्ञात्वा च यथावसरमुचितविधिना यतिजनस्य पथ्यादिदाने प्रवर्तते । तद्यथा—“फासुयएसणिएहि फासुयओहासिष्यहि कीएहि । पूर्वेषमिसिषणं य आहाकम्भेण जयणाए ॥ १ ॥” इत्यादि । युगपदुक्तत्वात्कौशल्यद्वयस्योक्ताशत्त्वारो खेदाः ३ । ४ । इति प्रथमगा-

१ “ओ तुला” इति समप्रपुस्तकेषु वर्तते परमन्यप्रम्भे “दो तुला” इति दर्शनार्थसंगतया च भूक्ते स पव याठ भावतः ॥

धार्थः ॥ ५३ ॥ तथा भावो नेत्रयिकः परिणामः । तत्र कौशलमिदम्—‘यहति’ धनं सदा ‘पक्षपातं’ बहुभावे ‘विधिसारे’ विधानप्रधाने ‘सर्वधर्मानुष्ठाने’ देवगुरुवन्दनदानधर्मादौ । किमुच्च भवतीति विधिकारिणमन्यं बहु मन्यते, स्वयं च यथाशक्ति विधिपूर्वकं प्रवर्तते । सामर्थ्याभावेऽपि विध्याराधनमनोरथान् न मुच्छति । एवमप्यसावाराधक् एव स्यात् । निश्चयनयमतमिदम् । उक्तं चागमे—“ परमरहस्यमितीर्णं समत्तगणिपिण्डग्राहरियसाराणं । परिणामियं पमाणं निच्छुयमधलंबमाणाणं ॥ १ ॥ । तस्मा भावो सुद्धो सञ्चयत्तेण हृदि परलोए । कायञ्चो दुष्टिमया आणावगजोगओ निर्वै ॥ २ ॥ ” इत्थं कुर्वन् भावे कुशलो भवति ५ । तथा देशः सुस्थितदःस्थितादिः, अद्वा कालः, सुभिक्षदुर्भिक्षादिः । आदिशब्दाद् द्रव्यं सुलभदुर्भादिः, भावशः हृष्टग्लानादिः परिगृह्णते । तेषांमनुरूपं जानाति गीतार्थव्यवहारं यो यत्र देशे, काले, भावे वा वर्तमानैर्गीतार्थैरत्सम्परिवादवेदिभिरुरुलाघवपरिज्ञाननिषुणैर-चरितो व्यवहारः तं न दृश्यतीति भावः । तथा च सूत्रम्—“ असद्गेण समाइन्नं जं कत्थइ केणहै असावज्जं । न निवारियमन्नेहि बहुमण्यमेयमायरियं ॥ १ ॥ । एवंविधव्यवहारे कौशलं षष्ठं कौशलं भवति ६ । एतचोपलक्षणं जीवपुद्गलादिषु सूक्ष्मभावेषु सर्वेषावियः कुशलः स प्रवचनकुशलः । तथाविधराजश्रावकत्वं ॥ ५४ ॥

तद्वृत्तान्तशायम्—

पृद्वयपुरे नयरे पठमसेहसे राया । शालभावाओ साहुपञ्जुवासमोवज्जियजीवाहवत्युपरिज्ञाणो पषयणपभावणापहाणो परममावओ अहेति । सो पुण सप्तलसत्त्वच्छलयाए सञ्चलोयसस जिणधम्ममाइकवह, वन्नेऽ जीवदयागुणे, परुवेह साहुधर्मम्, पर्सेऽ साहुणमप्य-मत्तयं, कहेह अप्यमायाओ मोक्षसोक्षमंपयं । एवं च तेण नियरज्जे पवसिओ पाण्णलोगो जिणधम्मे । जेवि य परप्पवाहणो तेवि

जिणवयण्यसिद्धहेऽदिहुंतिशुक्तीहि नेण मुहियमुहा चेष क्या । जहा तत्भिण्यं नश्वा काउमिक्तंति । नवरमेगो सेहिपुत्रो न पडिषुज्जाह । सो दुहियजीवघाए धम्मं मज्ज, तेसि सुग्रहगमणकाशणन्ति । तहा अष्टमाओ धम्ममूलंति जिणोवण्यसं सिरवेयणो-
वसमे तक्खवगनागमत्ययमणिब्रलोवणसतुल्ले मज्ज । जओ धवणाहयधयबडगगच्चलं चित्तमेशत्य धारिते न तीर्ह । दुश्चिवाराई
सएसु सएसु विसएसु धाविराई इंदियाई । सो एवं वायालयाए धम्माभिषुहेवि लोगे मोहितो निसाभिओ नगहिवेण । तओ
तदुक्खसामण्तर्थं जक्खवाभिहाणो छतो निउत्तो । सिक्खविओ य जहाजोग्म । समप्पियं महग्घमाणिकालंकियमाहरणं ।
एयं पञ्चलं तस्य रयणकर्दियाए पवित्रविज्ञानं मम निवेषहिति । तेणावि जं ते भर्य तम्ममावि सम्मयंति बेनेण क्या तेण समं
मेली । अवसरे पवित्रतं तमाभरणं रयणकर्दियामज्जे । ताहे राहणा उग्घोसावियं पठहयेण—‘जह केणावि रायाहरणं पडियमुचलदं
कीयं वा ढुओवि सो संपह समर्पेतो निरवराहो रायपसायं च लहइ, पञ्चा नाए सारिरो दंडो भविस्सह’ति तिजि वारा उग्घोसा-
विज्ञान पउरेहि सद्धि निउत्ता नियपुरिसा गेशुल्लोडाए गवेसंतेहि दिहुं तमाभरणं । शुचिओ सेहिपुत्रो ढुतो ते एयं ? । भणह न
याणामि, न मम संतियमेयं । तो खाई कस्स संतियं ? । सो भणह न याणामि । अरे ! कहं न याणासिति बेतेहि गहिओ राय-
भडेहि । नीओ रायसयासमेसो । तेणावि बज्जो समाणतो । पञ्चक्खचौरोत्ति न कोइ सं मोयावेह । तओ गयजीवियासेण दीणवि-
मणेण पलोइयमाणेण जक्खवयणं भणियं च—मित ! विषवेहि देवं । देवावेहि दुक्करेणावि दंडेण पाणभिक्खं । जक्खेणावि विश्वतो
राया—देव ! ममेस मितो ता कीर्त पसाये ‘एयजीवियरवखाए । निरुविज्ञउ अजो कोइ दंडो । राहणा भणियं—मारिया पाणिणो

१ ‘पथजीवियरक्षा’ इत्यपि ।

सुग्रीव गच्छति, ता कि मित्रस्त सुग्रीवं नेच्छसि? जबक्षेण भणियं—अलं सुग्रीव, जीवंतो नरो भद्राणि पेच्छै। रथा वुस—तो गुच्छामि, अह मम चलणंतियाओ तेष्टुपुच्छपति धेत्तु विदुमवि 'अपहंतो मयलनयरतियचउक्तचष्टरच्छासु परिभमित्तण मम पुरुषो ठवेह। तैषि ४ जीवित्यत्थिणा पाडेवन्न सोद्विशुण। राष्ट्रावि निरुधियाइं सव्वत्तये नाणाविहकोऽहलकोलाहलाउलाहिं पण पण धेच्छशयाइ। सो किर तेसु विसेसरसिओ, तदावि रायनित्तपत्तिपत्तिगओ भेसिङ्गंतोवि तेहि जीवियलोहेण पत्तिमेसनिहितनेत्तचित्तो सव्वत्य भभित्तण गओ रायसमीवं। पुरओ मोत्तूण पसि निवडिओ चलणेसु। भणिओ रथा—सेद्विपुत ! अच्छतचलाइं मण्लोयणाइ, ता कह तुमे अहवाहडहेसु पेच्छणाइसु जं ताई निरङ्गाइं। तेण भणियं—मामि ! बरणभीषण। रायाह—जइ तुमे एवयवणभीषण एवमप्पमाओ सेविओ, ता कहमण्टतजम्ममरणभीया साहुणो तं न सेवति। एवमायभित्तण पडिबुद्दो सेद्विपुसो, जाओ पहाणसमणीवामओ। एवमणेगे पाणियो तेण पत्तिक्षेण जिणघम्मे पवर्तिया। एस्ती पवयणकुसलो भावसावओ होइति।

अथ पकुतसुपसंहरणाह—

एसो पवयणकुसलो छब्भेओ सुणिवरेहि निद्वो। किरियागयाइं छ चिय लिगाइं भावसदुस्स ॥५४॥

‘एषः’ उक्तस्वरूपः प्रवचनकुशलः पद्मेदो व्यक्त एव ‘मुनिवरः’ पूर्वाचार्यः निर्दिष्टः। ततश्चवसिते शावकलिङ्गं पट्टकग्रक-
णमित्येतद्वयनाह—‘क्रियागतानि’ क्रियोपलक्षणानि। चियशुद्दस्यावधारणार्थत्वात् पदेव ‘लिङ्गानि’ लक्षणानि ‘अग्नेर्धमवत्’,
‘भावशाङ्कस्य’ यथार्थभिधानशावकस्य। इति गाथार्थः ॥ ५५ ॥

२ ‘शब्दछृतो’ इत्थगि ॥

ननु किमन्यान्यपि लिङ्गानि सन्ति येनैवमुच्यते क्रियागतानि ? सत्यं, सन्त्येव । यत आह—
भावगयाहूं सतरस मुणिणो पृथस्स विति लिङ्गाहूं । जाणियजिणमयसारा पुढवायरिया जओ आहू ॥५६॥

‘भावगतानि’ भावविषयाणि सप्तदश ‘मुनयः’ सूरयः ‘एतस्य’ प्रकृतथावकस्य ‘ब्रुवते’ प्रतिपाद्यन्ति ‘लिङ्गानि’ लिङ्गानि ‘श्वातजिनमतसाराः’ ‘इति व्यक्तम् । ‘पूर्णचार्याः’ ‘चिरन्तनसूरयो’ ‘यतो’ यस्मात् ‘आहूः’ ब्रुवन्ति । इत्यनेन स्वमनीषिकापरिहासाह ॥ ५६ ॥

किं तदाहुः ? इत्याह—

ईरिथदियेत्यसंसारविसंयाऽरभग्हृदंसणांओ । गङ्गुरिगाहपवाहे पुरस्सरं औगमपवितो ॥ ५७ ॥
दाण्डाहूं जहासत्तो पैवत्तणं विहिरंत्तदुद्देय । मैड्ज्ञत्यमैसंबद्धे परत्थेकामोवभोगी य ॥ ५८ ॥
वेसा इव गिहवैंसं पालहूं सतरसपयनिषद्धं तु । भावगय भावसावगलक्खणमेयं समासेण ॥ ५९ ॥

आसां पूर्वमुनिश्रणीतगाथानां व्याख्या—ली चेन्द्रियाणि चार्धश्वेत्यादि इन्द्रः । ततः स्त्रीन्द्रियार्थसंसारविषयारम्भ-
गेहदर्शनानि, तेष्वित्याद्यादेऽकृतिगणत्वात्तसि कृते ‘स्त्रीन्द्रियार्थसंसारविषयारम्भगेहदर्शनतः’ इति भवति । ततश्चैतेषु विषयभूतेषु
‘भावगतं भावथावकलक्षणं’ भवतीति तृतीयगाथायां संबन्धः । तथा गङ्गुरिकादिप्रवाहविषये । तथा ‘पुरस्सरमागभप्रशृतिः’ इति
प्रकृतत्वाच्छब्दोभङ्गमयाच्च पूर्वपिसनिपातः । ततश्चागमपुरस्सरं प्रशृतिर्विचर्चनं धर्मकार्येष्विति गम्यते, प्रकृते लिङ्गमिति । तथा ‘दागादि
यथाशक्ति प्रवर्तनम्’ इति स्पष्टम् । प्रकृतत्वादीर्धते भावगतं लिङ्गमिति । तथा ‘विहीकः’ धर्मानुष्ठानं कुर्वन्ते लज्जति । तथा

‘अरक्षद्विष्टश’ सांसारिकभावेषु भवति । ‘मध्यस्थः’ धर्मविचारे न शगडेपाभ्यां शाध्यते ‘असंषदः’ धनस्वजनादिषु भाव-प्रतिबन्धरहितः । ‘परार्थक्षमोपभोगी’ परोपरोधादेव कामेषु शब्दरूपरूपेषु, भोगेषु गन्धरसस्पर्शेषु श्वर्णते । तथा ‘वेश्येष’ पञ्चसीव कामिनमिति गम्यते । ‘गुह्यासं पालयति’ अध श्रो वा परित्यजाम्बेनमिति नावयनिति सप्तदशविधयदनिष्ठं ‘तुः’ पूरणे । ‘भावगतं’ परिणामरूपमिति जातावेकवचने, अनुस्वारस्य माहूतशील्या लुप्तस्यात् । उक्तं च—“नीयालोकमभूया य आणिया दोवि विदुदुन्भावा । अस्थं गमिति तं चियं जो तेसि पुन्वयेवासि ॥ १ ॥” भावश्चावकलक्षणमेतत् ‘समादेण’ स्वामात्रेण । इति गाथार्थः ॥ ५९ ॥

सांप्रतमेषामेव भावार्थं प्रचिकटयिषुगच्छिसप्तदशक्लमाह—

इत्थीमणतथभवणं चलचित्तं नरयवत्तिणीभूयं । जापांतो हियकामी वसवत्ती होइ न हु तोसे ॥ ६० ॥

‘स्त्रीम्’ योषितमनर्थानां दोषाणां भवनमाश्रयस्थानम् । तथा—“अनृतं साहसे माया मूर्खत्वप्रतिलोभता । अशौचं निर्देयत्वं च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥ १ ॥” तथा ‘चलचित्ताप्’ अन्यान्याभिलापिणीम् । उक्तं च—“अनं ज्ञायन्ति मणे पेसलवयणाईं दिति अशस्त । दिद्वीए निमेतयत्तमं रमेति काणण पुण अनं ॥ २ ॥” तथा नरकस्य वर्त्तिणीभूतां मार्गकल्पां ‘जानन्’ अवगच्छन् ‘हितकामी’ श्रेयोऽभिलापकः ‘वशवर्ती’ तदधीनचारी ‘भवति’ स्थात् ‘न हु’ नैव ‘तस्याः’ स्त्रिय उष्ट्रपत्रविकल्पकन्त् । भावयति च—“आनायास्तिमिसंहतेरिव दृढाः पाशागतानामिव प्रारतीणां इव भवदिष्टु हरिणवारस्य वा वागुराः । स्वैरत्रान्तिभूतः पतञ्जिनिवहस्यैवाहिताः स्कन्धकाः संसारेऽत्र विवेकमुक्तमनसां वन्धाय वामप्रवः ॥ ३ ॥” १ ॥ ६० ॥

तथा—

इंदियचक्षुरुर्गे दोभाइमग्नाणुधाविरे निञ्चं । भावियभवस्सरूपो रुभइ सन्नाणरस्सीहि ॥ ६१ ॥

इन्द्रियाण्येव चपलाः शीघ्रगामित्वेन तुरज्ञाः अश्वास्तन्, दुर्गतिमार्गं दुर्योनिपदवीमनुधाविरान् धावनशीलान् ‘नित्यम्’ सदा भावितं पुनः पुनरालोचितं भवस्वरूपं येन स तथाविधो ‘रुणद्वि’ निवर्तयति सतीभिः शोभनाभिज्ञानरज्मिभिः श्रुतव-त्वगाभिः । तथाः—“तथकुलछायाभंसं पंडित्वामंसणा अणिद्वृपहं । वसणाणि रणमुहाणि य इंदियचक्षुर्गा अणुहवंति ॥ १ ” तथा—“दिवसरजनिसारैः सारीतं पक्षगेहं समयफलकमेतन्मण्डितं भूतधात्र्याम् । इह हि जयति कथिन्माश्वभृत्विर्विद्येयरधिगतप्रापि चान्ये विष्णुतैर्हरियन्ति ॥ १ ॥ ” २ ॥ ६१ ॥

तथा—

सयलाणत्थनिमित्तं आयासकिलेसकारणमसारं । नाउण धणं धीरो न हु लुभइ तंमि तणुयंपि ॥६२॥

इह धनं ज्ञात्वा तत्र न लुभ्यतीति योगः । किन्तिशिष्टं धनम् ? ‘सकलानर्थनिमित्तं’ समस्तदुःखनिवन्धनम् । उत्तं च—“अर्थानामर्जने हुःखमजितानां च रक्षणे । नाशे हुःखं व्यये हुःखं धिगर्थो हुःखभाजनम् ॥ १ ॥ ” तथा ‘आयासः’ चित्तखेदः । यथा—“राजा रोक्ष्यति कि तु मे हुतवहो दम्भा किमेतद्वनं कि चामी प्रभविष्णवः कृतनिमं लास्यन्त्यदोगोत्रिकाः । आदा-स्यन्ति च दस्यवः किमु तथा नेष्टा निखातं भुवि द्यायन्तेतदहनिं धनयुतोऽप्यासेतरां हुःखितः ॥ १ ॥ तथा ‘क्लेशः’ शरीर-परिश्रमस्तपोः ‘कारणं’ निवन्धनम् । तथा हि—“अर्थार्थं नक्षकाकुलजलधिमलं केचिद्दुर्बैस्तरन्ति प्रोद्यच्छामिधातोत्थितशि-

स्त्रियमन्ये विशन्ति । शीतोष्णाम्बः सभी मूलमिततनुलताः शेत्रिकां कुर्वन्तेऽन्ये शिर्पं चानल्पमेदं विदधति च परे नाटकाद्यं च केचित् ॥ १ ॥ ” तथा ‘असारं’ सारफलासंपादनात् । उक्तं च—“ व्याधीशो निरुणद्वि मृत्युजननज्यानिश्चये न क्षमं नेष्टानिष्टवियोगयोगहतिकृतस्थुडु न जन्मान्तरे । चिन्तावन्धुविरोधवन्धनवध्रप्राप्तासास्पद प्राप्यद्वौ चिंतविचक्षणः क्षणमपि क्षेमाद्यहं नेष्टते ॥ २ ॥ ” इथं भूतं धर्मं ज्ञात्वा ‘न हु लुभ्यति’ नैव तत्र गृह्णति (‘धीरो’ धीमान्, ‘तस्मिन्’ द्रव्ये,) मम्मणवणित्वत् । ‘तनुकमपि’ स्तोकमप्यासतां चहित्यपेरर्थः । भावश्राघको हि नान्यायेन तदपार्जनाय प्रवर्तते । नाऽप्युपाद्वितेऽतिरुणावान् स्यात् । किं तद्दिः ?—“ पादमायाविधि कुर्यात् पाद विचाय स्वश्छयेत् । धर्मोपिभोगयोः पादं पादं भर्त्तव्यपोषये ॥ ३ ॥ ” इच्छते अन्तिरुणते वाऽपि माघकं द्रविणं सदा । चैत्यसाधूपभोगाय भूयात् सर्वं भवे भवे ॥ २ ॥ ” इति मनोरथवांसत्पालनादि करोतीति भावः ३ ॥ ६३ ॥

तथा—

दुहरूवं दुक्खफलं दुहाणुबन्धि विडंवणारुवं । संसारमसारं जाणिऊण न रहं तद्दिं कुणइ ॥ ६३ ॥

इहापि तत्र संसारे रति न करोतीति योज्यम् । किं कुर्वा ? ज्ञात्वा संसारम् । किं विशिष्टम् ? ‘दुःखरूपं’ दुःखस्वभावम् । तदुक्तम्—“ जम्मं दुक्खं जरा दुक्खं रोगा य मरणाणि य । अहो ! दुक्खो हु संसारे जल्य किसंति जंतुणो ॥ १ ॥ ” तथा ‘दुःखफलं’ जन्मान्तरे नरकादिदुःखभावात् । ‘दुहाणुबन्धि’ इति दुःखालुबन्धिनं पुनः पुनर्दुःखसन्तानसम्भवानात् । तथा चाह—“ जाव इमो संसारे जाव य जीवस्स एत्य आवासो । ता जम्मणमरणाणं कल्पी अंतो अण्टाणं ॥ २ ॥ ” तथा विडम्बनायामिव जीवानां विलिप्ताणि स्पाणि यत्र स तथा । पठश्वते च—“ देवो नेरहओसि य कीटपर्यग्नोसि माषुसो देसो । रुवसी य विस्वो

सुहभागी दुर्जवभागीय ॥१॥” इत्यादि । एवंत्रिंश्च संसारं चतुर्वित्तिस्तुपं सुखसारभावादसामं ‘ज्ञात्वा’ अवनुध्य न ‘रति’ धृति तस्मिन् ‘कुरुते’ विदधाति भावथावकः । चिन्तयति च—“धर्मा ने सप्तुर्सिंहा जे नवरमणुचरं गया मोक्षं । जम्हा ते जीवाणं न कारणं कर्मवंधस्त ॥२॥” इति ४ ॥ ६३ ॥

तथा—

खण्मेत्तसुहे विसए विसोवमाणो सयावि मञ्जंतो । तेसु न करेडि गिर्दि भवभीरु सुणियतत्त्वो ॥६४॥

खण्मात्रं सुखं येभ्यस्ते, तथा तातु ‘विषयात्’ शब्दादीन् ‘विषोपभानात्’ परिणामदास्त्वात् ‘सदाऽपि’ नैकदेव ‘जनानः’ बुध्यमानो, यथा किल विषं ग्रुज्यमानं मधुरमास्वादं दर्शयति, परिणामे तु प्राणप्रह्लाणाय संपद्यते । एवमेतेऽपि विषया विसावसानाः । यदाहृ चाचकः—“आदावत्यभ्युदया मध्ये शुङ्गरहास्यदीप्तरसाः । निकषे विषया वीभत्सकरुणलज्जाभयपायाः ॥१॥ यद्यपि निषेष्यमाणा मनसः परितुष्टिकारका विषयाः । किंपागफलादनवद्भवन्ति पश्चादतिदुर्घताः ॥२॥” इत्यवगच्छन् भावश्रावकः तेषु न कुर्यात् ‘गृद्धि’ अत्यासक्ति ‘भवभीरुः’ संसारवासचकितग्नाः । भावयति च—“सम्पदिहीवि क्यागमोवि अहविसयराग-सुहवसगो । भवसंकर्द्दभि पविसह एत्थं तुह सर्वद्दी नायं ॥३॥” किमिति गृद्धि न करोति ? यतो ‘मुणितत्त्वार्थः’ जिनवचनश्रवणाद्विज्ञाततदसारत्वः । तथा हि जिनवचनम्—“किसप्तु नत्यि सोक्ष्ये सुहादिमाणो जियाय पुण ख्यो । पित्ताउरनयणाणं उष्वलंभि सुवश्वुद्धि व्य ॥४॥” तथा—सुजंता महुरा विवागविरसा किंपागतुक्ष्मा इसे कच्छ कंहयणं च दुर्जवज्ञया भाविति शुद्धि सुहे । गज्ज्वर्षे मयतिष्ठिय व्य नियतं मिञ्चाभिसंधिष्पवा शुक्षा दिति शुजोगिजमहाणं भोया महावेस्त्रो ॥५॥” ५ ॥ ६४ ॥

तथा—

वजइ तिव्वारंभं कुणइ अकामो अनिव्वहंतो उ। धुणइ निरारभजणं दयालुओ सव्वजीवेसु ॥ ६५ ॥

‘वर्जयति’ न करोति ‘स्तीशारम्भं’ प्राञ्जला गिरीडाहंतु ध्यवसायं खरकर्मादिकं, दण्डणकुमारादिश्वान्ताकर्णनात् । करोति ‘अकामः’ मन्दादरः, ते विना ‘अनिर्वहन्’ तुशब्दो विशेषणार्थः, कि गिशिनेति? सशुको गुरुलाघवालोचनपूर्वकं न निर्वन्धस-पूर्वेति । यतः—“सम्मदिद्वी जीवो जइयि हु थारं समायरह किन्चि । अप्योसि होइ थंघो जेण न निर्द्वंधसं कुणइ ॥ १ ॥” तथा ‘स्तौति’ प्रशंसति ‘निरारम्भजने’ साधुलोकम् । एवम्—“धन्ना हु मदामुणिणो मणसाधि करति जे न परपीडं । आरंभपाव-दिरया खुंजंति तिकोडिपरिसुखं ॥ २ ॥” तथा ‘दयालुकः’ कृपावान् ‘सर्वजीवेषु’ समस्तप्राणिषु ।—“एगरस कर नियजी-विषस्स बहुयाउ जीवकोटीओ । दुक्खे टर्वति जे ऐझ ताण कि सासयं जीर्य ? ॥ ३ ॥” इत्यादि भावयन् भावश्रावकः ६ । इति गाथार्थः ॥ ६५ ॥

तथा—

गिहवासं पासं पिव मन्नंतो वसइ दुक्खिवओ तंमि । वारिसमोहणिजं निजिणितं उजामं कुणइ ॥ ६६ ॥

‘गृहवासं’ ‘गृहस्थतां’ ‘पाशं’ अन्धतविशेषमिथ ‘मन्यमानः’ भावयन् ‘वसति’ अवतिष्ठुसे ‘दुःखितः’ दुःखवान् ‘तस्मिन्’ गृहवासे । यथा हि किल पाशपतितो विहङ्गमो नोत्पतितुं शक्रोति, कष्टं च तत्रावस्थानं कलयति । तथा वयमपि संसारभीरवोऽपि न प्रश्रजितुं शक्नुय इति । अपि च—“नगो जहा पंकजलावसबो दद्दुँ थलं नाहिसमेह तीरं । एवं यथं कामगुणेषु गिदा न

मिक्खुणो मग्नमणुव्यापो ॥ १ ॥ ” इत्यादि विन्तयन् दुःखित इव गृहे तिष्ठति भावश्चावक इति । अत एव ‘ चारित्रमोहनीय ’ कर्म ‘ निजेतुं ’ अभिभवितुं ‘ उद्यमं ’ प्रयत्नं ‘ करोति ’ चारित्रवतां दानमन्मानविनयप्रभावनादौ सर्वादिरेण प्रवर्तते, अपीतिनिन्दालेश्वरपि न करोति । यतः—“ एते निर्वृतिहेतवो मुनिगुणा निन्दाकृतां दुर्लभा नृणां सन्ति भवान्तरेऽपि सुलभाः सस्नेहपूजाकृताम् । तस्मान्निर्वृतिलिप्सुना मुनिजने काथै चिचार्यादिरो हेषोऽनर्थकदर्थनैकनिलयो हेयः सदा दूरतः ॥ १ ॥ ” इति ७ ॥ ६६ ॥

तथा—

अतिथिक्षमावकलिओ पभाषणा वक्षवायमाइहि । गुरुभच्चिजुओ धीमं धरेङ सइ दंसणं विमलं ॥ ६७ ॥

भावश्चावको ‘ दर्शनं ’ सम्यकत्वं ‘ विमलं ’ अकलङ्कृं धारयतीति पर्यन्ते योगः । कथंभूतः सन् ? इत्याह—देवगुरुधर्मतचेष्वास्तिकपरुपो यो भावः परिणामस्तेन कलितो युक्तः ।—“ मोक्षण जिणं मोक्षण जिणमयं जिणमण ठिए मोक्षुं । संसारकल्पारं सधम्मकम्मं अग्नं सेसं ॥ १ ॥ ” इति निश्चयसारप्रतिपत्तिः । ‘ प्रभावना ’ उत्सर्पणा अष्टप्रकाराः । उक्तं च—“ पावयणी धम्मकद्वी वाई नेमितिओ तवस्सी य । विजासिद्वौ य कवी अद्वैत पभाषणा भणिया ॥ १ ॥ ” तस्याः शक्तिः स्वयंकरणेन शक्तयमावेन तत्कारणिणामुपश्चमभृतमानतः । तथा ‘ चर्यवादः ’ प्रशंसनम् । आदिशब्दाच्चैत्यायतनयात्रातीर्थयात्रादिभिः करणभूतेः । गुरुधर्मचार्यस्त्र विशेषतो भक्तियुक्तः । कृतज्ञतासारमिदमालोचयन्—“ संमल्लदायगाणं दुष्पिद्यारं भवेत्सु वहुएसु । मन्दगुणमेलियाहिवि उवयारसहस्रकोटिहि ॥ १ ॥ ” (‘ धीमान् ’ गतिमान् ‘ सदा ’ निरन्तर) इत्थं निष्कलङ्कृं दर्शनं धारयति ८ । इति गाथार्थः ॥ ६७॥

तथा—

गदुरिगपवाहेण गयाणुगद्यं जपं वियाणंतो । परिहरइ लोगसद्धं सुसमिक्षयकारओ धीरे ॥ ६८ ॥

गदुरिका एडकास्तासां प्रवाहः सञ्चरणं, एकस्या अनुमार्गेण सर्वासां गमनम् । गदुरिकाप्रवाहद्वासाथायामादिकल्पः कीटका-
दिपवाहसूचनार्थः । तेन कृत्वा 'शतानुगतिकं' अविचारितचारिणं 'जनं' लोकं विजानन् । उदाहरणमत्र—

वाणारसीनयरीए काग्नि महुसवे लोगो न्हाक्तुं गंगासोऽन्हो । तत्थ एगो विष्णो तंबभायणपाणी पाणीयमोगाहित्कामो चोरभयाओ
भायणं वालुयामज्जो निहण्ड । उवरि चाभिजाणनिमित्तं वालुगापुंजं कर्त्ते, ताहे नीस्मोयद्व । तं च ददृष्टण अज्ञोवि अज्ञोवि एवं
पक्षी जाव जायं पुंजपुंजाउलं पुलिणं । उचिश्चो भद्वो न जाणाइ कत्थ पुंजे तंबभायणं । ददृष्टण पुंजकरणपयद्वे लोए पुच्छह—अरे !
किमेए पुंजा कीरति ? अज्ञो अब्सुदिसद्व, जाव परंपराए । अम्भेण भणियं—भद्व ! मए तुममेव कुण्ठंतो दिद्वोसि, तओ एस एथ
विहित्ति मण्डवि कओ । भद्वो भणाइ—न मए विहित्ति पुंजो कओ, कि तु भायणलहणत्थ । तं च तुव्वेहि सुद्धुअरं हारियेति ।
पठिते च ब्राह्मणेन—“ शतानुगतिको लोको न लोकः पास्मार्थिकः । पश्य मूर्खेण लोकेन हारितं ताप्तभाजनम् ॥ १ ॥ ”

एवंविधं लोकं जानन् परिहरति 'लोकसंज्ञाम्' अविचारितरमणीयां लोकहेति । कि तद्विदिति ? 'सुपरीष्ठितकारकः' सुपरीलो-
चितचिधारी 'धीरो' भविमान् भावश्चावको भवति ९ । इति गाथार्थः ॥ ६८ ॥

तथा—

नत्थ परलोगमन्गे पमाणमन्नं जिणागामं मोन्हं । आगमपुरस्सरं चिय करेइ तो सब्बकिर्च्चाइ ॥ ६९ ॥

'नास्ति' न विघ्ने परः प्रधानो लोको मोक्षस्तस्य मार्गेण ज्ञानादिप्रयस्ते 'प्रमाणं' प्रत्ययहेतुरन्यत् । जिना गगादिजेतास्तैः पणीतः

सिद्धान्तोः जिनागमस्तु मूकत्वा तस्यैवान्यथात्वासंभवात् । उक्तं च—“रागाढा द्वेषाढा मोहाढा वाक्यमुच्चते वानृतम् । यस्य तु नैते दोषास्तस्यानृतकारणं किं स्यात् ? ॥ ६ ॥” पूर्वपराविरुद्धत्वात् । तथा हि—“धर्मस्य मूलं करुणा यथोदिता तदत् कियाऽप्यज्ञिहिता जिनोन्तमैः । सामाधिकं साधितमादितो यथा क्षाम्याऽप्योऽयेवमगृह्ण आलक्षणः ॥ ७ ॥” ‘आश्रमपुर्वकर्त्तरं’ आगमपर्यालीचनपूर्वकमेव, चिवशब्दस्यैवकारार्थत्वात् । ‘करोति’ अनुत्तिष्ठति ‘ततः’ हेतोः सर्वाः क्रियाः सकलकार्याणि चैत्यवन्दनविधि-खिकदशकाराधनस्यः । तथा चायमः—“तिशि निसीहिय तिशि य पयाहिणा तिशि चेव य पणामा । तिशिहा पूर्था य तदा अवस्थ-तिशि भावर्ण चेव ॥ १ ॥ तिदिसिनिखिरखणविर्द्धं पयधूमिपमङ्गणं च तिक्खुन्तो । वशाइतियं मुद्दातियं च तिविहं च पणिहाणं ॥ २ ॥ इय दहतियसंजुतं वंदणयं जो जिणाण तिक्कालं । कुण्ड नरो उत्तुतो सो पावह सासयं टाणं ॥ ३ ॥” इत्यादि । पूजाविधिः—देवगुण-परिहानारद्वावानुगतमूक्तमविधिना स्यादादरादिषुकं यतदेवाच्चेन चेष्टप् । यथा—“काले मुद्भूषणं विसिद्धपुण्काहाहि विहिणा उ । सारपुद्धोचगर्हे जिणपूर्या होइ काववा ॥ १ ॥ चत्थेण चन्दितङ्गं नासं अहवा जहा समाहीए । वंजयव्वं तु तहा देहमिवि कंडुयणमाई ॥ २ ॥” गुरुवन्दना—द्वादशावर्त्तादि द्वादशावर्त्ते प्रदूरथानाराधनहर्पं पञ्चविंशत्यावश्यकविशुद्धं द्वात्रिशहोषविकलं च मवति । तत्र स्थानानि—“इच्छा य अणुक्लवणा अब्बावाईं च उत्त जवणा य । अवराहवामणावि पि छ छ द्वाणा हुति वंदणए ॥ १ ॥” आवश्यकाः—अवणामदुगं अहजायस्वया तह दुवारुसावत्ता । चउसिर तिगुच्च दुपवेस निगापो एकमिं चेव ॥ २ ॥” दोषास्तु—“बज्जेऽणादिय थद्वं पविद्व परिपिण्डियं च टोलगई । अंकुमक्षुमरिंगिय मच्छुब्बत्ते मणपउहुं ॥ ३ ॥ देहयद्वहुं भयसा भवेत् मेलि च भाववा कऊा । तेणिय पहणिय रुहुं तजिय सढ़ हीलिय चिलुच्चं ॥ ४ ॥ दिछमदिहुं मिंगं करमो-

यण्यं तहा अणालिङ्गं । उपं उत्तरचूलियमूर्यं तह दद्वरै चुडलि ॥३॥” एतेषां व्याख्या—“आयारहियमणाद्विय सुज्ञयमणविमग्नो कुण्ड शब्दं । पञ्चद्वमणुवयारं अनिजंतियओ व्व जे देह ॥१॥ परिपिण्डियं च वंदइ पिण्डियवयणेहि पिण्डिए वावि । टोलगहं सेलो इव उप्फिडितं विसयनीई वा ॥२॥ उवग्रणाइसु षेसुं गुरुं निवेसेह अकुसं भणियं । कच्छभरिंगियमन्नं वंदिउमभिजाइ सिंगतो ॥३॥ मच्छुब्बतं उद्गुणनिर्सायणे मच्छओ व्व उब्बत । अन्नं वंदिउमहवा परियत्तइ सत्तिमीणो व्व ॥४॥ अप्पपरपत्तिएणं मण-प्पओसेण मणपउद्गुंति । वेष्यपणगं सम्म न वजाए वेष्याचद्वं ॥५॥ निच्छुभगाइमएणं भयकिइकम्मं न निजरा हेउ । भर्यई महस्सइनि य संदेहा वंदह भयंतं ॥६॥ मेत्तीहेउ मेत्तीगारकओ विहिवित् विणीओहं । एहि य पओयणेण सकारणं निष्कलं तंपि ॥७॥ ओहावणाभएणं गृहियकिरियस्त तेणियं जाण । पठणीयं पुण गुरुणो आहाराईण समयंमि ॥८॥ कवभालन्जियि-यारो रुद्गो जं कुण्ड तं भवे स्थुं । अंगुलिमाईहि गुरुं तज्जेमाणस्त तज्जिययं ॥९॥ गृहियविरियस्त मुदं हीलिययं वेह वायगग-णिति । विकहं करेइ दरवंदियम्मि पलिउचियभिमत्ति ॥१०॥ दिङ्गमदिङ्ग जं खलु दोसंतो कुण्ड नो अदीसंतो । पासेहि सीसन-मणं सिंगं मन्नंति पुन्वगुणी ॥११॥ एसो करोत्ति वंदइ एयं करवंदणं गुए सिङ्गुं । मुखीहामो दिन्मेण नम्रहा मोयणं एयं ॥१२॥ ‘आलिङ्गाणालिङ्गे रथहरसीसे य होइ चउभंगो । आवस्सगपयवयणकरवरेहि हीणं भवे ऊणं ॥१३॥ उत्तरचूलं वंदिय भण्ड वंदामि पत्त्वएणंति । मूर्यं च सहरहियं दद्वरयं दद्वरसरेण ॥१४॥ चुडलि च रओहरणे गिण्हेइ भामेइ वा करे दितो । सब्बे वंदामोत्ती वस्तीस इमो चुडलिदोसो ॥१५॥” प्रत्याख्यानविधिः—“वंदणयं दाऊणं अवण्यकाओ कयेजली गुरुणो । अणुभासंतो वयणं ए अन्यत्र “आलिङ्गमणालिङ्गे” इत्यस्ति । “आलिङ्गाणालिङ्गे” इत्यपि ॥

पश्चकरवाणं तु गिष्ठेजा ॥ २ ॥ ” दानविधिः—“ नायागयाणं कष्टगिजाणं अचपाणार्द्धाणं दब्बाणं देसकाल्पद्रासकारकमजुयं पराए भर्तीए आयाणुगगहबुद्धीए संजयाण दाणं ॥ ” इत्यादासाममपुरस्सरं सर्वाण्यपि भूत्यानि भावश्वावकः करोतीति १०।।६१॥

तथा—

अनिगूर्दिते सर्ति ज्ञायाद्याहाय जह वहुं कुण्ड । आयरइ तहा सुमई दाणाइचउचिवहं धर्मं ॥७०॥

‘अनिगूहन्’ अगोषायन् ‘शक्ति’ सामर्थ्ये ‘आत्मावाधवा’ स्वस्य परिजनस्य च पीडां परिहरन् दानादिचतुर्विधं धर्मं आचरतीति योगः । यतोऽवाचि—“ न्यायात्तं स्वल्पमपि हि भूत्यानुपरोपतो महादानम् । दीनतपत्यादौ गुर्वनुज्ञयादानमन्यत्तु ॥ १ ॥ ” यथा ‘वहु करोति’ वहुकालं यावन्ते कर्तुं शक्रोति । अयमत्र भावः—सति विभवे नातिरुधिको भवति, तनुविभवो नात्युदारः स्यात्, सर्वभावसंभवात् । अत एवोक्तं पञ्चमूले—“ लाभोचियदाणे लाभोचियभोयणे लाभोचियपरस्वारे लाभोचियनिहिगरे सिया । ” स एवं कुर्वाणो वहुना कालेन प्रभृतं दद्यात् । अन्यैरप्युक्तम्—“ अञ्जनस्य ऋये दृष्टा वलभीकस्य च वर्धनम् । अवनर्थ्य दिवसं कुर्यादानाध्ययनकर्मसु ॥ १ ॥ ” एवं शीलतपोभावनास्यपि भावनीयम् । ‘आचरति’ आसेवते ‘तथा’ तेन प्रकारेण ‘सुमतिः’ परिणामिकीयुद्धिग्रधानो दानादिचतुर्विधं धर्ममिति स्यां भावितं चेति ॥ ११ ॥ ७० ॥

तथा—

हियमणवजं किरियं चितामणिरयणदुल्हं लहिउं । सम्मं समायरंतो न हु लजइ सुद्धहसिओवि ॥७१॥

‘हितो’ पर्यामिहलोकपरलोकयोः, ‘अनवद्या’ अपारा ‘क्रियां’ अनुष्टानं वन्दनप्रतिक्रमणादिकं ‘सम्यग्’ गुरुपदिष-

विशिष्टविधिना 'समाचरन्' सम्यग्सेवमामो न लज्जति (ते) इति संबन्धः । किं विशिष्टं कियाम् ? इत्याह—चिन्तामणिर्लभिव दुर्लभं कुरापां 'लक्ष्मा' अबाध्य मुख्यैर्ज्ञैर्मितोऽपीत्यश्चरार्थः स्यष्टु एव । भावार्थः कथानक्तव्यः ॥ ७१ ॥ तदेवम्—

इत्थिणादरे नयरे नागदेवो नाम सेव्वी होत्था । तस्म च सुधरा गेहिणी जाओ जयदेवो पुत्रो । तेण दुवालसवासाणि लेहसालाय पढेण सिक्खिव्या रथणपरिल्ला । विजाया सब्बरथणगुणा, तेसि लक्ष्मणाणि य । तओ चितियत्थदाणाओ चितामणी चेव रथण किमन्हिं सेलसयलसरिसेहि ? । एस चेव दिडसगहुआह्याओ । अहंगि गहायरेण एवं चेव गवेसामित्ति संपहारिडण घराओ घर हड्डाओ हई भर्तो रथणाणि परिच्छितं पवत्तो । जाहे सनयरे न पावह चितामणि, ताहे जणयमापुच्छिज्ञ चलिओ नयर्तरेषु । भणिओ जणहहिं—पुत्र ! किमेझ्णा वाण ? न एस कत्थह अत्थि, उथमा चेव एसा पंडियज्ञेण कवा । ता दिडसिद्धद्वावहारेण ववहसु, जेण सुपीत्ररसिरीए भायण होहि । तहावि सो चितामणिसत्थपणगुणंतो तसंपत्तिसमूसुओ चलावि जणयाणि निमाओ नयराओ । पवसो पह्ययरं रथणाणि गवेसितुं । नेसुवि तमपेच्छंतो समारूढो पञ्चयसिहरेसु । किलिसिओ समुद्दरिसु वेळाउलेसु कत्थह अलहंतो चितिउं च पवसो । किं मन्मे संखमेयं ? नत्थि चेव एसो । अहवा न सत्थमणियमन्हा होहत्ति कृपनिच्छओ पुणो परिव्यमित्तमारहो । अनया गामे गामेण मणिखाणीओ पुच्छमाणस्स सिद्धु केणावि शुद्धपुरिसेण—अत्थि अगुगदेसे मणिवई नाम पाहाडिगा । तस्य जो पुश्ववंतो सो मणिणो पावेह । तओ पुच्छाउच्छीए किल्लेग पसो तथ मवेसंतो मणिणो । मिलिओ एगस्स पमुवालस्स उत्तिविहाण य गोहुईए । दिड्हो तस्म हत्थे त्रिदुपासाणो, गहिओ, परिच्छिओ, परिआओ य जयदेषेण । चितामणी एसोन्ति हरिसिएण अग्निओ । अजवालो न देह भणह य—किमेझ्णा करिस्तसि ? । जयदेवो मणह—गिंहं गओ वालस्स कीलणयं दाहामि ।

पासुवालो भण्ह—एत्थं एरिसा अणेगे अस्ति ता किं न गवेसेमि ?। इयरो भण्ह—अहमस्तु तो चित्यगामं गच्छामि, तुम्हेत्वं कथन्वओ
 अन्नमध्यं पाविहिसि, ता देहि ममेयंति । जाहे अपरोद्यासीलयाप सो कहवि न देह ताहे वरमेयस्साचि एस उवयरड, मा निष्कळो
 होउत्ति भावितेण साहिओ से बणिएण सब्यावो—भद्र ! एस चित्तामणी चुच्छा, अह मर्य न देहि ता अप्याचि एयमाराहेहि, जेण
 चित्यचित्तिवाई सुहाईं पावेसि । आभीरेण वुच्च—जह सब्यमेस चित्तामणीं ता चित्तियाईं मर्य बोक्खराईं सिञ्चं देउ । इयरेण वुच्च—
 न एवं चित्तिज्ञ, किं तु उश्वासतिगंतिमराहमुहे समजिओवलित्तभूमिए चंदणोवलित्तकपूरपयसत्यपद्वे अहयवत्थोवरि पहविय-
 विलित्तो एस डापिज्ञह । सुरहिकुसुमेहिं “पञ्चादिज्ञह । तओ पणमिज्ञ लक्खं वा कोडि वा चित्तिज्ञह । पहायसमए सब्यमेयस्स
 पुरओ पुंजीकर्यं पापिज्ञह । इमं सोङ्गण तुद्वेष आभीरेण वालियाओ आलियाओ गामाभिसुहं । एयाओ विक्षिणिऊण कम्पसहज्ञेहिं
 तुह पुर्यं करिसं । सव्यं पहियकहियं विहाणमणुद्विसं । तुमं पुण मम चित्यं मा विफलीकरेआसि, जेण ते चित्तामणिनामं
 सच्चं होइ । एवं मणिमुक्तवतो चलिओ भासाभिमुहमाभीरो । इयरोचि तयलाभविसन्नो चिचित्तेह, न एस निर्मग्नसेहरो एयं मणि-
 स्यणं धारिउं तरिसह, ता अणुगच्छामि पेञ्चमि व किमेस करेहत्ति चित्तिज्ञ लग्ने तयणुमम्नेण । ताव य भणियमाभीरेण—
 भो चित्तामणि ! दीहो मग्नो ता कहेहि किंचिवि कहाण्यं, जेण सुहं निज्ञहह । अह तुमं न जाणसि तो खाई ते अहं कहेमिति
 चित्तेण पारद्वमणेण कहाण्यं । जाहे मणी हुक्कारंपि न देह, ताहें कुविण्म एरिसो निहविस्वओ तुमं मम हुक्कारंपि न देसि, कीझसी
 पुण लक्खसहस्रेसु आसा ? ता न होसि चित्तामणी तुमं । अहवा सच्चं चित्तामणी चेत्रासि, जओ जप्यभिह पाविओसि तप्यभिह

मम चिता मणे न फिछूइ । तहा जोहं पभाए समुद्धिओ सीयलरव्वाभोयणं छासीए रोडुयं च अणुबजीवंतो पर्यणि चलिउ न पारेमि,
सो कहमुववासातिलेऽ न मरामि । तो तेष देविपा मम भास्त्रात्यमेव वचिओसि, तो गच्छ जत्य न पेच्छामिति वितेण तेण
पक्षिवसो मणी दूरं । चलिओ छालियाओ घेतूण अडविसम्मुहंति । ह्यरोवि हङ्कुत्हो पणामपुञ्चं तं गिञ्छित्तण पुण्यमनोरहो पत्थिओ
नियन्त्यरं । तप्यभावेण समुद्धसियरुवलावस्तो रथणांजो च दिष्पमाणो गामनगराईसु गोरविजांतो पत्तो महापुरं । निविहो एगत्य
हृषे । दिहो सगोरखं तत्रायगेण । भद्रागिहत्ति गाहिओ पाणि पाणपियाए धूयाए । तीए सदि पहुण्यणओ सुहमासिओ किचि
कालं । अजया निव्ववसाएहि लज्जजाइसि भावित्तण भणिया भज्जा, दवावेहि मे नीवि, जेण दब्बोवज्जणं करेमि । तोर्णव
निवेहर्यं जणयस्स । तेणावि तुहेण दिनं से दीनाराण लक्षणं । तओ कम्हरागुरुचंदणाइद्वेहि पूङ्यण सत्खुत्तविहिणामिवासिओ
यासभवणेगदेसे चितामणी । चितिया दिणारक्कोडी । पाविया पहाथकाले पुंजीकया । सिद्धो मे चितामणिति हरिसिएण भणिया
मज्जा—समप्पेहि एयं तायस्स । तीएवि विम्हियाए तहेव कयं । तुङ्गं ससुरकुडुंबं । जायं जामाउयंमि बहुमाणपरं । अजया महया
भडचडगरेण गओ हत्थिणाउरं । अमिनंदिओ जामएण, सम्माणिओ य सथणवग्गेण, यसंसिओ सेसलोएण । जाओ भायणमुत्तमसु-
हाण्णति ॥ एस्य एवमुवणओ—जहा तेण वणियसुण्ण चिरं परियडतेण किञ्छेण पाविया भणिवईपाहाडिया । तत्यवि कहं कहंपि
चितामणिरयणं आराहिएण तेण पत्ता पहाणसुहसंपया । तहा संसारसायरे संसरंताण पाणिण दुळहा भणिवईपाहाडियासमाणा
मणुयजाई । तत्यवि कहं कहंवि पाविजइ अचितचितामणिसमाणं जिणधम्मरथणं । आराहिए तंमि करयलसंद्वियाई सम्मामोवस्त्र-
सोवत्वाई । परिवसे पुण आभीरस्सेव सासर्य थेव दुहदालिईति ॥

तदेवमतिदुर्लभां धर्माराधनकिया कुर्वन्ते लज्जते भावशावको मूर्खेन्द्रहस्यमानोऽपि । ततः स्वार्थसिद्धिमवाप्नोति^१ दत्तयोत्तनैग-
मयत् । तद्वचान्तश्चायम्—

अथि वच्छिन्नसंख्योक्तं इत्युच्चा विस्तुरी नाम नयरी । सुंदेवरं जिएणेव जा सा रथणायरेण अणवरयं आलिगिज्जद दीहर-
चिलोलकल्लोलबाहाहि । तीए सयलपयापियसंपायणपउणमाणसो पियंकरो नाम राया । तत्थेव कुलकमागयापरिमियविभवदित्थारि-
यविसुद्धपसिद्धी रायाइजणसम्भओ दत्तो नाम इमगो होत्था । सो य घरसारमुल्लभेडभरियभूरिजाणवत्तेहि समुद्भोगाहिउण परक-
लविद्वदन्वो नियनयरीमागच्छह । अचया य पडिक्कलयाए कम्पपरिणाभस्स विभजाणवत्तो सरीरमेत्तेण पत्तो नियमंदिरं चितिउ
पवत्तो—समुदे नहुं समुदे चेव लक्ष्महति जणवाओ ता पुणो समुद्भोगाहामिचि निच्छिउण विक्कियघरवत्थाभरणाइवक्तव्यो संगहि-
यमहग्घभेडो पुणोवि समारुद्दो जाणवत्ते । भवियच्चयावसेण नियत्तमाणस्स तंपि कुहुं । समागओ गिहमंगमेत्तेण 'खुद्दो दत्तोत्ति
जाया जणो पसिद्धी । तहावि सो पुरिकार्द न सुंचइ, इच्छद पुणोवि समुदोयरणं । न य नीवी अत्थि । पहीणपुञ्जोचि न य से अज्ञो
कोचि देह, ताहे ददं विसभो पणहुच्चुहनिदो उषाए मग्गमाणो हियायह । अचया पहायसमए सुमरियं जणयवयणं । किर परलोय-
पत्थिएण भणियपुञ्जोहं जणएण—पुत्त ! चिचिचाहं विहिणो विलसियाहं, शरयन्मविभमाओ संपयाओ, तओ कयाह य असंभावणि-
जजंपि संभवह, ता जह कहंपि विभवोच्छेओ भवह, तओ एथ गेहेगदेसे 'अब्भेजं दुवाररहियं भूमिगिहमत्थि । तंमज्जो तंवमयक-
रंडियाए तंवपद्गुए जं किचि लिहियमत्थि तमणुचिहुज्जासि, तओ ते सब्बं सोहणं भविस्सहति । तओ न अचहावाहं ताओचि

१ “ खुद्दो ” इत्यपि । २ “ अञ्जहोसं ” इत्यपि ॥

हरिसिष्णु ऊषाडिये भूमिगिर्हं दत्तेण । उवलद्वा कर्तिया । बाह्यो पद्मो । तत्थ किर लिहियमेय—“ अत्थ पच्छिमदिसाए रथणायरसंतो गोयमदीबो नाम दीबो । सो अहकलज्जाकाशपासाणपउभूमितलो, रथणतणचारिसुरभिपउरो य । ताओ पुण सुरभीओ न सहति माणुसदंसर्णपि । अओ तत्थ सोमालकरीसमस्यभूरिजाणवत्तेहि गम्मइ । पक्षलदुमन्छायासु करीसं परथरिजजइ । अप्णा अन्तर्थ दूरे आवासो कीरद । तथो सुविसत्थाओ सुरभीओ तेसु छायालवेसु करीसमितफासलुद्वाओ मज्जाप्काले निसासु य उवविसंति छमण च सुन्चति । तओ तासु गयासु पभाए छगणमन्त्रथ नेउण पिंडा कीरति । परिसुकपिंडयाण जाणवत्थाणि भरि-ज्जंति । स गिहमाणिज्जंति । पज्जालियसु पिंडयसु पहाणरथाणि पाउब्बवैति । तओ अपरिमिथा रिढी वित्थर । सञ्चत्थ मंतगुच्छी कायच्छ । एवं सर्वं परिणामसुदरं होइ ” ति लिहियमेय दट्टण चितियं दत्तेण सुंदरमेय, कि तु न मए पुच्छयरमेयमव-लोहर्य । संपइ अस्तनिद्वेषहि न तथं गंतुं तीरइ, न य कोइ दरिद्धाणमुद्वारए देइ । मंतगुच्छी य आइड्वा । कहिएवि सब्मावे न कोइ पचियइ, ता किमेत्थ पक्षयालंति । अहशा करेमि ताव गहिलचेहुयं ता मम कोइ किपि अणुकंपाए वियरेजज्जचि । तओ बुद्धी अत्थ चिभवो नत्थिचि शिखंतो तियचउकचबराह्यु परिहिँडइ । जंपि तंपि पुच्छिओ एवं चेवं पछिभणइ । तओ महिलो दत्तोचि पसिँडं सञ्चनयरीए । अल्पनासेण उम्मसीभूओ बराओ दत्तोचि सुयं नराहिवेण । अत्थं दाउण पउणीकरेमि तं महाण-भावंति चितिकणाणाविओ एसो पुच्छिओ य—भो दत्त । किमेयं जंपसि ? सो भणइ—बुद्धी अत्थ चिभवो नत्थि । तओ राह्णा मा एवमुलवसु, गिणह चिहवं जसिएण पओयणंति चितेण दरिसियं भेडागारं । तओ तुहुण लक्खमेचं गहियं दत्तेण भणियं च—एतिएण चेव मे पओयणंति । उवरओ शिक्षिवयव्वाओचि परितुडो गया । दत्तेणचि महिया गोयमदीवगम्भविहिम् निज्जामगा ।

पउणीकपाईं पवहणाईं । संगहिया कम्मगरा । खणाविथं पुंजीकर्य जुनकरीसं । अहो ! सुदरू दसेण भेडं संगहियंति हसेति
 लोगा । अज्ञे भण्टति—भद्रं नरिंदसाहुस्स, जेपेसिसो वणिउसो विदत्तो । अवरे ग्रिति—दिसो जलंजली दालिंदस्स, दसेण एसिभे-
 डत्तंगहेण । केव लापुलवंति—गहिलो ताव एस वराओ, नवर चोज्जमेयं रायावि गहिलो, जमेयस्स नीवीं प्रयच्छद् । एवमणेगहा
 उवहसिज्जइ अणेण । घेष्टइ ता लोहुहिं, निवारिज्जइ कारणिएहि, तहावि फूर्यलिहिपलद्धपरमत्यो न लज्जइ स्वत्तखणणाइवावा-
 रेण । धूलीधूसरियंगो कल्लोड्युपद्यकडियडो अणणा कम्मवरेहि च करीसमुच्चवहइ । भरए भरेह, नाभेकीए करेह । किं बहुणा,
 बहुणि पवहणाणि लारीदाह भरेज्जा रदो सो गोरबदीहै । अगुचिद्दिः पहुणाइङ्ग पडियागओ पिंडयमरिएहि भूरिजाणवरेहि ।
 अहो ! भेडाण रुवं पडिभंडंति हसिओ लोगेहि । उवहासबुद्दीए चेव नीओ सुकवालेहि नरवासमीवं । पुच्छओ रक्षा—किं भेडमा-
 णीयंति । तेण बुत्तं—देव ! गोमयपिंडा । तओ हसिउण भणिओ रक्षा—उसुको तुमं गच्छ, संगोवेहि भंडं, भवेसु सुहाण भाय-
 णति । तओ महापसाओचि भणंतो पणमिउण रायाणं पडिगओ दक्षो । संगोविया पिंडया, एज्जालिया विहिणा । पराई तेसु
 महम्भाई महारयणाई । जायं पुव्वं पिव लच्छिपडिहत्यं निगेयणंति । पुष्पवेतोचि पसेसिओ नरिंदाइलोएणंति । एस इहलोयकज्जसि-
 दीए दिहुंतो । पालोएवि एवं चेव यावियज्ज्योचि ॥

तथा—

देहद्विइनिवंधणधणासव्यणाहारगेहमार्द्दसु । निवसइ अरच्चबुद्दो संसारवपसु भावेसु ॥ ७२ ॥
 देहस्थितिनिकन्धनानि शरीरेषष्ठमकारणानि याग्नि वनस्पतिनाहारगेहानि सुकृतीतानि, तात्यादियेषां क्षेत्रकल्पवक्ष्यास्यान-

वाहनादीनां भावानां तेषु, 'लिपत्ति' विष्टुति शुद्ध एवं गृह्णन्ते । अद्वैतित इवारक्तद्विषः, 'संसारगतेषु' भवभाविषु 'भावेषु' पदार्थेषु । इयमत्र भावना—शरीरनिर्वाहकारणेष्वपि वस्तुषु मन्दादरो भवति भावश्चावकः । भावयति च—“न य एत्य कोइ सत्याणो न सरीरं नेय भोगउवभोगा । जीवो अन्नभगवद्यं गच्छुह सञ्चयं पौत्रण ॥१॥” तथा दुर्विनीतपरिजनादावपि नातिद्वेषं विदध्यात्, अपि तु बहिर्बुद्धयैव । यतः—“कोवाविद्वो न मुण्ड कञ्जकञ्जं हियं च अहियं च । धम्माहम्मं च तदा कञ्जविणासं च हाणि वा ॥२॥” तथा—“क्षमी यत्कुरुते कार्यं न तल्कोपवशंगतः । कार्यस्य साधिनी प्रज्ञा सा च कुद्धस्य नश्यति ॥३॥” १३ ॥ ७२ ॥

तथा—

उवसमसारवियारो वाहिउज्जइ मेये रागदोसेहिं । मज्जास्थो हियकामी असग्गहं सद्वहा चयइ ॥७३॥

उपश्चमः कथायालुदयः, तत्सारं तत्प्रधानं विचारस्थति धर्मादिस्वरूपं यः स 'उपशमसारविचारः' भावश्चावको भवति । कथं पुनरेवंचिदः स्यात् ? इत्याह—यतो विचारं कुर्वन् 'ब्राह्मयते' अभिभूयते नेव रागद्वेषाभ्याम् । तथा हि—'मयाऽर्जं पक्षः कक्षीकृतो बहुलोकसमक्षं, वहुमिश्र लोकैः प्रमाणीकृतस्तत्कथमिदानीभात्मानमपमाणीकरोमि' इत्यादिभावनया स्वपक्षालुरागेण न जीयते । तथा ममैष प्रत्यनीको, मदीषपक्षदूषकत्वात् । तदेवं जनमध्ये धर्षयामीति.सदसदूषणोदघटनाक्रोशदानादिपृथिव्विच्छेतुना द्वेषेणाऽपि नाभिभूयते, किं तु 'मध्यस्थः' सर्वत्र तुल्यचिलो 'हितकामी' हिताभिलापी, स्वस्य परस्य चोपकारमिच्छन् 'असद्ग्राहं' अशोभनाभिनिवेशं सर्वथा 'त्यजति' मुञ्चति मध्यस्थगीतार्थगुरुवचनेन । यतः—“तरिउणवि मोहमहंतसायरं तीरनियड-

९ अन्यत्र—'नेव' इत्यपि ॥

पत्तोवि । निजह पडिप्पहेण जीवो कुणगाहमाहेहि ॥ १ ॥ ” गोष्ठामाहिल्लोहगुमादिवदिति १४ ॥ ७३ ॥

तथा—

भर्वेतो अणवरयं खणभंगुरयं समस्थवस्थणं । संबद्धोवि धणाइसु वजजह पडिबंधसंबंध ॥ ७४ ॥

‘भावयन्’ पर्यालोचयन् ‘अनवरतं’ प्रतिक्षणं ‘क्षणभङ्गरतं’ सततविनश्वरतां ‘समस्तवस्तूनां’ सर्वभावानाम् । तथा—“इष्टजनसंप्रयोगद्विषयसुखसंपदस्तथाऽज्ञरोग्यम् । देहश्च योवनं जीवितं च सर्वार्थानेत्यानि ॥ १ ॥ क्षणविपरिणामधर्मा मर्त्यनाम्—द्विसमुदयाः स ॥ । सर्वं च शोकजनकाः संयोगा विप्रयोगान्ताः ॥ २ ॥ ” इत्यादिरूपां ‘संबद्धोऽपि’ वाक्यवृत्त्या रक्षणोपार्जनादिरूपया (युक्तोऽपि ‘धनादिषु’ धनसवजनादिषु) ‘वर्जयति’ न करोति प्रतिबन्धो भूच्छा, तदैपं संबन्धं संयोगं भावश्रावकः । भावयति च—“ऐच्चा दुष्यं चउप्यर्यं च खेसं गिहं धणधकं च सर्वं । कम्मप्पवीओ अवसोष्याइ परे भर्वं सुंदरपवर्गं वा ॥ २ ॥ ” इत्यादि १५॥ ७४ ॥

तथा—

संसारविरक्तमणो भोगुक्तभोगा न तित्तिहेत्ति । नाउं पराणुरोहा पवस्त्रै कामभोगेसु ॥ ७५ ॥

संसारोऽनेकदुःखाश्रयोऽयम् । यतः—“दुःखं स्त्रीकृक्षिमध्ये प्रथममिह भवेद् गर्भवासे न्नाणां बालत्वे चापि दुःखं ‘मल्लु-लिततनुस्त्रीपयःपानमिथम् । तारुण्ये चापि दुःखं भवति विरहजं चृद्भावोऽप्यसारः संसारे रे मनुष्याः । चदत् यदि सुखं स्वल्प-मप्यस्ति किञ्चित् ॥ १ ॥ ” इति । तस्माद्विरक्तमनाः । अमी भोगोपभोगाः—“सह भ्रजाद्दति भोगो सो पुण आहारपुणमा-
रे “मलमलिनतनु” इत्यपि ॥

ईओ । उवभेगो य पुणो पुण, उवशुज्जाइ भवणविलयाई ॥२॥” इत्येवमागमे पतीताः । ते न तुसिहेवबो मवन्ति शाणिनाम् । तदुक्तम्—“ सुमिणाहराण्यभूयं सोक्खं समझिल्लयं जहा नत्थि । एवमिमंचि अह्यं-सोक्खं सुचिणोधर्म होइ ॥३॥ भोजुणं सहसुंदरे सुरबहुसंदोहदेहाइए सोए सागरपालुमाणमणहे देवताष्ये जं नरा । रजंति त्विकलेवरेसु असुईपुण्येसु रिष्टोकमा मर्जे तिस्तिकरा जियाण न चिर भुजावि भोगा तओ ॥४॥” इति ‘ज्ञात्वा’ अवधार्य भोगसुखफलतो ‘परानुरोधात्’ अन्यजनदाधिष्ठादिना पवत्ते ‘कासभोगेषु’ पूज्ञेत्तस्वरूपेषु भावश्रावकः । वैरस्वामिजनकथनगिरिवदिति ३६ ॥७५ ॥

तथा—

वेत्स उव निरासंसो अजं कहुं क्यामि चिंतंसो । परकीयं पिव पालह गेहावासं सिद्धिलभावो ॥७६ ॥

‘वेद्या’ पण्याङ्गना, तद्वत् ‘निराशंसः’ परित्वक्तास्थाबुद्धिः । यथा हि वेद्या निर्धनकामुकाद्विशिष्टलभमसंभावयन्ती किञ्चिछुभमाना चाद्य श्वी वैनं त्वजाभीति चिन्सयन्तीति मन्दादंगा तप्तुपचरति । भावश्रावकोऽप्येवमेवाद्य श्वो वा मोक्षेव्योऽयं मयेति मनोरथवान् ‘परकीयमिव’ अन्यसक्तमिव पालयति शुहवासं, कुतोऽपि हेतोः परित्यक्तुमशक्तुवशपि ‘शिद्धिलभावो’ मन्दादरः सन् । स हि किल व्रतापासावयि कल्याणमवामोन्ति, वसुश्रेष्ठिषुनसिद्धवत् १७ ॥

तथा हि—

तगराए वसुसेद्दुि सेणो सिद्धो य तस्स दो पुत्ता । पयद्विणीया भदा पियंवया धम्मतिसिया य ॥१॥ सेणो सोउ धम्म पव्वज्जो लीलचंदगुरुमूले । चरणकरणेसु नवरे पमायसीलो दहै जाझो ॥२॥ सिद्धो पुण सुग्निकिरियं अंगीकाउं कहं पवायंतो ।

सुदृशमण्डकार्पी परिकम्मइ निवेशप्पराण ॥ ३ ॥ मित्रेह मणि सम्भा कायव्वो मंजसो गुरुसमीये । दमिजेण ईदियाहं अंगेषि चहु-
 कल्पम् काउ ॥ ४ ॥ जह कहवि एवज्जवओ ईदियविसएहिं वाहिणो होक्खं । फालं च चुओ तो मकडो च दुहिओ भविसामि
 ॥ ५ ॥ ता सुदृशाहुषम्म कह्या पावेजा एस मह जीवो । एवमणोगहगुरुहआरुडमणो गमाइ कालं ॥ ६ ॥ अह आगओ कथाई सेणो
 पृयस्स दंसणनिमित्तं । उक्खिद्वा गोहुई अशोअं चौयणं दाउ ॥ ७ ॥ अह कम्मचिदाणाओ विवाह्या दोषि असणिपाण । अशं-
 तदुक्खिवओ तो जाओ जणओ परियणी य ॥ ८ ॥ तत्थभया महणा जुर्गथरो केवली समोसरिओ । पुढो गर्हेषिसेसं वसुणा सो निय-
 यगुत्तण ॥ ९ ॥ केवलिणा सिङ्गु से मिढो सोहम्मक्षणमणुप्त्वो । सेणो पुणो महिळही वंतरदेवो समुणओ ॥ १० ॥ कारणमिह सामन्ने
 सुद्दे सिद्धस्स आसि कराणिच्छा । इयरेण उ सामन्नं महियेषि न पालियं सम्म ॥ ११ ॥ इय नाउ परमत्थं सामन्नमणोरहे अमुच्चतो ।
 गिहवासेषि सुसहृदो वरेज मंदायरो गेहे ॥ १२ ॥

आह स्त्रीन्द्रियविषयाणामरक्तद्विष्टमध्यस्थासंबद्धानां मेहगेहवासयोश्चैकविषयत्वादर्थभेदो नोपलभ्यते, तत्कथं न पुनरुक्तदोषः ?
 इसि भ्रत्यम्, देशविरतेश्चित्ररूपत्वादेकस्मिन्मयि विषये परिणामनानात्मप् । एकस्यापि परिणामस्य विषयभेदोऽपि संभवतीति सर्व-
 भेदनिषेधार्थत्वात्प्रश्नस्य न पौनरुक्त्यमिति व्याख्यानगाथाभिः प्रकाशितमेव, अतः सूक्ष्मधियाऽज्ञोरुच्य समाधानं विद्येयम् ।
 इति गाथासुसदशकार्थः ॥ ७६ ॥

अथ प्रकृतमकरणपृष्ठसंहरन्, प्रकरणान्तरं संक्षयत्यन्ताह—

इय सत्तरसगुणज्ञुत्तो जिणागामे भावसादगो भणिओ । एस उण कुललज्जोगा लहड़ लट्ठु भावसाहुत्तं ॥७७॥

‘इति’ उक्तप्रकारेण सप्तदशगुणयुक्तो जिनागमे भावश्रावको भणित इति प्रकटार्थम् । ‘एषः’ एवंविधः ‘पुनः’ शब्दो विशेषणार्थः । कि विशिनस्ति ? द्रव्यसाधुस्तावदेव भणित एवागमे । यदुत्तम्—“मिडपिंडो दब्बघडो सुसावओ तह य दब्बसाहुचि । साहू य दब्बदेवो सुद्धनयाणं तु सब्बेसि ॥ १ ॥” एवंविधः परिणामोपार्जितकुशलयोगात्पुनः ‘लभते’ अवाप्नोति ‘लभु’ शीघ्रं ‘भावसाधुत्वं’ यथाऽवस्थितयस्तित्वम् । इति गाथार्थः ॥ ७७ ॥

कीदृशः पुनर्भाविसाधुर्भवतीत्युच्यते—“निर्वाणसाधकान् योगान् यस्मात् साधयते ऽनिश्चम् । समश्च सर्वभूतेषु तस्मात्साधुरुदाहतः ॥ १ ॥ शान्त्यादिगुणसंपदो मैत्र्यादिगुणभूषितः । अपमादी सदाचारे भावसाधुः प्रकीर्तिः ॥ २ ॥” स कथं छप्त्वैः प्रत्यभिज्ञायते ? लिङ्गैः । कानि पुनर्लानि ? इत्याह—

एवस्त्व उ लिङ्गाद्वै सधुला मम्भाणुसारिज्ञो किरियो । सद्गा पवरा धैम्मे पञ्चवणिजत्तमुजुभावा ॥ ७८ ॥
किरियासु अप्पमाओ आरंभो सङ्कणित्तज्ञणेहाणे । गुरुओ गुणाणुराओ गुरुआणाराहणं परम् ॥ ७९ ॥

द्वारगाथाद्यम् । अस्य व्याख्या—‘एतस्य’ पुनर्भाविसाधोः ‘लिङ्गानि’ चिह्नानि ‘सधुला’ समस्ता ‘मार्गानुसारिणी’ मोक्षाध्वानुपातिनी ‘क्रिया’ चेष्टा प्रत्युपेक्षणादिका १ । तथा ‘अदा’ चाच्छा ‘प्रवरा’ प्रधाना ‘धैम्मे’ संयमविषये २ । तथा ‘प्रहापनीयत्वं’ सद्वोचलम्पटस्वं ‘ऋजुभावात्’ अकौटिल्येन ३ ॥ ७८ ॥ तथा ‘क्रियासु’ विहितानुष्ठानेषु ‘अप्रमादः’ अशैधित्यम् ४ । तथा ‘आरम्भः’ प्रवृत्तिः ‘शक्तनीये’ शक्त्यनुरूपे ‘अनुष्ठाने’ तपश्चरणादौ ५ । तथा ‘गुरुः’ महान् ‘गुणानुरागः’ गुणपक्षपातः ६ । तथा ‘गुरुञ्जाराधनं’ आचार्यदिश्ववस्तित्वं ‘परम्’ सर्वगुणप्रधानम् ७ । इति सप्त लक्षणानि भावसाधोः । इति

गाथाद्वयसमाप्तार्थः ॥ ७९ ॥

व्यासार्थस्तु स्वत्कारः स्वयमेवाह—

मग्ने आगमनीई अहवा संविग्रहहुजणाइल्लं । उभयाणुसारिणी जा सा मरगणुसारिणी किरिया ॥ ८० ॥

मृग्यतेऽन्विष्यतेऽभिमतस्थानाचाप्तये पुरुष्यैः स ‘मार्गः’ । स च द्रव्यमावभेदादद्वेषा । द्रव्यमार्गो ग्रामादेः । ग्राममार्गो मुक्ति-पुरस्य । सम्यग्ग्रामान् (दर्शन) चारित्ररूपः, क्षायोपशमिकभावरूपो वा तेनेहाधिकारः । स पुनः कारणे कार्योपचारात् ‘आगमनीतिः’ सिद्धान्तभणिताचारः । अथवा संविग्रहहुजनाचीर्णभिति द्विरूपोऽवग्रन्तव्य इति । तत्रागमो वीतरागवचनम् । उक्तं च—“आगमो व्याप्तवचनमासं दोषक्षयादिदुः । वीतरागोऽनुतं वाक्यं न ब्रूयाद्वेत्वसंभवात् ॥१॥” तस्य नीतिरूपसर्वादरूपः, शुद्धसंयमोपायः स मार्गः । उक्तं च—“यस्मात्प्रवर्तकं भुवि निवर्तकं चान्तरात्मनो वचनम् । धर्मश्वेतसंस्थो धौनीन्द्र चैतदिह परमम् ॥ १ ॥ अस्मिन् हृदयस्थे सति हृदयस्थस्त्वतो मुनीन्द्र हति । हृदयस्थिते च तस्मिन्नियमात् सर्वार्थसंसिद्धिः ॥२॥” तथा संविग्रा मोक्षाभिलाषिणो ये चहवो चनाः, अर्थाद्वीतीतार्थाः, इतरेषां संवेगायोगात्, तैर्यदाचीर्णमनुष्टुप्तिं क्रियास्यम् । इह च संविग्रहणमसंविशानां वहनामप्यप्रमाणतां दर्शयति । वहुजनग्रहणे संविशेऽप्येकोऽनामोगाऽनवदोधादिभिर्विनियमप्याचरेत् । ततः सोऽपि न प्रग्राममित्यतः संविग्रहुजनाचरितं मार्गः । इत्यत एवाह—‘उभयाणुसारिणी’ या आगमाचाधया संविग्रहवहाररूपा सा मार्गाणुसारिणी क्रिया । इति गाथार्थः ॥ ८० ॥

आह आगम एव मार्गो वक्तुं मुक्तः । वहुजनाचीर्णस्य पुनर्मार्गीकरणमयुक्तं, शास्त्रान्तरविरोधात्, आगमस्य चाप्रमाणतापत्तेः । तथा हि—“वहुजणपवित्तियेत्तं इच्छते हि इह लोहओ चेव । घम्मो न उज्जिष्यन्वो जेण तहि वहुजणपवित्ती ॥ १ ॥ ता आणाणु-

गयं जं तं चेव बुहेण होइ कायव्वं । किमिह यहुणा जणेण इंदि ण सेयत्थिणो बहुया ॥ २ ॥” तथा—“ जेद्गुमि विज्ञामप्पे उचिए अणुजेद्गूयणमजुत्ते । लोयाहरणपि तहा पवडे भयवंतवयवृण्णमि ॥ १ ॥ ” आगमस्तु केवलिनाऽपि नाममाणीक्रियते । यतः—“ ओहो सुओषड्तो सुयनाणी जइवि गिफहै असुद्दे । तं केवलीवि छुजहै अपमाणसुर्य भवे हहरा ॥ १ ॥ ” आगमे सत्य-प्याचरितस्य प्रमाणीकरणे तस्य लघुता स्फुटैवेति, नैतदेवम्, अस्य स्वरस्य शास्त्रान्तराणां च विषयविमागमपरिज्ञानात् । तथा हि—इह सत्रे संविग्रहीतार्था आगमनिरपेक्षे नाचरन्ति । कि तहि ?—“ दोसा जेण निरुभयंति जेण रिज्जंति पुञ्चकम्माइ । सो सो मोक्षोवाओ रोगावत्यासु समणे व ॥ १ ॥ ” इत्याध्यागमं स्परन्तो द्रव्यशेषकालभावपुरुषाद्यौचित्यमालोच्य संयमवृद्धिकार्येव किञ्चिदाचरन्ति, तस्मान्येऽपि संविग्रहीतार्थाः प्रमाणयन्तीति स मार्गोऽभिधीयते । भवदुच्चारितशास्त्रान्तराणि पुनर्सेविग्रहीतार्थलोकमसमझसप्रदृतिमाश्रित्य प्रवृत्तानि, ततः कथं तैः सह विरोधसंभवः ? तथाऽगमस्यापि नाममाणतापत्तिः, अपि तु सुष्टुतरै प्रतिष्ठा, यस्मादागमोऽप्यागमश्रुताङ्गाधारणाऽपीतमेदात् पञ्चधा व्यवहारः प्रख्ययते । यत उक्तं स्थानाङ्गे—“ पंचविहे वपहारे पञ्चते । तंजहा—आगमववहारे १, सुयववहारे २, आणववहारे ३, धारणाववहारे ४, जीयववहारे ५ ॥ ” जीताचरितयोश्चान्तरत्वादाचरितस्य प्रमाणत्वे सुवरामागमस्य प्रतिष्ठासिद्धिः । ये पुनर्मैद्वान्धा गीतार्थाचरितं मार्गमितरज्ञनाचरितानि निर्दर्शनीकृत्यं निर्लोक्यन्ति ते वराका क्यमाणद्वयः, इति मृष्णैवोऽध्योपयन्ति । यत उक्तम्—“ मृढा अणाइमोहा तज्ज्वतामोसि तं क्यन्त्यता । तं चेव उ मर्षता अवमन्ता न याण्ति ॥ १ ॥ ” तस्मादागमाविद्वमाचरितं प्रमाणमिति स्थितम् ॥

अङ्गह भणियंपि सुए किञ्चि कालाइकारणावेक्खं । आइस्त्रामन्नह चिय दीसइ संविग्रहीतहि ॥ ८१ ॥

‘अन्यथा’ प्रकारान्तरेण ‘भणितम्’ उक्तमपि ‘श्वते’ रागतामग्ने ‘किञ्चिद्’ वसु ‘कालादिकारणापेष्ठ’ दृष्ट्यादित्य-स्थालोचनपूर्वकं ‘आचीर्ण’ रुद्रवहृतमन्यथैव, चियशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । ‘हयते’ साक्षादुपर्लभ्यते ‘संविश्वतीतार्थः’ उक्तस्वरूपैः । इति गाथार्थः ॥ ८१ ॥

कि तद् ? इत्याह—

कण्पाणि पातुरणं अग्नोयरस्वाय श्लोलियाभिक्खा । ओवगहियकटाहयतुंष्वथमुहदणदोराई ॥ ८२ ॥

‘कल्पाना’ आगमप्रतीतानां ‘प्रात्रणं’ परितो वेष्टने प्रतीतमेव । ते हि किल कारणव्यतिरेकेण मिक्षाचूपादौ गल्लता संवृत्ताः स्फूर्त्यगता एव योद्वया इत्याग्नमाचारः । संपत्ति श्रावियन्ते—‘अग्नोयर्’ इति अग्नावतारः परिधानविशेषः साधुजनश्वनीत-स्तस्य त्यागः कटीपद्मकस्यान्यथाकरणम् । तथा ‘श्लोलिका’ चाहुलभ्यमानपात्रवन्धयावकरणस्माप्ता, तथा ‘मिक्षा’ सा हि किल चाहुपरिधृतमाजनैविधेयेत्यागमः । तथा औपग्रहिककटाहयतुष्वकमुखदानद्वरकादथोऽपि सुविदिता एव साधुनामाचरिताः संप्रतीति गम्यते । इति गाथार्थः ॥ ८२ ॥

तथा—

सिक्किगनिकिववणाई पजोसवणाइतिश्चिपरावत्तो । भोवणविहिभ्रह्मतं पमाई विविहमङ्गंपि ॥ ८३ ॥

सिक्किको दक्षकरणितो माजनाघारविदोपः, लक्ष्मि निक्षेपणं वन्धनमर्थात् पश्चाणाम्, ग्रादि शब्दात् एडलकपात्रकेसरिकादि-धारणम्, युक्तिलेपनं पात्रलेपनम् । तथा ‘पर्युषणादिनिश्चिपरावत्तोः’ पर्युषणासंवत्समिक्षम्, आदिशब्दाष्टुमरिक्षम्, केषांचित्प्रत्येतत्

पाक्षिकमपि गृह्णते, तेषा तिथिपरावर्तेस्तथ्यन्तरकरणं, सुप्रतीतमेतत् । तथा ' भोजनविधेरन्यत्वं ' यतीनां प्रतीतम् । अन्येषां तु न
व्याख्येयमेव, गुप्तस्वीकारमे तस्य विधानात् । आह च—“ उकायदयावंतोऽपि संजओ दुल्हं कुणइ धोहिं । आहारे नीहारे
दुगंच्छिए पिंडगहणे य ॥ १ ॥ ” ‘ एमाई ’ इति शाकूतयैल्या, एवंशब्दवकारलोपात् । एवमादिग्रहणेन मन्दमेघसः पुरुषान् वाच-
नया ग्रहणधारणाऽसमर्थनिवृद्धय पट्टिकापठनप्रवृत्तिः, किञ्चित् संयमविरोधेऽपि सिद्धान्तस्य पुस्तकेवारोपणम्, कवलिकादिधारणं
च ग्रदद्यनाव्यवच्छित्ये गीतार्थप्रणाते गृह्णते । चिविधमन्यदप्याचरिते प्रमाणभूतमस्तीति । तथा च व्यवहारमात्यम्—“ सत्यप-
रिणा छकापसंजमो पिंडउत्तरज्ञाये । स्वमं वसहे गोवे जोहे सोही य पुळखरिणी ॥ २ ॥ । अयमर्थः—शत्रपरिज्ञात्ययने सत्रोऽ-
र्थतश्चावगते भिक्षुरुत्थापनीयः, हत्यागममुदा । जीतं पुनः पट्टिकायसंयमे दशवैकालिकपङ्गजीवनिकार्थयने ज्ञाते भिक्षुरुत्थाप्यते ।
तथा पिंडेषणायां पठितायामुक्तराध्यथनान्यधीयन्ते स्म, संप्रति तान्यधीत्याचार उदित्यते । पूर्वं कल्पसूक्ष्मा लोकस्य शरीरस्थिति-
हेतवोऽभूतन्, इदानीं सहकारकरीरादिभिर्व्यवहारः । तथा हृषभाः पूर्वमतुलवला धवलवृषभा शभूदुः, संप्रति शूसरैरपि लोको व्यव-
हरति । तथा शोषाः कर्पकाशक्रवर्त्तिशृष्टपतिरत्नवत्तशिन् एव धान्यनिष्पादका शभूषुः, संप्रति तादगमावेऽपीतरकर्षकैलोको निर्वहति ।
तथा पूर्वं योधाः सहस्रयोधादयोऽभूतन्, संमत्यलप्यलपराक्रमैरपि राजानः शत्रुनाक्रम्य राज्यमसुपालयन्ति । तदत्साधवोऽपि जीव-
व्यवहारेणापि संयममाराधयन्ति, इत्युपनयः । तथा शोधिः प्रायभिसं पाप्मासिकायामध्यापत्तौ जीतव्यवहारे द्वादशकेन निरूपि-
तेति । पुळखरिण्योऽपि प्राक्कनीभ्यो हीना अपि लोकोपकारिण्य एवेति दार्ढनित्क्योजना पूर्ववत् । एवमतेकवा जीतमुपलभ्यते ।
इति गाथार्थः ॥ ८३ ॥

अथवा कि बहुना—

जं सब्वहा न सुते पडिसिञ्चं नेय जीववहहेऊ । तं सब्वंपि पमाणं चरित्तधणाण भणियं च ॥ ८४ ॥

‘यद्’ वस्तु ‘सर्वथा’ सकलश्कारैः नैव ‘सूत्रे’ सिद्धान्ते ‘प्रतिषिद्धं’ निवारितं, मैथुनसङ्गवत् । उक्तं च—“न प किंचि अप्युषायं पहिलिद्धं ताविद्विष्टिदेहि । तोमुं मेहुणभावं न तं विणा रागदोसेहि ॥ १ ॥” नापि ‘जीववधहेतुः’ आधाकर्मप्रहणवत् । ‘तद्’ जीतानुष्ठानं सर्वमपि प्रमाणम् । चारित्रमेव धनं येषां तेषां (‘चारित्रधनाना’) चारित्रिणामागमानुज्ञातत्वात् ‘भणिते’ उक्तं चागमे । इति गाथार्थः ॥ ८४ ॥

यद्भणितं तद्देवाह—

अवलंबित्तुण कजं जं किपि समायरंति गीयतथा । थेवावराह बहुगुण सब्वेसिं तं पमाणं तु ॥ ८५ ॥

‘अवलम्ब्य’ आश्रित्य ‘कार्यं’ संयमोपकारि यत्किमपि ‘आचरन्ति’ आसेवने ‘गीतार्थः’ विदिवागमतत्वाः । ‘स्तोकापराधं’ अल्पदीर्घं, ‘बहुगुणं’ बहुनामुपकारकारि, सर्वेषामपि चारित्रिणां तत्प्रमाणमेव । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । इत्यागमगाथार्थ ॥ ८५ ॥

अत्र कथित्कुटिल एवमाह— नविमाचरिते युष्माभिः प्रमाणीकृतेऽस्माकं पितृपितामहादयो नानारम्भमिथ्यात्क्रियाप्रवृत्तयोऽभूत्, अतोऽस्माकमपि तर्थैव वर्तित्सुचितम् ? इत्यत्रोच्यते—सौम्य ! भागेणापि नीयमानो मा उन्मार्गेण गमः, यतोऽस्माभिः संविमाचरितमेव स्थापितं, न सर्वपूर्वूरुषाचरितमित्युन्मत्, इव पलपति भवानिति । अत एवाह—

जं युण पमायरुवं गुरुस्त्वाघवच्चितविरहियं सवहं । सुहसीलसदाइन्नं चरित्तिणो तं न सेवति ॥ ८६ ॥

‘यत्युमः’ आचरिते ‘प्रमादर्थं’ संयमयाधकत्वात् । अत एव ‘गुरुलाभत्तिक्षेपिरहितं’ सगुरुमिदसप्तमुण्डे चेति पर्यालोचबर्जितं, अत एव ‘सवधं’ यतनाभावात् । ‘सुखशीलः’ इहलोकप्रसिद्धाः, ‘शठः’ मिथ्यालम्बनप्रधानाः, तैरचीर्णमाचरितम्, ‘चारित्रिषः’ शुद्धचारित्रिकृतः ‘तज्ज्ञ सेवन्ते’ नानुतिष्ठन्ति । इति गाथार्थः ॥ ८६ ॥

अस्यैवोल्लेखं दर्शनवाह—

जह सहृदेसु ममर्त्त रादाप असुद्धउवहिभवाई । निदेजवसहितूलीमसूरिगाईण परिभोगो ॥ ८७ ॥

‘यथा’ इत्युपदर्शने, ‘श्राद्धेषु’ आवकेषु ‘ममत्वे’ ममीकारं, मर्दीयोज्यं आवकः, इति गादाग्रहम् ।—“गामे कुले वा नगरे व देसे ममतमावै न कहिंचि कुजा ॥” इत्यागमनिचिद्गमपि केचित् कुर्वन्ति । तथा ‘राद्या’ शरीरशोभाकाम्यया ‘असुद्धोषधिमकादीनि’ केचिद्गहन्ति, तवाशुद्धान्युद्धमादिदोषदुष्टानि, उपधिर्वस्तपात्रादिः, भक्तमयनं, आदिशब्दादृपाश्रयः, एतान्यप्यागमे निषिद्धानि । यत एवमार्षम्—“पिंडे सेऊं च वन्धं च चउत्त्वं पायभेव य । अकृप्यिं न इच्छेजा पटिगाहेज कप्यिये ॥ १ ॥” इह च गदाग्रहणं पुष्टालम्बनेन दुर्भिक्षाधेभादौ यतनपाऽशुद्धमपि शुद्धतो न दोषः, इति ज्ञायनार्थम् । यतोऽवाणि पिण्डनिरुक्तौ—“एसो आहारचिह्नं जह भणिओ मन्त्रभावदेसीहि । धम्माधससगजोगा जेण न हायेनि तं कुजा ॥ २ ॥” तथा—“कारणपदिसेवा शुण भावेणासेवणति ददुच्चा । अंणाप तीर्ण भावे सो मुद्दो भोक्यहेडति ॥ ३ ॥” तथा ‘निदेज’ हति पश्चलेखनेनाचन्द्रकालिकं प्रदत्ता चमतिर्गृहम्, एषाऽपि साधूनामकल्पनीयोः, अनगारत्वहानेभयसंस्थापनादौ कायवधसंभवात् । पठायेव च—“अनिकचित्तम् जीवे कसो घरसंरणगुलिसंदुर्ध्वं । अविकसिया य तं तद पटिआ असर्जयाण पहे ॥ ४ ॥” तत्तद्ग्रहणमप्येके-

रात्मर्पते । तथा तूलीमधुरकदीनामपि परिभोगः कैश्चिद्दिवीयते । तत्र तूलीमधुरके प्रतीते, आदिशब्दात्कास्यतान्नपात्रादिप्रिहः, एतान्यपि गतीर्ला च कहते । वलोवाहि—“ अलीनेहिवि जेहि गहिएहि असंजमो न ते गहणे । जह पोत्थदूसपणए तणपणए चम्पणए य ॥ १ ॥ गंडी कच्छवि मुद्दी संपुडफलए तहा छिवाडी य । एर्य पोत्थयपणयं पश्चतं बीमरामेहि ॥ २ ॥ बाहल्लपुहचेहि गंडी पोत्थो उ तुक्षगो दीहो । कच्छवि अते तणुओ मज्जे पिहुलो मुणेयब्बो ॥ ३ ॥ चउरंगुल दीहो वा बंद्धागिइ मुडिपोत्थगो अहवा । चउरंगुलदीहो चिय चउरंसो होइ विक्षेओ ॥ ४ ॥ संपुडगो दुगमाई फलगावोज्जं छिवाडियेत्ताहे । तणुपसुसियरुबो होइ छिवाडी बुहा बेति ॥ ५ ॥ दीहो वा हस्सो वा जो पिहुलो होइ अप्पवाहलो । ते मुणियसमजसारा छिवाडियोत्थं भर्जतीह ॥ ६ ॥ तुम्हिं च मृपपणमं समासओ तंपि हाइ नायव्यं । अप्पडिलेहियदूसं दुपडिलेह च विक्षेयं ॥ ७ ॥ अप्पडिलेहियदूसे तूली उबहाणगं च नायव्यं । गंडुवेहाणालिगिणिमधुरए चेव पोत्थमण ॥ ८ ॥ वलहवि कौयवि पावार नव्यर्थं तह य दाढीयाली य । दुपडिलेहियदूसे एर्य बीयं भवे पणगं ॥ ९ ॥ वलहवि हत्थुत्थरणं कौयवओ रुयपूरिओ पडओ । दहियालि धोयपोसी सेसपसिद्धा भवे भेया ॥ १० ॥ तणपणमं पुण भणियं जियेहि दुडुकम्भमहेहोहि । सालीबीहीकोहराल्यरम्भे तणाहै च ॥ ११ ॥ अयाएलगाविमहिसी मर्झणमजिणं तु धंघर्म होइ । तलिगाखलुगघद्वे कोसगकलीयबीएण ॥ १२ ॥ तह वियडहिरण्णाईयाहै न गिण्हइ असंजमो भाहु । सुयपडिङ्कुं सर्वे न हु कप्पइ चत्ताञ्जुक्षणं ॥ १३ ॥ जाईफलपूर्गाई साहुण अकण्यिया अचित्तावि । रामंग जेण भवे न तेसि दाणं न वा गहणं ॥ १४ ॥ १७।

अथ प्रस्तुतपूर्णसंहरनाह—

इच्चाई असमं जसमणोगहा खुइचिक्किर्यं लोट । बहुपहिवि आयरियं न घमाणं सुद्धचरणाणं ॥ १८ ॥

‘इत्यादि’ एवं प्रकारे ‘असमज्ञास’ वकुमध्यनुचितं शिष्टानाम्, ‘अनेकधा’ अनेकप्रकारे कुद्राणो तुच्छस्वाना चेष्टिमाचरितं ‘लोके’ लिङ्गिज्ञे ‘षडुभिरपि’ अनेकैरप्याचीणे ‘न प्रमाणे’ नालग्नवन्हेतुः ‘शुद्धवरणानां’ निष्कलद्वाचारित्रिणाम् । अप्रमाणता चास्यागमनिपिद्धत्वात्, संयमविरुद्धत्वात्, अकारणप्रवृत्त्यात् सम्यगालोचनीया । इति गाथार्थः ॥ ८८ ॥

एवमालुपञ्जिकमभिधाय ग्रस्तुतोपसंहारमाह—

गीयत्थपारसंता इय दुविहं मग्नमणुस्तरंतस्त । भावजहस्ते जुत्तं दुप्पसहंते जओ घरण ॥ ८९ ॥

‘शीतार्थपारतन्त्यात्’ आशमविदाङ्गया ‘इति’ उत्तरात्या ‘ठिंविधं’ ठिंप्रकारं ‘माँग्मलुसरतः’ तदशुसारेण व्यवहरतः साधोरिति गम्यते, ‘भावयतित्वं’ सुसाधुत्वं ‘युक्ते’ उचिते वकुमिति शेषः । किम् ? इत्यत अह—‘दुष्पसहान्तं’ दुष्पसहा-यार्यपर्यन्तं ‘यतः’ यस्मात् ‘घरणं’ चारित्रमाणमे श्रूयत इति शेषः । अयमभिधाय—यथैवविधाय सरुभावसारं यत्प्रानाशारित्रिणो नाम्युपगम्यन्ते, तत्सदादन्येषामलुपलम्भाद्यथवच्छिलम् चास्यिम्, तद्वयवच्छेदातीर्थं चेत्यायात्मृ । एतच्च प्रत्यक्षीभूतभूतमव-द्यभाविद्यावस्वभावस्य भगवतो महादीरस्य यत्प्राप्ता सह विरुद्धमिति न प्रेक्षापूर्वकारिणः प्रतिपद्यन्ते । यतो व्यवहारभाव्यम्—“केसि चिय आएसो दंसणनाणेहि यद्गुण तित्व । चोच्छिलम् च चरितं वयमाणे भारिया घउरो ॥ १ ॥ जो भण्ड नत्यि धम्मो न य सामझ्ये न चेव य यपाइ । सो समणसंबबज्ञो कायक्त्री ‘सञ्चरंधेण ॥ २ ॥’ इस्याद्यागमप्रामाण्यातीतव्यवहारिणः सुसाध्व इति स्थितम् ॥ ८९ ॥

१ वायव “समणसंधेण” इत्युपलभ्यते ॥

उक्तं प्रथमे भावसाधुलिङ्गम् । अथुना द्वितीयमाह—

सद्गा तिच्छभिलासो धर्मे प्रवरत्तणं इमं तीसे । विहिसेवै अंतित्ती सुद्गदेशणा खलियंपरिसुद्धी ॥ ९० ॥

श्रद्धा प्रवरा धर्म इति द्वितीयं लिङ्गसुकम् । तत्र श्रद्धा तीव्रः पहुरभिलाषः कर्मक्षयोपशमसज्जानप्रभवः । न पुनर्विष्प्रतिभास-
मात्रं, बालस्य रबग्रहाभिलाषवत् । 'धर्मे' श्रुतचारित्रस्ये 'प्रवरत्वं' प्रवानत्वं विशेषणीकृतं 'इदं' वक्ष्यमाणं 'तस्याः' श्रद्धायाः फल-
भूतस् । तथाथ—विविसेवा १ अतुमिः २ शुद्गदेशना ३ भवलितपरिशुद्धिः ४ इति लिङ्गानि श्रद्धायाः प्रवरत्वस्य । इति गाथार्थः ॥ ९० ॥

एतान्येव गतेऽनु विभावयितुर्विभिसेवाविशुद्धाह—

विहिसारं चिय सेवइ सद्गालू सत्तिमं अणुद्वाणं । दव्वाह्नदोसनिहओवि पक्खवायं वहङ्ग तम्मि ॥ ९१ ॥

'विधिसारं' विधिप्रधानमेव 'सेवते' अनुतिष्ठति 'श्रद्धालुः' श्रद्धागुणवान् 'शक्तिमान्' सामर्थ्येषितः सन् 'अनुष्टानं'
प्रत्युपेक्षणेषणादिकं कुल्यं, श्रद्धालुत्वस्यान्यथानुपपत्तेः । यदि पुनः शक्तिमान् स्यत्ततः का वार्ता ? इत्याह—द्रव्याण्यादारादीनि,
आदिशब्दात् क्षेत्रकालभावाः परिगृह्णन्ते, तेषां दोषः प्रतिकूलता, तेन निहतोऽपि भावपीडितोऽपि 'पक्षपातं' भावप्रतिष्ठन्धं 'वहति'
धात्यति 'तस्मिन्नेव' विध्यनुष्टान एव साधारणत्वादाक्षयस्य । इति गाथार्थः ॥ ९१ ॥

कर्यं पुनरनुष्टानाभावे पक्षपातसंभवः ? इत्याह—

निरुमो भोजरसद्गृ कंवि अवस्थं गओ असुहमन्नं । भुंजं न तंमि रजङ्ग सुहभोयणलालसो धणियं ॥ ९२ ॥

'नीरुमो' ज्वरादिरुजा रहितो भोजयानि स्वप्नखाद्विशेषं जानातीति । 'मोजयरसद्गः' 'कामस्य-

वस्था' दुष्कालदारियादिजनिता' 'गतः' प्रोक्षः सन् 'अशुमं' अनिष्टं 'अचं' भोजनं शुज्ञानो न 'तस्मिन्' अशुमाश्चे 'रज्यति' शृदिष्टुपैति । तथा हि संभवत्ये^१ तद—“सुष्ठुपरालालिओवि हु दुकालदालिद्विषुओ शुरिसो । अकडयहुल्लारै शुंजाइ तद कंदुयं कंटि ॥ १ ॥ कहुयरसं च गुयारै अरणिदलाई हुडिशराईयं + शुजइ जणो छुहेतो तरुछलीहिलिशिलाई ॥ २ ॥” न चासौ शृदि-माधते, अपि तु 'शुभमोजनलालसः' विशिष्टाहारलम्पट एव भवति । लक्ष्याम्बेतो शुद्धां, ततः सुभिश्वमवाप्य फुनरपि शोभना-हारं भोक्ष्ये, इति भनोरथवानिति । 'ध्यायं' इति यादम् । इति गाथार्थः ॥ ९२ ॥

एवं द्वान्तः, अधुना दार्ढनितिक्योजनामाह—

इय सुद्धचरणरसिओ सेवतो दृढवओ विरुद्धंपि । सद्गागुणेण पसो न भावचरणं अहक्षमइ ॥ १३ ॥

‘इय’ शब्दः प्राकृत एवंकारार्थी हम्यते । तते एवं शुभमक्षमोगद्वान्तोन ‘शुद्धचरणरसिकः’ निष्कलहस्यमपालनोत्साहवान् ‘सेवमानः’ द्रव्यतो वाहशृङ्घ्या, ‘विलद्वं’ अकल्पनीयमौपधपथ्यादि, ‘अपि’ शुद्धादैयावृत्यादिकं चाकुर्वन ‘थद्गागुणेन’ संय-माराधनलाम्पटधरसिणामेन (एषो ‘न’) वैव भावचरणं ‘अतिकामति’ अतिचरति । उक्ते च—“दध्याइया न पायं सोहण-भावस्तु हुंति विघ्करा । वज्ञकिलिया य उ तहा हुंति लोए विसिडुमिण ॥ १ ॥ दध्याकन्सुप्पलतारुणं व सुहडस्स निव्युहं कुणइ । पहुआणाए संपत्तियस्त कंडेपि लम्बाई ॥ २ ॥ जह चेव सदेसमिति तह परदेसेवि हंदि धीरार्व । सर्वं न चलइ समुच्चियंमि कंजमि पुरिसार्ण ॥ ३ ॥ कालोवि हु दुष्किमक्षवाइलक्षणो न खलु दाणपूराण । भिदइ आसयरपाण अवि अहिययरं विसोहिइ ॥ ४ ॥ एवं चिय मव्वसंसवि चरित्सिओ चहि महाणुभावसह । सुहसमायागिओ भावो परियताइ कयाइ ॥ ५ ॥” भावश्च क्रियाती

महानेत्र यतोऽवाचि—“कियोश्चन्यथ ये यावो मावशून्यो च वा किया । अवयोरन्तरं दृष्टं भावुखद्योतयोस्ति ॥ १ ॥ तो होअ
उ असमत्यो रोगेण व पेण्डिजो द्वारियदेही । संब्वमयि जहामणियं कयाह न तरिङ्ग काउं जो ॥ २ ॥ सोवि य नियमकंभवस-
यविइशलं अगूहतो । मौत्रुण कुडचरियं 'जड जयई तो अवसां जई ॥ ३ ॥ ” ९३ ॥

उक्ता विधिसेवा । संप्रत्यत्सिवरूपमाह—

तिच्चि न चेव विद्व लक्ष्माजोगेण नाणवरणोसु । वैयाक्तचतुर्वाईसु जहविरियं भावओ जयइ ॥ ९४ ॥

‘वसि’ सन्तोषं, कंतकल्पोऽहमेतावतैव, इत्येवंरूपां ‘न चेव’ इति चक्षन्दस्य पूरणत्वाक्षेत्र ‘विन्दति’ प्राप्नीति थडाया
योगेन संबन्धेन ज्ञानचरणयोर्विषये ज्ञाने परितं याकला संयमानुष्ठानं निर्वहतीति संचिन्त्य न तद्विषये प्रभाव्यति । कि तर्हि ? नवन-
वश्चुतसंपुर्पार्जनोत्साहं न सुश्रुति । यदुक्तम्—“जह जह सुयमवगाहइ अझसवरसपमरसंनुयमउव्वं । तह तह पलहाइ मुणी नवनव-
संवेगसद्वाए ॥ १ ॥ अपुव्वनाणगहणा निष्वभासेण केवलुप्पत्ती । भणिया सुयंसि तम्हा एयंसि महायरो जुतो ॥ २ ॥” तथा—
“अत्यो जसम जिणुत्तमेहि भणिओ जायंसि मोहकवए बद्धं गोयममाइएहि सुमहाबुद्धीहि जं सुक्तओ ॥ संवेगाहणाण बुइडिजणां
तिथेसतामायहं कायव्वं विहिणा सया मैवनवं नाणर्स तस्सज्जणं ॥ ३ ॥ तथा चालिकिषये विशुद्धविशुद्धतरसेयमस्थानावासये
सद्भावनासारं सर्वमनुष्ठानमुपयुक्त एवानुरितिष्ठति । यस्मादप्रमादकुत्ता: सर्वेऽपि साधुव्यापारा उखोसरसंयमकण्ठकारोहणेन केवल-
ज्ञानलाभाय भवन्ति । तथा चागम—“जोगे जोगे जिषासासंभिदुक्तवक्तवया पउंज्जले ॥ एकीकंसि अर्पन्ता घर्वुता केकली जाया

१ “जई जयंतो अथस्स जई ” इत्यपि ॥

॥१॥” तथा वैयावृत्यतपसी प्रतीते, आदिशब्दात्प्रत्युपेक्षणाप्रमार्जनादिपरिग्रहः, तेषु ‘यथावीर्य’ सामर्थ्यानुरूपं ‘भावतः’ सदूभावसारं ‘यतते’ प्रयत्नवान् भवतीति । अयमत्र भावः—‘वैयावृत्यतपसोरपि हृषि न मुञ्चति, भावयति च—“भरहो वाहुबलीवि व दसामुखस्तद्युपो ए एमुद्योरो । देवासचाहृणा तम्हा पडितप्पह जर्ण ॥२॥ कम्ममसंखेऽभवं खवेह अणुसमयमेव उवउत्तो । अप्रयरंभिवि जोगे वैयावचे विसेसेण ॥३॥” तपोविपवेऽपि भावयति—“सव्वार्सि पर्याणीं परिणामवसामुक्तमेह । पायमनिकाइयाणं तवसा उ निकाइयाणंपि ॥४॥ नयति जलधेस्तीरं नो वा नयाऽपि हि नौः श्रिता शमयति न वा भोगो सोगं प्रसिद्धमहौपधिः । जनयति सुखं नो वा लक्ष्मीर्नस्य गृहागता जिनवरतपस्त्वेकान्तेन शिणोत्यशुमोद्दयम् ॥५॥” इत्यादि । इति गाथार्थः ॥५॥

गदितमत्रप्रियम्बद्यम् । अथ शुभदेशनामभिधित्युस्तदधिकारिणमाह—

सुगुरुसमीवे सम्मं सिद्धुतपवाण मुणियतत्तत्थो । तयणुक्षाओ घनो मज्जत्थो देसणं कुणाङ् ॥५॥

सगुरोः संचिन्नगीतार्थचार्यस्य सर्थीपे ‘सम्यक्’ पौरपर्यपर्यलोचनेन ‘सिद्धान्तपदानां’ आगमवाक्यानां पदार्थवाक्यार्थ-महावाक्यार्थेदपर्यार्थप्रकारेण ‘मुणिततत्त्वार्थो’ विज्ञातपरमार्थः । उक्तं च—“पर्यवक्तमहावक्यअद्विपञ्चत्य एत्थ चत्तारि । सुयभावा-वगमंमी हंदि पणारा विनिद्वा ॥१॥ संपुञ्चद्विं जायइ सुयभावस्त्वगमो इथरहा उ । होइ विवज्जामोवि हु अणिदुक्तलओ य सो नियमा ॥२॥” एवंविष एव देशनाधिकारी रुपात्, ‘अन्यस्य ’दोषसंभवः । तथा चागमः—“सावज्ञवज्ञाणं वयणाणं जो न १ ‘अद्विपञ्चत्य’ इत्यपि । २ ‘दोषसंभवात्’ इत्यपि ।

याण्ड विसेसं । वोकुपि वस्त न खमं किर्मग पुण देसणं काउ ॥ १ ॥” एवंविधोऽपि गुरुणाऽनुज्ञातो न स्वातन्त्र्येण भौखर्यास्थिर्या-
तिरेकात् । उक्तं च—“आचार्ये धृयमाणे यस्तिष्ठत्यन्तिकगोचरे । करोत्याचार्यकं मृदः शिष्यतां दृसूत्सूजन् ॥ १ ॥ नासौ
शिष्यो न वाचार्यो निर्धर्मः स कुमारगः । सर्वतो अंशमायातः स्वाचारारत्साधुनिन्दितः ॥ २ ॥” तस्माद्गुरुंनुज्ञातो ‘धन्यो’ धर्म-
धनार्हत्वात् ‘मध्यस्थः’ स्वपक्षपरपक्षयो रागद्वेषरहितः सद्भूतवादी ‘देशनां’ धर्मकथां करोति । इति गाथार्थः ॥ ९५ ॥

तथा—

अवगयपत्तसरूपो तयणुगहहेत्भाववुद्धिकरं । सुत्तभणियं परुवद्व वज्जंता दूरमुम्मग्य ॥ ९६ ॥

अवगतं सम्यगवबुद्धं पात्रस्य श्रावणीयस्य प्राणिनः स्वरूपमाययो येन स तथा । तथाहि—शालभध्यमवुद्धिवृधमेदात्रिविधे पात्रं
श्रावणीयं भवति । तत्र—“बालः पश्यति लिङ्गं मध्यमवुद्धिविचारयति वृत्तम् । आगमतत्त्वं तु दुधः परीक्षते सर्वयत्नेन ॥ १ ॥” तेषां
च देशनाविधिः—“बालाचरणप्रधाना कर्तव्या देशनेह बालस्य । स्वरूपमयि च तदाचारस्तदग्रतो नियमतः सेव्यः ॥ २ ॥” मध्यमवुद्धे-
स्त्वीयसिमितप्रसृतिविकोटिपरिशुद्धम् । आद्यन्तमध्ययोगैहितदं खलु साधुसवद्वृत्तम् ॥ ३ ॥” इत्यादि पात्रानुरूपां देशनां करोति ।—
“यद्गमापितं मुनीन्द्रेः पापं खलु देशना परस्थाने । उन्मार्गनयनमेतद्भवत्याहने दारुणविपाकम् ॥ ४ ॥” इति । अथवोल्मर्गप्रिय-
मपवादप्रियं पारिणामिकं च पात्रं त्रिविधम् । इत्यादिपात्रस्वरूपमवगम्य थद्वावास्तस्य पात्रस्यानुग्रहहेतुरूपकारकारी यो भावः
शुभपरिणामस्तस्य वृद्धिकरम् । तदपि ‘सूत्रभणितं’ आगमोक्तं ‘प्रस्तपयति’ व्याचष्टे, ‘वर्जयन्’ उत्सूजन् ‘दूरं’ यथामवत्येवं

३ ‘धृयमाणे’ इत्यपि ॥

‘उन्मर्य’ मोक्षप्रतीपां वर्णिनीय् । इति गाथार्थः ॥ ९६ ॥

आह देशना अमैषदेशः, स च समभावस्य साचोरविशेषेण दातुसुचितः, किं सामाप्यिकवाधादिभायिनाऽतिसन्धानप्रायेन पात्रपात्रविचारेण ? इति नैतदस्ति, तदनुग्रहाय प्रवृत्तावतिसन्धानायोगात् संलिपातातुरस्य शीरखण्डादिनिषेधनस्ति । काथादिप्रदानवत् । अत एव सामाप्यिकवाधाऽपि नास्ति, सर्वेष्वनुग्रहाद्येत्तुल्यस्वात् । अथवा सूत्रकार एव युक्त्यन्तरमाह—

सर्वंपि जओ दाणं दिङ्गं पश्चंमि दायवाणं हियं । इहरा अपास्थजणंगं पहाजदाणं च सुयदाणं ॥ ९७ ॥

सर्वमपि यतो ‘दाने’ वितरणं ‘दत्तं’ वितीर्णं पात्रं ‘सुतं द्वं’ इति वज्रत् ‘पहाज’ उच्चित्रात्मात् ।—“जीवादिपदार्थज्ञो यः समभावेन सर्वजीवानाम् । रक्षार्थसुवृत्तमतिः स यतिः पात्रं भवसि दातुः ॥ १ ॥” इत्यादुमास्वातिवर्णिताय ‘दायकानां’ (दातृणां) ‘हितं’ कल्याणकारि भवतीति गम्यते । “इतरथा” कुपात्राय परिप्रदारम्भशक्ताय दत्तमिति पश्चत्तम् (‘अनर्थजनकं’) अनर्थफलं स्यादिति शेषः । किं आतः प्रधानदानं च वर्तते, ‘श्रुतदानं’ देशनादिरूपम् । इति ॥ ९७ ॥

ततः किम् ? इत्याह—

सुदूर्थरं च न देयं एयमपत्तंमि नायतस्तेहि । इय देसणावि सुद्धा इहरा मिच्छुत्तमणार्द्द ॥ ९८ ॥

‘सुष्ठुरं’ अतिशयेन, चकारस्यावधारणार्थत्वात् । न देयमेवैतदपात्राय, सप्तम्याश्वतुर्थीर्थत्वात्, ‘ज्ञाततन्त्यैः’ विदितागमसदुभावैः । उक्तं च—“‘सौ दुहो मूढो पुर्विं शुभाहिजो य चकारि’ । उत्तरेसस्य अणरिहो अरिहो पुण दोइ मञ्जस्त्वयो ॥ १ ॥” तथा—“ओहेणवि उत्तरेसो आदेष्णं विभागसीं देशी । नाणाइ शुड्डिडन्नओ यहुरगिराए विणीयस्त ॥ १ ॥” जओ—“अवि-

क्रियमाणवितो क्लिलसई भासई मुरी तहय । धंदालोहं नाउं को कडकरणे पवचेजा ॥१॥ ३॥ जिणपत्रं सुतं देज विशेषस
नाविणीयस्त । न हु दिजइ आभरणं पलिङ्गचिप कम्ब्रत्थस्त ॥२॥ ४॥ इत्यात्राणां पारिहारण पात्राणां चौचित्यवृत्त्या देशनाऽपि
क्रियमाणा शुद्धाऽभिषीयते । इतरथा (अन्यथा) क्रियमाणायां तस्यां श्रोतृणां मिथ्यात्वगमनम् । आदिशब्दात्मदेशातिशयात्मक-
पानशर्याव्यवच्छेदाद्यः प्राणहान्यादयश्च देशकस्य दोषाः संभवन्तीति । अत एव भावानुष्टुतिसामो गीतार्थः भाव्यने । यतोऽ-
यचि—“भग्ने य जोयइ तहा कई भावानुवच्चणनएण । वीयाहाणं पायं च तदुचियाणं कुणइ एसो ॥१॥ गीतार्थः । इति गाथार्थः ॥९८॥

ननु सूक्तभणितं परम्ययतीत्युक्तम्, यत्पुनः स्त्रानुकं पिवादपदं लोकानां, यत्र पृथग्यमानानां गीतार्थानां किमुचितम् ? इत्याह—
जं च न सुते विहितं न य पदिसिद्धं जपान्मि चिररुदं । समइविगच्छियदोसा तंपि न द्रुसंति गीयत्था ॥९९॥

‘इह चशब्दः पुनर्थै हति । ‘यत्’ पुनर्थैजातमनुष्टुपानं वा नेत्र ‘स्त्रे’ सिद्धान्ते ‘विहितं’ करणीयत्वेनोक्तं चैत्यकन्दनावश्य-
कादिवत्, न च प्रतिषिद्धं, प्राणातिपातादिवत् । यत् ‘जने’ लोके ‘चिररुदं’ अज्ञातादिभावं ‘स्वर्मतिविकल्पितदोषाः’ स्वाभि-
प्रायपरिकल्पितदृष्णाः ‘तदपि’ आस्ताभागमोक्तं ‘न दृश्यन्ति’ न युक्तमैतत्, इति परस्य नौषदिशन्ति संसास्त्रुदिभीरवो
गीतार्थः । विदितागमतत्त्वाः । यत उक्तं भग्नवस्याम—“जेणं गोयमा ! अद्वृं वा, हेउं वा, पसिष्यं वा, चागरणं वा, कारणं वा,
अभायं वा, अदिहुं वा, असुर्यं वा, अपरिभार्यं वा, बहुजग्मसञ्ज्ञे आषवेइ, यस्वेइ, पर्वेइ, दंसेइ, निर्दंसेइ, उपदंसेइ । सेणं अरहं-
ताणं आसायणाए बहुइ । अरहेतपमस्तस्स धम्मस्स आसायणाए बहुइ । केवलीणं आसायणाए बहुइ । केवलिपश्चत्तस्स धम्मस्स आसा-
यणाए बहुइ ॥” अन्यत्राऽप्युक्तम्—“जं बहुखाइ एसं न य दीप्तइ कहचि भासियं सुते । न य पदिसेहो दीप्तइ मोणं चिय

तथ गीयाणं ॥ ? ॥ ” इति गाथार्थः ॥ ९९ ॥

गीतार्थी श्वरं परिभावयन्ति—

संविग्ना गीयतमा विहिरसिया पुच्चसूरिणो आसि । तददूसियमायरियं अणइसर्ह को निवारेह ॥ १०० ॥

‘ संविग्राः ’ महूक्षुमोक्षामिलाषिणः ‘ गीयतमा ’ इति पदैकदेशे पदप्रयोगो यथा—भीमसेनो भीम इति । ततो गीताः गीतार्थाः, तमटि प्रत्यये ‘ गीतार्थतमाः ’ इति भवति, अतिशयगीतार्था इति मायः । तरकाले बहुतमागमसदमावात् । तथा विधिरसो विद्यते येषां ते ‘ विधिरसिकाः ’ विधिरहुमानिनः संविधत्वादेव । ‘ पूच्चसूर्यः ’ चिरन्तनमुनिनायकाः ‘ आसन् ’ अभूतन्, तैः ‘ अदृषितं ’ अनिफिद्दं ‘ आवरितं ’ सर्वधार्मिकलोकम्यवहृतं ‘ अनतिभूयी ’ विशिष्टधूतावध्यायनिश्चयविकलः ‘ को निवारयति ’ पूर्वपूर्वतरोत्तमाचार्यशातनाभीर्ण कवित् । इति गाथामायार्थः ॥ १०० ॥

तथैतदपि गीतार्थाः पर्यालोचयन्ति—

अहसाहसमेयं जं उस्सुतपरूपणा कदुविवागा । जापांतेहिवि दिज्जइ निदेसो सुत्तवज्ञत्थे ॥ १०१ ॥

ज्वलज्ज्वालान्लप्रवेशकारिनरसाहसादप्यधिकमतिसाहसमेतद्वर्तते, यत् ‘ उत्सूतपरूपणाः ’ सत्रनिरपेक्षदेशनाः ‘ कदुविषकाः ’ दारुणफला ‘ जानानैः ’ अवबृद्ध्यमानेषि ‘ दीयते ’ (विरीर्थते) ‘ निर्देशो ’ निश्चयः ‘ सत्रवाणैः ’ जिनागमानुकं ‘ अर्थे ’ उस्तुविचारे । किमुकं भवति—“ दुर्भासिषण एकेण भरीर्द दुर्भासायरं पत्तो । अभिओ कोडाकोडि मागरसिरिनामधेजाणं ॥ १ ॥ उस्सुतमायरंतो वंधर्ह कम्मं सुचिकणं जीवो । संसारं च पवङ्गह मायामोसं च कुवङ्ग य ॥ २ ॥ उम्मगदेसिओ मगगनासओ गृह-

हियमाद्धो । मद्योलो य सप्तश्चो विरिआउ वंशे ओयो ॥ ३ ॥ उम्मगदेसणाए चरणं नासिति त्रिणवर्गिदाणं । वावश्चंसणा
खलु न हु लव्या लासिता दहु ॥ ६ ॥ ७ इत्याधागमवचनानि श्रुत्वा ऽपि स्वाप्रहग्रहस्तचेतसो यदन्यधान्यथा व्याचक्षने विद्यति
च तन्महासाहस्रेवान्विक्षारासारसंसारापारावारोदरविकरभाविभृदिःस्वभाराङ्गीकारात् । इति गाथाभावार्थः ॥ १०१ ॥

आह किमेवमागमार्थमवबृद्ध्यापि कोऽप्यन्यथावादमाद्रियते ? येनैवमुच्यते, सत्यम्, आद्रियते । यत आह—
दीसंति य ढडुसिणोणेगे नियमइपउत्तजुत्तोहि । विहिपडिसेहपवत्ता चेइयकिच्चेसु रुदेसु ॥ १०२ ॥

दृश्यन्ते दुष्प्रमारूपे च वक्षजडवहुले काळे 'ढडुपसिणः' महासाहसिका रौद्रादपि भवपिशाचादविभ्यतः 'अनेके' विविधा
निजमनिप्रयुक्तमिगत्यबुद्धिव्यापारिताभिर्युक्तिभिरुपतिभिः 'विधिप्रतिषेधप्रवृत्ताः' इति कामांचित्क्षियाणामागमानुकानामपि
विधी करणे प्रवृत्ताः, अन्यामागमानिपिद्वतया चिरतन्त्रनाचरितानामप्यविधिरयुक्ता एता न कर्तव्या धार्मिकैरित्येवं प्रतिषेधे
प्रवृत्ताः । केषु ? 'चेत्यकृत्येषु' स्नानविम्बकाणादिषु 'रुदेषु' पूर्वपुरुषपरम्परया प्रमिद्वपु । पूर्वविधिविधिः, इदानींतनप्रवृत्ति-
विधिः, इत्येवं वादिनोऽनेके दृश्यन्ते साहसिकाः । इति गाथार्थः ॥ १०२ ॥

ननु ने धर्मार्थिनः सर्वेष्ट्वेन तथाप्रवृत्ता गीतार्थैः शाषनीया न वा ? इत्याह—
तं पुण विसुद्धसद्गु सुयसंवायं विणा न संसंति । अवहीरित्तण नवरं सुयाणुरुवं परुविंति ॥ १०३ ॥

'तां पुनः' तेषां प्रवृत्तिं विशुद्धागमवहुमानसारा अद्वा येषां ते तथाविधाः 'श्रुतसंवादं विना' श्रुतभणिनमन्तरेण 'न
यंसन्ति' नानुमन्यन्ते, कि तर्हि ? चालकीडितमेवदिनि बुद्ध्या 'अवधीर्य' मध्यस्थमावेनोपेक्ष्य ('नवरं' केवल) 'श्रुतानु-

रुपं प्रसूयन्ति । यथा सत्रे भणिते तथैव विविदिष्णामुपदिशन्ति । अयमत्राभिषायः— इह हि धार्मिकं मन्यान् कांशन् घृतादिभि-
जिनविष्वस्तपनं दृष्टयतः केवलेन गन्धोदकेन कुर्वतः कारयत शोपलभ्य मध्यस्थधार्मिकाः किमत्र युक्तम् ? इति पुरुषः पृच्छन्ति ।
तत्स्तेषां संक्षिप्तमीतर्थगुरुवो व्याख्यन्ति । तथथा— यज्ञमानमूलागमेषु द्रव्यस्तवः श्रावकाणामुपदिष्टो, न पुनरस्त्वकरमविधिरितः स
पूर्वगतादौ संभाव्यते । पूर्वगतवेदिना चोमास्वातिवाचकेन प्रणीतमध्यचनोन्नतिहेतुप्रशमरतितस्वार्थविनेकमहाशास्त्रेण—“ जिनभ-
वनं जिनविष्वं जिनपूजा जिनमतं च यः कुर्यात् । तस्य नरामरशिवसुखफलानि करपछुवस्थानि ॥ १ ॥ ” इत्यादिद्रव्यस्तवाभि-
धायिषकरणे पूजाधिष्ठिरेवमुक्तः—“ सर्पिदैर्ग्न्यदधिमवुद्गुसुमैर्धृपाम्बुदीपैस्तथा गन्धस्ताप्रसुगन्धिचक्षनरसैः प्रत्यग्रसत्तुमुम्बैः । पूजां
निर्जितविद्विषोऽमलधियः कुर्वन्ति ये भावतो भुक्त्वा सोख्यमिहामर्त च सततं ते यान्ति श्रीघ्रं शिवम् ॥ २ ॥ । गव्यहृष्यदधिदुग्ध-
पूरितः स्नापयन्ति कलशैरनुच्छैः । ये जिनोक्तविधिना जिनोत्तमान् स्वर्विमानविभवो भवन्ति ते ॥ ३ ॥ ” तेनापि संविश्रिरो-
मणिना सिद्धान्तादृष्टोऽयमर्थो नोक्त इति संभाव्यते । अत एव गोविन्दाचार्येण सनकुमारसन्धिषु तर्थैव चर्णितः । पर्वकारेण भूपा-
(मा)वलिकाकारेण चाचूदितः । प्रामाणिकसैद्वान्तिकमस्तकरत्नेन श्रीजिनेश्वराचार्येण कथानककोशशास्त्रे विशेषण स्थापितः,
तच्छिष्येणाभयदेवस्त्रिणापि पञ्चाशकमूर्ती—देवैरपि सभिहिते कालोदपुष्करवसागरनीरे सत्यपि घृतक्षीरेषु गमवायनियस्त्रिरनादि-
रूपां घृतादिस्मानस्य स्थापिता चेति । सप्तमान्यमूर्खस्वरूपितमपि घृतादिस्मानं युक्तमिति लक्ष्यामः । तथाऽधिवासनोदकानयनछञ्च-
स्थमण्डिकृपालस्थापनादीनामपि फ्रावनाविश्वेषहेतुत्वेन पूर्वपुरुषास्थितानां निषेधश्छुश्रस्वैर्न कर्तव्यः, क्राऽप्यागमे निषेधादर्शनात् ।
तापीन्द्रादिभिर्तुत्तम्येतानीति शापकं प्रमाणं, देवमनुष्याभामाषारस्यासमानस्वान् । देवा हि पथमोत्पमा एव चैत्यपूजादि

लूर्णिः । मनुजास्तु धावजीवं त्रिकालमहि । देवाः स्तु देवकल्पान्ते इति लूर्णिः न ह तपःकर्म । मनुजास्तु प्रतिवर्षं तपःक्रिया-
 पूर्वकं सर्वतीर्थकृतां सर्वकल्पाणकेषु पूजां विद्वतीत्यादि । तस्मान्मनुजानां मनुजव्यवहारः श्रेयान् । अथव जिनमहिम्नः प्रबद्ध-
 नमेव साधु, न विघ्नकरणम् । यत उत्तम्—“ पाणवहाई (नि) सुओ जिणपूयामोक्त्वमगविग्नकरो । अज्जेह अन्तरायं न लहइ
 जेणिच्छियं लाभं ॥ १ ॥ ” अत एव जिनत्रयचतुर्विशतिपद्मादिकारणमपि गीतार्थी न दृष्यन्ति, बहुविम्बान्तरायमीलत्वादागमेऽ-
 निषेधदर्शनाच । केवलं मौनमालम्बन्ते । यतोऽयं गुरुपदेशः—“ जं बहुत्ताई पतं नपि दीपह कहवि भासियं सुचे । न य पडि-
 सेहो दीपह मोर्णं चिय तथ्य गीयाणं ॥ २ ॥ ” तथा—“ मुत्तभणियंभि सुत्तं पमाणमियरंभि होइ आयरणा । संविग्नगीयवहुउ-
 णनिसेचिया सावि हु पमाणं ॥ ३ ॥ ” किंच इतिप्रसरिणाऽपि विधा प्रतिष्ठेता । यतोऽवाचि—“ व्यक्ताख्या खल्वेका
 क्षेप्राख्या चापुरा महाख्या ल । यस्तीर्थकुद्यदा किल तस्य तदावेति समयविदः ॥ ४ ॥ । श्रपभाद्यानां तु तथा सर्वेषामेव गध्यमा
 हेया । सद्वत्यधिकशतस्य तु चरमेह महापतिष्ठेति ॥ ५ ॥ ” न च पृथग्विम्बानामियमिति वक्तुमुचितं, दृष्टकल्पनायशात् । न हि
 ग्रेक्षापूर्वकारिणो दृष्टं विहायाऽदृष्टं परिकल्पयन्ति । इत्यादिशुद्धशब्दावान् श्रुतानुसारेण प्रस्त॑पयति । इति गाथार्थः ॥ १०३ ॥

उक्तं तृतीयं श्रद्धालक्षणम् । अथ चतुर्थमाह—

अह्यारमलकलंकं पमायमाईहि कहवि चरणस्स । जणियंपि वियडणाए सोहिति सुणी विमलसद्दा॥१०४॥

अतिचरणमतिचारो यूलेत्तरगुणमयदातिक्रमः, स एव गुणमालिन्यहेतुत्वान्मलम्, तचरणशब्दरस्य कलङ्क इव तं, ‘प्रमादा-
 दिमिः’ प्रमाददर्पकं औसत्तुद्विकापाश्चादित्रिणः प्रायेणासंभवात्, कथमपि कष्टकाकुलमार्गं अत्तेनापि गच्छतः चष्टकभक्तवत्,

'चरणस्य' चारित्रिस्य 'जनिते' उत्पादितम् । आकृष्टिकादीनां पुनः स्वरूपमिदम्—“आउद्विया उ तिष्ठा दण्डो पुण होइ बग-
 णाईओ । विगहाइओ पमाओ कण्ठो पुण कारणे करण ॥ १ ॥” उपलक्षणं चैतत् दशविधायाः प्रतिसेवायाः । सा वेयम्—“दण्ड-
 २ थमाय २ णामोगा ३ आउरे ४ आबहैसु ५ य । संकिए ६ सहस्राकारे ७ भए ८ पओसे य ९ वीमंसा १० ॥ १ ॥”
 अपिशब्दः संभावने संभाव्यते एवैतत्त्वारित्रिणो ‘विकटनया’ आलोचनया शोधयन्ते अपनयन्ति ‘मुनयः’ यतयो ‘विमल-
 श्रद्धाः’ निष्कलङ्घन्यमाभिलाषाः । एवमवशुध्यमानाः—“नवि ते सत्यं व विसं व दृष्ट्युत्तो व कुण्ड वेयालो । जैतं व दृष्ट्युत्तं
 सप्तो व पमाइओ कुद्दो ॥ १ ॥ जे कुण्ड भावमल्ल अणुद्विष्यं उत्तमवृकालंमि । युक्तुहचोहीयते अण्टत्तेसासियते च ॥ २ ॥” इति
 गाथार्थः ॥ १०४ ॥

साप्रते प्रमतुतलिङ्गमुपसंहरेण्डिङ्गान्तरं संवन्धयन्ताह—

एसा यवरा सद्गा अणुचद्गा होइ भावसाहुस्त । एहैप सद्गावे पञ्चवणिजो हचइ एसो ॥ १०५ ॥

‘एसा’ चतुर्खा ‘यवरा’ वरेष्या ‘शद्गा’ धर्माभिलाषः ‘अणुचद्गा’ अव्यवस्थिता ‘भवति’ संपद्यते ‘भावसाधोः’ पसु-
 तयते । ‘एतस्याः’ श्रद्धायाः ‘सद्गावे’ सत्तायां ‘प्रज्ञापनीयः’ अमरुग्राहग्रहचिकलो भवत्येव (‘एषः’) भावमुनिः । इति
 गाथार्थः ॥ १०५ ॥

ननु कि चारित्रिवतोऽप्यसद्ग्रहः संभवति ? सत्यं संभवत्येव, मतिमोहमाहात्म्यात् । मतिमोहोऽपि कुतः ? इति चेदुन्यते—
 विहितेज्ज्वेमवैश्यभेद्यतुस्सगर्वायतदुभयगयाइ । सुताइ वहुविहाइ समष्टं गंभीरभावाइ ॥ १०६ ॥

विधिशोद्धामश्च वर्णकश्च भयं चोत्सर्गीश्चापवादश्च तदुभयं चेति इन्दः; तस्य च स्वपदप्रधानत्वाहूतानीति ग्रत्येकमभिसंबध्यते । सूत्राणि च विशेषाणि । ततश्चेवं योज्यते—कानिविद्विधिगतानि सूत्राणि समये सन्ति । यथा—“संपत्ते भिक्खुकालंभि असंभेतो अमुच्छिओ । इमेण कमज्ञेण भत्तपाणं गवेसए ॥ १ ॥” इत्यादीनि पिण्डग्रहणविधिज्ञापकानि । उद्यमसूत्राणि—“दुमपत्ते पैदुषए जहा निवडइ राश्चापाण अच्चए । एवं मणुयाण जीविये समयं गोयम ! मा पमायए ॥ २ ॥” इत्यादीनि । तथा—“वंदइ उभओ कालंपि चैह्याइ धयथुर्ईपरमो । जिणवरयडिमा घरथूयपुण्ठगंधवणे जुतो ॥ ३ ॥” कालनिस्पणस्योद्यमहेतुत्वामपुतन्यदाऽपि चैत्य-वन्दनं न धमयेति । वर्णकसूत्राणि चरितानुवादरूपाणि । यथा—द्रौपद्या पूरुषपञ्चकस्य वरमालानिशेषः, ज्ञाताधर्मकथाद्यज्ञेषु नग-रादिवर्णकरूपाणि च वर्णकसूत्राणि । भयसूत्राणि नारकादिदुःखदर्शकानि । उक्तं च—“नरणसु मंसरुहिराद्वशणं जं पसिद्धिमेशण । भयहेतु इहर तेसि वेउव्वियमाचओ न तर्य ॥ ४ ॥” अथवा दुःखविषाकेषु पापकारिणां चरितकथनानि भयसूत्राणि । तद्यात्याणिनां पापनिषृत्तिसंभवात् । उत्सर्गसूत्राणि—“हेसि छप्णे जीवनिकाशणं नेव सयं दंडं समारभेज्जा ।” इत्यादिपृहजीवनिकारकाविधायकानि । अपवादसूत्राणि प्रायश्चेदग्रन्थगम्यानि । यदा—“न शालभेज्जा निउणं सहायं गुणादिये वा गुणओ सम्ब वा । एकोवि पावाइ विवज्जयंतो विद्वरेज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ ५ ॥” इत्यादीन्यपि । तदुभयसूत्राणि येषुत्सर्गपवादौ युगपत्त्वध्येते । यथा—“अद्वज्ज्ञाणाभावे सम्म अहियासियव्वओ वाही । तब्माचम्मि उ विहिणा पद्वियारपवस्तणं नेयं ॥ ६ ॥” एवं ‘सूत्राणि चहुविधानि’ स्वसमयपरमयनिश्चयवहारज्ञानक्रियादिना नयमतप्रकाशकानि ‘समये’ सिद्धान्ते ‘गम्भीरभावानि’ महामति-गम्याभिमायाणि सन्तीति शेषः ॥ ५०६ ॥

ततः किम् ? इत्याह—

तेसि विसयविभागं अमुण्ठनो नाणकरणकसुदथा । मुडमङ्ग जीवो तचो सपरेसिमसग्रहं जणह ॥१०७॥

‘तेषां’ सत्राणां ‘विषयविभागं’ अवमस्य सूक्ष्मस्य विषयः, अर्यं चामुच्येत्येवंस्य ‘अमुण्ठ’ अलक्षयन् अद्यादेतोः ‘मुखते’ मोहमुपर्याति ‘जीवः’ प्राणी । ततः “स्वपर्योः” आत्मनः परस्य च पर्युषात्परस्य ‘असरूप्रहं’ असद्ग्रीष्मे जनयति, जमालिवत् । इति गाथार्थः ॥ १०७ ॥

ततश्च—

तं युण संविभग युरु परहितकरणुजयाणुकंपाय । बोहिंति सुत्रविहिणा पञ्चवणिजं वियाणंता ॥ १०८ ॥

‘तं’ मूढं, पुनःशब्दादर्थिनं विनीतं च ‘संविभाः’ प्रतीताः, ‘युरुः’ पूज्याः ‘परहितकरणोद्यताः’ परोपकारसिकाः ‘अनुकम्पया’ मा गमदेष दुर्गाति, इत्यनुग्रहमुद्धथा प्रेसिताः ‘बोधयन्ते’ प्रज्ञापयन्ति, ‘सुत्रविहिणा’ आगमोक्तयुक्तिभिः ‘पञ्चापनीयं’ प्रज्ञापनोचितं ‘विजानानाः’ लक्षयन्तः । तदितरस्य सर्वेनानापि शोधयितुमशक्यत्वात् । इति गाथार्थः ॥ १०८ ॥

ततः—

सोऽपि असग्रहचाया सुविशुद्धं दंसणं चरितं च । आराहितं समत्थो होइ सुहं उज्जुभावाओ ॥१०९॥

‘सोऽपि’ पञ्चापनीयगुणिः ‘असरूप्रहत्यागात्’ निजपरिकलिपतयोधमोक्षनात् ‘सुविशुद्धं’ अतिनिर्मलं ‘दर्शनं’ सम्बलतं ‘चारितं’ संयमं, चशव्यात् ज्ञानतपसी च, आराधयितुं समर्थो भवति ‘युरु’ यथा भवत्येवं ‘ऋजुभावान्’ आर्जेकगुणात् । इत्य-

नेन पञ्चापनीयस्याप्यार्जवादेवालेस्त्रितप्रतिक्रान्तस्य शुद्धिर्भवतीत्यावेदितम् । तथा चागमः—“ सोही उज्जुयभूयस्म धर्मो सुदस्म षिठुइ । निष्वाणं परमं जाह घयसिसेव पापम् ॥ १ ॥ ” ॥ १०९ ॥

इत्युक्तं मात्रमाधोस्तुतीयं लिङ्गम् । अथ ज्ञात्य क्रियापरत्वमुच्यते, तत्वं प्रमादवतो न संभवतीति प्रमादपरिहारोपदेशमेव तावदाह-
सुगडनिमित्तं चरणं तं पुण छक्षायसंजमो चेव । सो पालितुं न तीरहृ विगहाइपमायजुसेहिं ॥ ११० ॥

ओमना गतिः सुगतिः सिद्धिरेव, तस्या निमित्तं कारणं ‘चरणं’ यतिधर्मः । तदृक्तम्—“ नो अनंहावि सिद्धी पाविज्जद
जं तओ इमीपवि । एसो चेव उबाओ आरम्भा बहुमाणा उ ॥ १ ॥ ” तथा—“ विरहिततरकाण्डा बाहुदर्ढः । प्रचण्डं कथमपि
जलराश्चि । धीवरा लक्ष्यमिति । न तु कथमपि सिद्धिः साध्यते शालहीनंहृदयत यतिवृत्तं चित्तमेवं विदित्वा ॥ २ ॥ ”
‘तत्पुनः’ चरणं ‘पट्टकायसंयमं पव, चकाराच्चरित्रमोहनीयकर्मक्षयोपशमश्चति सुखयति ।’ सः ‘पुनः संयमः ‘पालितुं’ वर्ड-
षितुं’ ‘न तीरहृ’ इति न शक्यते । विकथा विश्वदकथा, आदिशब्दान्मध्यादिषग्रिहः । उक्तं च—“ मञ्जं विमयकसाया निहा
विगहा य पंचमी भणिया । एए पंच पमाया जीवं पाडेति संसारे ॥ १ ॥ ” तत्र यद्युं साध्यनामकल्पनीयमेव । यतोऽवाचि—
“ सुरं वा मेरमं वावि अर्थं चा मञ्जगं रसं । ‘सरकरं न पित्रे भिक्षु जसंसारकव्यमप्यणो ॥ १ ॥ ’ तथा विषयग्रामादोऽपि हेय
एव । यतः शत्रम्—“ विसण्सु मणुचेसु पेमे नाभिनिवेसण । अणिक्षं नेत्रि विभाय पंरिष्णामं पोम्यलाण उ ॥ १ ॥ ” एवं कथा-
यप्रमादोऽपि न विषेयः । यत अर्पितम्—“ कोह माणं च मायं च लोभं च पात्रम्भृणं । चमे चत्तारिदोसे उइच्छेतो हियमप्यणो ॥ १ ॥ ”

१ ‘प्रचण्डः’ इत्यपि । २ ‘अोधना’ इत्यपि । ३ ‘सरकरं’ इत्यपि ॥

निद्राप्रमादोऽप्युचित एव विधेयः । उथा—“पदमा पोहसि सज्जायं चीया ज्ञानं ज्ञायायह । तद्याए निहसोकर्वं तु सज्जायं
च चउत्थिए ॥ ? ॥ ” कथास्वप्ययमुपदेशः—“आश्वेषणविक्षेपणविमार्गवाधनमर्थविन्यासम् । श्रोतृजनश्रोत्रमनःप्रसादजननीयथा
जननीप्र् ॥ ? ॥ संवेदनां च निर्वेदनां च घम्यां कथां सदा कुर्यात् । स्त्रीभक्तचौरजनपदकथाथ दूरात् परित्यज्याः ॥ २ ॥ ”
तद्वमागमनिष्ठविकथादिप्रमादयुक्तैः संयमः प्रतिपालयितुं न शक्यते, अतोऽमौ न विधेयः । इति गाथाभावार्थः ॥ ११० ॥

प्रमादस्यैव विशेषतोऽपायहेतुतामाह—

पठवज्जनं विडजंपिव साहितो होइ तो पमाइखो । तस्सन सिझहह एसा करेइ गरुयं च अवयारं ॥१११॥

‘प्रब्रज्यां’ जिनदीक्षां विद्यामिव साधायन् भवति यः ‘पमाइखो’ इति प्रमादवान् “मउवत्यमि ‘मुण्डजह आलं ड्लं मणं
इसं” इति देशी बचनात् । ‘तस्य’ प्रमादवतो ‘न सिध्यति’ न फलदानाय संपद्यते ‘एषा’ दीक्षा विद्येव, चकास्त्य भिजक्रम-
त्वात् करोतीति च ‘गुरुं’ महान्ते ‘अपकारं’ अनर्थमिति । भावार्थः पुनरिह—प्रमादवतः साधकस्य यथा विद्या फलदा न
भवति, ग्रहसंवर्गमादिकमनर्थकं च संयादयति, तथा शीतलविहारिणो जिनदीक्षाऽपि न केवलं मोक्षादिसंपत्तये न भवति, (किन्तु)
दीर्घभवश्रमणापायं च विदधाति । उक्तं च—“सीयलविहारओ खलु भगवंतासायणानिओगेण । तसो भवो सुदीहो किलेसवहुलो
जओ भणियं ॥ १ ॥ तित्यरपवयणमुयं आयस्य गणहरं महिड्दीयं । आमायतो यहुसो अण्टसंसारिओ होइ ॥ २ ॥ ” सम्माद-
प्रमादिना सुविहितेन भावयम् । इति गाथार्थः ॥ ११२ ॥

१ ‘मुण्डजह’ इयपि ॥

पमादस्यैव युत्त्यन्तरेण निषेधमाह—

पडिलेहणाइचेट्ठा छकायविघाहणी पमत्तस्स। भणिया सुयंमि तम्हा अपमाई सुविहिओ होइ ॥११२॥

प्रत्युपेक्षणा मुनिजनपतीता, आदिशब्दाहमनादिग्रहः, चेष्टा क्रियाव्यापारः, इत्यनर्थान्तरम् । पटकायविराधि(घाति)नी 'पमत्तस्य' साधोः 'भणिता' उक्ता 'श्रुते' सिडान्ते । तथधा—“पडिलेहणी कुण्ठतो मिहो कहुं कुण्ह जणवयकहु वा । देइ व पञ्चकखाणं वाएइ सर्यं पडिङ्गइ वा ॥ ? ॥ पुरवीआउकाए तेजयाऊवणस्सइतसाणं । पडिलेहणापमत्तो छुण्हंपि विराहओ दोइ ॥ २॥” तस्मात्सर्वच्यापारेष्वप्रमादी युविहितो भवतीति पूर्वत्राऽग्नि शेज्यम् । तथार्थतो योजितमेव । इति गाथार्थः ॥ ११२ ॥

अथ कीडगप्रमादी स्यात् ? इत्याह—

रक्खइ वप्सु खलियं उवउत्तो होइ समिङ्गुत्तीसु । वउज्जहु अवउजहेउं पमायच्चरियं सुधिरचित्तो ॥११३॥

'रक्खति' अकरणबुद्ध्या परिहरनि 'वनेषु' विषयभृतेषु 'स्वलितं' अतिचारम् । तत्र प्राणातिपातविरतौ ब्रह्मस्थावरजन्तुनां संवहनपरितापनोपद्रावणानि न करोति । मृषाघादविरतौ सूक्ष्ममनामोगादिना, बादरं 'वचनाभिसंधिना' न भाषते । अदत्तादानविरतौ सूक्ष्ममननुज्ञात्य कायिकादि न करोति, बादरं स्वामिजीवतीर्थकरुणभिरतनुज्ञातं नादते, नापि परिशुद्धे । चतुर्थव्रते दशब्रह्मचर्यस्थानानि सम्यगाराधयति । पञ्चमव्रते सूक्ष्मं बालादिममत्वे न करोति, पादरमनेषणीयाहारादि न गृह्णाति । 'परिमाहोणमणगहणे' इत्यासवचनात् । उपकरणं चाभिकं मूर्च्छया न धारयति । शत्रिभक्तविरतौ सूक्ष्ममामोद्वारादि रक्खति, बादरं तु दिवा-

१ “वचनाभिसंधिना” इत्यपि ॥

ग्रहीते दिवाकुक्तमित्यादिक्षुर्विधा रात्रिशुर्कि न करोते । एवं सर्वत्रतेषु स्वालेतं रक्षते । तथा ‘उपयुक्तः’ दत्तावधानो भवति । समितिषु श्रीचारल्पाणु, गुप्तिषु प्रधीचारल्पाणु, गुप्तिषु प्रधीचारल्पाणु । यत उक्तम्—“समिओ नियमा गुच्छे गुच्छे समियसर्वमि भद्रयन्वो । गुसल्वस्मृतीरतो जं बद्धगुच्छोवि समिओवि ॥१॥” उपयुक्तता चासु प्रबचनमाश्राप्ययनोक्तविधिना विज्ञेया । सर्वस्य चैताः सर्वसाधनाम् । यत आह—“अहो साधुभिरनिश्च मात्र इव मात्रः प्रबचनस्य । नियमेन न शौक्तव्याः परमं कल्याणमिच्छन्ति ॥२॥” किं बहुना, वर्जयति अवद्यहेतुं प्रमादचरितं सुस्थिरवित्तं इति स्पष्टार्थमेव । इति गाथार्थः ॥ ११३ ॥

तथा—

कालेमि अणुणहियं किरियंतरविरहिऽमो जाहासुत्तं । आयरइ सच्चकिरियं अपमाई जो हह चरित्ती ॥११४॥

‘काले’ अवसरे, यो यस्याः प्रत्युपेक्षणादिक्रियायाः प्रस्तावस्तस्मिन्नित्यर्थः । प्रस्तावमृते कृष्णादयोऽपि नेष्टसिद्धये स्मृतित्यतः काले सर्वां क्रियां करोतीति योगः । कथंभूताम् ? ‘अन्युनाधिकां’ न प्रमादातिशयाद्द्वां, नापि शून्यतया स्वस्य स्थापनार्थं वा समधिकां करोति, अवसरातामसक्तात् । तथा चागमः—“आवस्याइवाहं न करे अहयावि हीणमहियाहं । गुरुस्ययणवलाइ तदा भणिकी एसो हु ओसओ ॥१॥” तथा ‘क्रियान्तरविरहितः’ इति एकस्याः क्रियाश्च द्वितीया क्रिया क्रियान्तरं, तेन विरहितः । प्रत्युपेक्षणादि कुर्वन्न स्वाध्यार्यं करोति, स्वाध्यार्यं कुर्वन्न वस्तपात्रादिपरिकर्मगमनादि वेति । अत एवोक्तमाखे—“इदियस्थे विस-जिजाता सञ्जायं षेष फैत्रहा । तम्भुच्छी तप्पुरकारे उबड्डें रियरिय ॥२॥” नन्देष यत्केवलं नमस्कारस्तोषादिसम्पूर्णारथनश्चैत्य-प्रदक्षिणां ददति तदागमविरुद्धमित्राभाति, यतः केवलिनोऽप्युपयोगद्यमेकदा नेष्टते, “सञ्चवस्त्र केवलिनस्त्र जुगावं दो नन्दि उबओगा”

इत्यागमश्रुतेः, इत्यन्नोरुपते, केवलिनो बुगपदुपयोगङ्गार्थं जास्तीत्येतत्र इति पक्षं, तस्य सामयिकोपयोगापेक्षत्वात्, उभयोपयोगस्यान्त-
 माहौतिकत्वात्, तेषां च पदे पदेऽसंख्येयानां भावात्, जीवर्धीर्थस्य चाचिन्त्यत्वात्, शीघ्रकारित्वाच्च, ईर्यासिमिलावप्युपयोगः संभवत्येव।
 तहि किमर्थसुकूर्मं स्त्रे ‘इंदियत्ये विसज्जिता’ इत्यादि, इति चेत् ? सत्यम्। भिन्नविषयापेक्ष्ट तत्त्वा हि भिक्षाचर्यादिक्रिया भिक्षा
 स्वाध्यायश्च भिन्नार्थं इति। स्वाध्यायोपयोगे ईर्योक्त्येषांस्मैभवः। प्रदक्षिणायां पुनर्मनोवाक्यैर्जिनवन्दनमेव चिक्कोर्पितमित्यभिन्न-
 विषयता। तत्रोपयोगद्वयं वर्यं वा न विरुद्धम्। यत एवमागमः—“भिन्नविसयं निसिद्धं किरियादगमेगया न एवंभि। जोगति-
 गसवि भद्रियसुते किरिया जओ भणिया ॥ १ ॥” तथा—“सञ्चत्यवि पणिहाणं तमगवकिरियाभिहाणवच्छ्रुतु”। अत्थे विसय
 य तहा दिङ्गते छिन्नजालाए ॥ २ ॥” तस्माद्याविविक्षणहरेण वर्यत्वा प्रदक्षिणायां स्तुतिपाठे न कश्चिद्दोषः, अपि तु त्रियोगसा-
 स्मनुष्ठानमाराधितं भवतीत्यलं प्रसङ्गेन। ‘यथा पुत्रम्’ इति सत्रोक्तस्थाज्ञतिव्रमेण। तत्पुनः—“सुतं गणहरणद्वयं तहेव पत्नेयबुद्ध-
 रहयं च। सुयकेवलिणा रहयं अभिन्नदस्युचिणा रहये ॥ ३ ॥” तेषां निश्चयसम्यग्दृष्टिवेन सद्भूतार्थवादित्वादन्यप्रथितमपि तदनु-
 याप्तिप्रमाणमेव, न पुनः शेषमिति। आचरति सर्वद्विद्यामप्रमादी य इह चारित्रीति सुगममेव। इति गाथार्थः ॥ ११४ ॥

उक्तं चतुर्थं भावसाधुलिङ्गं, अधुना पञ्चममाह—

संघर्णणादणुरुवं, आरंभहृ सक्षमेवणुद्वाणं । बहुलाभमप्यच्छ्रेणं सुयसारविसारओ सुजई ॥ ११५ ॥

संहेतनं व अर्पभनाराचादि, आदिशब्दादद्रव्यक्षेत्रकालमत्वा गृहन्ते, तदनुरुप्यं तदुचितमेवारभते सर्वे ‘अनुप्ट्यानं’ तपःप्रतिमा-
 कल्पादि। यद्यस्मिन् संहननादी निवौदु शक्यते तदेवारभते, अधिकस्य निष्ठानयनाभावेन प्रतिज्ञाभङ्गसंभवाद्। कीटकं पुनरारभते ?
 ‘सुलेषु’ इत्यपि।

‘बहुलामे’ विशिष्टफलप्रापके ‘अल्पच्छेद’ अल्पापकारम् । अल्पशब्दस्याभाववशनत्वात्संयमावाधकमिति भाषः । ‘श्रुतसारविशासदः’ सिद्धान्ततत्त्वाभिज्ञः ‘सुयतिः’ भावसाधुः । इति गाथार्थः ॥ ११५ ॥

कथं पुनरेवंविधं स्यात् ? इत्याह—

जह तं बहु प्रसाहइ निवडइ अस्संजमे दडं न जओ । जणिउजजमं बहूणं विसेसकिरियं तहाडवइ ॥ ११६ ॥

‘यथा’ येन प्रकारेण ‘तत्’ अधिकतमनुष्ठानं ‘बहु प्रसाधयति’ पुनः पुनरासेवनेन निपतति वा ‘असंयमे’ सावधक्रियाशां ‘हडं’ अत्यर्थं नैव ‘यतः’ अनुष्ठानात् । किमुक्तं भवति—अनुचितानुष्ठानपीडितो न पुनस्तत्करणायोत्सहते, कदाचिद्दोग्मसंभवे च चिकित्सायामसंयमः, तद्करणे चाविधिमृतरय संयमान्तरायः । अत एवोक्तम्—“सो हु तबो छायब्बो जेण मणो मैगुलं न चितेइ । जेण न इंद्रियहाणी जेण य जोगा न सीर्यति ॥ २ ॥” तथा ‘जनितीथम्’ संपादितकरणमनोरथं ‘बहुना’ अन्येषां समानधार्मिकाणां, शब्दयानुष्ठाने हि बहुना चिकीर्षा संभवति, नेतरस्मिन्निति । ‘विशेषक्रिया’ अधिकतरानुष्ठाने प्रतिमाभ्यासादिकपू । तथाशब्दः समुच्चये, स चैवं योज्यते—शक्तौ सत्यां विशेषक्रियां चारभते, न तां निष्फलां विदधाति । इति गाथार्थः ॥ ११६ ॥

कथंभूतां पुनस्तां करोति ? इत्याह—

गुरुच्छुभ्नइहेतुं कयतिस्थपभावणं निरासंसो । अउजमहागिरिचरियं सुभरंतो कुणइ सकिरियं ॥ ११७ ॥

गुरोर्गच्छस्य चोमतिरुसर्पणा, धन्योऽयं गुरुर्बन्धो षा यत्मानिष्यादेवंविधा दुष्करकारिणो दृश्यन्ते, इत्येवं जनश्लाघास्या, तदेतुः तत्कारम् । तथा ‘कुततीर्थप्रभावना’ उत्पादितजिनशासनसाधुवादा, साधुः सुन्दरो जितपर्मः सर्वधर्मेषु वयमप्येनमेव कुर्मः,

इत्येवमादेयत्वसाधिकामिति भाषः । 'निराशंसः' ऐहिकपारत्रिकाशंसाविष्मुक्तः । तदुत्तम्—“नो इह लोगदृश्याए आयासमहिंज्ञा,
नो परलोगदृश्याए आयासमहिंज्ञा, नो किञ्चिद्दलसदसिंचेगदृश्याए आवाहनहिंज्ञा, उत्तरव आरहतेहि हेऊहिं आयासमहिंज्ञन्ति ॥”
आर्यमहागिरेरात्मार्यस्य चरितं वृत्तान्तमागमोक्तं स्मरन् करोति सत्क्रियां पकृतः साधुरिति गाथाक्षरार्थः । भावार्थः
कथानकादयसेयः ॥ ११७ ॥

तच्छेदम्—

सुहम्मसामिणो अद्गमद्गाणे अपच्छिमचउद्दसपुष्ट्वी भयवं घुलभदो छरी संबूच्छो । तस्म य दसपुञ्जधारिणो दो सीसा, अज्जमहा-
गिरी सुहत्थी य । परोप्पराणुराण्णो भारहे वासे विहस्तु । अभया भयवं महागिरी सुहत्थिस्स गणं समप्पित्तुण बोन्डिष्ठेवि
जिणकप्पे तक्किरियम्बमसेउमारद्दो गणनिस्साए चेव विहरह । विल्लहिंज्ञंते भन्तपाणं गिष्ठह । जहासत्ति सेसं च जिणकप्पकिरि-
यमणुचरह । न याहमुत्तमकिरियाकवरिति गब्बमुञ्चहह । खंसो दंतो गच्छेण चेव समं गामाणुगामं दुहज्जह । अभया ते दोवि
पाडलिपुत्तपुरं पसा । तत्थ सुहत्थिस्त्रस्णा बसुभृहनामो सेद्गी समणोवासओ कओ । सो नियपस्तियणं पट्टदिणं धम्मदेसणाए पडिबोहेह ।
जाहे कोह न पडिबुज्जह, न य गुरुसमीवषुवेह, ताहे सेद्गी चित्तह—“गुणसुहित्वस्त वयणं घयमहुसित्तो व्व पावओ भाह । गुणही-
णस्स न सोहह नेह विहूणो जह पईयो ॥ १ ॥ ” ता जह भयवंतो गुरु इहेवागंतूण एपसि धम्मं कहंति ता कथाह पडियोहो होह ।
अहशा विवेमि ताव गुरु, जमुचियं तं ते चेव नाणनिहिणो मुणिसमंतिति संपहारित्तुण विश्रक्ता गुरुवो । तेवि गुणदसणाओ
उवाग्या तस्स गिह । तओ अमयनिस्संदसुंदरे तदेसणं सोउण पडिबुढा सज्जे सेक्किमन्नायगा । तेमि थिरीकरणत्थमायरिया दिणे

दिणे तत्यागच्छंति । अज्ञाना उविद्वाण तेसि तइपोरसीए गोपरमर्दतो पविद्वो तत्थ पाढगे महागिरी । संसर्भमेण अब्दुद्विओ
 सुहत्थिणा । तओ किसेस मलपंकधारी परिज्ञापनीवराकरियसरीरेगदेसो उत्तमपयवत्तिषेण अब्दुद्विइति विम्हिषण पुर्वं सेद्विणा—
 भयवं ! कौ एस तुम्हाणंपि गोरक्षाणं ? सूरिणा भणियं—एस महापा अम्ह गुरु, सुयनाणसलिलसमुदो, परिमुक्तसरीरसकारो,
 जीवियमरणासेसाविवज्जिज्ञो, उज्ज्ञयधम्मभत्तपाणेसणिओ, देवाणंपि ब्रंदणिज्ञो, अम्हे एयसस पायरेणुणावि न तुळा । एयमायज्ञि—
 अग वसुभूई दुश्यदिवसे सयणाणं कहेह—जो सो कङ्गि गुरुहिं अब्दुद्विओ महातथस्सी तमागच्छंतं दहूण तुम्हे भत्तपाणाहे उज्ज्ञ-
 ज्ञमाणाहं पकरेजह भणेजजह य, भो समणा । एयमम्हे उज्ज्ञाएमो जह रोयह ता गिष्ठाहि । जह सो कटिपि गिष्ठह ता तुम्हे
 अणंतसुहभायणं भवह । तेहि वि महागिरिमागच्छमाणसुबलव्व तहेय कीरह । कि पुण घरे घरे एवं लहिजजइति उवउत्तेण अणेस-
 णिज्ञंति न गाहियं सूरिणा, गिवधारिकभायणो चेवागओ उवस्सयं । किमेयंति सुहत्थिणा पुच्छिए भणियमियरेण—अज्ञो !
 तुम्हेहिं अणेसणा कया । कहमेयं भत्ते ! जं कले अब्दुद्वाणं कवंति । तओ न एत्थ एसणा उज्ज्ञइति दोवि विहरिज्ञा गया
 वहदिस । तत्थ केह दिवसे अत्थिज्ञ क्यसंभासो भयवं महागिरी गओ एलगच्छनयरं । तत्थ य गथग्यपव्वओवरि क्याणसणो
 समाहिणा कालगओ गओ अमर्ग्लोगंति । सेसमष्टखाण्यमावस्सयाओ विक्षेय । इह पुण उवणओ जहा महागिरिणा वोच्छिश्रावि
 जिष्कापकिरिया जहासत्तीए समणुद्विया, तहा अज्ञोवि भावसाहृ वीरियभणिगूहतो बिसेसकिरियमायरहति ॥

अमुमेवार्थं स्फुरतरं भावपन्नाह—
 सकंमि नो पमायह असक्कक्षजे पवित्तिमकुणंतो । सकारंभो चरणं विसुद्धसणुपालए एवं ॥ ११८ ॥

‘शक्ये’ सामव्योंचिते समितिगुप्तिपत्युपेक्षणास्याध्यायाध्ययनादौ ‘न प्रसाद्यति’ नालस्यवान् रथात् । ‘अशक्ये’ जिनकल्पमासक्षणादौ ‘प्रशृत्ति’ अङ्गीकारमकुर्वन् शक्यारम्भो भवतीति गम्यते । स च ‘चरणं’ संयमं ‘विशुद्धं’ अकल्पकुमनुरूपं कालसंहननादीना ‘पालयति’ चर्दयति ‘एवं’ उक्तन्यायेन सम्यगारम्भस्येष्टसिद्धिहेतुत्वात् । इति गाथार्थः ॥ ११८ ॥

ननु धर्ममयि कुर्वन् कि कथिदसदारम्भः स्यात् ? उच्यते, स्यादेव मनिमोरमानातिरेकवज्रात् । कथमिव ? क इव ? इति पराकृतमाशङ्क्याह—

जो गुरुमवमङ्गतो आरंभइ किर असक्तमवि किञ्चि । सिवभूइ वद न एसो सम्मारंभो महामोहा ॥ ११९ ॥

‘यः’ कथिन्मन्दमतिः ‘गुरु’ धर्मचार्ये ‘अवमन्यमानः’ हीनाचारोऽयमित्यवज्ञया पञ्चन् ‘आरभते’ प्रकर्तुं प्रतिजानीते, ‘अशक्ये’ कालसंहननाननुरूपं जिनकल्पादिकम् । अपिशब्दाच्छब्दयमयि ‘किञ्चित्’ विकृतिपरिहारादिकं गुरुमित्रकियमाणमेव, न तु शेषमनुष्ठानमिति प्रकृतम् । ‘शिवभूतिरिव’ आद्यदिग्द्वयवत् । नैव ‘एषः’ प्रकान्तपुरुषः ‘सम्यगारम्भः’ सत्यवृत्तिर्भवामोहादेतोः । अयमाशयः—नाकृतज्ञताज्ञानातिरेकौ विना कथिदगुरोः परमोपकारिणङ्गायाभ्रंशायोत्सहते । इति गाथार्थार्थः । भावार्थः कथानकगम्यः ॥ तत्त्वेदम्—

रहवीरपुरे नयरे सीहसहो नाम पत्तिवो होत्या । साहसरलमाणधरो सिवभूई तस्स पाइको ॥ १ ॥ स्त्रोति समाइहो सो महारासामिणो गहणकज्जे । सामंतमंतिसहितो दिक्षंभि पत्ताणाए पढ्ये ॥ २ ॥ संदेहो संजाओ सामंताईण तत्य सव्वेसि । उत्तरदाहिणसहुराण का पुण घेरु समाएमो ॥ ३ ॥ पुण पुच्छियंभि नियमा रुसइ जायति किमिह कायच्च । इय चिताउलहिय्या भणिया

सिवभूषणा ते ३ ॥ ४ ॥ भाँ ! ओ ! कि चिताए सपराहं दोवि गिण्हिमो महुरे । बलियते डिभाणं न हु दोसो होइ कह्यावि ॥ ५ ॥ नवरमहं पशागी तुझ्मे सन्वेवि होह एगत्थ । तुमोज्जमहं घेच्छं इयरं तुझ्मेहि सन्वेवि ॥ ६ ॥ अह सम्मण तेसि गहिओ
 सिवभूषणा 'अनाएण । गंतूण दाहिणाए महुराए सामिओ सहसा ॥ ७ ॥ इयरेवि उत्तराए महुराए सामियं गहेऊण । रहवीरपुरं
 पता जुगवं बदाविओ राया ॥ ८ ॥ तुझो दहं नरिदो महया सिवभूषसाहसेणाह । मग्नसु धरं महाधल ! सुहड ! पुढं नियमणोभि-
 मये ॥ ९ ॥ सिवभूषणा पकुर्तं जह तुझो सुहु देहि तो देय ! । मह इच्छियं पथारं नयरे रसि व दिवसं धा ॥ १० ॥ एवंति पत्थिवेण
 पडिवक्षे निवमओ भमह एसो । न गणह कालमकालं अकबलिओ नयरक्खेहि ॥ ११ ॥ कह्यावि मज्जारते अहिए झणे व एह
 कह्यावि । भज्जा य जग्गमाणा चिह्न जा तस्स आगमण ॥ १२ ॥ निच्छिक्षा साहए साहइ सा तुज्जनंदणो एसो । एह चिराओ
 गेहं अहंपि दुक्खेण जग्गामि ॥ १३ ॥ सा चितह जह राया तुझो न तहावि एरिसं जुतं । उस्सखलस्स भमणं ता मिक्खावेमि
 नियपुत्रं ॥ १४ ॥ तो भणह सुवसु सुण्हे ! तुममहयं चेव अज्ज जग्गेमि । इय भणिय पिद्वियदारा पज्जगिया सा सुयाततो ॥ १५ ॥
 सो मज्जारतसमए उग्घाडावेह जाव घरदारं । तो भणियं जणणीए रहाए एरिसं बयण ॥ १६ ॥ एक्षियमेसनिसाए उग्घाडं जत्थ
 पेच्छसे दारं । तत्थेव गच्छ पुत्रय : न इह गिहे जग्गए कोवि ॥ १७ ॥ जणणीवयणं सोउं गहिओ माणेण माणसे एसो । साह-
 वस्सपदारं निच्छुग्घाडं नियह कहवि ॥ १८ ॥ तत्थ नियच्छह सूरि भवतङ्गविविजयं जियकतायं । नामेण अज्जकपहं सज्जायंतं
 महुरघोसं ॥ १९ ॥ धम्रो एस कवत्थो रहिओ माणावमाणदुक्खेहि । इय चिततो धंदइ सूरि भूलुलियमालयलो ॥ २० ॥ भणह

य भयवं ? भीयो भवभवग्नाओ तुहावाओ भरण । नियदिक्खादाणेण करेहि ता पहु ! पसार्य मे ॥ २१ ॥ भणहु गुरु क्षेषि तुम ? किं वा पञ्चयसि ? सोवि पडिभणहु । सुपसिद्धो सिवभूई भिषोहं नयरनाहस्स ॥ २२ ॥ तो कह रायाणमपुच्छित्तुण पञ्चाविमो तओ भणह । तो खाइ तुम्ह पुरओ दिक्खं अहर्यं सयं गिए ॥ २३ ॥ इय भणिय जाव लोयं एसो सयमेव काउमारढो । ता दिक्खिकओ गुरुहिं अणवत्थादोसमीएहि ॥ २४ ॥ बलिमहाए राया उपञ्चाविस्त्रश्चित्ति संकाए । सध्वेति समुखलिया पत्ता देसंतरं अभं ॥ २५ ॥ कालेण पुणो स्ना भत्तिभरनिभरेण आहओ । रहवीरपुरं नयरं कण्ठायरिएहि सह पत्तो ॥ २६ ॥ दंसणहेउं तत्तो आहओ नियमंदिरं रक्षा । संमाणियो य सुंदरकंबलरथणप्पयाणेण ॥ २७ ॥ आलोइयंमि गुरुणा भणिओ कि पुण इमं महामोलं । गहियेति सो पर्यपह दक्षिखाओ नस्तिमि ॥ २८ ॥ तस्स परोक्खस्स पुणो कया निसेज्जाओ तेमि सुणिवहणा । अपत्तिएण गहिओ सिवभूई तो मणे मणयं ॥ २९ ॥ अह अमया कयाई उवहिवियारो गुरुहिं पारढो । जिणकप्पथेकप्पे पहुच एवं सुयविहाणा ॥ ३० ॥ जिण बारस रुवाई थेरा चोहसरुविणो । अज्जाणं पश्चवीसं तु अओ उड्डमुवगहो ॥ ३१ ॥ दुगतिगचउकपणं नवदसएकारसे ब वारसं । एए अडुविगप्पा उवहिभ्मि उ हुंति जिणकप्पे ॥ ३२ ॥ सोउं तं सिवभूई जंयह एसेव उत्तमो कप्पो । काउं जुज्जह परलो-यसाहणे बद्वकच्छाणं ॥ ३३ ॥ ता एस किन्न कीरद संपह साहहिं मोवखकंखीहि । मोन्नूण वत्थपत्ताहसंगहं जिणवराविहियं ॥ ३४ ॥ जे किर गुरुस्स लिहं तं चिय सीमस्स जुज्जह काउं । लोषवि लिङ्गिणो जं नियनियदेवाणुरुवंति ॥ ३५ ॥ गुरुणा पडिभणियं—तित्थेकराणुचिन्नं किरियं अम्हारिसा कह कुणंति । कि कस्त्रिरपल्लाणं तरंति नणु रासभा बोदुं ॥ ३६ ॥ पढमे चिय संघयणे सो कीरद गहयसत्त्वारेहि । केवलमुववृह चिय कायञ्चा तस्स अम्हेहि ॥ ३७ ॥ तित्थेकराणुकारं काउं न हि तरह पागओ दुरिसो ।

गत्ताकोलो हरिकुंजरसं कि लहह तुलुत्तं ॥ ३८ ॥ मिच्छादिट्ठी मूढा करिनि उम्भडुर्य जह पहुण । ता कि तिलोयपहुणो कुणंति
जाणंतया पुरिसा ॥ ३९ ॥ आणावचिसं चिय पहुणो आराहण श्व पहाण । न हि क्रोधरिओ सेवह रायचिधेहि ॥ ४० ॥
पञ्चविहो उद्घट्टो कप्पो वीरेण विगयमोहेण । जहससि तं कुणती अर्ण आराहए तस्स ॥ ४१ ॥ पद्मो य थविरकप्पो परिहारवि-
सुद्धि क्षणजिणकप्पा । पडिभाकप्पो भणिओ तहा अहालंदकप्पो य ॥ ४२ ॥ पंचवि इमे पहाणा अभोआनिदयाण साहुण । असु-
करिसविमूह्यविबज्जयाण जओ भणिय ॥ ४३ ॥ जोवि दुवत्थतिवत्थो एगेण अबेलओ व संधरह । न य ते दूसिति फरं सव्वेचि य
ते जिणाणाए ॥ ४४ ॥ एथ किर थेरकप्पो निचो तम्हा इमंयि निष्कामा । सेसाण हुंति जोग्या तिथं च इमेण निष्कहड ॥ ४५ ॥
दुब्बलसंशयणाण एसो चिय बडुमाप्पुरिसाण । उचिओ कप्पो तम्हा एयमि हवेज्ज उज्जुत्तो ॥ ४६ ॥ इय विविहजुसिसारं पञ्चविओ
मृरिणा तहवि एसो । गादाभिमाणवसओ पडिभणिउ एयमाड्चो ॥ ४७ ॥ जइ ताव मंदसत्ता तुव्ये मुहलंपडा न उज्जमह । सह
सामत्थे किमहं एमायसीलो भविसतामि ॥ ४८ ॥ इय जंपतो पहुहा वारिज्जतोवि चुहुद्यसहेहि । पडिवज्जनभगभावो सिवभृई
निगओ सहसा ॥ ४९ ॥ नेहेणयुपञ्चइया लहुभइणी तस्स उत्तरा नाम । तं वष्टं दहुं चिताइ महभाउणो नूर्ण ॥ ५० ॥ एण
पगारेण दिट्ठो परलोयसाहणोवाओ । इय चितिय संचलिया तहेव सा मग्यओ तस्स ॥ ५१ ॥ लज्जाकरिति काउं वेसाए साडिया
नियक्षा से । तमणिच्छुंतीं दहुण भाउणा सा इमे भणिया ॥ ५२ ॥ देवयदिक्षं एयं मा मुंचसु सुयणु ! साडियं एगं । इय एग-
साडियसं संजायं तस्स अज्जाणे ॥ ५३ ॥ एवं सो गोहंधो आरंभेत्तण कहुणहुणे । जाजो मिच्छादिट्ठी दुम्भाद्वत्तखोहमागी य
॥ ५४ ॥ तथा चागमः—“ ऊहाएं पञ्चं बोडिपसिवभृहुत्तराहि समं । मिच्छादंसणमिणसो रहवीयपुरे समुप्पन्नं ॥ १ ॥ ”

॥ शिवभूतचरितं समाप्तम् ॥

महामोहता चास्य गुराववज्ञाविद्धथात्मानमुच्चमपितुं प्रवृत्त्वाददृष्टव्यः । गुर्वद्वया शासनोब्रतिकाग्निं लघिल्यातिनिष्पेक्षस्य
साधोरविकल्पः कर्मतीक्ष्णादिकरणं च वीर्यचिराराधनस्थपत्वादगुण्करमेव । इति गाथार्थः ॥ ११९ ॥

उक्तं शक्यानुष्ठानारम्भस्य पञ्चमे भावसाधुलिङ्गम् । अधुना पठं गुणरागमाह—
गायड गुणेसु रागो सुद्धचरित्तस्य नियमभ्यो पवरो । परिहरत्वात्तदो दोसो गुणगणमालिङ्गसंजणणे ॥ १२० ॥

‘जापते’ संपदते ‘गुणेषु’ ज्ञानादिषु मूलोचरगुणेषु वा ‘रामः’ प्रतिबन्धः ‘शुद्धचास्त्रिष्य’ निष्कलङ्कसंयमस्य ‘निय-
मतः’ अवश्यंभावेन ‘पवरः’ प्रधानो निर्मित्य इति भावः । ‘परिहरति’ वर्जयति ‘ततः’ तस्मादगुणानुरागात् ‘दोषान्’ दृष्ट-
व्यापारात् । किविशिष्टान् ? ‘गुणगणमालिन्यसंजनकान्’ ज्ञानादीनामगुदिहेत्वात् भावसाधुः । इति गाथार्थः ॥ १२० ॥

गुणानुरागस्यैव लिङ्गमाह—

गुणलेसंपि प्रसंसइ गुरुगुणबुद्धीए परगयं एसो । दोसलवेणविं निययं गुणनिवहं निगुणं गणइ ॥ १२१ ॥

‘गुणलेशमपि’ आसां महीयासं शुणमित्यपेत्थः । ‘प्रशंसति’ क्लाघते ‘एसते’ अन्यसत्तम्, ‘एषः’ भावसाधुरुत्तमप्रकृति-
त्वान्मदतोऽपि दोषानुल्पव्याल्पमपि परगतं गुणं पञ्चति, कुपितकृष्णसारमेयशरीरे सितदन्तपङ्किं दामोदरवदिति भावः । परिभाव-
यति च—“कालंभि अणाईए अणाईदोसेहिवासिए जीवे । जं पावियड गुणोवि हु तं फ्लेज्जा महच्छरियं ॥ १ ॥” तथा ‘दोष-
लवेनापि’ अल्पप्रमादस्थलितेनापि ‘निजकं’ आत्मीयं “गुणनिवहं” सदानुष्ठानकलायं “निर्गुणं” अपारं “गणयति” कल्पयति ।

धिग् मां प्रमादशीलमिति भावनया प्रकृतो भावयति । कर्णस्थापितविस्मृतशुण्ठीखण्डापथिमदष्टपूर्वधरभीवैरस्वामिषत् । इति
गाथार्थः ॥ १२१ ॥

तथा—

पालइ संपत्तगुणं गुणहृसंगे पमोयमुठवहइ । उडजमइ भावसारं युरुतरगुणरयणलाभत्थी ॥ १२२ ॥

‘पालयति’ रथति वर्द्धयति च जननीव शिवपुर्वं संग्रामं सम्यकमेक्षयोपज्ञमोफलब्वं, गुणं ज्ञानचरणख्यम् । तथा गुणैराद्यानां
समृद्धानां सङ्गे भीलके चिरप्रोपितस्तिग्धमन्धृसंप्रयोग इव ‘पमोदं’ आनन्दं ‘उद्’ प्राबल्येन ‘वहति’ प्राप्नोति । तथा—“असतां
सम्भवपूर्वेन यन्मनो मलिनीकृतम् । तन्मेऽय निर्मलीभूतं साधुसंबन्धवारिणा ॥ १ ॥ पूर्वपुण्यतरोरय फर्लं प्राप्तं मयाज्ञमलम् । सङ्गेना-
सङ्गचित्तानां साधूनां गुणधारिणाम् ॥ २ ॥” तथा गुणरागादेव ‘उद्यच्छति’ प्रयतते ‘भावसारं’ सङ्गावसुन्दरं यथा भवति,
च्यानाध्ययनतप्रभृतियतिकृत्येष्विति गम्यते । किम् ? इत्यत आह—गुरुतराणि क्षायिकभावभावितवाद्यानि गुणरत्नानि क्षायिक-
ज्ञानदर्शनवारित्राणि, तेषां यो लाभस्तदर्थी लदभिलाषवान् । तथा हि—भवत्येतोद्यमवतामपूर्वकरणक्षयकशेणिक्रमेण फेलज्ञानादि-
संप्राप्तिः, सुपतीतमिदम् । इति गाथार्थः ॥ १२२ ॥

गुणानुरागस्यैव पकारान्तरेण लक्षणमाह—

सयणोस्ति च सीसोस्ति च उदगारित्ति च गणिठवओ वत्ति । पडिबंधस्त न हेऊनियमा एयस्तगुणहीणो ॥ १२३ ॥

स्वकीयो जनः ‘स्वजनः ।’ इतिशब्दस्तज्ज्ञददृचकः । वाशब्दः समुक्षये । हस्तवर्तं तु प्राकृतशैल्पा । ‘शिष्यः’ विनेयः ।

इतिवाशब्दौ पूर्ववत् । 'उपकारी' भन्नपानदानादिना पूर्वमुपकृतवान् । इतिवाशब्दादुक्तवत् । 'गणिक्षओ वत्ति' एकगच्छीय एकगच्छवासी । वेतिशब्दौ पूर्ववदेव । एतेषामेकोऽपि प्रायः प्रतिबन्धकारणं संभवति । 'नियमात्' निश्चयेन 'एतस्य' गुणाग्निः पुनः प्रतिबन्धस्य नैव 'हेतुः' निभिरामेकोऽपि भवतीति । किंविशिष्टः सन् ? इत्याह—'गुणहीनः' निर्गुण इति । उक्तं च—“सोसो सज्जिलओ वा गणिक्षओ वा न सोगई निति । जे तत्य नाणदंसणचरणा ते सोगई मग्नो ॥ १ ॥” तथा—“परलोकविरुद्धानि कुर्वाणं दूरतस्त्यजेत् । आत्मानं योऽभिसंधते सोऽन्यस्मै स्यात्कर्थं हितः ? ॥ २ ॥” इति भावार्थः ॥ १२३ ॥

अथ चारित्रिणा तेषां स्वजनादीनां किं विधेयम् ? इत्याह—

करुणावसेण नवरं अणुसासङ्गं तंपि सुदूरमग्नंमि । अच्चंताजोग्मं पुणं अरक्तदुद्गो उवेहेऽ ॥ १२४ ॥

करुणा परदुःखनिवारणबुद्धिः । उक्तं च—“परद्वितिचिन्ता मैत्री परदुःखनिवाशिनी तथा करुणा । परसुखतुष्टिर्मुदिता परदोषोपेक्षणमुपेक्षा ॥ १ ॥” तड़शेन तद्रसिकतया, 'नवरं' केवलं रागद्वेषपरिहारेण 'अनुशास्ति' शिखयति 'तमपि' स्वजनादिकं, अपिशब्दात्तदितरमपि । क्व ? इत्याह—'शुदूरमाग्मं' यथावस्थितमोक्षात्प्रविषये । तथाद—“कि नारकतिर्यह्नरविनुष्टगतिविचित्रयोनिभेदेषु । वत ! संसरञ्च सततं निर्विष्णो दुःखनिलयेषु ॥ २ ॥ येन प्रमादसुदूरमाश्रित्य महाधिहेतुमस्तवलितम् । संत्यज्य धर्मचिन्तां रतस्त्वमायेतराचरणे ॥ ३ ॥ यथा प्रयाम्ति पुरुषाः स्वर्गं यस्य प्रयाम्ति विनिपातम् । तत्र निभिरामनार्थः प्रमाद इति निश्चितमिदं मे ॥ ४ ॥” इत्यादिविविधवाचोपुक्तिभिरुत्पादितसंबोधं तं शुदूरधर्मे प्रवर्तयति ज्ञापनीयवेदसौ स्यात् । 'अत्यन्तायोग्यं' बाढ़मप्रज्ञाप-

नीयं शुनस्तं 'अरक्षिष्टः' रागद्वेषरहितः 'उपेक्षते' अवधीरयति "उपेक्षा निर्गुणेषु" इति वाक्यमनुसूत्य। इति गाथार्थः ॥१२४॥
गुणातुरागस्येव कलमाह—

उत्तमगुणाणुराथा कालाइदोसओ अपत्ताचि । गुणसंप्रथा परस्थचि न दुल्हा होइ भवाण ॥ १२५ ॥

उत्तमा उत्कृष्टाः, गुणा, ज्ञानादयः, तेष्वनुरागः श्रीतिप्रकर्षः, सत्स्मादेतोः, कालो दुःप्रभारूपः, आदिशब्दात्संहननसहायाभावौ त एव दोषा दृष्टानि, विज्ञकारित्वात्, ततः 'अप्राप्तापि' आस्तां तावत्याप्नेत्यपेरर्थः। 'गुणसंश्त' परिपूर्णर्थमसाधनसामग्री वर्तमानजन्मनीति गम्यते। 'परंप्रेत्पि' भाविभवे, अपि: संभावने 'संभाव्यते'। एतचैव 'दुर्लभा' द्वरपा भवति 'भव्यातां' श्रुचिगमनयोग्यानाम्। इति गाथार्थः ॥ १२५ ॥

उक्तं गुणरागरूपं पृष्ठं भावसाधुलिङ्गं, अधुना गुर्वाङ्गाराथनरूपं सप्तममाह—

युरुपयसेवानिरओ गुरुआणाराहंणमि तस्मिच्छो । चरणभरधरणसत्तो होइ जई नश्नहा नियमा ॥१२६॥

अत्र कथिदाह—पूर्वाचार्येश्वारित्रिजो लिङ्गपटकमेवोक्तम्। यतोऽवाचि—“मग्गणुसारी मड्डो पञ्चजिङ्गो कियाच्चो चेव। गुणरागी सकारंभसगओ तह य चारिची ॥ १ ॥” तत्कृत एतत्सप्तमं लिङ्गम्? इत्युच्यते, भणितमेवोपदेशपदशाखे लिङ्गभणनानन्तरम्—“एवं च अतिथ लक्ष्मणमिमस्त नोसेसमेव धनस्त। तद गुरुआणासंपादणं च गमगं इह लिङ्गम् ॥ २ ॥” इत्यलं विस्तरेण। ग्रहतुतव्याख्यानसुच्यते—गुरुत्र उक्तस्वरूपास्तेषां पदानि चरणास्तेषां सेवा सम्यगाराधनं, न पुनराम्बद्धत्वंत्वमात्रम्। यतः सत्रम्—“गुरुमूलेच्चि धर्मसंक्षी अणुकूला जे म हुंति उ गुरुणं । परसि तु पंथाणं दूर दूरेण ते हुंति ॥ ३ ॥” तस्यां

निश्चयेन रतो निरतो नैदिककलार्थमेव, न च क्यचित्प्रियुरोक्तिभिन्नर्भस्तितोऽपि गुरुं जिहाति, केवलं गुरुं बहुमानमेव विधते । यथा—“धन्यस्योपरि निपतत्यहितसमाचरणधर्मनिवापी । गुरुद्वद्वन्मलयनिष्टुतो वचनसञ्चनस्यशः ॥ ५ ॥” तथा—“लज्जादयासंज्ञमवभवेत् कलापभागिस्त विसोहिटाणं । जे मे गुरुं सवयं अणुसासयंति तेहं गुरुं सवयं पूययामि ॥ ६ ॥” तथा ‘गुर्वज्ञाराधने’ गुरुदिशसंपादने ‘तस्मिपुः’ तमेवादेवं लघुमिळुर्गुरोरादेशं प्रतीक्षमाणः समीपवत्येव स्यात् । इत्थं भूतधरणभर-धरणे चारित्रभारोद्घने शक्तः समर्थो भवति ‘यतिः’ सुविदितो, ‘नान्यथा’ भणितविपरीतो ‘नियमात्’ निश्चयेन । इति गाथार्थः ॥ १२६ ॥

कथं पुनरेव(प) निश्चयोऽवसीयते ? इत्याह—

सद्वगुणमूलभूओ भणिओ आयारपदमसुते जं । गुरुकुलवासोवस्तं वसेज तो तत्थ चरणतथी ॥१२७॥

सर्वे गुणा अष्टादशशीलाङ्गसहस्रलपास्तेषां मूलभूतः प्रथमकार्यं ‘भणितः’ उक्तः, आचारः प्रथममङ्गं, तस्य प्रथमस्त्रे—“सुरं मे आउसंतेणं भगवत्या एवमवल्यायं” इति चाचनाप्नकारे । यद्यस्मात् ‘गुरुकुलवासः’ गुरुद्वद्वन्मायासेवनम् । अयमक्त्र भावार्थः—सुधर्मस्वामी जग्नुस्वामिने कथयति स्म । श्रुतं मया वसता भगवतः समीपे तिष्ठता वक्ष्यमाणमर्थपदमिति । कः पुनरस्य कथनस्य भावार्थः ? सर्वेण धर्मार्थिना गुरुसेवा विधेयेति । तत्र व्याख्यातं यस्मादेवं तस्मादवश्यं ‘वसेत्’ तिष्ठेत् ‘तत्र’ गुरुकुले ‘चरणार्थी’ चारित्रिकामी । तथा च गैल्ले वसतो गुणः—“जडिवि य निगग्यभावो तहावि रविरबज्जई स अन्नेहिं । वंसकडिले छिन्नोवि वेणुओ पावण न मही (हिं) ॥ ७ ॥” इति गाथार्थः ॥ १२७ ॥

नन्वागमे यतेराहारशुद्धिरेव मुख्यशास्त्रिशुद्धिहेतुरुप्युप्यते । यत उक्तम्—पिंड असोहयंतो अचरित्ती एत्य संसओ नस्थि । चारित्तंमि असंते निरलित्या चेव पव्वज्जा ॥ १ ॥” षिष्ठविशुद्धिश बहुनां मध्ये बसताऽतिदुक्तरैवेत्येकाकिनाऽपि भृत्वा संब विधेया । किञ्चानादिलाभेन कार्यम्? मूलभूतं चास्त्रिमेव पालनीयं, मूले सत्येव लाभचिन्ता ज्यायसी, इति पराभिशायमाशङ्कयाह—
एयस्स परिष्वाया सुदुङ्छाइवि न सुन्दरं भणियं । कम्माइवि परिसुखं युरुआणावत्तिणो विति ॥१२८॥

‘एतस्य’ गुरुकुलवासस्य ‘परित्यागात्’ सर्वतो मोचनेन ‘शुद्धोऽष्टादि’ शुद्धभैक्षोपधिप्रसुखं न ‘सुन्दरं’ शोभने भणितमा-गमद्वैरिति गम्यते । यतस्तदुक्तिः—“सुदुङ्छाइसु जनो गुरुकुलचागाइपोह विन्नेओ । सर्वससरक्तवपिच्छत्थघायपायाच्छिवणतुणो ॥ २ ॥” अस्य व्याख्या—शुद्धोऽष्टं निर्दौवैक्षसु, आदिशठशत्कलहममत्वपरिहारे च यत्तु उद्यमः, गुरुकुलत्यागेन, आदिशष्टा-स्त्रियार्थहान्या ज्लानादित्याभेन चेह जिनमते विहेयो बोद्धव्यः । कथंभूतः? इत्याह—शर्वस्त्राजस्य सरजस्कस्य पिच्छार्थं घाते पादा-स्पर्शनतुल्यश्वरणासंघटुनादेशकल्प इति । संविधानकर्त्तव्यश्वेत्याह—

कवचित्संनिवेशे शवराभिधानः सरजस्कभक्तो राजा षभूव । तस्यैवद्वा दर्शनार्थमुपरि धार्यमाणमयूरपत्रछत्रो गुरुराजगाम । कृतस-म्मानस्योपनिविष्टस्य च राजप्रियतमा तदासपत्रं चश्चाक्षिक्याऽनेकघन्दकराजिराजितमवलोक्य कुतूहलातिरेकतसं प्रार्थयितुमारेभे । तत्र च देशे मयूराभावाद्दुर्लभानि मयूरपिच्छानीत्यसावदित्सन्तुत्याए स्वाश्रयमगमत् । ततो राज्ञी कृताभोजननिश्चया तदानन्यनाय राजानं ग्रोत्साहयाश्वकारं । राज्ञाऽपि यदा पुनः पुनः प्रार्थितोऽपि न ददाति मुरुः, तदा हुर्विमग्रहमोहितेन हठादेव गृहीत्वानयत तानि, इत्यादिष्टाः पदातयः प्रत्यूचुः—नासी जीवकर्पयति, प्रहरैश्चोपतिष्ठते । ततो राजोवाच—दूरस्या एव ते वाणीरचेह कृता-

गृहीत, कि तु तच्छ्रीरान्ज्ञानुत्पादयन्तः पदेन स्वर्णं मा कृद्वं, यतो गुरोस्वज्ञा महते पातकाय संपद्यत इति ॥

यादशोऽस्य शब्दराजस्य गुरोमारिणं कारयतः पादस्पर्शं च वारयतो विवेकस्ताद्गुरुकुलत्यागिनः शुद्धोऽन्तादिलालसस्य साधो-
रिति भावः । तथा कर्मशब्देनाथाकर्मच्यते, आदिशब्देन सकलोऽमोत्पादनैषणादेष्परिग्रहः । तत्रोऽमदोषाः—“आहाक्षुद्रैसिय
पूर्वकम्भे य भीसज्जाए य । ठवणा पाहुडियाए पाहुउस्तीयपात्तिल्ले ॥ १ ॥” परियद्विष अभिहडे उभिम्ले भालोहडे य । अच्छेज्जे
अणिसङ्घटे अज्ञोयरण य सोलसमे ॥ २ ॥” उत्पादनादोषाः—“धाई दूह निमिते आजीव वर्णामिगे तिकिञ्चा य । कोहे माणे
माया लोभे य हवंति दस एए ॥ ३ ॥” पुढिव पञ्चा सैथव बिज्जा भैते य चुबजोगे य । उप्पायणाए दोसा सोलसमी मूलकम्भे य
॥ ४ ॥” एषणादोषाः—“सुकिष्मकिष्मपनिकिष्मतपिद्यसाहस्रियदायगुम्मीसो । अपरिणयलित्तछडिय एसणदोसा दस हवंति
॥ ५ ॥” एतद्वोपदृष्टमप्याहारादि ‘परिशुद्धं’ निर्देखिमेव, अपिशब्दस्यावधारणार्थस्येह योगात् ‘गुर्वज्ञावर्तिनः’ आराध्यादेशवि-
धायिनो, गच्छवासिन इति हृदयम् । ‘ब्रुवते’ प्रतिपादयन्त्यागमतत्त्वविदः । इति गाथार्थः ॥ १२८ ॥

अत एव गुर्वज्ञाकारिणी विशेषतः स्तुवन्नाह—

ता धन्नो गुरुआणं न मुयइ बाणाइगुणगीणनिहा(था)णं । सुपस्त्रमणो सयथं कयच्चुयं मणसि भावितो १२९
यस्माद्गुर्वज्ञा गरीयसे गुणाय, ‘तस्मात्’ हेतोर्धन्य एव गुर्वज्ञां ‘न मुञ्चति’ नोञ्चति । किविशिष्टाम्? ज्ञानादिगुण-
गणस्य निदानं कारणम् । उक्तं च—“नाणस्स होइ भागी थिस्यरओ दंसणे चरिते य । घमा आवकहाए गुरुकुलवासं न मुञ्चन्ति

१ अन्यत्र “मणनिहाणं” इत्यस्ति ।

॥१॥” सुमु अतिशयेन प्रसन्नमना निर्मलमानसो निष्ठुरमपि शिखितो न कुप्यति, न कलुषयत्यन्तःकरणम् । केवलम्—“ जं मे बुद्धाणुसासैति सीएण फल्सेण वा । मम लाभोचि पेहाए पवओ ते पडिसुणे ॥१॥” कथम् ? ‘सततं’ अनवरतं ‘कृतज्ञताम्’ उपकाराविस्मृतिर्ह्या ‘मनसि’ हृदये ‘भावयन्’ अवस्थापयन् । तथाह—“ टोलो ” च लोहुलंतो अहयं विकाणनाणनिलायम् । देवो च वंदणिज्जो कओमि गुरुसुचहारेण ॥१॥” इत्यभूत एव धन्यो भवति, धर्मधनार्हत्वात् । इति मात्यार्थः ॥१२९॥

आह—किं योऽपि सोऽपि गुरुर्गुणसंपत्तये सेवनीय आहोश्चित्कञ्चिद्दिशिष्ट एव ? इति प्रथमे प्रतिवचनमाह—

गुणवं च इमो सुते जहरथगुरुसद्भायणं इट्टो । गुणसंपत्या दरिद्रो जहुत्तफलदायगो न मओ ॥१३०॥

चशब्दस्यावधारणार्थत्वात् ‘गुणवानेव’ गुणगणालङ्घकृत एव ‘अयं’ इति गुरुः ‘सत्रं’ सिद्धान्ते, यथार्थः सान्वयो ओ गुरुशब्दस्तस्य भाजनभाषारः ‘इष्टः’ अभिप्रेतः । तथा हि गुरुशब्दस्य यथावस्थितं शास्त्रार्थं गृणातीति गुरुः, इत्यन्वयः । स च संविमस्यैव युज्यते, अतः संविम एव गुणवान्, नान्यः । तस्य च गुणाः प्राधान्येन—“ “वयछकं ” कायछकं ” अकप्पो ” गिहभायणं । ”पलियंकनिसिज्जाय ” सिणाणं ” सोहवज्जणं ” ॥२॥” एभिर्यना गुरुत्वाभाव एव, तनुभिर्यना पटाभाववत् । शेषास्तु—“ पडिरुचो तेयस्ती ” इत्यादयो देशकुलजात्यादयोऽज्ञेऽपि गणिसंपदादयो विशेषगुणाः कादाचित्काः, पटस्य रक्तत्वादिवत् । तत्रेह प्रवानणुणिर्युक्तो गुणवानभिप्रेतः, कार्यसाधकत्वात् । सत्सु तेषु शेषगुणसंप्रयोगोऽपि वरीयानेवेति । विषयेऽपुनः किं स्यात् ? इत्याह—“ “गणसंपदा ” सदृगुणविभूत्या करणभूतया ‘दरिद्रः’ दुर्गतो यथोक्तं गुरुसंप्रयोगे फलं, तस्य दायकः संपादयिता ‘न ए अन्यत्र “ टोलु च लुलुलंतो ” इत्यस्ति ॥

मतो । नैव संस्तो गीतार्थनिम् । अतो न निर्गुणो गुरुः सेवनीयः । इति गाथागर्भीर्थः ॥ १३९ ॥

ननु प्रभुचेषु दुर्लभा सर्वगुणसंपत्, यतः कोऽपि कुतोऽपि केनापि गुणेन हीनोऽप्यन्येनाधिकः, इति तारतम्यमेदेनानेकधा
गुरुव उपलभ्यन्ते, तेषां सामाचार्योऽपि नानास्था एवेति तेषु कं गुरुप्राश्रयामः ? कं या न ? इति दोलायमानमानसानामस्माकं
किमुचितम् ? इति शिष्येण सप्रणयं पृष्ठो गुरुराह—

मूलगुणसंपत्तो न दोसलबजोगओ इमो हेओ । महुरो वक्तमओ पुण पवत्तियद्वो जहुत्तम्मि ॥१३१॥

मूलगुणम् महाब्रतानि व्रतपट्टकायषट्टकादयो वाऽन्तादश, तेः सम्भूत् सब्रोचप्रधानं प्रकर्षेणोद्यमातिशयेन युक्तोऽनुगतो 'मूल-
गुणसंप्रयुक्तः' गुरुरिति प्रस्तुतन्वान्वै दोषलब्धः स्तोकदोषस्तद्योगात्तसंबन्धात् 'अर्यं' गुरुः 'हेयः' परित्याज्यः । उक्तं चागमे—
“जेयाचि संदेच्चि गुरुं चित्ता ढहरे इमे अप्यसुपुणि नच्चा । हीलिति मिच्छं पदिवज्जमाणा करेति आसायण ते गुरुणं ॥ १ ॥
पर्वद्वै र्मदाचि इवंसि एगे ढहराचि य जे सुप्यद्वौद्वेष्या । आयारमंता गुणसुक्षियप्पा जे हीलिया सिद्धिरिव भासकुञ्जा ॥ २ ॥
जेयाचि नागं ढहरति नक्षा आसायए से अहिया य होह । एवायरियं पिहु हीलयंतो नियच्छुई जाइपहु खु मंदे ॥ ३ ॥ गुरुगुणरहिओ
य इह दहूब्दो मूलगुणवित्तो जो । न उ गुणमेत्तविहीणोसि चंडलहो उदाहरणं ॥ ४ ॥” इत्याद्यागमवचनान्वयनुसृत्य मूलगुणशुद्धो
गुरुः सामाचारीनानात्मेऽपि न मोक्षाच्युः । (कदाचित्) किंचित्प्रमादवास्तु 'मधुरोपक्रमतः' इति तृतीयार्थं पञ्चमी । ततो 'मधु-
रोपक्रमेण' सुखदोषायेन त्रियवचनाऽजलिप्रणामपूर्वमनुपकृतपरहितरत्नैभवद्धिः सुषु वर्यं मोचिता गृहवासपाशात् । तदिदानीमुत्तरोन्तर-
मार्गमवर्त्तनेन निस्तारयतास्माद्वीमर्घकान्तारात्, इत्यादिप्रोत्साहनेन 'पुनः' भूयोऽपि प्रवर्त्तयितव्यो 'यथोक्तं' मार्गानुयायिन्य-

नुष्ठान इति शेषः । इति गाथार्थः ॥ १३१ ॥

किमित्येवपुष्पदिल्लिते ? इत्याह—

पतो सुसीससद्दो एव छुपंदेय रंथयेधात्रि । गाढपदमाइषोऽवि हु सेलगसूरिस्स सीसेण ॥ १३२ ॥

‘पासः’ लब्धः सुशिष्य इति शब्दो विशेषणम्, ‘एव’ तु रुद्रुहसि कुर्वता ‘पन्थकेन’ प्रसिद्धसाधुना, अपिशब्दादन्वैरपि तथाविधैः । यतोऽसाणि—“सीएज्ज कयाइ शुरु तंपि सुसीसा सुनिदणमहुरेहि । मग्गे ठवैति पुणरवि जह सेलगरंथगो नाय ॥ १ ॥” तमेव विशिनष्टि—‘गाढपदमादिनोऽपि’ अतिशयशैथिल्यवतोऽपि शैलकष्टरेः शिष्येषेति व्यक्तमेवेति गाथाक्षरार्थः । भावार्थः कथानकगम्यः ॥ १३२ ॥

तत्त्वदग्म—

अत्य सुरद्वाविसए बारवती नाम पुरवरी रम्मा । कंचणमणिमयमदिरपायारा थण्यनिम्मविया ॥ १ ॥ तस्थ य हरिकुलनहयल-हरिणको अरिसमूहमयमहणो । कन्हो नामेण निवो हरि व्व विबुहपिओ आसी ॥ २ ॥ सत्येव सत्यवाही थाववा नाम पायडाहेसि । कम्मवसाओ वालंमि नंदणे जायपहमरणा ॥ ३ ॥ सौयभरनिभराए तीए वालस्स नो कर्य नामे । तो थावज्जापुत्तो सो विकवाओ सयललोगे ॥ ४ ॥ कालेण कलाकुसलो तारुओ पाविओति मायाए । परिणाविझी समं चिय चत्तीसमहेभकआओ ॥ ५ ॥ ताहि समं सुहयसमं अणुहयमाणस्स विगपचितस्स । दोगुंदुगदेवस्स व समझतो घह कालो ॥ ६ ॥ अह अश्या कयाई विहर्तो समण-संघर्षकिन्नो । भयवै अरिहुनेमी समागओ तीए नयरीए ॥ ७ ॥ रेवयगनगासगासे उज्जाणे नंदणमि रमणीए । सुरद्वयसमोसरणे

उविद्वौ देसर्ण काउ ॥ ८ ॥ तसो निउत्पुरिसा नाउणं बहलपुलयचिच्छाओ । चलिओ भरहद्वई वंदणहेउं जिणिदस्स ॥ ९ ॥
 चलिया तेष समारं दसवि दसारा समुद्विजयाई । तह चेव महावीरा पैचवि बलदेवपामोक्खा ॥ १० ॥ सोलसराथसहस्रा संचला
 उग्गसेणपामोक्खा । इगवीससहस्रा तह वीराणं वीरसेणाई ॥ ११ ॥ दुर्दत्कुमाराणं सद्विसहस्रा उ मैवपमुहाणं । पञ्जुश्चप्पमुहाओ
 कुमारकोडी उ अद्वृ ॥ १२ ॥ शुप्पन्नं च सहस्रा महसेणाईण बलवगाणंपि । अन्नोवि सेद्विमाई नागरलोगो अणेगविहो
 ॥ १३ ॥ दद्वै क्यसिंगारं एगमुहं पत्थियं नयरिलोगं । नियपडिहारं पुच्छइ धावशानंदणो एवं ॥ १४ ॥ कत्य इमो संचलो
 क्यसिगारो जणो तुरियतुरियं । सो आहै नेमिनाहस्स वंदणत्थंति 'नेमिसुयं ॥ १५ ॥ अह सोवि रहारुद्दो भत्तिभरनिष्ठभरो
 यह निवेण । वंदह तिलोयनाहं सुणेइ धम्यं च एगग्नो ॥ १६ ॥ नाउण असारसं भवस्स नीसेसदुक्तव्यमवस्स । शोक्खं च
 महासोबखं सज्जं चारित्यधम्मस ॥ १७ ॥ मंथेगभाविओ तो धावशानंदणो जिणं भणाह । आपुच्छिडण जणणि तुहतिए पञ्चइस्सामि
 ॥ १८ ॥ जुत्तमिणंति पबुत्ते जिणेण गंतूण मंदिरे जणणि । विच्चवह पायबडिओ अम्मो गिहामि पञ्चज्जं ॥ १९ ॥ सावि हु
 शिणेहमूढा रुयमाणी भणाह दुक्करा सुद्वृ । अम्मसवि पञ्चज्जा विसेसओ तुझा सुहियस्स ॥ २० ॥ आसालग्यं जणणि कह मुंचसि
 पुत्त ! निरिणो होउं । चत्तीसं भज्जाओ एथाओ चिणयसज्जाओ ॥ २१ ॥ दाणोवभोगकज्जे पञ्जत्ते कुरुक्मागायं रित्यं । पुच्चसुक्कण्ण
 पत्तं विलससु ता दाणधम्मरओ ॥ २२ ॥ चहुद्वियकुलसंताणो वयपरिणामे करेज्ज हियझूँ । सो भणाह अणिच्चे जीवियंमि न हु एसिं
 घड्ड ॥ २३ ॥ अवि य—“अम्ह परिचितिज्जइ सहरिसकंहुज्जुण्ण हियएण । परिणम्ह अम्ह चिय कज्जारंभो विहिवसेण ॥ १ ॥”

१ इतः परं अन्यच्च तु “भुषणनाहस्स नेमिनाहस्स नमणत्थं” इत्यस्ति । २ “ते निसुयं” इत्यपि ॥

एमाइउपडिउत्तिभावणा रुद्रु निच्छओच्छाहै । कलिजर्ण थायच्चा अणुमन्नह तं अकामवि ॥२४॥ मंतु केसवमूलं कहेह सयर्लिपि
 पुत्रबुत्तंते । मग्गइय रायचिधे दिक्खामहिमाकस्त्रहेडं ॥ २५ ॥ तुहो भणह य कन्हो धओ सो जस्स निच्छओ धम्मे । ता चिढु
 निल्लया तं दिक्खामहिमं भलिस्सामि ॥२६॥ ग्रसूण य तम्मेहं तीसे पुत्रं सर्यं भणह कन्हो । भुंजस वच्छ । सुहाहं निक्खाचरिया
 महादुर्स्वा ॥२७॥ सो वडिभणह महापहु ! भयामिभूयाण केरिसं सोषख्य । ता सव्यभयपणासी धम्मो चिय जुज्जए काँड ॥२८॥
 रायाह—महवाहुच्छायाए वच्छ ! वसंतस्स ते भर्यं नत्थि । अह अत्थ ता निघेयसु जेण निघारेमि तं तुर्सिं ॥ २९ ॥ इयरेण
 पुत्रं—जह एवं ता इतं जरं च मक्कुं च मे निघारेहि । जेण सुनिव्युयहियओ भोगसुहं सामि ! माणेमि ॥ ३० ॥ भणह नर्सिंदो
 सुंदर ! दुव्वारमिमं दुगंपि जियलोए । सुरनाहो दिन एर यार्ह अन्वारिसो घूरे ॥ ३१ ॥ जाओ—कम्मवसेण जियाणं जरमरणाहं
 हवंति संसारे । इयरो भणह अओ चिय कम्माह निहंतुमिच्छामि ॥ ३२ ॥ नाऊण निच्छयं से नरनाहो भणह साहु साहुति ।
 पव्ययसु थीर ! एवं पुज्जंतु मणोरहा तुज्ज्ञ ॥ ३३ ॥ कारेह केसवो तो उग्गोसणयं पुरीए सव्याए । संसारभउकिगो थावचानंदणो
 धओ ॥ ३४ ॥ पव्ययह मोषखकामी जह ता अबोवि कोवि पव्ययहु । तो अणुमश्च कन्हो वहह य तसि कुङ्गवस्त ॥ ३५ ॥ सोउण
 घोसणं तं सहस्रमेगं उवद्वियं तत्थ । रायाईण सुयाणं थावच्चापुत्रनेहेण ॥ ३६ ॥ निक्खमणमहामहिमं राया तेसि करेह सव्येसि ।
 इय थावच्चापुत्रो सहस्रसहिथीवि निक्खतो ॥ ३७ ॥ जाओ चोहसपुच्छी जियेण सो चेव तस्स परिवारो । दिशो तो उग्गतवो
 विहरह महिमडले घसो ॥ ३८ ॥ विहर्तो संपत्तो क्याइ सेलगपुरभि सो भयर्थ । पंचसयमंतिसहियं सेलगरायं कुण्ड सढूद ॥३९॥
 तचो य विहरमाणो पत्तो सोर्गधियाए नयरीए । तत्थवि पहाणसेड्हि सुदैसाणं सावधं कुण्ड ॥ ४० ॥ सो पृण सुयपरिवायगधम्मे

पुञ्च किरामि अहभतो । सोऽण साकरं ते समग्रं तो सुओ तत्य ॥ ४१ ॥ परो सुदंसणगिं दंसणमालिभीरुषा तेष । नाब्धु-
द्विओ न पणओ न पेहिओ नेष संलचो ॥ ४२ ॥ चित्त तओ सुओवि हु अरिह एसो न ताव उवएसं । जाव न एयस्स गुरु परा-
इओ प्रदुपश्चक्ष्व ॥ ४३ ॥ तो भणह मो सुदंसण । पुञ्च ते मज्जा सासणे आसि । संपद कस्स सभीये गहिओ अआसिसो धम्मो
॥ ४४ ॥ तो कयअब्धुद्वाणो पणामपुञ्च सिर्थकरकमलो । सुमरंतो गुरुनामं सुदंसणो मणइ पर्यं तु ॥ ४५ ॥ लिरिधावच्चापुलो
सीसो वेलोकनाहनेमिस्स । नीलासोउज्जाणे विहरइ सो मज्जा धम्मगुरु ॥ ४६ ॥ भणह सुओ ते मज्जावि दंसेहि भवामि जेण
तसीओ । अहवा परजिणिता करेमि ते चेव नियसीसं ॥ ४७ ॥ चित्तइ सुदंसणो तो अभच्छरी एस धम्मकामो य । गुरुवय-
णामयसिचो लहिही बोहि न संदेहो ॥ ४८ ॥ इय तं घेचूण गओ गुरुमूलं पुञ्चर्ह सुओ तत्य । कुडिलाइं पसिणाइं महच्छुलगहण-
कज्जेगु ॥ ४९ ॥ सरिसवधा तह मासा तुम्है मकूखाउ किं कुलस्थी वा । धशनराई एसि दो दो अत्या उ पसिणाणे ॥ ५० ॥
नाउण य तन्मायं चामरियाइ गुरुहि तह ताई । सञ्चन्तुति मणे जह सुयस्स संपथओ जाओ ॥ ५१ ॥ पसिणाणमुत्तराइ न एथ
वित्थरभयाउ भणियाई । जाणिउकामेण दहं नाएसु निरुवियव्वाई ॥ ५२ ॥ सोऽण सुओ फर्म संकिगो शूरियायभूलंभि । सीस-
सहस्रेण सर्वं पञ्चद्वो सुदुपस्तिगो ॥ ५३ ॥ जाओ चोहसपुञ्ची गुरुहि दिन्मंभि पुञ्चपत्तिवो । विहरिउमारझो खूसिमेड्डे
भञ्चकम्बोहो ॥ ५४ ॥ अह धाववापुलो छरी सेलम्भि पुंडरीयमि । दोमासकयाणसओ नेव्याणमणुत्तरं पत्तो ॥ ५५ ॥ इयरेवि
विहरमाणो सेलगपुरमागओ नरिदस्स । दिल्लवावसरोति टिओ सुभूमिभागंभि उज्जाणे ॥ ५६ ॥ बुद्धो सेलगराया रज्जं ताडण
महुगसुयस्स । पंचहि मंतिसरहि पंशगप्पुहेहि परियस्तो ॥ ५७ ॥ निकरंतो सुयविहिणा गुरुमाउयसुग्गुणिदपयमूले । एगारस-

अंगाहं अहिजिओ वज्जयावज्जो ॥ ५८ ॥ पंथगपमुहाण तओ पंचण्हसयाण नायगो ठविओ । सुयमुणिवरेण विहिणा सेलगछरी
महासक्तो ॥ ५९ ॥ सुयस्त्रीवि महस्या समए आहारवज्जर्णे काउं । गिरिंडरीयसिहरे सहस्रसदिओ सिवं पत्तो ॥ ६० ॥ अह
सेलगरायरिसी अणुचियमत्ताइमोगदोसेषा । दाहजराईतयिओ समागओ सेलगपुरंमि ॥ ६१ ॥ उज्जाणैमि पस्त्ये सुभूमिभागंमि तं
समोसरियं । सोउण हङ्कुट्टो विणिग्गओ मङ्कुट्टो राया ॥ ६२ ॥ क्यवंदणाइकिच्चो सरीखत्तं वियाणिं गुरुणो । विषवइ एहि
भंते । मम गेहे जाणसालासु ॥ ६३ ॥ भत्तोसहाइएहि अहापवचेहि तत्य तुम्हाणं । कारेमि जेण किरियं घम्मसरीरस स्वखड्हा
॥ ६४ ॥ पडिवभमिण गुरुणा पाख्डा तत्य उत्तमा किरिया । निदुमहुराइएहि विथडेण य वेजजवयणाओ ॥ ६५ ॥ वेजजाण कुस-
लयाए पच्छोसहपाणभाइयुवलाभा । थेवदियहेहि एसो जाओ निहओ य बल्यं च ॥ ६६ ॥ नवरं निदुन्हाइआहारे पाणगे य
अहगिद्दो । सुहसीलयं पवक्षो नेल्हद ठाण्ठतरविहारं ॥ ६७ ॥ एहुसोवि भणिजंतो विसमइ नो जाय सो पमायाओ । ताहे पंथगवज्जा
मुणिणो भंतेति एगत्य ॥ ६८ ॥ कम्माहं नूण धणचिकणाइ कुडिलाहं वज्जसाराहं । नाणहङ्कयंपि पुरिसं पंथाओ उप्पहं नेति
॥ ६९ ॥ मोत्तूण राथरिद्धि मोकखत्ती ताव एस पब्बहओ । संपइ अह्यमाया चिम्हारियपओयणो जाओ ॥ ७० ॥ काले न देइ सुतं
अत्यं न कहेह पुच्छभाणाणं । आवस्सगाहतन्ति मोतुं पहुममप निहं ॥ ७१ ॥ उवगारि दहमेसो अम्हाणं घम्मचरणहेत्ता । मोतुं
घेतुं च इमं जुतंति फुडं न याणामो ॥ ७२ ॥ अहवा किं अम्हाणं कारणरहिणा नीयवासेण । एवं पंथगसाहुं वेयावच्च निरुजेभो
॥ ७३ ॥ आपुच्छिङ्ग स्तरिं विहारमो उज्जया वयं सव्वे । कालहरणंपि कीरहं जा वेयहं एस अप्पाणं ॥ ७४ ॥ सामत्थिङ्ग
एवं पंथगसाहुं ठवितु गुरुणासे । गुरुसम्मण्ण सव्वे अन्त्य गुहं पविहर्णति ॥ ७५ ॥ पंथगमुणीचि गुरुणो वेयावच्च अखंडियं कुणह ।

भन्तिवहुमाणसारं कुण्ड अणूणं च नियकिरिये ॥ ७६ ॥ कस्तियत्रात्मासे स्त्री भोजून् निदमहुराहं । पाञ्चण मञ्जमहिय सुतो
 नीसद्वसव्वंगो ॥ ७७ ॥ आवस्संगं कुण्ठतो पैथगलाहृषि खामणनिमित्तं । सोसेण तस्स पाए घड्वै विणयनयनिउणो ॥ ७८ ॥ तो
 कुविओ रायरिसी बंपइ को एस अज्ज निलज्जो । पाए आघडुंतो निहाविग्धे मह पयङ्गो ॥ ७९ ॥ रुहं दद्वृण गुरुं संविग्मो
 पैथगो भण्ड एवं । चाउम्मासियखामणकए मए दुमिया तुब्मे ॥ ८० ॥ ता एं अवराहं खमह न काहामि एरिसं वीयं ।
 हुंति खमासील चिद उच्चम्पुरिता अओ लोह ॥ ८१ ॥ हय पैथगमहुरगिर आयसंतस्स तस्स स्फरिस्स । सूरुगमे तमं पिव
 अचाणं दूरमोसस्त्य ॥ ८२ ॥ परिनिदिउण सुइं अप्पाणं जायसंजमुज्जोओ । खामेइ पथगं पिहु पुणो पुणो सुद्वरिणामो ॥ ८३ ॥
 दुहथदिणे रायाणं आपुच्छिय दोवि सेलगपुराओ । निकर्वता पारद्वा उग्गविहारेण विहरेतं ॥ ८४ ॥ अवगयतव्युत्तंता संपत्ता
 सेसमंतिमुणिणोवि । विहरिय चिरं सुविदिण आरद्वा पुंडरीयगिरि ॥ ८५ ॥ धावक्षापुत्तो ह्व काउं संलेहणं विहुयकम्मा ।
 उपम्भविमलनाणा सिद्वा परिनिव्युया सब्वे ॥ ८६ ॥ हय मूलगुणविसुद्धो मोराव्वो निवगुरुं न गीएहि । सम्ममणुवत्तियव्वो
 सुमाहुणा पैथगेपोव ॥ ८७ ॥

॥ शैलकराजर्थिकथानकं समाप्तम् ॥

एवं कुर्वतः साधोर्गुणमाह—

एवं गुरुबहुमाणो कथन्नुया सयलगच्छगुणवुद्धी । अणवत्थापरिहारो हुंति गुणा एवामाईया ॥१३३॥
 ‘एवं’ गुरुम्भुवता मन्मायोद्धिमं च कारयता पतिना ‘गुरुबहुमानः’ मानसप्रीत्यतिशयः कुतो भवति । तथाहि—द्विविधो

गुरः, सामान्यगुरः परमगुरत्वं । एव सामान्यगुरुरनन्तरे भ्रमीषार्थीदिः । एरपरः पूर्वपूर्वतपूर्वतमादिचिन्तयाऽनेकविधो याकृ
 सुधर्मस्वाक्षयादिः । परमगुरुर्भगवत्स्तीर्थीकरः । तत्सानन्तरं युरुभुमानेन येमासौ त्थापितस्तस्मिन् बहुमानश्चतो भवति । तद्वद्भुमानेन
 पूर्वतरे शब्दावलिकादिभावे गणाथरे, तत्सत्तदाराये भवति परमगुरुस्तीर्थीचिनावके । अत एवोक्तं परमगुरुणा—“ जे गुरं मध्य
 से ममं मश्यए जे ममं मश्यए से गुरं मश्यए ” । हस्येवमनेकसेवयुरुभुमानकृतो भवतीति । यथा कृताहता चाराधिका भवति । प्रधा-
 नशाग्रं पुरुषस्य गुणो लोकेऽपि गीयते । यदुकम्—“ दो पुरिसे धरउ धरा अहवा दोहिपी धारिया वसुहा । उथारे जस्त मई
 उवयरिये जो न पम्दुसह ॥ १ ॥ ” लोकोसरेऽत्येकविश्विगुणमध्ये पठित एवेति । तथा सकलगच्छत्वं गुणानां शृद्धिराधिकर्यं कृतं
 भवति गुरुमसुञ्चता । तथा हि—सर्वयाज्ञावप्तिनो यच्छस्य गुरुर्जीवादिशुश्राव षड्यत्येव । यदि पुनस्ते शिष्याः—“ वाह्या
 संगाहिया य भत्तपापेहि पोसिया । जायपंखा जहा हंसा पक्षमंति दिसोदिसं ॥ २ ॥ ” तत्सत्तान् खलुकप्रायानवद्वद्य न केवलं न
 शिष्ययति गुरुः, तत्परिस्त्वाभीच विधत्ते, कालिकाचार्यवदिति । तथाऽनवस्था पर्यादाहानिस्तस्याः परिहारकृतो भवति गुरुमसुञ्चतेति ।
 अपमभिपायः—य एकं गुरुमल्पदोषमपि मुञ्चति, तसन्येऽपि न संगृहान्ति, सफलदोषाणां परिहर्तुमशक्वत्वात् । संगृहीतोऽपि न स्थिरो
 भवति, अत एकाकित्यमालम्बते । संच च स्वेच्छाचारसुखितमालोक्यान्योऽप्यन्योऽपि तदेवाहीकरोति । एवंप्रकाशनवस्थापरिहता भवति
 गुरुसेवकेनेति । ‘भवन्ति’ जायन्ते ‘गुणा एतमादयः’ अन्येऽपि गुरुग्लानवालवद्वादीनां विमयवैयाहृत्यकरणादयः शृजाभिग्निय-
 स्मारणादयोऽपि भूयांसः । इति भाषार्थः ॥ १३३ ॥

एतमकरणे फुनः कि स्यात् ? इत्याह—

इहरा उत्तरणां विवरजनो तह य अस्तुकरिसो । अप्पद्य ओ जणाणं बोहिविधायाह्नो दोसा ॥१३४॥

‘इतरथा’ इतस्गुरुरप्रस्त्यागम्हेष ‘उत्तरणानां’ गुरुवहूमानादीनां ‘विर्ययः’ अभावोऽवहूमानाकृतव्रतादिदोषसञ्चावो वा स्यात् । तथा ‘आत्मोलकर्षश्च’ आत्मनि सौष्ठवाभिमानशानर्थपरं पराकारणं गुरुकुलवासत्यागिनः स्यात् । तथा ‘अप्रत्ययः’ अविश्वासश्च ‘जनानां’ लोकानां साधुविषये स्यात् । यदूत परस्परविभिन्नानामन्योन्यानुष्टानदृष्टकाणामेतेषां न ज्ञायने कीऽपि सत्यवाद्यलीकवादी वेति । ततश्च को दोष ? इति चेदुच्यते, बोधिविधातः प्रत्यजिनधर्मग्राप्त्यभावम्लेषां व्यलीकभाजां, तभिर्भूतस्य यत्तरपि, आदिशब्दाभ्यामपाराध । सप्तद्वयाभिष्ठवानां चास्त्रिभिस्त्वानां च स्यात् । एते ‘दोषाः’ दृष्णानि गुरुत्यागकारिणां भवन्ति । इति माथार्थः ॥ १३४ ॥

ननु पूर्वं क्रियास्वप्नमादः चारित्रिणो लिङ्गसुक्तम्, इदानीं तु प्रमादवानपि गुरुवारित्वामेवेति न मोक्षव्य इत्युच्यते तत्कर्त्त न पूर्वापरविरोधः ? सत्यम्, अप्रमादशारित्रिणो लिङ्गं तदविभाभावित्वेनोक्तं, वह्नीर्थमवत् । हृष्यने च क्वापि निर्दधेन्धनोऽवष्टुष्टो वा श्रमं वित्ता वह्निः । एवं प्रमादिनोऽपि चास्त्रिमित्यत प्राह—

बकुसकुसीला लित्यं दोस्तलवा तेसु नियमसंभविणो । जहु तेहिं बजगिउजो अबडजणिडजो तओ नरिथ ॥१३५॥

यदि वेद व्याविधा यत्तयः—पुलाकाः, चकुशाः, कुशीलाः निर्घन्थाः, स्नातकाश्च । तत्र नियमेनाप्रमादिनो निर्घन्थाः रनातकाश्च, किं तु ते कदाचिदेव श्रेणिमस्तकारोहणे केवलज्ञानोत्थसी च मवन्तीति न तीर्थप्रवाहंतवः । पुलाकोऽपि कदाचिदेव लभिषसञ्चार्थं संभवतीति अनस्थाधायाह—“बकुसकुसीला” गाहा । तत्र चकुशाः शरीरोपकरणविभूताकारिणः । यदाह—“उव-

गरणदेहसोक्ष्वा रिदीजसगारवा सिया निच्चं । बहुसष्टलछेथजुना निगमंथा पाउया भणिथा ॥१॥” कुशीलः सातिचारज्ञानादिगुणः । यदाह—“आसेवणा कमाए दुहा कुशीलो दुहाचि पंचविहो । नाणे दंसण घरणे तवे य अह सुहमण चेव ॥२॥” इह नाणाङ्कुशीलो ‘उवजीवं होइ नाणमाईणि । अह सुहमो शुण तुसं एस तवसिसचि संसाप ॥३॥” एत एव सर्वतीर्थकृतां तीर्थसन्तानकारिणः संभवन्ति, अपरचिकलपानामभावात् । ततः किम् ? इत्याह—‘दोपलवाः’ संस्मदोषाः ‘तेषु’ वकुशकुशीलेषु नियमसंभविनः । यतस्तेषां द्वे शुणस्थानके प्रमत्ताप्रमत्ताख्येज्ञत्वंहर्त्ताकालावस्थायिनी । ततो यदा प्रमत्ताशुणस्थानके शक्तिते तदा प्रमाद्यपि चास्त्रिवानेव, यावत्समप्रायथित्तार्हाप्रियथम् । ततः परमचारिणः स्यात् । उक्तं च—“छेयस्त जाव दाणं ता वयमेगंपि नो अहकमइ । एगं अडकमेतो अडकमे पंचमूलेण ॥४॥” अत एव पार्श्वस्थादीनामपि केषांचित्तारित्रिभिर्थते । यतोऽभाणि—“पासत्याईयाणं अवसुट्टुत्ताणं जेसि पच्छिमे । भूलाईयं भणियं ते निष्ठरणा न अण अन्ते ॥५॥” तदेव वकुशकुशीलेषु नियमभाविनो दोपलवाः, यदि च तैर्वर्जीनीयो यतिः स्यात्, अवर्जीनीयस्ततो नास्त्येव । तदभावे तीर्थस्याप्यभावप्रसङ्गः । इति गाधार्थः ॥१३५॥

अस्योपदेशस्य फलमाह—

इय भावियपरमत्था मञ्जस्त्था नियगुरुं न मुंचंति । सठवगुणसंपओगं अप्याणंमिति अपेच्छुंता ॥१३६॥

‘इति’ श्वोन्नमकर्मभाविनो मनसि परिणामितः परमार्थो यथावस्थितपक्षो यस्ते तथा, ‘मध्यस्थाः’ कुग्राहाघदपिताः ‘निजगुरुं’ आत्मीयधर्माचायै ‘न मुञ्चन्ति’ नभ व्युत्सुजन्ति, ‘मर्वेगुणसंपर्योगं’ समग्रगुणसामग्रीमात्मन्यष्ठि ‘अपश्यःसः’ अनघलोकयन्तः ।

१ “उवजीवी” इत्यष्ठि ॥

इथमत्र भावना—मध्यस्थो बुद्धिमानालोचयति—‘तुकरं खु जहुतं जहुत्यायद्विया विसीथन्ति । एस नियओ हु मग्नो जहस-
तीए चरणसुद्दी ॥ ? ॥’ अयमपि मर्दीयो गुरुस्त्वसर्गपित्रादवेदी, यथाशक्तिक्रियापरः, शुद्धमार्गोपिदेषा, सज्जावतुलनामारः, प्रकृ-
ष्टकष्टकारिणामुपबृहकः, साहाश्यकर्त्ता च पूजापात्रं ज्ञानवताम् । यत उक्तम्—“तुक्तं वपुः संहनने कनिष्ठं वीर्यं न वर्यं किल
कालदोषाद् । तथाऽपि धर्माय कृतप्रयत्नाः कथं न पूज्या विदुषां मुलीन्द्राः ? ॥ १ ॥” अत एतं परमोपकारिणमादरेणाराधयामि ।
यत एवमागमः—“जहा हि यशो जलर्ण त यंत्रे वणाहृदै गंतपणाश्चिन्ते । एवायरियं उवचिद्वृण्डां अण्टनाणोवग्नेवि मनो
॥ २ ॥ जसंतिए धर्मपवाहैं मिक्कते तसंतिए वेष्टद्वै एउजे । सकारण सिरसा पंजलीओ कायग्निराहो मग्नमावि निचं ॥ ३ ॥”
एवमागमवाहुभानान्निजगुरुं सम्यग्नाराधयन्ति । इति गाथार्थः ॥ ? ३६ ॥

अन्यच्च गुरुत्यागकारी निश्चितं गुरोरवज्ञां विधत्ते, ततथानर्थमागमस्मारणेन दर्शयन्नाह—

एवं अवमन्नंतो वुत्तो सुत्तंमि पावसमणोन्ति । महमोहबंधगोवि य खिसतो अपडितपंतो ॥ १३७ ॥

‘एने’ प्रस्तुतं गुरुं ‘अवमन्यमानः’ हीलयन भावुरिति गम्यते, ‘उक्तः’ भणितः ‘मृत्रे’ सिद्धान्ते ‘पापश्रमणः’ कुन्ति-
तयतिः ‘इतिः’ उपमदर्शने । तच्चदं सूत्रम्—“आयरियउवज्ञाएहि मुने विणयं च गाहिए । ते चेव खिमड बाले पावसमणेनि
तुच्छइ ॥ ? ॥ आयरियउवज्ञायाणं सम्मं नो पडितपृष्ठ । अप्पडिपृयए थंड पावसमणेन्ति तुच्छइ ॥ २ ॥ तथा ‘महमोहबन्धकः’
प्रकृष्टमिश्यात्वोपार्जकश्च, अपिगच्छः सूत्रान्तरं संभावयति, किं कुर्वन् ? ‘खिसतो’ इति गुरोनिन्द्रां कुर्वन ‘अपडितपंतो’ इति
तेषां वैथावृत्यादात्रादरमकुर्वत्विति । मूत्रान्तरं चावर्णके त्रिशत्सु भोहनीयस्यानेषु पठ्यते—“आयरियउवज्ञाए खिसइ मंदबुद्धीए ।

तेसिमेव य नाणीणं सम्बं नो पद्धितप्तह ॥ १ ॥ ” क्रियापदं च पर्यन्ते “ महामोहं पक्षव्यह ” इति । तओ भगितम् । इति गाथार्थः ॥ १३७ ॥

आह गुरोः सामध्यभिवे यदि शिष्योऽधिकतरं तपः करोति तर्क्ति युक्तमाहोस्त्विदयुक्तं ? गुरोलषिवहेतुत्वात्, इत्यत्रोच्यते, गुरुसभिधी युक्तमेव, गुरोगैरित्यहेतुत्वात् । तथा हि सदाचारे चारिणि शिष्ये भवत्येव गुरोः साधुवादः, पुंसं पितुरिति । किन्तु—

सविसेसंपि जयंतो तेसिमवज्ञं विवडजयं सम्बं । तो दंसणसोहोओ सुखं चरणं लहइ साहु ॥ १३८ ॥

‘ सविशेषं ’ शोभनतरं, अपिशब्दात् समानमपि । किं मतोऽप्येषोऽधिकं करोतीति भावनया ‘ यतभानः ’ सदनुष्ठानोद्योगवान् ‘ तेषां ’ गुरुणां ‘ अवज्ञा ’ अभ्युत्पानात्यवरणस्या ‘ चर्चायति ’ च इत्येति ‘ सप्तप्तु ’ छुट्टपरिणामो भावसाधुरिति प्रकृतत्वात् । ततश्च दर्शनयुद्देहेतोः ‘ शुद्धं ’ अकलङ्कं ‘ चरणं ’ चारित्रं ‘ लभते ’ प्राप्नोति साधुः, भावसुनिरिति । अथसप्त भावार्थः—सम्यक्त्वं ज्ञानचरणयोः कारणम् । यत एवमागमः—“ नादं सणस्स नाणं नाणेण यिणा न श्रुति चरणगुणा । अगुणस्स नत्यं मोक्षवो नत्यं अगुणस्सम निष्काणं ॥ २ ॥ ” सच्च गुरुवहुमानिन एव भवति, अतो दुष्करकारकोऽपि तस्मिमवज्ञां न विद्यत्यात्, सदाज्ञाकारी च भूयात् । यत उक्तम्—“ छट्टुमदसमदुवालसेहि मासद्वमासखमणेहिं । अकरेतो गुरुवयणं अणेतसंसारिओ होड ॥ ३ ॥ ” इति गाथार्थः ॥ १३९ ॥

अथ साधुवर्मलिङ्गनिगमनं, तत्कलं चाभिधिष्ठुराह—

इय सत्तलवज्ञगधरो होड चरित्ती तओ य नियमेण । कष्ठाणपरपरलाभजोगओ लहइ तिवसोकरं ॥ १३९ ॥

‘इतिः’ उपश्रद्धेने । पूर्वोत्तरित्वासंख्यलक्षणात्री नवसि ‘नरिणी’ भवसाधुः । ‘तओ’ इति स कः? चशब्दोऽवधारणे । स एव, नान्यः कल्याणपरपरा सुदेवत्वसुभुजत्वादिरूपा, तस्या लाभः प्राप्तिः, तथोगात्मसंबन्धत्वात् ‘लभते’ अवाप्तीनि ‘शिक्षीरूपं’ सिद्धिशर्मः । इति गाथार्थः ॥ १३९ ॥

उक्तं श्रावकसाधुसंबन्धभेदाद्विभा धर्मरत्नम् → इदानी कः कीदिगिदं कर्तुं शक्नोति? इत्येतदाह—
दुविहेपि धर्मरयणं तरङ्गं नरो घेत्तुमविगलं सो उ । जस्सेवावीसगुणरचनसंपद्या सुस्थिया अस्थि ॥१४०॥

‘द्विविधं’ डिग्रिकारं, न पुनरेकतरमेवेत्यपेरर्थः । ‘तरति’ इत्यनेकार्थत्वाद्वात्मानां शक्नोति ‘नरः’ इति जातिनिर्देशान्वर्जातीयो जन्तुः, न पुनः पुमानेवेति, ‘प्रहीतुं’ उपादातुं अविकलं (संपूर्ण) स एव, तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । यः कथंभूतः? इत्याह—पस्याप्येकविश्वतिगुणरत्नसंपदादिप्रतिपादिता विशेषणविभूतिः । ‘सुस्थिता’ कुर्याद्यद्विकल्पान्विस्त्रिता ‘अस्ति’ विषयत इति । ननु पूर्वसुक्तमेवैकविश्वतिगुणसमृद्धो योग्यो धर्मस्त्वस्येति, तत्कि पुनरिदमुच्यते? सत्यं, पूर्वं योग्यतामात्रसुक्तं, यथा बालत्वेऽपि वर्तमानो राजपुत्रो राज्यार्हं उच्यते, संप्रति करणशक्तिरप्यस्यामिधीयते—यथा प्रीतीभूतो राजपुत्रः कर्तुं शक्नोत्येतावद्राज्यम् । इति गाथार्थः ॥ १४० ॥ ..

एवं च स्थिते विशेषतः पूर्वचार्यणां लाभामाह—
ता सुहुङ्गमं भणियं पुञ्चायरिष्टहि परहियरपहि । इगवीसगुणोवेओ जोगो सह धर्मरयणस्त ॥ १४१ ॥

यत एमिर्गुणीर्धुक्तो धर्मं कर्तुं शक्नोति । ततः ‘सुहुङ्ग’ शोभनमिदं ‘भणितं’ उक्तं ‘पूर्वचार्यः’ अतीतस्त्रिभिः ‘परहितरते’

अन्यजनोपकारकरणलम्बैः । कि तत् ? इत्याह—एवंविश्वनिभिर्गुणेन्द्रियो युक्तो 'यौग्यः' उचितः 'सहृद' सदा 'धर्मरत्नस्य'
उक्तस्वरूपस्य । इति गाथार्थः ॥ १४१ ॥

अथ प्रकृतपकरणार्थमलुवदन्तुष्टसंहारगायायुग्ममाह—

'धर्मरयणोच्चियाणं देसचरित्तीण तह चरित्तीण । लिङाइ जाइ समए भणियाइ मुणिथतत्तेहिं ॥१४२॥
तेसि इमो भावत्थो नियमहृषिभवाणुसारओ भणिओ । सपराणुग्नहेउं समासओ संतिसूरीहिं ॥१४३॥

'धर्मरत्नोच्चितानां' उक्तस्वरूपाणां 'देशचरित्रिण' (देश)विश्वानां, तथा 'चरित्रिण' मर्विश्वानां 'लिङ्गानि'
चिह्नानि यानि 'समये' सिद्धान्ते 'भणितानि' अभिहितानि 'सुनितसच्चैः' । अवदुद्भिदात्मद्विः । तेषां 'अये' उक्त-
स्वरूपो 'भावार्थः' तात्पर्ये 'निजमतिविभवानुसारतः' स्वबुद्धिसंपदानुरूपं 'भणितः' सिद्धान्ताभ्यां विभिन्नं पारम्य लक्ष्यमशक्यत्वात्
यावदेवावबुद्धं तावदेव भणितमिति भावः । किमर्थं पुनरियात् प्रयासः कुतः ? इत्याह—स्वपरयोरनुग्रह उपकारः, य एव हेतु
कारणे यस्य भणनाय तत् 'रवपरानुग्रहहेतु' । सोऽप्यागमादेव भविष्यतीति वेच, तप्रागमे कीर्त्यर्थः क्यापि भणितः, तमल्पायु-
कारणे यस्य भणनाय तत् 'रवपरानुग्रहहेतु' । सोऽप्यमेघसंविद्युग्मीना नावगन्तुभीशा इति समाप्तोऽल्पान्तेन भणितः । कैः ? इत्याह—शान्तिपधानैर्मात्र्यरथुम्यवेतोभिः युग्म-
यिरिचार्यैः । इति गाथार्थः ॥ १४२ ॥ १४३ ॥

अथ शिष्याणामर्थित्वोत्यादत्यायोक्तादार्थपरिक्लानस्य कलमुपर्दर्ययाह—

१ "धर्मरयणत्वियाणं देसचरित्तीण" इत्यपि । २ "धर्मरत्नाधिमा" इत्यपि ॥

जो परिभावह एवं सम्मं सिद्धं तगव्यमजुतीहि । सो मुत्तिमगलग्गो कुग्रहगसेसु न हु षड्ड ॥ १४४ ॥

‘यः’ कश्चिलघुकर्मा ‘परिभावयति’ सम्यगालोचयति ‘एन्’ पूर्वोक्तं धर्मलिङ्गभावार्थं ‘सम्यग्’ सध्यस्थभावेन सिद्धान्तं गर्भभिरागमसारभिर्युक्तिभिरुपपत्तिभिः ‘सः’ प्राणी मुक्तिमार्गे निर्वाणिनगराध्यनि लग्गो गन्तुं प्रवृत्तः कुप्रदा दुष्मामाविनो मतिसोहविशेषास्त एव गत्वा अवटा गनिविधातहेतुत्वादनर्थजनकत्वाद्य, नेषु नेब पतति । हुशब्दस्यावधारणार्थत्वाद् । अत एव सुखेन सन्मार्गेण गच्छति । इति गाथार्थः ॥ १४४ ॥

उक्तं पक्षणार्थपरिभावनस्यानन्तरफलं, अधुना परंपरफलमाह—

इय धर्मरयणपरगरणमणुदियहं जे मणंमि भावेति । ते गलियकलिलपंका नेढवाणसुहादुं पावेति ॥ १४५ ॥

‘इय’ शब्द इतिशब्दार्थं प्राकृते इत्यन्ते । इत्यनन्तरोक्तं धर्मरत्नमुक्तान्वर्थम्, तत्यतिपादकप्रकरणं शास्त्रविशेषो धर्मरत्नप्रकरणं ‘अनुदिवसे’ प्रतिदिनं, उपलभ्यन्त्वाद् प्रतिसन्ध्यं प्रतिप्रहसमित्यपि ग्रष्टव्यम् । ‘ये’ केविदासन्मुक्तिगमा ‘मनसि’ हृदये ‘भावयन्ति’ विवेकसारं चिन्तयन्ति ‘ने’ शुभशुभतराध्यवसायभाजो, गलितोऽपेतः कलिलपङ्कः पातकमलोक्तरो वेष्यभ्ने तथाविधाः ‘निर्वाणमुखानि’ अपवर्गशमर्मीणि ‘प्राप्नुवन्ति’ लभन्ते । कीदृशानि पुनस्तानि ? इति चेदुत्थने—“नवि अन्ति भाणुमाणं ते ‘निर्वाणमुखानि’ अपवर्गशमर्मीणि ‘प्राप्नुवन्ति’ लभन्ते । मोक्षं नवि य सव्यदेवाणं । जे मिद्धाणं मोक्षं अव्याप्ताह उवगयाणं ॥ १ ॥ जह नाम कोइ मेच्छो नगरगुणे बहुविहेवि जाप्तानो । नोक्षं नवि य सव्यदेवाणं । जे मिद्धाणं मोक्षं अणोवमं नत्थि तस्स ओवम्मं । किंचि विसेसंपात्तो सास्ति न चण्ड परिकहेहं उवगाण तहि असंदोष ॥ २ ॥ इय सिद्धाणं मोक्षं अणोवमं नत्थि तस्स ओवम्मं । किंचि विसेसंपात्तो सास्ति न चण्ड परिकहेहं उवगाण तहि असंदोष ॥ ३ ॥ ” तत्त्वं माहश्यभिदम्—“वेष्यधीणामृदङ्गादिनादयुक्तं हारिणा ।” लाघ्यसमवयवद्गीतेन मितिभिः व्युत्थिणं सुणह वीच्छं ॥ ३ ॥ ”

सदा ॥ १ ॥ कुद्विमादौ विचिकाणि दृष्टा रूपाष्वमुखुकः । लोचनानन्तरायीनि लीलावन्ति स्वकानि हि ॥ २ ॥ चन्दनागुहकर्पू-
भूयगन्धान्वितस्ततः । पुट्ठासादिगव्याश्व व्यक्तमात्राय निस्युहः ॥ ३ ॥ नानारससमाशुकं शुक्त्वाऽभ्यमिह यात्रया । पीत्वोदकं च
शुक्तास्मा स्वादयन्त्वादिमे शुभम् ॥ ४ ॥ शृदुतूलीसमाकान्तदिव्यपर्वक्षस्थितः । सहसार्सोदसंशब्दशुतेर्भव्यधनं भृषम् ॥ ५ ॥
इष्टभाग्यपरिष्वक्तव्यतान्तेऽथवाऽन्तः । सर्वेन्द्रियार्थंसमाप्त्या सबधिधानिष्टिजम् ॥ ६ ॥ यदेदत्रति शं हृष्टं प्रशान्तेनान्तरात्मना ।
गुरुकात्मनस्तीज्ञनं सुखमादुर्ममीणिः ॥ ७ ॥ ” इति संभाव्यते । एवभाग्यपर्वतिरिवनयराणां सर्वेगात्मिकात्कालसंहननतथा-
भव्यत्वादिसामग्रीवशस्यारंपर्येणापकर्णश्रासिः । इति गाथार्थः ॥ १४५ ॥

॥ इति स्थोपज्ञविलिमहितं धर्मरत्नप्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

पकरणमिदं गम्भीरार्थं महाश्रुतसावरादुपकलिष्टते सङ्कोकानां समुद्रधृष्णाद्यात् । न जडमतिभिर्बहु द्वच्यं यतो विश्रुतिं विना,
 तदिति सुगमा स्वल्पा वृत्तिर्मया परिचिन्तिता ॥ १ ॥ एदं युगीनैर्गदितेन पैस्ताने, प्रत्येति लोको विश्वामित्रही । सिद्धान्तस-
 त्राणि यतो चहनि, संप्रत्ययार्थं किल मीलितानि ॥ २ ॥ ततोऽपराधोऽस्ति महान् ममैव श्रुत्व्य एवागमतत्त्वविश्विः । दानाति-
 भूरिव्यसना हि पुत्राः, सुरक्षितं तातधनं व्ययन्ति ॥ ३ ॥ यदिह समयवार्षं शब्दशास्त्रपतीयं, रचितममलबोधेः शोधनीयं तदुच्चेः ।
 अतिगहनवनान्ते आम्यतो मन्ददृष्टेः, प्रभवति मतिमोहः कस्य नैवेककस्य ॥ ४ ॥ यदर्जितं मया पुण्यं ग्रन्थता शास्त्रमीद्यश्य ।
 पुण्यपापविनिरुक्तस्तेन स्थामन्त्रिरादहम् ॥ ५ ॥ नमः श्रीवर्द्धमानार्थं सर्वशास्त्रार्थभाषिष्ये । वर्तमानस्य कीर्थस्य नायकाय महात्मने
 ॥ ६ ॥ ७ ॥ मङ्गलं महाश्रीः ॥ ८ ॥ शुभं भवतु ॥ ९ ॥ लेखकणाठकयोः ॥ १० ॥

३ इतः परम्—“इति सिद्धान्तसंग्रहभूषा भव्यजनहितानां धर्मरामवृत्तिः समाप्ता ॥ ७ ॥ अन्तर्कुलामवरवितु(धु)मिः
 परोपकारैकरसिकचेतोभिः । श्रीशान्तिशूरिभिरियं बुधविश्वा विरचिता वृत्तिः ॥” ४ इत्येतादृशं पव एठस्तालपत्रपुस्तकेष्टपता
 द्वयं विद्वनं कुत्वा पत्रान्ते केनापि लिखितो दृश्यते, परमवं पाठो अस्थकारहतोऽन्यकृतो वेति संदेशमावहति मानसं मे ॥

समाप्तिमिदं स्वोपज्ञवृत्तिसमेतं धर्मरत्नप्रकरणम्